

VACSORÁLÓ, (vacsora-al-ó) mn. tt. *vacsoráló-t*. 1) Aki vacsorál. 2) Hely ahol vacsorálnak v. vacsorálni szoktak. *Vacsoráló ház. Vacsoráló hely.*

VACSORÁTLAN, (vacsora-atlan mn. tt. *vacsorátlan-t*, több. —ok. A kinek vacsorája nincs, aki vacsorát nem evett. Határozóként am. nem vacsorálva, vacsora nélkül. *Vacsorátlan feküdt le.*

VACSORAVESZTŐ, (vacsora-vesztő) ősz. fn. Estveli kis pillérfaj, mely gyertyagyújtatkor szokott jelenkezni. (Sphinx). Átv. gúnyos ért. tányérnyaló, hivataln vendég, ki másnál szeret ingyen vacsorálni.

VÁCZ, mváros Pest m.; helyr. *Vác-ra*, —on, —ról.

VÁCZA, ALSÓ—, FELSŐ— faluk Zaránd m.; helyr. *Vácza-n*, —ra, —ról.

VÁCZ-HARTYÁN, falu Pestmegy.; helyr. —Hartyán-ba, —ban, —ból.

VACZK, I. VACZOK.

VACZKOLÓDÁS, (vacz-ok-ol-ó-od-ás) fn. tt. *vaczkolódás-t*, tb. —ok. harm. sz. r. —a. Vaczkában mozgolódás; fészkelődés.

VACZKOLÓDIK, (vacz-ok-ol-ó-od-ik) belsz. m. *vaczkolód-tam*, —tál, —ott. Vaczkában mozgolódik, nyugtalanul izegmozog, igazgatja magát; fészkelődik. Átv. *elvaczkolódik*, elkotródik, odahagyja a vaczkát, fészket. Más kiejtéssel: *vaszkalódik*, *vacskolódik*. V. ö. **VACZOK**.

VACZKOR, fn. tt. *vaczkor-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Dugonics írásmódja szerint: *vadzkor*. A vad körtefának fanyar ízű gyümölcse. Molnár A. és Szabó Dávidnál s a Tájsszótár szerint a székelyeknél a 'vaczkor' am. vadkörte. A vadalma pedig más néven: *vadóka*. V. ö. **VADÓKA**. *Válogató medvének a vaczkor is jól esik. (Km.). Lepotyog az ember mint a vaczkor. (Km.)*

Gyöke, úgy látszik: *vad*, melyből némi gúnyos kicsinző képeztetéssel fejlődött ki *vadkó*, s r. toldalékhanggal: *vadkor*, *vadzkor* (mint Dugonicsnál), végre *vaczkor*. Vagy talán az utóbbi (-kor) szótagban a 'körte' szó rejlik. Egyébiránt —kó képzővel gúnyosan a sörnek alja: *ficzkó*, a megromlott bor: *czankó*, v. *vinkó*, a nyeletlen rozsz vas bicsak *vaskó*. A 'vad' szóból származtak a vadalmát jelentő *vadóka*, és a vadzab neve: *vadócz*.

VACZKORFA, (vaczkor-fa) ősz, fn. I. **VAD-KÖRTEFA**.

VACZKOS, I. VASKOS.

VACZKOSSÁG, I. VASKOSSÁG.

VACZOG, (vacz-og) gyak. őnh. m. *vaczog-tam*, —tál, —ott. 1) Megfázáskor fogai összeveszkognak. *A hidegláz úgy megrázta, hogy a fogai is vaczogtak.* 2) A székelyeknél mondják tyúkokról, haróka vagy görény zaklatja; továbbá a gyermekről, mikor valaki csiklandva kacagtatja. V. ö. **VACZOGTAT**. Gyöke *vacz* természeti hangutánzó, s rokon *kocz* gyökkel az első, és *kacz* gyökkel az utóbbi jelentésben.

VACZOGÁS, (vacz-og-ás) fn. tt. *vaczogás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A fogaknak összeveszkognása.

VACZOGTAT, (vaczog-tat) mivel. m. *vaczogtat-tam*, —tál, —ott, par. *vaczogtass*. 1) A fogakat vaczogni kényszeríti. 2) A gyermeket csiklandva kacagtatja. *Ne vaczogtassd azt a gyermeket. (Kriza J.)* V. ö. **VACZOG**.

VACZOK, (vacz-ok ?) fn. tt. *vaczkot*, harm. szr. —a. 1) Némely négylábú állatok fészke, p. kutya, macska, egér, nyúl *vaczka*. *Rosz kutya az, amely a maga vaczkát megugatja (km.)*, máskép: *rosz madár az, mely a maga fészkébe fosik.* 2) Szélesb ért. alom, ágy, fekvőhely. *Bujj ki a vaczkodból, kelj fel az ágyból. Vidd el a vaczkodat.* A növénytanban a kocsány vagy kocsányka megvastagodott vagy éppen kiszélesedett teteje, melyen aztán a virág részei fejlenek ki, (Receptaculum. Gönczy P.). A székelyeknél: *vaszok*, mely Kriza J. szerint jelenti az állatok tanyáját, fekvő, buvó helyét, kutyák hálólhelyét, (vaszkot vajt v. ástott magának a szalma [boglya] tövibe); továbbá a puskavessző helyét, a hídlságerenda odrát (fáncz), mibe a hídlsáfák végei belefeküsznek; szekérben lajtorja-áll fekvése helyét a párnafán; valamely szerelmes vagy gonosztevő tartózkodási vagy mulató helyét, szállását; innen: *vaszkába siet, belétáldi (illik) a vaszkába*; jól találja *vaszkán magát*; a nyulat *vaszkán löni*.

Egyezik vele a vékonyhangu *fészek*, mind alapfogalomban, mind ragozási módban: *vaczkot fészket, vaczkos fészkes, vaczkolódik fészkelődik* stb. Talán am. *fiadzó* azaz fiadzóhely. Budenz J. szerint a mordvinben *vasta* am. hely, alvóhely. V. ö. **FÉSZEK**.

VÁCZ-SZENTLÁSZLÓ, I. SZENTLÁSZLÓ alatt.

VAD, fn. és mn. tt. *vad-at*, harm. szr. —a, v. —ja. 1) Legszerosb ért. Molnár A. latinezata szerint megfelel neki a *bestia*, *fera*, dúvad, ragadozó vad, fenevad, azaz, magán járni szerető, vérengző, ragadozó állat, milyenek az orozlán, párducz, tigris, farkas stb. „A gonosz vad ötte meg ötöt, a fene vad ötte meg Józsefet.” (Káldi, Móz. 1. K.). 2) Szélesb ért. oly állatok neve, melyek ha magok között társasan élnek is, de az embereket kerülnek, nem szelídek, nem háziak. *Vad ló, vad szamár, vad macska, vad disznó, vad kecske, vad juh, vad lúd, vad réce, vad tyúk.* A főtebbieket összetett főnévként is írják, mint alább. *Fővad* v. *nagyvad* a szarvas kizárólagos megkülönböztetése minden más vadtól. *Rőtvad* a szarvas, dāmivad, őz és zerge. *Fekete vad* = vad-disznó. Az élvezhetők neve: *jó vad*. 3) Növényeket illetőleg, ami természeti állapotban, emberi mívelés nélkül nő, tenyészik; ellentétei: szelíd, olytott, nemesített, házi, kerti. *Vad alma, körte, szőlő, borsó, kender, len, saláta. Vad rózsza, szegfű. Vad gyümölcs. A szelíd gyümölcs is vad, míg meg nem érik, (km.)*, azaz, olyan ízű, mintha vad volna. 4) Emberekre alkalmazva, akik még bizonyos szerkezetű polgári

társaságba nem állottak, s nyers természeti állapotban élnek, földmíveléssel, mesterségekkel nem foglalkoznak stb. Szélesb ért. kik a műveltségben még kevés haladást tettek, durva, nyers erkölcsűek, milyennek a művelt népek között is találkoznak, különösen, kik az emberi társaságot kerülnek. *Ezen fű még nagyon vad. Vad indulat, vad düh, vad szokások, erkölcsük.* Képes kifejezéssel: *vadakat mondani, beszélni*, amik a műveltség, okos ész szabályai ellen vannak. *Ne beszélj oly vadakat. Vadra való* am. teljes erejében levő, ki a vadakkal is megküzdeni képes. *Nem nagy vadra való.* (Km.). Mondjuk helyekről is, mennyiben vagy miveletlenek, vagy vad emberektől lakvák. *Vad tájék, vad erdő, vad ország.*

Midőn a vad főnév, vagy tulajdon értelemben vett melléknév, a vele viszonyuló névvel közösb szokás szerint összetett szót alkot, p. *vadbőr, vadnyom, vadhús, vadállat, vadkan.* Ellenben átv. értelemben inkább elválasztva írjuk, p. *vad indulat, vad harag, vad beszéd, vad íze* valaminek. Egyezik vele a persa *bad* (malus, malignus; malum), honnan: *badrám* (immanis, ferus de bestiis feris, ferox indomitus de equo, mulo), *bad zahrá* (malignus; timidus, magyarul: *vadas*) stb. V. ö. VADON; VADÁSZ (1) és (2).

VÁD, (1), fn. tt. *vád-at*, harm. szr. —ja. Általán, panaszos nyilatkozat, valamely személy ellen, ki bizonyos rossz tettet valóban, avagy állítólag elkövetett. *Sok vád történt ellene. Vádat emelni valakire.* Különösen, magán vagy hivatalos panasz, melyet valaki az illető bíróság előtt tesz, oly ember ellen, ki bizonyos sérelmet, bántalmat, bünt, vétket, törvénytelen tettet, vagy olyannak látszót vitt véghez. *Törvényszék v. bíróság előtti vád. Tisztügyeszi vád. Szóbeli azaz szóval elmondott v. eléadott vád; írásban benyújtott v. írásbeli vád. Meghallgatni, visszautasítani a vádat. A vádat visszavonni.* Molnár Albertnél személyt jelent, s am. vádló (accusator, Kläger). A persában *bád* am. verbum, dictum; lamentatio. (Vullers. L.végül). A szanszkritban is *vad* am. a latin dicere, loqui s Bopp F. ezzel rokonítja a szláv *vad-i-ti* (reprehendere) szót. Miklosich szerint *vada* (calumnia) régi szláv szó. Talán nem hibázunk ha a magas hangú magyar *fedd* szót is, mint amely mind hangokban, mind fogalomban rokon a *vád* szóval, itt szintén megemlítjük. A Gyarmathi felhozta latin *vadimonium* erőtetettnek látszik; mert, noha Bopp Ferencz is így nyilatkozik: „Fortasse lat. *vas*, *vad-is* a dicendo dictum; sicut nos dicimus *gut sagen*,” azonban a magyar *vád* fogalma ha általán a mondással, s különösen feddével rokonítható is, de a latin *vas* fogalma (Faber Thesaurusa szerint: qui pro alio spondet in iudicio; *vas* etiam dicitur sponsor in re capitali, seu in maleficio) a magyar *vád* illetőleg *vádló* fogalmával ellentétben áll. A *vadimonium* szó is Faber Thesaurusában így értelmeztetik: „sponsio ad certum diem comparendi in iudicio” stb.

VÁD, (2) puszták Máramaros és Nógrád m.

falu Kővár vidékében; erdélyi faluk Belső-Szolnok és Hunyad m. és Fogaras vid.; helyr. *Vád-ra*, —on, —ról.

VÁD, (3) fn. tt. *vád-at*, harm. szr. —ja. A székelyeknél ágakból összekötött gát, melyvel halászat végett a folyót elrekesztik. A szanszkritban *badh* v. *bandh* gyök am. a latin *ligare*, innen *bandhā* nexus, vinculum; és a persában *band* am. vinculum, ligamentum, különösb: *claustrum aquae*, agger (Vullers a 9-ik pontban) épen az ami a székely *vád*. V. ö. VÁDVONÁS; VÉSZ, VEJÉSZ.

VADAD, erdélyi falu Maros székben; helyr. *Vadad-ra*, —on, —ról.

VADAFALVA, falu Közép-Szolnok m.; helyr. —falvá-ra, —n, —ról.

VÁDLAKOZIK (vád-al-koz-ik) l. VÁDASKODIK.

VADÁLLADÉK, (vad-álladék) l. VADÁLLOMÁNY.

VADÁLLAPOT, (vad-állapot) ősz. fn. Vád alatt létezés, midőn valaki tiszti vagy magán váddal van megtámadva.

VADÁLLAT, (vad-állat) ősz. fn. Vad, szoros ért. véve, l. VAD alatt.

VADÁLLOMÁNY, (vad-álló-mány) össz. fn. Valamely vadaster állandó vadainak létszáma.

VADALMA, (vad-alma) ősz. fn. A vadalmának gyümölcse. *Mosolyog mint a vadalma.* (Km.).

VADALMAFA, (vad-alma-fa) ősz. fn. Vadon tenyésző, nem nemesített, be nem oltott almafa. V. ö. ALMAFA.

VADALMÁS, (1), (vad-almás) ősz. fn. Hely, ahol vadalmafa tenyészik. A marosi székely székben egy hegynek tulajdon neve.

VADALMÁS, (2) pusztá Nógrád m.; helyr. —Almás-on, —ra, —ról.

VADAMOS, v. VADAMAS; falu Szala m. helyr. *Vadamos-ra*, —on, —ról.

VADAN, (vad-an) ih. 1) Vad állapotban, minemiségben. *Vadan tenyésző növények*; módosított ejtéssel: *vadon*. 2) L. VADUL, ih.

VADÁPOLÓ, ősz. fn. Vadászmeister, ki valamely vadaskertre fölügyel, s vadakat tenyészt, nevel benne.

VADAS (1), (vad-as) mn. tt. *vadas-t*, v. —at, tb. —ak. 1) Vadakkal bővelkedő, ahol vadak tenyésznek, tartózkodnak. *Vadas erdő, vidék.* 2) Ahol vadak húsát árulják. *Vadasbolt. Vadaspiacz.* 3) Keménysalján am. félénk, ijedős, bátortalan; székelyesen: *vadocz*.

VADAS, (2), (vad-as) fn. tt. *vadas-t*, tb. —ok. Vadas hely, vadas vidék, kert, erdő.

VADAS, (3), puszták Pest és Szatmár m. helyr. *Vadas-ra*, —on, —ról.

VÁDAS, v. VÁDOS (vád-as) mn. tt. *vadás-t*, v. —at, tb. —ak. A mi vádat foglal magában, vádat tárgyaló. *Vadás levél, nyilatkozat. Mint főnév*

jelentí azon személyt, ki vádat mond, indít valaki ellen; fölperes.

VADASBOLT, (vadas-bolt) ösz. fn. Bolt-féle helyiség, melyben vadak húsát árulják.

VADASD, erdélyi falu Maros székben; helyr. *Vadasd-ra*, — *on*, — *ról*.

VADASKERT, (vadas-kert) ösz. fn. Bizonyos határok közé szorított tájék, erdőrész, erdőcske, melyben konyhára való vadakat, pl. vaddisznókat, őzeket, szarvasokat stb. nevelnek.

VADASKODÁS, (vad-as-kod-ás) fn. tt. *vadás-kodás-t*. tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Emberkerülő idegenkedés; szokatlankodás. V. ö. **VADASKODIK**.

VADASKODÁS, (vad-as-kod-ás) fn. tt. *vadás-kodás t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Gyakori cselekvés, melynél fogva valaki vadaskodik. V. ö. **VADASKODIK**.

VADASKODIK, (vad-as-kod-ik) k. m. *vadás-kod-tam*, — *tál*, — *ott* 1) Vadak módjára idegenkedik, elvonja magát az emberektől. 2) A széke-lyeknél am. szokatlankodik.

VADASKODIK, (vad-as-kod-ik) k. m. *vadás-kod — tam*, — *tál*, — *ott*. Mások ellen nyilatkozó vádakkal foglalkodik; vádolgat; különösen a büntető törvényszék előtt vádlóképen tanúskodik.

VADASPIACZ, (vadas-piacz) ösz. fn. Piacz valamely városban, melyen vadhúst árulnak, vagy melyen vadasboltok (vadárusboltok) vannak felállítva.

VADASTÉR, (vadas-tér) ösz. fn. 1) Rendes, állandó vaddal ellátott, be nem kerített erdő. 2) L. **VADASPIACZ**.

VADÁSZ, (1) (vad-ász) fn. tt. *vadász-t b*. — *ok*, harm. szr. — *a*. Általán, minden ember, ki bizonyos eszközzel, fegyverrel, esellel vadakat fogdos, öldös. *Vadász sokat fírad*. (Km.). *Jó vadász, rossz gazda*. (Km.). Különösen, a konyhára való, vadak szaporítására, nevelésére szükséges ismeretekkel bíró, s azokat gyakorló személy. *Urasági vadász, fővadász, udvari vadász*. A hadseregben oly csapatbeli vitéz, melynek különös rendeltetése az ellenségből egyes egyéneket venni célba s e végett az ily vitézek a lövésben kiválólag képeztetnek. *Gyalog vadász*. *Lovas vadász*. Képes kifejezéssel, aki bizonyos dolgokat fürkész, keres, megkeríteni vágy. *Hírvadász, nővadász*.

Hangokban is rokon, sőt mondhatjuk, egyezik vele a mandsu *buthaszi* (Gabelentz átírása szerint) am. vadász; halász, és mint ige *buthasza-me* am. fog-ni, vadász-ni; a törzs *butha*, 1) fn. am. vadász; halászat. 2) ige (butha-me, vagy buta-me) am. fog ni; vadász-ni; halász-ni; (*buta* mint fn. pedig am. mező). Figyelmet érdemel ugyancsak a mandsuban, *vada-me* ígeszó am. a kuttyákat a vadra ereszteti (die Hunde auf das Wild loslassen.)

VADÁSZ, (2), (vad-ász) önh. m. *vadász-tam*, — *tál*, — *ott*, par. — *sz*. Bizonyos fegyvert, eszközt,

cselet használva vadakat fürkészni, fogdosni, öldösni jár. *Sokat vadász, keveset fog*. (Km.). *Erdőben, pusztákon, szőlőkben, tavakon vadászni*. *Nyílakra, őzekre, foglyokra, fürjekre vadászni*. Képes kifejezéssel, *fürkész, keres, megszerezni, megfogni vágy*. *Híreket vadászni*. *Embereket vadászni*. Azon szók osztályába tartozik, melyek nevek és igeik egy alakban, mint szintén *ász, ész* végzettel: *halász, csikász, rákász, madarász, egerész*; továbbá *ász* végzet nélkül: *nyom, les, zár, nyit* stb. Rokonságát l. **VADÁSZ** (1.) alatt.

VADÁSZ, (3), falu Arad, pusztá Bihar m. **ALSÓ**—, **FELSŐ**—, faluk Abaúj m. helyr. *Vadász-ra*, — *on*, — *ról*.

VADÁSZAPRÓD, (vadász-apród) ösz. fn. Vadászos jelmezbe öltözött udvari diszszolga, különösen, ki a vadászon urasága oldala mellett szolgál.

VADÁSZÁS, (vad-ász-ás) fn. tt. *vadászás-t*, va. tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Cselekvés, midőn valaki vadász. *A vadászásban elfáradni*. *Vadászással töltetni a napot*. V. ö. **VADÁSZ**, ige.

VADÁSZAT, (vad-ász-at) fn. tt. *vadászatot*, harm. szr. — *a*. Vadászás, elvont értelemben, vagyis fogalom, mely alá tartozik minden, mivel a vadászok, mint olyanok, foglalkodni szoktak. *Vadászatról írt könyv*. *Vadászatot tanulni*. Egyébiránt jelenti magát a cselekvést is, pl. *tilalmas a vadászat*, azaz, vadászás.

VADÁSZATI, (vad-ász-at-i) nm. tt. *vadászati-t*, tb. — *ak*. Vadászatot illető, arra vonatkozó, ahhoz tartozó. *Vadászati jog*. *Vadászati törvények*. *Vadászati rendőrség*. *Vadászati szolgálat*.

VADÁSZATJOG, (vadászat-jog) ösz. fn. Jog, melynél fogva valaki bizonyos helyen, vagy bizonyos vadak ellen vadászatot üzhet.

VADÁSZATMESTERSÉG, (vadászat-mesterség) ösz. fn. Mesterség, mely arra oktat, miképen kell a vadakat törbe ejteni, megfogni, meglőni, megölni stb.

VADÁSZATNAP, (vadászat-nap) ösz. fn. Kitűzött nap, melyen vadászni szoktak, vagy vadászni szabad.

VADÁSZATVÁM, (vadászat-vám) ösz. fn. Vámféle részbér, melyet a vadász az illető földbirtokosnak a kézre kerített vadakból adni köteles.

VADÁSZCESELÉD, (vadász-cseléd) ösz. fn. A vadászok, különösen vadászó uraság mellett szolgálatot tevő cseléd, pl. aki a vadászebeket vezeti, a fegyvereket tölti stb.

VADÁSZDÁRDA, (vadász-dárda, ösz. fn. Dárdaféle fegyver, melyet némely vadak, pl. vadkanok, medvék stb. ellen szoktak használni.

VADÁSZÉB, (vadász-éb) ösz. fn. Ebfaj, melyet különösen vadászatra használnak, mint az agarak, vizslák, kopók. Továbbá oly eb, mely maga szántából vadász.

VADÁSZEBÉD, (vadász-ebéd) ösz. fn. Vadászok rövid ebédje. V. ö. **VADÁSZREGGELI**.

VADÁSZESZKÖZ, (vadász-eszköz) ösz. fn.

Eszköz, melylyel vadászni szoktak, p. puska, dárda, vadászkés, vadászhaló stb.

VADÁSZGAT, (vad-ász-og-at) gyakor. önh. m. *vadászgat-tam, —tál, —ott, par. vadászgass.* Gyakran, vagy némi kényelemmel, könnyeden vadász; vadászattal mulatja magát.

VADÁSZGATÁS, (vad-ász-og-at-ás) fn. tt. *vadászgatás t, tb. —ok, harm. —a.* Gyakori, vagy könnyűszerű, kényelmes vadászás.

VADÁSZGERELY, (vadász-gerely) l. VADÁSZDÁRDA, és V. ö. GERELY.

VADÁSZHÁLÓ, (vadász-háló) ösz. fn. Háló, melylyel némely vadakat megkeríteni szoktak, csapóháló. *Fürjeket vadászhalóval fogdosni.*

VADÁSZHATÓ, (vad-ász-hat-ó) mn. tt. *vadász ható-t.* A mi hasznosság tekintetéből megérdemli, hogy vadászszák, vagy amit a vadászat szabályai szerint megfogni, meglőni stb szabad. *A pócokos, vemhes anyavadak nem vadászhatók.*

VADÁSZHÁZ, (vadász-ház) ösz. fn. Rendesen erdei ház, melyben vadász lakik, vagy mely a vadászok ideiglenes tartózkodására, s kényelmére épült, vadászlak.

VADÁSZHIVATAL, (vadász-hivatal) ösz. fn. 1) Urasági, udvari vadásznak tisztii állomása. 2) Vadászati ügyeket rendező tisztii személyzet.

VADÁSZI, (vad-ász-i) mn. tt. *vadászi-t, tb. —ak.* Vadászt illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Vadászi kötelesség, felügyelet. Vadászi cselekedés. Vadászi mesterség* (Molnár A.).

VADÁSZILAG, (vad-ász-i-lag) ih. Vadászok módjára, szokása szerint. *Vadásztilag öltözködni, banni a fegyverrel.*

VADÁSZINAS, (vadász-inas) ösz. fn. Vadászatot tanuló újoncz, vagy ki a vadászok mellett inasként szolgál.

VADÁSZKALAP, (vadász-kalap) ösz. fn. Könnyű, fölesapott karimájú, vagy zöld nemezből készített kalap, melyet a vadászok szoktak viselni.

VADÁSZKELEPCZE, (vadász-kelepcze) Molnár Albertnél; l. VADKELEPCZE.

VADÁSZKÉP, (vadász-kép) ösz. fn. Vadászati jelenetet ábrázoló kép, rajzolat, festmény.

VADÁSZKERÜLET, v. —KERÜLET, (vadász-kerület) ösz. fn. Bizonyos határokkal jelölt terület a vadas erdőben, vagy más vidéken, melyet társas vadászatban szoktak meghajtani; vagy mely bizonyos vadászmester felügyelése alá tartozik.

VADÁSZKÉS, (vadász-kés) ösz. fn. Hosszu, pilingájú, s kétélű kés, melylyel némely vadakat leszúrni szoktak.

VADÁSZKÉSZÜLET, (vadász-készület) ösz. fn. l. VADÁSZESZKÖZ.

VADÁSZKIFEJEZÉS, (vadász-kifejezés) l. VADÁSZSZÓ.

VADÁSZKISÉRET, (vadász-kiséret) ösz. fn. Udvari vadászatokon azon vadászok, és cselédek, kik az illető uraságot környezik, követik.

VADÁSZKOCSI, (vadász-kocsi) ösz. fn. kétfelül nyílt oldalú könnyű alacson kocsi, melyről bármely perczben hamar le lehet szállni, s melyen járatanabb úton is utazhatni.

VADÁSZKODÁS, (vad-ász-kod-ás) fn. tt. *vadászkodás-t, tb. —ok, harm szr. —a.* Vadászéletmód gyakorlása, üzése.

VADÁSZKODIK, (vad-ász-kod-ik) gyak. k. m. *vadászkod-tam, —tál, —ott* Vadász életmódot, hivatalt, szolgálatot gyakorol.

VADÁSZKOPÓ, (vadász-kopó) ösz. fn. Kopóféle vadászeb. Nem magyaros kifejezés, minthogy a magyarban maga a kopó szó is kifejezi azt, amit a föntebbi szó akar kifejezni. l. KOPÓ.

VADÁSZKÖR, (vadász-kör) l. VADÁSZKERÜLET.

VADÁSZKURJONGATÁS, (vadász-kurjongatás) ösz. fn. Félkiáltó, kivált ebeket biztató szavak a vadászatban, p. haj hó! ha hó! hajrá! vagy, melyekkel a fölriadt vadakat ijesztgetik, vagy a vadászok egymást hívogatják.

VADÁSZKUTYA, (vadász-kutya) l. VADÁSZÉB.

VADÁSZKÜRT, (vadász-kürt) ösz. fn. Leginkább erdei vadászatokon használtatni szokott réz, vagy szarukürt, melyet a vadászok használnak, hogy egymásnak, vagy ebeiknek jelt adjanak. Továbbá fuvó hangszer rézből, mely alakjára nézve a vadászokéhoz hasonló.

VADÁSZKÜRTÖS, (vadász-kürtös) ösz. fn. Zenekar tagja, ki vadászkürtöt fú.

VADÁSZLAK, (vadász-lak) ösz. fn. Ház, melyben vadász lakik, különösen e czélra épített erdei ház, vagy a rendes lakház külön része.

... „Csöndes vadászlakodba,

Hol nem aludt ki régi szenelőd.”

Szász Károly (Szemere Miklóshoz.)

VADÁSZLÁZ, (vadász-láz) ösz. fn. Kezdő vagy szenvedélyes vadásznak fokozott izgalma a vad kiöltlésekor.

VADÁSZLEGÉNY, (vadász-legény) ösz. fn. Vadászmester mellett kitanúlt, s vadászatot gyakorló legény.

VADÁSZLEPEL, (vadász-lepel) ösz. fn. Némely vadak elkerítésére szolgáló erős vászonkészülék.

VADÁSZLÓ, (vadász-ló) ösz. fn. Ló, melyen vadászni, különösen agarakkal nyúlakat üzni szoktak.

VADÁSZMADÁR, (vadász-madár) ösz. fn. Ragadozó madár, melyet megszeliítve s kitanítva más madarak fogdosására használnak, milyen a sólyom.

VADÁSZMESTER, (vadász-mester) ösz. fn. Urodalmi, vagy udvari tiszt, ki az illető vadászkerület ügyeit igazgatja, s az alárendelt vadászokra felügyel.

VADÁSZMESTERSÉG, (vadász-mesterség) ösz. fn. A vadászathoz szükséges ismereteken alapuló gyakorlati ügyesség.

VADÁSZNYELV, (vadász-nyelv), ösz. f. A vadászmesterséghez tartozó, s vadászoknál divatos műszók.

VADÁSZÓ, (vad-ász-ó) mn. tt. vadászó-t. 1) Aki vadász, vagy vadászni szokott. 2) Vadászatra használatni szokott állat vagy eszköz. *Vadászó ló.* (Molnár A.)

VADÁSZOS, (vad-ász-os) mn. tt. *vadászos-t*, v. —at, tb. —ak. Vadászoknál szokásos, divatos. *Vadászos viselet.*

VADÁSZOSAN, (vadász-os-an) ih. Vadászok módjára, mint a vadászok szoktak.

VADÁSZÖLTÖZET, (vadász-öltözet) ösz. fn. Zöldes, vagy szürkés öltözet, melyet a szoros ért. vett vadászok viselnek; továbbá milyenbe a vadászni menő mükedvelők öltözni szoktak.

VADÁSZPAGONY, (vadász-pagony) ösz. fn. Vadászkerület, mint bizonyos erdőréssz. L. **VADÁSZKERÜLET**; és v. ö. **PAGONY**.

VADÁSZPÁLYA, (vadász-pálya) ösz. fn. Azon irány, csapás, vagy út, melyen a vadászok a vadakat nyomozzák. Továbbá életmód, melyet valaki mint rendes vadász üz.

VADÁSZPÉNZ, (vadász-pénz) ösz. fn. Pénz, melyet a vadászati engedélyért fizetnek.

VADÁSZPÓZNA, (vadász-pózna) ösz. fn. Pózna, melyekkel, és melyekre a vadászhalókat kifeszítik.

VADÁSZPUSKA, (vadász-puska) ösz. fn. Puska, mely különösen vadászás végett van készítve, vadászásra alkalmas.

VADÁSZREGGELI, (vadász-reggeli) ösz. fn. Reggeli éték, villásreggeli, melyet a vadászok többnyire sietve költenek el, hogy a vadászásból mennél kevesebb időt veszítsenek.

VADÁSZREND, (vadász-rend) ösz. fn. 1) Rend, melyet a társas, hajtóvadászatokban kell tartani. 2) A vadászat tiszteletére alapított díszrend, pl. Hubert rendje Szászországban, s a württembergi Friderik herezegetől 1702-ben alapított vadászrend.

VADÁSZRENDSZABÁS, (vadász-rend-szabás) ösz. fn. Vadászatot illető kormányhatósági rendeletek.

VADÁSZRÉSZ, (vadász-rész) ösz. fn. Szarvas vagy őz tüdeje, mája, szíve, veséje, gégéje és nyelve egyvelegéből, szalonna, só és paprikával készített éték.

VADÁSZROBOT, (vadász-robot) ösz. fn. A régi urbéri rendszerben a robotnak azon neme, midőn a jobbágy az urasági hajtóvadászatra menni tartozott.

VADÁSZRUHA, (vadász-ruha) l. **VADÁSZÖLTÖZET**.

VADÁSZSÁG, (vadász-ság) fn. tt. *vadászság*-ot, harm. szr. —a. Vadász foglalatosság, életmód, mesterség, szolgálat. *Vadászságot tanulni, arra*

adni magát. Továbbá, mint gyűnév jelent vadásztünetet. *A vidékbeli vadászság összevgyült a hajtóvadászatra.*

VADÁSZSÁTOR, (vadász-sátor) ösz. fn. Sátor, melyet a vadászok magukkal hordanak, s kellő helyen és időben felütnek. *Vadászsátor alatt ebédelni, alunni.*

VADÁSZSZEKÉR, (vadász-szekér) l. **VADÁSZKOCSI**.

VADÁSZSZÉR, **VADÁSZSZÉRSZÁM**, (vadász-szér, v. —szérszám) l. **VADÁSZESZKÖZ**.

VADÁSZSZÓ, (vadász-szó) ösz. fn. Vadászati fogalmak kifejezésére szolgáló s a vadászok nyelvén divatos műszó, pl. midőn a vad valamelyiktől eltávozik, és más valakire fordul, amaz azt kiáltja ennek: *ám rád.* Élt ezzel Gyöngyösi is „Kemény János“-ában: *Vigyázz! ám rád a nyúl.*

VADÁSZTANYA, (vadász-tanya) ösz. fn. Tanya, telep, hol a vadászok összevgyülni, s ideiglen tartózkodni szoktak. V. ö. **TANYA**.

VADÁSZTARISZNYA, (vadász-tarisznya) ösz. fn. Bő száju, s rendesen bőrből csinált tarisznya, mely vállra vetve szíjról lóg alá, s melybe az elejtett vadakat teszik.

VADÁSZTÁSKA, (vadász-táska) l. **VADÁSZTARISZNYA**.

VADÁSZTILFA, (vadász-tilfa) ösz. fn. Felállított karó, czölöp, pózna, mely a tilalmas vadászkerület jelölésére szolgál. (Jagdäule).

VADÁSZTILOS, (vadász-tilos) ösz. fn. Vadász vidék, kerület, határ stb. melyben az illető birtokon kívül másnak vadászni nem szabad.

VADÁSZTISZTSÉG, (vadász-tiszttség) l. **VADÁSZHIVATAL**.

VADÁSZTITOK, (vadász-titok) ösz. fn. Holmi babonák, bűvös dolgok, milyeneket vadászoknak tulajdonítanak.

VADÁSZTÖR, (vadász-tör) ösz. fn. Tör, melyet némely vadak megkerítésére, megfogására vetnek, pl. vidravas.

VADÁSZÜDV, v. —**ÜDVÖZLET**, (vadász-üdv v. —üdvözet) ösz. fn. Egymást üdvözlő szózata a vadászoknak.

VADÁSZZAJ, (vadász-zaj) l. **VADÁSZKURJONGATÁS**.

VADBAROM, (vad-barom) l. **VADÁLLAT**.

VADÁSZZÁSZLÓALJ, (vadász-zászló-alj) ösz. fn. Valamely hadseregben úgy nevezett vadászokból álló zászlóalj. V. ö. **ZÁSZLÓALJ**.

VADBÉR, (vad-bér) ösz. fn. Bér v. díj, melyet az erdész minden saját lövési vagy fogási düvadért, s minden, ura vagy ennek vendége lötte jóvadért húz.

VÁDBESZÉD, (vád-beszéd) ösz. fn. Az illető bíróság előtt egy vagy több személyt valamely bűnös cselekvény miatt különösebben szóval tett eléadás. Ha írásban történik, akkor különösebb neve: *vádírat* v. *vádlevél*.

VADBIKA, (vad-bika) ősz. fn. A szarvasmarha fajtájú vadállat himje. Külön írva: *vad bika* am. neki dühödött öklelődző bika.

VADBIVAL, (vad-bival) ősz. fn. 1) Vad állapotban élő bivalfaj. 2) L. PÉZSMÁLY.

VADBORJU, (vad-borjú) ősz. fn. Bölénynek, vadbivalnak borja.

VADBORSÓ, (vad-borsó) ősz. fn. Diószegi-Fazekasnál a kornilla nemű növény egyik fájának népies neve; máskép: *szeges lednek*; növénytan néven: *kardos kornilla*. (Coronilla securidaca. Molnár Albertnél: *ervum ervilia*, Párizpápainál: *cicercula*).

VADBÖR, (vad-bőr) ősz. fn. Általán, vadállatok bőre; különösen kikészített, szűcsölt, timárolt állapotban, pl. szarvasbőr, zergebőr, farkasbőr, rókabőr stb.

VADBÚZA, (vad-búza) ősz. fn. 1) Pázsitféle fü, szúrós kalászkokkal, melyek ha kifejlődtek, a marha nem eszi. Talán máskép: *boltyhosbúza* (*tritium villosum*)? 2) Az alföldi televénydús földeken aratáskor elhullott búzamagok kedvező időjárásban ismét kikelnek, és a jövő évben még egy terményt adnak, néhutt ezt is vadbúzának hívják, minthogy mivelés nélkül termett.

VADCSAPÁS, (vad-csapás) l. VADJÁRÁS.

VADCSERESNYE, (vad-cseresnye) ősz. fn. A vadcserecsnyefának apró szemű gyümölcse.

VADCSERESNYEFA, (vad-cseresnye-fa) ősz. fn. A meggyek neméhez tartozó alnövénym; fája magas, virági ernyősen bokrosak, levelei tojáskerek-láncsásak, alul szőröskék; gyümölcse fekete, néha vörös. Ebből váltak mivelés által a kerti cseresnyének sokféle fajai. (*Prunus avium*).

VADDÍJ, (vad-díj) l. VADBÉR.

VADDISZNÓ, (vad-disznó) ősz. fn. A disznók neme alá tartozó vadállatfaj; vadászok nyelvén: *fekete vad*; némely régi iratokban: *erdei*, pl. Szalay Ágoston magyar levélgyűjteményében (Levelestár 215. l.); így Molnár Albertnél is.

VADDISZNÓFERTŐ, (vad-disznó-fertő) ősz. fn. Sárkertő, melyben a vaddisznók henteregni, fetrengegni szeretnek.

VADÉ, pusztá Somogy m. helyr. *Vadé-ra*, —n, —ról.

VADEMBÉR, (vad-embér) ősz. fn. Szoros ért. vadak módjára, társadalmon kívül élő, nyers, minden műveltséget nélkülöző ember. Szélesb ért. emberkerülő, emberfutó, nyájasság nélküli parlagi ember.

VADEMBÉRMÁJOM, (vad-embér-majom) ősz. fn. Erdőkben lakó, emberhez hasonló, magas termetű majomfaj. *Keletindiai vademermajom*. (*Simia satyrus*, orangutang). *Afrikai vademermajom*. (*Simia troglodytes*).

VADEME, (vad-eme) ősz. fn. Nöstény vad-disznó; máskép: *vademse*.

VADFA, (vad-fa) ősz. fn. Általán, vadon termő, tenyésző fa. Különösen gyümölcsfákra vonatkozólag, nem miyelt, nemnemesített, nem oltott fa.

Vadfának vad a gyümölcse, v. nem várhatni vadfától szelid gyümölcsöt. (Km.). *Vadfába szelid ágat olytani*.

VADFEK, VADFEKHELY, (vad-fek v. —fekhely) ősz. fn. Hely, alom, rejtek, hol a vad fekünni, nyugonni, alunni, megbújni szokott.

VADFIGE l. VADFÜGE.

VADFOGÁS, (vad-fogás) ősz. fn. Vadászás neme, midőn a vadat bizonyos eszközök által eleven kerítik kézre.

VADFÖLD, (vad-föld) ősz. fn. Vadak tenyésztésére fordított, s használt térség, vadaskert, vadaserdő, vagy azok táplálására némely takarmánnyal bevetett szántóföldek. Különbözik tőle a soha nem miyelt, csupa vad növényeket termő, s külön íratni szokott *vad föld*.

VADFÜGE, (vad-füge) ősz. fn. Vad, miveletlen állapotban, vagy helyen termő füge.

VADGALAMB, (vad-galamb) ősz. fn. Erdőkben, ligetekben, pusztákon tenyésző galambfaj; különböztetésül a *házi v. szelid galambtól*. *Zöld erdő zúgása, vadgalamb szólása*. (Népd.)

VADGESZTENYE, (vad-gesztenye) ősz. fn. A vadgesztenyefának nem ennivaló gyümölcse. A törökök porrá törve gyógyszerül kehes lovaik abrakjába keverik.

VADGESZTENYEFÁ, (vad-gesztenye-fa) ősz. fn. Köznévén vadfajú és nem élvezhető gyümölcsű gesztenyefa, a bokrétafák neméből. Másképen szintén köznévén: *lőgesztenye*; növénytan néven: *gesztenye bokrétafa*. A szelid gesztenye másnemű fán terem. Ez az egylakiak serege és sok hímesek rendé alá tartozik, mint a tölgy, dió, mogyoró-, boglár- és bikkfák is; amaz a héthímesek és egyanyások egyik neme. (*Aesculus hippocastanum*).

VADGYÖMBÉR, (vad-gyömbér) ősz. fn. Keletindiai növény, melynek hajmás gyökerét gyógyszerül használják. (*Zedoaria*).

VADGYÜMÖLCS, (vad-gyümölcs) ősz. fn. A vadan tenyésző, nem oltott, nem nemesített fák gyümölcsei p. vadkörte, kökény, sajmeggy, som.

VADHAGYMA v. —HAJMA, (vad-hajma) ősz. fn. Vadon termő apró hajma. (*Bulbine*).

VADHAJTÁS, (vad-hajtás) ősz. fn. Hajtódászat a vadak fölzaklatása.

VADHAJTÓ, (vad-hajtó) ősz. fn. Ki a hajtódászat a vadakat fölzaklatja, s a vadászok élkergeti.

VADHARCZ, (vad-harcz) l. VADVIADAL.

VADHELY, (vad-hely) ősz. fn. Sivatang kietlen hely.

VADHÚS, (vad-hús) ősz. fn. 1) A vadállatnak húsa, különösen, mely ennivaló, p. szarvashús, őzhús, nyúlhús. 2) Átv. gyógytani ért. a hegedési folyamánál a sejtszövet túlságos sarjadzása, t. i. minden anyaghiányt, akár csontban, akár izomban, mindig a sejtszövet pótol ki a testben, s ha ezen kipótlás igen sebesen történik, hússzümölcsök képében

sarjadzik, mely sarjadzás ha a bőrön túl fölemelkedik, vadhús nevet kap. Néha a megfenésedett húst is így nevezik.

VADHÚSÁRUS, VADHÚSKERESKEDŐ, (vad-hús-árus, v. — kereskedő) ösz. fn. Húsárus, ki vadhússal kereskedik.

VADI, (vad-i) mn. tt. *vadi-t*, tb. — *ak*. Vad természetű, vadhoz hasonló. *Vadi kegyetlenség*. (Molnár A., Szabó D.)

VADICSÓ, ALSÓ —, FELSŐ —, KÖZÉP —, faluk Trecsén m. helyr. *Vadicsó-ra*, — *n*, — *ról*.

VÁDIRAT, (vád-irat) ösz. fn. Az illető bíróság elé benyújtott íromány, mely egy vagy több személy elleni bünvádat foglal magában; máskép: *vádlevél*; ha csak szóval adatik elé: *vádbeszéd*.

VADÍT, (vad-ít) áth. m. *vadít-ott*, par. — *s*, htn. — *ni*, v. — *ani*. Vaddá tesz, elidegenít, elijeszt, elrezt, emberkerülővé tesz. *A pusztai élet, a szüntelen magánosság elvadtja az embert. Szigorú bánásmód által elvadtani a gyermeket*.

VADÍTÁS, VADÍTÁS, (vad-ít-ás) fn. tt. *vadítás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Cselekvés, mely által valakit elvadtítanak. V. ö. **VADÍT**.

VADÍZ, (vad-íz) ösz. fn. Olyan íz, milyen a vadgyümölcsöké, vagy vadhúsé szokott lenni. *Ezen almának vadíze van. A szelíd disznó- vagy kappanásnak mesterséges vadízt adni. Különösen gyümölcsre és borra vonatkozva am. savanyú, fanyar íz*.

VADÍZÜ, v. — **IZÜ**, (vad-izü) ösz. mn. A minnek vadíze van; savanyú; fanyar, szívos, fojtós. *Vadízü becsinált hús. Vadízü bor*.

VADJÁRÁS, (vad-járás) ösz. fn. Vadak vándorlása egy helyről másra; továbbá azon csapás, melyen a vadak járni szoktak. *A vadjárás mellett lesben ülni*.

VADJUH, (vad-jub) ösz. fn. Juh forma vad. Sándor Istvánnál: *ovis ammon*.

VADKA, fn. tt. *vadkát*. Vizes maradék a pálinka nagyoláskor. Székely szó. (Krizsa J.) Alkalmasint ugyanaz a 'vodka' v. 'votka' szóval; l. ezt.

VADKACSA, v. — **KÁCSA**, (vad-kacsa v. —kácsa) l. **VADRÉCZE**.

VADKAKAS, (vad-kakas) ösz. fn. Fajdkakas. erdei kakas. V. ö. **FAJD**.

VADKAN, (vad-kan) ösz. fn. Kannemű vad-disznó, hét éves korán túl, nagy kiálló agyarakkal. *Dűlfül magában, mint a vadkan*. (Km.). *Bús vadkan a tölgyfa gyökerének is neki vágja agyarád*. (Km.).

VADKÁR, (vad-kár) ösz. fn. Általán, mindenféle kár, pusztítás, melyet a vadak az erdőkben, fákban, szántóföldeken, réteken, szőlőkben tesznek.

VADKATÁNG, (vad-katáng) ösz. fn. Vadállapotban tenyésző katáng.

VADKECSKE, (vad-kecske) ösz. fn. l. **ZERGE**.

VADKECSKEFÜ, (vad-kecskefü) ösz. fn. l. **ZERGEFÜ**.

VADKELEPCZE, (vad-kelepcze) ösz. fn. Kelepcze, melyet a vadaknak szokás vetni. V. ö. **KELEPCZE**.

VADKENDER, (vad-kender) ösz. fn. Vadállapotban tenyésző kender. *Felnő mint a vadkender*. (Km.).

VADKERT, (1), (vad-kert) ösz. fn. Bekerített térség, erdőrészt, melyben vadakat tenyésztnek, nevelnek. Máskép: *vadaskert*.

VADKERT, (2), mváros Nógrád, falu Pest, pusztá Nógrád m., helyr. *Vadkert-re*, — *én*, — *ról*.

VADKOS, (vad-kos) ösz. fn. A juh fajhoz tartozó vadállat hímje.

VADKÖLES, (vad-köles) ösz. fn. Vadon termő köles; néhutt a szénamuhar neve.

VADKÖLYÖK, (vad-kölyök) ösz. fn. Vadállat szülötte, a mennyiben az kölykezni szokott; pl. *a farkas, róka kölyke*.

VADKÖMÉNY, (vad-kömény) ösz. fn. Kömény, mely vadon tenyészik, vagy tenyésztet.

VADKÖRTE, v. — **KÖRTVÉLY**, (vad-körte v. —körtvény) l. **VACZKOR**. *Válogat benne, mint medve a vadkörteben*. (Km.).

VADKÖRTEFA, (vad-körte fa) ösz. fn. Vadon termő, sokáig élő, rendszeren bőven gyümölcsöző körtefa. V. ö. **KÖRTEFA**.

VADL, némely régi iratokban pl. a Carthausi Névtelennél am. vall. L. **VALL**.

VÁDLÁS, l. **VÁDOLÁS**.

VÁDLAT, (vád-ol-at) fn. tt. *vádlat-ot*, harm. szr. — *a*. Panaszképen, vagy törvényes kereset véggett elmondott, vagy írásban benyújtott vád; máskép: *vádolat*.

VADLEDNEK, (vad-lednek) ösz. fn. Növényfaj a lednekek neméből; szára csekély; levelei szárnyaltak; pálhái horgasak, félnyílszabásuak; máskép: *kakukborsó, búlkön*. (Orob. vernus.)

VADLEN, (vad-len) ösz. fn. Vadon termő len.

VADLENCSE, (vad-lencse) ösz. fn. Népies neve az *abrababó* (*vicia sativa*) növényfajnak; máskép szintén népiesen: *abraborsó, lóborsó*; l. **ABRAKBABÓ**.

VADLENDEK l. **VADLEDNEK**.

VADLES, (vad-les) ösz. fn. A vadak ellen intézett cselvető les. V. ö. **LES**.

VÁDLEVÉL, (vád-levél) ösz. fn. L. **VÁDIRAT**.

VADLÓ, (vad-ló) ösz. fn. Természeti vad állapotban tenyésző és élő ló.

VÁDLÓ, (vád-ol-ó) mn. és fn. tt. *vádló-t*. Személy, ki fölperesképen valamely váddal, különösen bünváddal lép fel valaki ellen. *Magán vádló; köz vagy tiszti vádló*.

VÁDLÓIRAT, (vádló-irat) l. **VÁDIRAT**.

VADLOPÁS, (vad-lopás) ösz. fn. A lopásnak azon neve, midőn valaki a tilosból vadakat oroz.

VADLOPÓ, (vad-lopó) ösz. fn. Aki a tilosból vadakat oroz, orvadász; l. **VADOR**.

VÁDLÓTÁRS, (vádló-társ) ösz. fn. Ugyanazon személy ellen több vádló közül egyik a másiknak vádlótársa.

VÁDLOTT, (vád-ol-t, v. vád-ol-ott) mn. és fn.

tt. *vádлоттат*. Személy kit bizonyos törvényszegésről, különösen bűncselekvény elkövetéséről bíróság előtt vádolnak.

VÁDLOTTTÁRS, (vád-l-ott-társ) ösz. fn. Több személy közül, kiket ugyanazon bűnös tettéről v. tettel vádolnak, egyik a másiknak vádлотт társa.

VADLÚD, (vad-lúd) ösz. fn. Sík mezőkön, s vizes tájakon vadon tenyésző, s télre elköltöző lúd. Bérczy K. szerint vadásznnyelven három faja van: nagy *vadlúd*, lilik és gyöngyvér; a két utóbbi együtt a nép nyelven: *lengyel liba*. Bolyognak, egymás után mennek, mint a *vadludak*. (Km.).

VADMACSKA, (vad-macska) ösz. fn. A házi macskával egy nem alá tartozó, de vadon, erdőkben élő állatfaj; kanja mint a háziaknál: *kandúr*. V. ö. **MACSKA**.

VADMADÁR, (vad-madár) ösz. fn. Természeti szabadságában élő madár, különböztetésül a szelid házi madártól. *A vadmadr is megszokja a kalitkát*.

VADMADÁRHÚS, (vad-madár-hús) ösz. fn. Vadon tenyésző madárnak húsa.

VADMÁK, (vad-mák) l. **PIPACS**.

VADMÁLVA v. —**MÁLYVA**, (vad-mályva) ösz. fn. Vadon termő mályva. L. **ZILÍZ**.

VADMEGGY, (vad-meggy) ösz. fn. Nem nemesített, hanem vadon növe meggyfa apró gyümölcse; különösen a törpe cserjés sajmeggy.

VADMÉH, (vad-méh) ösz. fn. Erdőkben, mezőkön szabadon tanyázó méhfaj, mely mézét a fák odvaiba, vagy földi likakba gyűjti.

VADMENTA, (vad-menta) ösz. fn. A menta nemű növény egyik fájának népies neve; fűzérjei hosszúk, hengerek; a szár- és ághegyeken levelei hosszúdadok, hegyes fűrészfogú, molyhosak, nyeletlenek, fejrőlök; himszálai a bokrétánál hosszabbak. Másképp szintén népiesen: *ló-, fejr-, hegyes-menta*, növénytani néven: *bárszingmenta*. (*Mentha sylvestris*).

VADMESTER, (vad-mester) ösz. fn. Tisztviselő, ki valamely vadászkerület vadaira, s rendszeren a vadas erdőkre is felügyel.

VADMÉZ, (vad-méz) ösz. fn. Vadméh gyűjtötte méz.

VADMÉZFÜ, (vad-méz-fü) ösz. fn. Vadon termő mézfű-féle vagy forma növény.

VADMUROK, (vad-murok) ösz. fn. Vadon termő murek-féle növény.

VADMUSTÁR, (vad-mustár) l. **REPCSIN**.

VADNA, falu Borsod m. helyr. *Vadná-ra*, —*n*, —*ról*.

VADNAK, régiesen és tájdivatosan pl. a székekelyeknél e helyett áll: *vagnak*.

VADNYOM, (vad-nyom) ösz. fn. Nyom, melyet a járókelő vad maga után hagy.

VADÓ, (vad-ó) fn. tt. *vadó-t*. Baranyának ormánsági vidékén így nevezik a kányát. L. **KÁNYA**.

VADOCZ, (vad-ocz) mn. tt. *vadoczo*t. A széke-

lyeknél Ferenczi János szerint am. félénk, bátoratlan; Kemenesalján: *vadas*.

VADÓCZ, (vad-óc) fn. tt. *vadócz*-ot, harm. szr. —*a*. Növénynem a háromhímeselek seregéből és kétanyások rendéből; füzére lapos, kétsoros; füzérkéi sokvirágú, éllel a gerinczre fekszenek; minden füzérkét a külső élén egy tagból álló takaró, vagy csészepolyva borít (*Lolium*). *Útféli vadóc*, másképp köz nyelven: *kutyazab*, angol *perje*; széditő *vadócz*, köz nyelven: *üszögös konkoly*, néhutt csak: *vadócz*. (*Lolium temulentum*.)

VADÓCZOS, (vad-óc-os) mn. tt. *vadóczos*-t, v. —*at*, több. —*ak*. Amiben, vagy ami között vadóc terem; vadóczczal kevert. *Vadóczos szántóföd*, *gabona*.

VADÓKA, (vad-ó-ka) kicsinző fn. tt. *vadókat*. Szabó D. szerint am. vadalma; vadkörte; de Molnár Albertnél, valamint a Tájszótár szerint a barkóknál és palócoknál csak vadalmát jelent. V. ö. **VACZKOR**.

VADOL, (vad-ól) áth. m. *vadolt*. A székekelyeknél (Udvarhely székből) am. utána jár. *Ezt a leányt nem igen vadolják a legények*. (Kriza J.).

VÁDOL, (vád-ol) áth. m. *vádol-tam*, —*tál*, —*t*, v. *vádoltam*, —*ottál*, —*ott*. Valakiről azt nyilatkoztatja, hogy bizonyos bünt követett el, hogy valamely rossz tettetnek oka volt; különösen ezt a felsőbbbségnek, törvényszéknek bejelenti. *Valakit lopásról, erőszaktevelről, becsületsértésről vádolni*, a bírónak bevádolni. A Bécsi codexben: *megvádolni* e helyett: *be v. elvádolni*: „A caldeosok férfiak (caldeus férfiak) megvádolák a zsidókat Nabuchodonozor királynak.” Vonz *val vel* viszonyragu neveket is. *Családdal, uzorával vádolják őt. Azzal vádolják, hogy föl akarta gyújtani a várost*. Elterő igevonzat van a Görycodex e helyén: „Ott sok hamossat reád vádolván” talán az eredeti jelentéshez hivebb értelmezéssel am. *reád mondván*. V. ö. **VÁD**, (1). Vass József szerint az Ormánságban és Göcsejben *elvádolni* azt is teszi: elvállalni. (Magyar Nyelvészet, V. Kötet. 126. l.).

VADOLAJFA, (vad-olaj-fa) ösz. fn. Köz néven az ami Diószegi-Fazekasnál: *olajesztfa* (*elaegnus angustifolia*); másképp szintén köznéven: *fűzölajfa*, *ezüstfűz*.

VADOLÁS, (vad-ol-ás) fn. tárgyesete: *vádolás-t*, több. —*ok*, harm. sz. r. —*a*. Utána járás. V. ö. **VADOL**.

VÁDOLÁS, (vád-ol-ás) fn. tt. *vádolás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Cselekvés, illetőleg nyilatkozás, mely által vádolnak valakit. V. ö. **VÁDOL**.

VÁDOLAT, (vád-ol-at) fn. tt. *vádolat*-ot; harm. sz. r. —*a* v. —*ja*. Tényállás, mely a vádolásban (panaszban, keresetben, vádlevélben) foglaltatik, v. felhozatik.

VÁDOLGAT, (vád-ol-gat) gyak. áth. m. *vádolgat-tam*, —*tál*, —*ott*, par. *vádolgass*. Gyakran, vagy több ízben vádol.

VÁDOLGATÁS, (vád-ol-ga-tás) fn. tt. *vádol-gatás-t*, tb. — *ok*, harm. sz. r. — *a*. Cselekvés midőn valaki gyakran, vagy több ízben vádol.

VÁDOLKODÁS (vád-ol-kod-ás) l. **VÁDOLGATÁS**.

VÁDOLKODIK, (vád-ol-kod-ik) gyak. k. m. *vádolkod tam*, — *tél*, — *ott*. Gyakori vádakkal foglalkodik; másokat vádolgat; továbbá, irigységből, rossz indulatból, haszonkeresésből, tetszvágyból stb. másokat föladogat; árulkodik.

VÁDOLT, (vád-ol-t) l. **VÁDLOTT**.

VADON, (1) (vad-on) mn. és fn. tt. *vadon-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. v. — *ja*. A *vad* szónak megtoldott változata, az alapfogalom némi nyomatosága végett, mint, *zord*, *zordon*. *Vadon vad*, igen vad. *Vadon erdő* (Molnár Albertnél). *Vadon puszta* (Faludinál). *Vadon fajzat* (Sándor Istvánnál) stb. Mint főnév jelent elhagyott, puszta, lakatlan, Szabó Dávid szerint, rengő, rengeteg, kietlen, szörnyű, sivatag, roppant vidéket, pl. erdőt, tartományt. *Afrika vadonai*. *Vadonban lakó tigrisek, orozlánok*. Ez értelemben rokon vele a mongol *badan* (sable, Sand); hasonlók hozzá a német *Heide*, *öde*, *Öde*, *góth authi*, szláv *edin* stb. (L. Adelung, Kaltschmidt). Budenz J. szerint finnül *autto* am. puszta föld, erdőség; lappul: *vuoude* s finn-lappul: *vuovdde* = erdő, erdőség, (talán a német *Wald* után, mely régi németül *wod*, *wudu*, *wude*, *wuda* alakokban is eléjön; angolul ma is *wood*, olvasd: *vud*).

VADON, (2) (vad-on) ih. Vad, nem mivel állapotban; vadak módjára. *Vadon tenyésző, termő növények*. *Vadon élő emberek*. Egyébiránt a közös képzői szabály szerint így is mondhatjuk: *vadan*.

VADONCZ, (vad-oncz) fn. tt. *vadoncz-ot*, harm. szr. — *a*. Újabb kori szó, s jelent vad csemetét, t. i. vadgyümölcsből lett csemetét, mely a nemesített gyümölcsfatenyésztésnél alanyul szolgál. Képeztésre olyan mint *ifjoncz*, *ribancz*, *virgoncz*, *fürgencz*.

VADONFA, (vadon-fa) ősz. fn. Erdei vadfa.

VADONNATÚJ, (vadonnat-új) ősz. mn. Újdon új, egészen új. Molnár Albertnél: *vadonan új*. A *vadonnat* v. *vadonnan* szó azon szavaink egyike, melyeket a népies kiejtés tulságosan meg szokott toldani. Így fejlődtek ki a *régen*, *hajdan*, *újdón* szókból *régenen* v. *régente*, *hajdanan* v. *hajdanta*, *újdónan* v. *újdonna*, *újdónat* v. *újdonnat*, honnan: *újdonnat új*. Mondják így is: *vadon új*. Valamit vadonnatújnak v. vadonújnak átv. értelemben mondunk, t. i. mennyiben az újdónú dolog szemeink előtt még szokatlan, nem otthonos, mintha valamely vadonból jött v. származott volna.

VADONSÁG (vad-on-ság) fn. tárgyesete — *ot*. Vadon, elhagyott, miveletlen, lakatlan térség, pusztaság, sivatag.

VADONÚJ, (vadon-új) l. **VADONNATÚJ**.

VADONUL, (vad-on-ul) határozó. Vadul, miveletlenül; pusztán, elhagyottan.

VADONY, (vad-ony) fn. tt. *vadonyt*, tb. — *ok*.

1) A Tájszótár szerint Balaton mellékén am. beolytandó vadfa; melybe ha már olytottak is, újabb alkatu szóval *alany* v. *alaj* a neve. 2) Szabó Dávidnál am. vadon; l. **VADON**, (1), fn.

VADOR, **VADORV**, (vad-or, v. — orv) ősz. fn. Tolvaj, ki idegen és tilalmas területen vadakat lop, orozva lö vagy fog; máskép: *vadlopó*, *vadtolvaj*, *orvadász*.

VADORZÁS, (vad-orzás) ősz. fn. Vadlopás, más birtokához tartozó vadak eltulajdonítása.

VADOS tájdivatosan am. vadas. L. **VADAS**. (1), (2).

VÁDOS, (vád-os) mn. tt. *vados-t*, v. — *at*. tb. — *ak*. Ki bizonyos bűnért vádolva van; szokottabban: *vádlott*.

VADOSFA, falu Sopron m. helyr, *Vadosfára*, — *n*, — *ról*.

VÁDOSKODIK, (vád-os-kod-ik) l. **VÁDOLKODIK**.

VADÖKÖR, (vad-ökör) ősz. fn. Igen vad, erős, és zömök testű ökörfaj Afrikában. (Bos caffer.) **VADÖSVÉNY**, (vad-ösvény,) ősz. fn. l. **VADJÁRÁS**.

VADPÁVA, (vad-páva) ősz. fn. Bérczy K szerint Erdélyben a *siketfajd* neve.

VADPECSENYE, (vad-pecsenye) l. **VADSÜLT**.

VADPETREZSELYEM, (vad-petrezselyem) ősz. fn. Vadon termő petrezselyem féle v. — forma növény (Párizpápainál: oreoselium).

VADPIACZ, l. **VADÁSPIACZ**.

VÁDPONT, (vád-pont) ősz. fn. Azon különösen kiemelt tárgy, illetőleg bűn, csíny, tett stb. melyről valakit vádolnak. A *vádpontokat egymás után tárgyalás alá venni*.

VADRÉCZE, (vad-réce) ősz. fn. Vizes tájon vadon tenyésző réce- v. rucza- v. kacsafaj. Bérczy K. szerint számtalan fajtája létezik: *töke* —, *kercze* —, *fácán* —, *kér* —, *jég* —, *krik* —, *tükkörreze*, *hamvas* v. *kendermagos*, *csörgő*, *fütyölő*, *kálnalas*, *tarka*, *telelő*, *buksi*, *fejér*, *törpe*, *nyíl farku*, *kontyos*, *örvös*, *erdei*, *havasi réce*.

VADREPCZE, (vad-repcze) ősz. fn. Vadon tenyésző repceféle növény.

VADRETEK, (vad-retek) ősz. fn. Vadon tenyésző retekféle v. retekforma növény.

VADRIBISZKE, (vad-ribiszke) ősz. fn. Vadon termő ribiszkeféle, v. — forma növény.

VADRÓZSA (vad-rózsa) l. **CSIPKERÓZSA**.

VADRUCZA, (vad-rucza) l. **VADRÉCZE**.

VADRUTA, (vad-ruta) ősz. fn. Vadon tenyésző rutaféle v. rutaforma növény.

VADSÁFRÁNY, (vad-sáfrány) ősz. fn. Erdőkben vadon termő sáfrányféle v. sáfrányforma növény, mely ősszel virágozik. V. ö. **SÁFRÁNY**.

VADSÁG, (vad-ság) fn. tt. *vadság-ot*, harm. szr. — *a*. Vadakat jellemző tulajdonságok, milyennek, az emberek kerülése, nyersség, miveletlen

állapot, illetőleg kegyetlenség stb. Ellentétei: szelid-ség, nyájasság, műveltség, finomság stb. V. ö. VAD.

VADSALÁTA, (vad-saláta) ösz. fn. Vadon termő saláta félenövény. Diószegi-Fazekasnál: *keszegsaláta*; levelei bugásak; levelei éllel felfordúlnak, hegyesek, fulánkös gerinczük, nyilasak, kacsúros-szárnnyasan hasadtak, a felsők szárölelők, nyilformák; szára tövön szőrös (*Lactuca scariola*).

VADSÁLYA, I. VADZSÁLYA.

VADSÜLT, (vad-sült) ösz. fn. Vadállat húsa sültve mint eledel.

VADSZAG, (vad-szag) ösz. fn. A vadhúsnak, kivált ba tovább állott, saját nemű szaga. Továbbá, az orrot kellemetlenül megütő, idegen nemű szag.

VADSZAGÚ, (vad-szagú) ösz. mn. A minek vadszaga van; idegen, szokatlan szagú. V. ö. VADSZAG.

VADSZAMÁR, (vad-szamár) ösz. fn. Afrika pusztáin vadon tenyésző, kis lóhoz hasonló termetű, szép szabályos csikokkal tarkázott szőrű szamár faj. (*Equus Zebra*.)

VADTANYA, (vad-tanya) ösz. fn. A vadaknak szokott tartózkodási helye, fekhelye, rejtekhelye.

VADTOLVAJ, (vad-tolvaj) I. VADOR.

VADTURBOLYA, (vad-turbolya) I. TURBOLYA alatt.

VADUL, (1) (vad-ul) ih. Vadak módjára; durván, nyersen, miveletlenül; idegenkedve; neki bősziülve; szörnyű hánykolódással; semmi zabolát, korlátot nem ismerve. *Vadul hánykolódik a hajó*, bőszi táncot jár a hajó (reiten auf dem Halse. Kencsey A.) „Lehetlen álmokat kergetsz, vadul megeresztett kantárral.“ Szász Károly.

VADÚL, VADUL, (2) (vad-úl) önh. m. *vadul* — *t.* Vadhoz némi tekintetben hasonlóvá leszen; a társaságtól elidegenül, nyers, durva, miveletlen erkölcsöket, szokásokat vesz föl. *Miolta pusztán lakik, egészen elvadul.* Nemesített kerti növényekre, gyümölcsfákra, veteményekre alkalmazva, am. a művelés hiánya, elhanyagolása miatt sarjadékai ismét eredeti vad állapotba mennek által.

VADÚLÁS, VADULÁS, (vad-ul-ás) fn. tt. *vadulás* t tb. — *ok*, harm. szr. — *a.* Állapotváltozás, midőn valaki v. valami vaddá lesz. V. ö. VADÚL.

VADVARÁDICS, (vad-varádics) ösz. fn. A pimpó nemű növények egyik fajának népies neve; másképen: *pipefű*, *lúdpázsit*, *fejér* v. *ezüstös hátú fű*; növénytani néven: *libabimpó*. (*Potentilla anserina*.)

VADVEREM, (1), (vad-verem) ösz. fn. Nemely vadak fogására ázott verem, pl. farkasverem, másképen: farkasordító.

VADVEREM, (2) erdélyi falu A. fehér m. helyr. — *ve-rem-be*, — *ben*, — *ből*.

VADVIADAL, (vad-viadal) ösz. fn. 1) A vadak verekedése, öklelődzése, marakodása stb. egymással, 2) Lútványul rendezett ilyen viaskodás, melyek hajdan a római szinkörökben divatoztak.

VÁDVISZONZÁS, (vadásviszonzás) ösz. fn. Mentségnek, önvédelemnek neve, midőn valaki az ellene felhozott vádat ellenváddal torolja vissza.

VADVITA, (vad-vita) I. VADVIADAL.

VADVÍZ, (vad-víz) ösz. fn. Szántóföldeken réteken a földből időnként főleg esős évszakban ki, és szétszivárgó víz, mely rendes forrásvizet nem tartalmaz, nem formál.

VADVIZES, (vad-vizes) ösz. mn. Helylyel közel vadvizet tartalmazó. *Vadvizes hely, szántóföld.*

VÁDVONÁS, (vadásvonás) ösz. fn. Halászás neve a székelyeknél, midőn ágakból úgy nevezett vádat kötnek össze, felülnek rá hogy nehezebb legyen, a vízben azt többen húzzák, s a hálót elébe vetik, hogy a fölriasztott halak bele menjenek; az ág föl-zavarta víz is azokat a hálóba menni készíti. V. ö. VÁD, (3).

VADZAB, (vad-zab) ösz. fn. A zab nemű növény egyik faja; másképen: *üvezab*, *hélazab*, *szőrös-feketezab*. (*Avena fatua*.)

VADZSÁLYA, (vad-zsálya) ösz. fn. Zsálya-féle vagy zsályaforma növény, mely vadon tenyészik.

VÁG, (1) áth. m. *vág-tam*, — *tál*, — *ott*. Kézbe fogott, és sújtva neki hajtott éles eszközzel valamely szilárd testen hasadást csinál, vagyis összevágó részeit bizonyos hézagvonalon elválasztja egymástól. Ez igében kettős fogalom rejlik, n. m. a sújtó ütés és a hasítás, elválasztás fogalma. Ennélfogva néha csak sújtást, ütést, csapást értünk alatta, pl. *pofon*, *nyakon*, *földhöz vágni*, *ütni*, *csapni valakit*; *mennyki vágja*, v. *csapja*, v. *üsse*, v. *sújtsa meg*. A sújtás a cselekvési erő, a hasadás, elválás ennek hatását fejezi ki. A szoros értelmű vágás eredménye hasadás, elválás; az ütése, csapása, sújtása zuzodás, törés, horpadás, lapulás. Különböznek tőle a hasonló eredményt okozó, de más cselekvésmóddal működő *metsz*, *szel*, *szeg*, *nyes*, *szab*, *nyír*, *farag*, *reszel*, *gyalul*, *fűrészszel*, *írt*, *arat*, *harap*, *vakar*, *vágol*, *hornyol*, *vés* stb. melyek a testeket bizonyos élű eszközzel szintén részekre, darabokra választják, de nem sújtás, hanem nyomás, tolás, taszítás, szorítás által. Tehát néha ugyanazon eszközzel lehet vágni, metszeni, szelni, szegni, nyesni, faragni, irtani, pl. késsel húst vágni, fület lementszeni, kenyeret szegni, s karajokra szelni, szeget faragni, ágat nyesni, buza közül rozsot irtani. De nyírni csak ollóval, reszelni reszelővel, gyalulni gyaluval, fűrészszelni fűrészszel, aratni sarlóval, harapni fogakkal, vézni, hornyolni vésővel szoktak.

A *tör* szó is részekre választja a merev testeket, de abban különbözik amazoktól, hogy ez éles eszköz nélkül csupán ütés, nyomás, zuzás, hajlítás, szorítás által történik. A *vág* szó alkalmazása többféle 1) Midőn szoros értelmű elválasztó ütésre vonatkozik. *Féjszével*, *ballával*, *szekercszével*, *bárdal*, *taglóval* *darabokra*, *konzokra*, *izekre vágni valamit*. *Karddal le-vágni az ellenség fejét, fülét, karját*. *Az állófát törőből*

kivágni, hasábkra vágni. A fát sem vágják le egy csapással (km.), nagy műnek végrehajtására sok idő és fáradság kell. Vágok vágok fát, de kicsoda fát? réti rakottytát, gyermekeket ütenyzésben gyakorló vers. Kaszával füvet, rendet vágni.

„Vagyok olyan legény, mint te,
Vágok olyan rendet, mint te.” (Népd.)

Ki mennyit vág, annyi forgácsa leszen. Nádat, kákát, vesszőt vágni, tövéről lemetezni, illetőleg aratni, kaszálni. Eret vágni valakin. Haját vágni, a ló farkát, a kutya fülét levágni, azaz, lemetezni. Különösen valami egészet kisebb-nagyobb darabokra, izekre tagol. A disznóknak tököket, a juhoknak, lovaknak szecskát, az ökröknek kukoriczakórót, a teheneknek répát vágni. Dohányt, sót, követ vágni. A marhahúst kivágni, a mészárszékekben darabonként kimérni. Evezővel a vizet vágni. (Kenessey Albert szerint a hajósoknál divatos). 2) Midőn csupán ütésre, verésre vonatkozik. Az ökröt egy sujtással levágni, agyon vágni. Az elítélt tolvajra huszonötöt vágtak. Korbáccsal vágni a lovat. A jég elvágta a vetést. Karddal, bottal hozzárúgni, rávágni. Vágjad fiam, vágjad Forgács, tiéd leszen Gimes és Gács (történeti szóbagyomány). 3) Súlyos nyomás, ütés által feltör, feltúr, likassá, gödrössé tesz valamely alaptér. A barmok felvágják a rétet, a nedves legelőt. A kerék felvágja a sáros, agyagos utat. A patkó felvágja a padlót. A holló kivágja a döglött ló szemét. 4) Átv. Bevágni az ellenség közé. Kivágni magát a támadók közül. Valamely ügyes-bajos dologból kivágni magát, azaz, kimene-külni. Bevágták az utját, tervének, szándékának kivitelében akadályozták. Nagy fába vágta a fejszét (km.) nagy dologba fogott, melyet alig lesz képes végrehajtani. Belevágni más beszédébe, beleszólva félbeszakasztani. Ő is belevág, mintha tudna hozzá. (Km.). Szemével vágott egyet, bizonyos jeladásul intett. Szóval megvágni valakit. Vág a golyó a vadászoknál, ha hallják, mint ütődik a vadba. Vág az agár ha a nyulhoz oly közel jár, hogy egy bizonyos perczen képes egy szökéssel nyitott szájával a nyulhoz kapni.

A fenn eléadott értelmezések szerint a vágás tulajdonképp oly cselekvést jelent, mely által valamely test két vagy több részre, darabra, hasábra stb válik, vagy némi hézag, rés támad benne. Ez alapfogalom szerént rokon azon *va* gyökhangú szók-kal, melyek részletes elválásra vonatkoznak, melyeknek: az elválasztó szócska *vagy—vagy* (aut—aut. v. vel—vel), továbbá maga *vál*, set től *válik*, *vált*, a nyílás, gödör, hasadék eszközésére vonatkozó *váj*, a koptatás által elválasztó *vásik* és némely mások. Ide tartoznak a *balta* és *valaská* v. *balaska*, mint vágószerszámok nevei.

Némely származékaiban u. m. *vagdal*, *vagdál*-kozik, *vagdos* gyökhangzója megrövidül, niből azt gyanyithatni, hogy eredetileg rövid volt: *vag*, mint *szeg* (secat, scindit). Egyébiránt hasonló a gyakor-

latos *g* képzőjű *rág*, *bég*, *bög*, *büg*, *síg*, *zúg*, *lóg* igékhez.

Egyezik vele az árja nyelvekben *mac* v. *mach* v. *makh* gyök, miként ezt Curtius a következő szók-ból elvonja: *μαχ-ο-μαι* kämpfen, *μάχη* Schlacht, szanszkrit *makh-as*, *mah-as* Opfer, *makh-as* Kämpfer, latin *mac-ellum*, *mac-tá-re* stb.

VÁG, (2) FEKETE —, pusztá Liptó m.; helyr. *Vág-ra*, —on, —ról.

VÁG, (3) I. VÁGH, (1), (2).

VÁGA I. VÁGHA.

VÁGADEK, (vág-ad-ék) I. VÁGATÉK.

VÁGÁNY, (vág-ány) fn. tt. *vágány-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) Általán, bevágás által csinált hasadék, nyílás valamely testen. Különösen 2) a női szeméremtest hüvelyének nyílása, a lovaknál: *vaszora*. 3) A seggpartok közötti völgy. *Segge vágánya*. 4) I. VÁGÁS 2) alatt: *kerékvágás*.

VÁGÁS, (1) (vág-ás) fn. tt. *vágás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) Cselekvés, mely által valamit: *vágunk*, e szónak minden értelmében. *Favágás*, *húsvágás*, *kővágás*, *sóvágás*. *Evezővel vágás*. *Bevágás*, *levágás*, *kivágás*. stb. 2) Nyom, melyet a haladásban levő kerék, vagy állat maga után hagy, *kerékvágás*. *Közöld* (vedd közbe) a *vágást*. 3) Erdőszeti nyelven, az erdőnek azon része, melyről a fát levágták; avagy osztályokra részletezése, melyek szerint egymás után az erdőt vágják. *Halvan vágásra osztott erdő*. *Vágás jelölése*.

VÁGÁS, (2) falu Sáros m. és Erdélyben Udvarhelyszékekben; ANDRÁS —, BAJOR —, FERENCZ —, ISTVÁN —, KAPI PÁL —, KECZER PÁL —, faluk Sáros m. KOVÁCS —, Abauj és Torna, MÁTÉ —, MIKLÓS —, NÉMETH JAKAB —, PÉTER —, VÖRÖS —, Sáros m. ÚJ — v. LÁZ —, falu Kraszna m.; helyr. *Vágás-ra*, —on, —ról.

VÁGÁSI, (vág-ás-i) mn. tt. *vágási-t*, tb. —ak. Vágásra vonatkozó, vágást illető. *Vágási idő*. *Vágási bér*. *Vágási eredmény*. *Vágási terv*. *Vágási rend*, *sor*. *Vágási tér*, *vonat*, *irány*.

VÁGÁSOS, (vág-ás-os) mn. tt. *vágásos-t*, v. —at, tb. —ak. A miben egy vagy több vágás, hasadás, nyílás van. *Vágásos fatörzs*. *Vágásos út*, melyet a kerekek felvágtak. *Vágásos erdő*, mely vágá-, sokra van osztva, elválasztva. V. ö. VÁGÁS.

VÁGAT, (1), (vág-at) fn. tt. *vágat-ot*, harm. szr. —a. Erdővágásra vonatkozólag, amit egy osztályban kivágtak. *Tavalyi*, *idei vágat*.

VÁGAT, (2), (vág-at) mivelt. m. *vágat-tam*, —tél, —ott, par. *vágass*. 1) Eszközli, parancsolja. *hogy valamit vágjanak. Fát, követ, sót, húst vágatni. Kivágatni az erdőt*. 2) Bizonyos eszközzel üttet, veret valakit. V. ö. VÁG.

VÁGATÁS, (vág-at-ás) fn. tt. *vágatás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés mely által valamit, v. valakit vágatnak. V. ö. VÁGAT.

VAGATÉK, (vág-at-ék) fn. tt. *vágaték-ot*, harm. szr. — *a*. Őszve-, elvágott holmi, darabok, hasábok, koncok. 2) Valamely testbe vágott rés, nyílás, vágány. 3) A verselésben am. metszet (caesura).

VAGATÉKOS, (vág-at-ék-os) mn. tt. *vágatékos-t v.* — *at*, *tb.* — *ak*. Amiben nyílás, vágány, vágaték van.

VÁGATLAN, (vág-atlan) mn. tt. *vágatlan-t*, *tb.* — *ok*. Ami nincs el-, meg-, összevágva. Határozóként am. vágatlan állapotban.

VÁGATÓ, (vág-at-ó) mn. és fn. 1) Aki vágat. 2) Hely ahol valamit vágnak. *A favágaton elég forgács van* (Szabó D.) Az utóbbi értelemben másképp: *vágító*.

VÁG — *v*. **VÁGH—BESZTERCZE**, m. város Trenesin m. helyr. — *Beszterczé-re*, — *n*, — *ről*.

VÁGCSÁL, (vág-ics-ál) gyak. kics. áth. múlt — *t*. Gyakran és kicsinyenkint, apróra vág valamit. *Kolbásztölteléknek való húst vágcsál*. Körmeit *vágcsálja*.

VÁGCSÁLÁS, (vág-ics-ál-ás) fn. tt. *vágcsálás-t* több. — *ok*. Gyakori, s kicsinyes, aprózó vágás.

VAGDAL, (vág-od-al) gyak. áth. m. *vagdal-t*. Több vágást tesz, gyakrabban vág, s ennél fogva vágások által több részre, koncokra, tagokra, hasábokra, apróra metél, választ valamit. *A tönköt hasábokra vagdalni*. *Tönköt vagdalni a sörtéseknek*. *Tésztát, húst vagdalni*. *Kivagdalni az elszáradt fákat*. Továbbá, gyakori vágással rést, hézagot csinál valamely testen. *A fák derekát késsel, baltával bevagdalni*. Bizonyos eszközzel ide-oda üt, csap. *Vagdalja az ellenség t.* Átv. valakit csipős czélzásu szavakkal sértetget, bántalmaz, sujtó modorban czáfolgat, gúnyosan bökdös.

VAGDALÁS, (vág-od-al-ás) fn. tt. *vagdalás-t*, *tb.* — *ok*. harm. szr. — *a*. Gyakorlatos cselekvés, mely által valamit v. valakit vagdalnak. *V. ö.* **VAGDAL**.

VAGDALÉK, (vág-od-al-ék) fn. tt. *vagdalék-ot*, harm. szr. — *a*. Őszvevagdalt holmi dirib-darab, hulladék, forgács, szecska stb. Különösen apróra vagdalt hús. *Leves borjuvagdalékkal*. *Kolbásznak való vagdalék*. *V. ö.* **VAGDAL**.

VAGDALHATATLAN, **VAGDALHATLAN**, (vág-od-al-hat-[at]lan) mn. tt. *vagdalhatatlan-t*, *tb.* — *ok*. Amit vagdalni, össze- v. szétvagdalni nem lehet.

VAGDALHATÓ, (vág-od-al-hat-ó) mn. tt. *vagdalhatót*. Amit vagdalni, össze- v. szétvagdalni lehet.

VAGDALKOZÁS, (vág-od-al-koz-ás) fn. tt. *vagdalkozás-t*, *tb.* — *ok*, harm. szr. — *a*. Gyakori ide-oda vágás, ütés, különösen verekedés alatt. Átv. másnak bántására, kigunyolására czélzó vitatkozás, fulánkos beszéd, czáfolgatás.

VAGDALKOZIK, (vág-od-al-koz-ik) gyak. k. m. *vagdalkoz-tam*, — *tál*, — *ott*, par. — *zál*. Magát

védőleg, vagy másokat megtámadva bizonyos eszközzel, fegyverrel ide-oda vág, üt, sujt. *Ütközetben karddal, verekedésben bottal, baltával, széklábbal vagdalkozni*. *A viaskodó madarak orraikkal vagdalkoznak*. *A bagoly is vagdalkozik a maga odújában*. (Km.). Átv. szóbeli versenygésben, czáfolásban, keményebb, csipősebb kifejezésekkel bökdösi ellenfelét. Másképen: *vagdalódik*, *vagdalózik*.

VAGDALÓ, (vág-ad-al-ó) mn. tt. *vagdalót*. Aki vagdal; vagy amivel valamit vagdalnak. *Vagdaló bárd*, *vagdaló kés*, *vagdaló tőke*.

VAGDALÓDIK, (vág-od-al-ó-od-ik) belsz. m. *vagdalód-tam*, — *tál*, — *ott*. 1) Mintegy maga magát vagdalja. *A szekéroldal a kerékhez vagdalódik*. 2) *L. VAGDALKOZIK*.

VAGDALÓDZIK, (vág-od-al-ó-od-oz-ik) l. **VAGDALKOZIK**.

VAGDALT, (vág-od-al-t) mn. tt. *vagdaltat*. Vágások által apróra metélt. *Vagdalt hus*. *Vagdalt tésztá*; főnévként is használják pl. *vagdaltat* (összevagdalt holmit) *adtak a sertésnek*.

VÁGDOGÁL, (vág-od-og-ál) l. **VAGDAL**.

VAGDOS, **VÁGDOS**, (vág-od-os) gyak. áth. m. *vagdos-tam*, — *tál*, — *ott*. l. **VAGDAL**. Képeztetésre hasonlók hozzá: *fogdos*, *kapdos*, *nyomdos*, *rugdos*, *pökdös*, *lökös* stb.

VÁGFEGYVER, (vág-fegyver) ősz. fn. Fegyver, melylyel vágnak, különböztetésül a lő v. lövő, és szűrőfegyvertől.

VÁGFOG, (vág-fog) ősz. fn. Az emberek s állatok szájában az első fogak, melyekkel rendszerint harapnak; szokottabban: *harapófog*.

VÁGH, (1) falu Sopron m. helyr. *Vágh-ra*, — *on*, — *ról*.

VÁGH, (2); hajókázható folyam Lliptó, Thuróc, Nyitra, Komárom megyékben. Két kisebb, *Fekete* — és *Fejér-Vágh* folyóból veszi eredetét, melyek közül az első a Király hegyéből, a második pedig a Kriván közsziklái közt létező hegytöből ered. Komárom megyében a Csallóköz szigetét alkotó Kis-Dunát magába vevén *Vágh-Duna* nevet kap, majd a Nyitrával is egyesülvén mintegy 150 öl szélességű medrben végre az Öreg v. Nagy-Dunába szakad. Ezen összefolyásnál építette Tulma (mongol-mandsu nyelven am. tömlő) árpádkori egyik vezér Komárom várát — quod „Camarum nuncupavit“, — mondja Anonymus „De Camaro castro“ fejezetében, *kamar* szónak pedig egyik jelentése a mongolban: *fok*. *V. ö.* **TÖMLŐ**.

VÁGHA, falu Pozsony m. helyr. *Vághá-ra*, — *n*, — *ról*.

VÁGHATÓ, (vág-hat-ó) mn. tt. *vághatót*. Amit vágni lehet, ami vágásra alkalmas.

VÁGITÓ, (vág-it-ó) fn. tt. *vágítót*. Túl a Dunán, azon törzsök, melyen a tüzelésre való fát kisebb darabokra vágják, favágító.

VÁGIZOM, ősz. fn. A vágfogakkal összevágott tetésben levő izom; szélesb értelemben fogizom.

VÁGÓ, (1), (vág-ó) mn. és fn. tt. *vágó-t*. Rendesen a viszonynévvel összetett szót alkot. 1) Midőn elül áll jelent a) olyan valamit, a mi vágnivaló, vagy a mivel, vagy a min vágnak: *Vágóbarom, vágókés, vágódeszka, vágófog, vágópad, vágószek, vágótőke*; b) aki vág: *vágólegény* a mészárszékekben. 2) Midőn hátul áll, a) jelent személyt, munkást, ki valamit vág: *favágó, kövágó*; b) eszközt, amivel vagy a min vágnak valamit: *kendervágó* (eszköz), *favágó, húsvágó* (tőke), *érvágó* (sebészkeszköz.), *nádvágó*. Különösen önállóan azon hely, hol a mészárosok a barmot leütik, nyuzzák, s nagyban tagolják. *Vágóra hajtani az ökröt, tehenet. Vágóra való barom.*

VÁGÓ, (2) (vág-ó) fn. tt. *vágó-t*. Alsó Nyitra-völgyében, midőn a menyasszony, atyja házáat elhagyván a völgyégy házához megyen, a menyasszonyi háznál megmaradt (felvágott vagy vagdalt) ételt, és nem tulajdon értelemben az italt is a menyekzősöknek fel szokták adni, s ezt hívják vágónak.

VÁGÓBÁRD, (vágó-bárd) ősz. fn. Mészárosok, hentesek bárdja, melylyel a levágott vagy megölt barmot tagolják: tagló.

VÁGÓBAROM, (vágó-barom) l. **VÁGÓMARHA**.

VÁGOD, falu Vas m. helyr. *Vágod-ra*, —on, —ról.

VÁGÓDESZKA, (vágó-deszka) ősz. fn. Deszka, melyen a hentesek, szakácsok a húst kisebb nagyobb darabokra vagdalják.

VÁGÓEVEZŐ, (vágó-evező) ősz. fn. Kenessey A. szerint közönséges evező, melyet naszádok oldalain azoknak hajtása végett használnak. (Antaucher, Seilruder).

VÁGÓFEGYVER, (vágó-fegyver) l. **VÁG-FEGYVER**.

VÁGÓFOG, (vágó-fog) l. **VÁGFOG**.

VÁGÓHAL, (vágó-hal) ősz. fn. Molnár A. szerint megfelel neki a latin *cobitis taenia*, Páriz-Pápai szerint *acus*; mások szerint *cyprinus cultratus*, magyarul: *garda*, mely a Balatonban nagy bőségben tenyészik.

VÁGÓHÍD, (vágó-híd) ősz. fn. Hidforma padozat, melyen a mészárosok a barmokat levágják, s nagyban széttagolják.

VÁGÓHULLÁM, (vágó-hullám) ősz. fn. Hullám, mely a hajót orrban vagdalja.

VÁGÓKÉS, (vágó-kés) ősz. fu. Mészárosok, hentesek, szakácsok nagy pengéjű erős kése, melylyel a húst vágják, konczokra szelik.

VÁGÓLAG, (vágó-lag) ih. Vágó módon, vágva; Pázmánál: *vágólan*.

VÁGÓLEGÉNY, (vágó-legény) ősz. fn. A mészárosoknál jelenti azon legényt, ki a húst a mészárszékekben kivágja; máskép: *székállólegény*.

VÁGOMÁNY, (vág-o-mány) fn. tt. *vágomány-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Amit vágnak, v. vágta, le—, fel—, össze—, szét-vágnak v. vágta.

VÁGÓMARHA, (vágó-marha) ősz. fn. Mészárszékre hizlalt, vagy oda szánt, levágni való marha.

VÁGÓPAD, (vágó-pad) ősz. fn. Pad, melyen a mészárosok, hentesek a húst tagolják, vagy darabokra aprítják.

VÁGÓSZEK, (vágó-szek) ősz. fn. 1) Asztalféle emelvény, melyen a mészárosok a föltagolt húst kimerik. 2) Am. mészárszek.

VÁGÓSZER, (vágó-szer) ősz. fn. Általán, eszközök, szerszámok, melyekkel valamit vágni szoktak, mint: fejsze, balta, bárd, tagló stb.

VAGOT, puszta Baranya m. helyr. *Vagot-ra*, —on, —ról.

VÁGÓTŐKE, (vágó-tőke) ősz. fn. Tőke, vagyis vastag fa derekából elvágott tönk, melyen a mészárosok és hentesek húst vágnak, aprítanak. Ilyen némely famívesek faragótőkéje is.

VÁGOTT, (vág-ott) mn. tt. *vágott-at*. Amit darabokra, hasábokra, izekre, apróra stb vágta. *Vágott fa, hús, szalma, tézta*. V. ö. **VÁG**.

VÁGOTTERDŐ, puszta Pozsony m. helyr. —erdő-re, —n, —ról.

VÁGOVÁNY, l. **VÁGOMÁNY**.

VÁGOVAS, (vágó-vas) ősz. fn. A vashámorosok, és kovácsok széles vésűféle eszköze, melyet az izzó vasdorongra állítva pörölylyel ütnek, s azt ketté vágják.

VÁG—v. VÁGH—SZERDAHELY, l. **SZERDAHELY** alatt.

VÁGTA, (vág-ta) fn. tt. *vágtát*. Újabbkori szó, mely azonban nem igen kapott lábra. l. **VÁGTATÁS**.

VÁGTAT, (vág-tat), képzőjére nézve, s alapfogalomban miveltető, de alkalmazásban önható jelentésű, m. *vágtat-tam*, —tál, —ott, par. *vágtass*. Mondjuk lovagokról, midőn lova, paripája kinyújtott testtel előre szökellve sebesen nyargal s körmeivel, patkóival vágja, föl vágja a földet. Különböznek tőle: *koczog, üget, poroszkál, nyargal*. Képeztetésre hasonlók hozzá a szintén mozgásra vonatkozó *csörtet, törtet, lüktet, rugtat, baktat*, melyekben a miveltetés fogalma alattomban rejlik, de különben egyszerű cselekvést fejeznek ki, t. i. *csörtet*, csörtzörgést csinálva megy; *törtet*, holmit törve halad bizonyos akadályon által; *lüktet*, lökéseket csinálva foly a vér; *rugtat*, föl rugva nyomul, és e szerint *vágtai* am. földet vágva, tulajdonképp lova által vágatva nyargal. Budenz J. a lapp *vainke* (am. vágatni) szóval rokonítja.

VÁGTATÁS, (vág-tat-ás) fn. tt. *vágtatás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Sebes lovaglás, midőn valaki vágatva nyargal. V. ö. **VÁGTAT**.

VÁGTATÓ, (vág-tat-ó) mn. és fn. tt. *vágtató-t*. 1) Aki vagy ami vágta. 2) Eszköz fából két fa s egy nyelvvél, melyen a megáztatott, és kiszáritott kendert először megtörik. Azután következik a tilón, melynek a köze nem oly tágas mint a vágatóé, a tilólás; erre jön a kölűben törés; végre a gerebenezés v. hihölés v. léhelés. A 'vágató' mint kender-törő eszköz néhutt: rágtató.

VÁG—v. VÁGH—UJFALU, l. **UJFALU** alatt.

VÁG — v. VÁGH — UJHELY, l. ÚJHELY alatt.
VÁG — v. VÁGH — VECSE, l. VECSE alatt.
VÁGVESŰ, (vág-vésű) ösz. fn. Általán minden vésű, melylyel valamit elvágnak.

VAGY, (1) a „vagyok“ ige egyes 2-ik személye, illetőleg törzs a létige mutató módjának jelen idejében; l. VAN létige.

VAGY, (2), clavult fn. A régieknél jelentett vagyont, birtokot, jószágot; ma toldalékkal: *vagyon*. Münch. cod. Luk. VIII. fejezet: „Kik szolgálnak vala ő neki ő *vagyokból*.“ (de facultatibus suis). Luk. XV. „És megosztá ő nekik a *vagyot*.“ (et divisit illis substantiam). Luk. XVI: „Alkossatok tí magatoknak barátokat e hamisságnak *vagyából*“ (e mammona iniquitatis). Rokonságaira nézve is l. VAGYON.

VAGY, (3) kötszó, mely a) két ellenmondó v. ellentétes beszédrészt avagy mondatot egymáshoz viszonyít, de egyszersmind mintegy elkülönítő válaszfalat von közöttök, pl. *Vagy van pénze, vagy nincs. Vagy beteg, vagy nem beteg. Vagy én, vagy más. Őt év múlva vagy kész leszek munkámmal, vagy nem. Vagy jó, vagy rossz. Néha az első, vagy kimarad pl. Fuss, vagy fizess. Hallgass, vagy menj. Én, vagy te.* Ezzel kötjük össze az ellenmondó és ellentétes állításokat az úgy nevezett kétszarvu okoskodásban. b) Használjuk több elkülönített beszédrészek, és mondatok elválasztására, de mindig egymásra vonatkozó viszonyban, s minden elkülönített rész elébe teszszük, pl. *vagy karddal, vagy késsel, vagy fejszével, vagy más hasonló eszközzel vágták meg. Vagy Péter, vagy Pál, vagy János az oka.* Vagy meghalok érted, Vagy elszököm érted, Vagy piros véremmel földet festek érted.“ (Népd.). Továbbá élünk vele akár helyett. *Vagy élek, vagy halok, szerencsét próbálok.* (Km.). *Vagy tetszik, vagy nem, de meg kell lenni. Vagy szomjas, vagy nem, mindig iszik.* c) Néha bővebben értelmező, magyarázó azaz jelentése van, különösen is hozzátétellel. *Holnap után, vagyis (azaz) szombaton meglátogatlak. Tört, vagyis madárfogó hurokot csinállok. A molnár bekarapolja, vagyis vízzel befecskendezi a gabonát.* d) Ha különzésnél csak az utóbb álló részhöz kötjük, akkor így is ejtjük: *avagy, avagy, pl. kocsin, avagy lóháton megyek hozzád.*

Székelyesen: *vaj*.

„Még is házasodnám,
Nem tudom mit tögyek,
Fiatalt vaj vénőt,
Vaj özvegyöt vögyek.“

Vadrózsák. (Krizsa J. gyűjt. 60. l.)

„Vaj nem értette, vaj nem tartozott az ő dögához.“ (Ugyanott 404. l.)

Mennyiben a *vagy* beszédrészeket, és mondatokat külön-külön választ, s mintegy részekre vagdal, gyökben és alapfogalomban egyezik azon *va* gyökhangu szókkal, melyek elválásra, szétválasztásra vonatkoznak.

Egyébiránt szanszkrit nyelven: *vá* — *vá* (entweder, oder), törökök *v* helyett *j*-vel: *ja*, pl. *ja o ja ben* (vagy ő vagy én) mandsu nyelven *v* helyett *h*-val: *hode* (oder vielleicht.).

VÁGY, (1), fn. tt. *vágy-at*, harm. szr. — a. Az emberi kedélynek azon működő hajlama, vonzalma, törekvése, szenvedélye, melytől ösztönözöttve valamely kedves, vagy olyannak tartott dolgot elérni, birni, élvezni óhajt, kíván. Az illető viszonytárgyval ösztöztetett szót alkot. *Dicsvágy, hírvágy, tisztvágy, becsületvágy, élvezetvágy, pénzvágy, étvágy, honvágy, birvágy, boszuvágy, harcztvágy, veszekedésvágy, tetszvágy* stb. Nagy vágygyal esengni valami után. *Vágyat gerjeszteni valakiben bizonyos élvezetre. Vágyát kielégíteni, félkezni, zabolázni.*

Mint kedélyre vonatkozó szó, eredetre nézve nem más, mint kitérő természeti kedélyhangnak utánzása s alaphangokban és fogalomban rokonok vele: *vah! vaj! vajh, hajh! vajha! ah! áh! áh! oh! óhajt, sohajjt, fohász.* Innen a vágyakodó ember szójárásai: *Vajh be jó volna! Vajha még egyszer láthatnám őt! Bár csak elérném célomat! Ah beh szeretném! Óhajtv várom őt. Sohajtozok utána* stb. Egyébiránt rokonok mongol nyelven: *bakha* (desir; plaisir, desir ardent, concupiscence) mandsu nyelven *buye-me* (olvasd - *buye-me*) am: vágy-ni (wünschen, begehren), *buyen vágy* (Begehren, Begierde), szanszkrit nyelven: *vaç* (desiderare, exoptare); továbbá: *váncsh* (optare, desiderare), *váncshá* (optatio, desiderium); szinai nyelven: *jáo* (velle, desiderare); Vámbéry szerint uigur nyelven: *bak* (vágy), jakut nyelven: *baça* (vágy, kedv).

VÁGY, (2) önh. m. — *tam*, — *tál*, — *ott*. Azon igéink egyike, melyek egyszersmind ugyanazon alakban és alapértelemben főnevek. Kedélyének ösztönénél fogva valamely kedves dolgot elérni, megnyerni, birni, élvezni óhajt, kíván, vágya van valamire. *Hirre, dicsre, becsületre, tisztségre, naggyra vágy.* Naggyra szokott vágyani az igaz nemes vér. *Vágyok őt látni. Vágyva vágytam veled találkozni. Elvezni, sokáig élni vágy.* V. ö. VÁGY, fn. és VÁGYIK, k.

VÁGYADOZ, (vágy-ad-oz) önh. m. *vágyadoztam*, — *tál*, — *ott*. L. VÁGYÓDIK, és v. ö. VÁGYADOZIK.

VÁGYADOZÁS, (vágy ad oz-ás) l. VÁGYÓDÁS.

VÁGYADOZIK, (vágy-ad-oz-ik) k. m. *vágyadoztam*, — *tál*, — *ott*. Mint ices ige annyiban használható, amennyiben „vágyik“ igének is van helye.

VÁGYAKODÁS, (vágy-a-kod-ás) fn. tt. *vágyakodást*, tb. — *ok*, harm. szr. — a. Gyakori, folytonos, és hevesebb vágyás; valaminek elérésére törekvő eszenkedés.

VÁGYAKODIK, (vágy-a-kod-ik) gyak. k. m. *vágyakor-tam*, — *tál*, — *ott*. Valamely tetsző, kedves, élvezetes dolognak elérésére, birására folytonosan ösztönöztetik, törekedik, eszenkedik, sovárogo. *Tisztségre vágyakodik. Férjhez menni vágyakodik.*

VÁGYAKOZÁS, (vágy-a-ko-z-ás) l. **VÁGYAKODÁS**.

VÁGYAKOZIK, (vágy-a-ko-z-ik) l. **VÁGYAKODIK**.

VÁGYALOM, (vágy-al-om) fn. tt. *vágyalm-at*, harm. sz. r. —a. Vágyó vagy vágyódó indulat, kívánság elvont értelemben.

VÁGYÁS, (vágy-ás) fn. tt. *vágyás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A kedélynek nyugtalan működése, illetőképpen szenvedélyes állapota, midőn valamire vágy. Különbözik tőle: *vágy*, mennyiben ez a szenvedélynek elvont fogalmát, amaz pedig a szenvedélytől ösztönzött kedélynek működését fejezi ki. Így különböznek egymástól: *les* és *lesés*, *zár* és *zárás*, *nyit* és *nyitás*, *lak* és *lakás*, *csavar* és *csavarás* stb.

VÁGY IGEN, az erdélyi szójárásban divatos, L. **VAJ IGEN**; és v. ö. **VAJ**, (4).

VÁGYIK, (vágy-ik) k. l. **VÁGY** (1). Mennyiben ezen ige a kedélynek szenvedő állapotára vonatkozik, terjedtebb szokással *ik-es* igeül is ragoztatik: *vágyom*, *vágyol*, *vágyik* stb.

VÁGYIS, (vágy-is) ősz. kötszó. Ha a 'vágy' szónak bővebben értelmező azaz jelentése van, akkor ezen összetett kötszót használhatjuk. *Tegnap előtt vágyis vasárnap nagy vihar volt*.

VÁGYLAG, (vágy-lag) ih. 'Vagy' szóval megkülönböztetve, vagy egyik vagy másik esetben, pl. *vagylag állnak ezen mondatok: Vagy fuss, vagy fizess* (a löversenyenél). *Vagy teljesítsd amit ígértél, vagy add vissza a pénzt, melyet kaptál*. (Latinosan: alternative).

VÁGYLAGOS, (vágy-lag-os) mn. tt. *vágylagos-t* v. —at, tb. —ak. Vagy egyik vagy másik esetet föltételező. *Vágylagos mondat*.

VÁGYLAGOSAN, (vágy-lag-os-an) l. **VÁGYLAG**.

VÁGYÓCZ, falu Nyitra m. helyr. *Vagyócz-ra*, —on, —ról.

VÁGYÓDÁS, (vágy-ó-od-ás) fn. tt. *vágyódás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A kedélynek szenvedélyes állapota, illetőleg belső működése, midőn vágyódik. V. ö. **VÁGYÓDIK**.

VÁGYÓDIK, (vágy-ó-od-ik) belsz. m. *vágyód-tam*, —tál, —ott. Köz beszédben, sőt az irodalmi nyelvben is egy értelemben szokás használni a *vágyakodik* igével; de szabatosan véve azon különbség van köztök, hogy amaz a vágnak erősebb belműködését, törekvését fejezi ki, emez pedig a vágnak többszörös gyakorlatára vonatkozik. Így különböznek egymástól: *tünődik* és *tünekedik*; *fejlődik* és *fejlekedik*; *kötődik* és *kötekedik*, *hányódik* és *hányakodik*, stb.

VÁGYÓDOZIK, (vágy-ó-od-oz-ik) gyakorító k. m. *vágyódoz tam*, —tál, —ott, par. —zál. Előjön Molnár Albertnél. Folytonosan v. többszörösen vágyódik.

VÁGYÓLD, (vágy-ó-ol-d) önh. m. *vágyóld-tam*, AKAD. NAGY SZÓTÁR VI. KÖT.

—tál, —ott. Előjön Molnár Albertnél és Szabó Dávidnál. L. **VÁGYÓDIK**.

VÁGYÓLKODIK, (vágy-ó-ol-kod-ik) gyakorító k. m. *vágyólkod-tam*, —tál, —ott. Előjön Molnár Albertnél (vágyólkodás) és Szabó Dávidnál. L. **VÁGYAKODIK**.

VAGYOM; **VAGYOMOS**, l. **VAGYON**, (2); **VAGYONOS**.

VAGYON, (1) létige; l. **VAN**: és v. ö. **VÁGYON**, (2).

VAGYON, (2), (vágy-on) fn. tt. *vagyon-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Mindennemű jószág, kincs, ingó vagy ingatlan, melyet valaki bír, vagy, mint mondjuk, minden, amije van, ami az övé. *Sok vagyont szerzett. Minden vagyonát elpazarlotta. Vagyonának egy részét közintézetekre hagyta. Igaz úton, uzsorával, csalással szerzett vagyon. Elfogy a vagyon, ha rá nem keresnek.* (Km.). Régiesen: *vagy*. L. **VÁGY**, (2). Gyöke egyezik mind a régies *vagy* főnévvel, mind a magyar létige mutató módja jelen idejének törzsével: *vagy-ok* vagy (2-ik személy), *vagy-on*, *vagy-unk*, *vagy-tok*, *vagy-nak*. L. **VAN**.

A mongolban ezen létigetörzs *bai* v. *baj* rokon hangokban szintén egyezik a magyar *vagy* törzsszel; de a mongolban a *bai* létige teljes ragozással bír, vagyis minden időben és módban rendszeren ragozható. (A magyar *val* is a mutatómód függő multjában és a reszesülőben: *val-a* *val-ó*; vagy *vol* a mutató mód független multjában és az óhajtó módban: *vol-t* *vol-na*, mint szintén létigetörzs a mongolban *bol* alakban létezik, mely hasonlóképpen rendszeren, azaz minden időben és módban ragozható). A *bai* ígetörzstől származik a mongol *bajan* fn. am. a magyar *vagyon* fn. de a mongolban azt is teszi: *vagyonos*, *gazdag*; s azonos az avarok híres fejedelme *Bajan* nevével. Zenkernél a *baj* (بای) fn. és mn. törökül előkelőt, fejedelmet és gazdagot jelent, mely alkalmasint a *bajan* rövidülete, ez pedig épen úgy származott a *baj* létigetörzsből, mint a magyar *vagyon* és *vagyonos* a 'vágy' létigetörzsből és egyszersmind régi főnévből. V. ö. **VAL**, **VOL** létigetörzseket.

VAGYONADÓ, (vágon-adó) ősz. fn. Adó neme, melyet a vagyon mennyiségéhez képest aránylag fizetni kell, különböztetésül a kereseti s másnemű adóktól.

VAGYONAFOGYOTT, (vagyonafogyott) l. **VAGYONBUKOTT**.

VAGYONÁLLAPOT, (vagyonállapot) ősz. fn. Azon vagyonmennyiség, melyet valaki jelenben bír.

VAGYONÁTENGEDEÉS, (vagyon-át-engedés) ősz. fn. Némely csöndrendtartásban a bukás, illetőleg csőd eljárás azon neme, midőn a bukott a büntetés kikerülése s a csőd alatt némely kedvezmények elnyerése végett minden vagyonának hű átadása mellett oly esetben kér röktön csődöt, midőn balesemények miatt, hibáján kívül jutott fizetési tehetlenségbe.

VAGYONATLAN, I. VAGYONTALAN.

VAGYONAVESZTETT, (vagyon-a vesztett) I. VAGYONBUKOTT.

VAGYONBELI, (vagyon-beli) ősz. mn. Vagyont illető, arra vonatkozó. *Vagyonbeli állapot. Vagyonbeli közösség Vagyonbeli büntetés.*

VAGYONBEVALLÁS, (vagyon-be-vallás) ősz. fn. Vagyonának fölfedezése pl. adózás végett, csőd-perben stb.

VAGYONBIZTONSÁG, (vagyon-biztonság) ősz. fn. Törvényes állapot a társadalomban, midőn a más vagyonának megtámadása czélszerű polgári intézkedések által lehetőleg eltávolíttatik.

VAGYONBUKOTT, (vagyon-bukott) ősz. mn. és fn. Am. az egyszerű 'bukott' vagyis valaki vagyonbeli azon állapotban, midőn adósságai, kötelezettségei öszves vagyonát elnyelik vagy éppen felülhaladják.

VAGYONHIÁNY, (vagyon-hiány) ősz. fn. Vagyon nélküli állapot, vagy a birt vagyonnak azon része, mely akármikép megszűnt az illető birtokosé lenni.

VAGYONI, (vagy-on-i) inn. tt. *vagyoni-t*, tb. — *ak.* Vagyont illető, arra vonatkozó. *Vagyoni állapot. Vagyoni biztonság. Vagyoni közösség. Vagyoni kimutatás.*

VAGYONILAG, (vagy-on-i-lag) ih. A vagyont tekintve. *Vagyonilag jól áll.*

VAGYONJEGYZÉK, (vagyon-jegyzék) ősz. fn. Részletes jegyzék minden ingó és ingatlan vagyonról melyet valaki bir.

VAGYONOS, (vagy-on-os) mn. tt. *vagyonos-t* v. — *at*, tb. — *ak.* A kinek vagyona van, nagyító értelemben, jómódú, gazdag, pénzes. *Vagyonos parasztgazda, polgár.* V. ö. VAGYON, (2).

VAGYONOSODÁS, (vagy-on-os-od-ás) fn. tt. *vagyonosodás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a.* Állapot, midőn valaki vagyonossá lesz, midőn vagyona szaporodik, gazdagodás.

VAGYONOSODIK, (vagy-on-os-od-ik) k. m. *vagyonosod-tam*, — *tál*, — *ott*. Vagyon a szaporodik; gazdagodik; népiesen képes kifejezéssel: *gyapjasodik, faggyasodik, tollasodik.*

VAGYONOSSÁG, (vagy-on-os-ság) fn. tt. *vagyonosság-ot*, harm. sz. r. — *a.* Állapot, midőn valaki vagyonos.

VAGYONÖSSZEÍRÁS, (vagyon-ösze-írás) ősz. fn. Bizonyos esetekben pl. valaki halála után bírói végrehajtásoknál akár az ingó, akár ingatlan vagyonnak, akár mindkettőnek egészben vagy részben följegyzése.

VAGYONSÁG, (vagy-on-ság) fn. tt. *vagyonosság-ot*, harm. sz. r. — *a.* Összes vagyona, általán: vagyona valakinek. (Possessio, facultates, Molnár A.) Régiesen: *vagyság* (mint 'vagyon' helyett is, 'vagy'). „Nem ül vala veszteg semmi vagyságában.” Istvánfi Pál a XVI. században (Voltér és Griseldis).

VAGYONTALAN, (vagy-on-talan) mn. tt. *vagyontalan-t*, tb. — *ok.* Akinnek semmi, vagy álla-

potához képest aránylag kevés a vagyona, szegény, szűkölködő. Továbbá, kinek bizonyos fekvő jószág vagy tőkepénze nincsen, s csak valamely csekély díjból, vagy napi keresetből él. Határozóként am. vagyon nélkül; vagy kevés vagyonnal.

VAGYONTALANSÁG, (vagy-on-talan-ság) fn. tt. *vagyontalanság-ot*, harm. szr. — *a.* Vagyon nélküli állapot, szegénység.

VAGYONTALANUL, (vagy-on-talan-ul) ih. Vagyon nélkül; v. csekély vagyonnal.

VAGYONTÁR, (vagyon-tár) ősz. fn. Tár, melyben bizonyos ingó vagyont, jószágot tartanak, pl. pajta, magtár, élesztár, pénztár.

VÁGYÓSÁG, ezen összetételben: *nagyravágyóság*, azaz nagyravágyó természet, indulat, tulajdonság.

VÁGYÖSZTÖN, (vágy-ösztön) ősz. fn. A szivuek, illetőleg kedélynek azon belső, s vele született rúgója, mely benne bizonyos vágyakat ébreszt.

VAGYSÁG, (vagy-ság) I. VAGYONSÁG.

VÁGYTÁRS, (vágy-társ) ősz. fn. Akik bizonyos célt egymás kizárásával, mintegy versenyezve elérni, vagyis valamit elnyerni vágnak, törekeshetnek, azok egymásnak vágytársai, pl. kik ugyanazon nő szerelmére vagy ugyanazon hivatalra vágnak.

VÁGYTÁRSKODIK, (vágy-társzkodik) ősz. k. Vágytársképen versenyez, vetélkedik valakivel. V. ö. VÁGYTÁRS.

VÁGYTEHETSÉG, (vágy-tehetség) ősz. fn. Kedélyi tehetség, melynél fogva valaki magában vágyakat ébreszt s azokat teljesíteni törekszik.

VAHÁKOL, (vah-ák-ol) önh. m. *vahákol-t*. Mondják csecsemőről midőn *vah vah* féle hangon kiáltoz. Az utóbbi rész — *ákol* megvan a macska, vagy kutyakölyökről használatni szokott *nyivákol* szóban is.

VAHORÁSZ, v. VAHORÁZ (vah-or-ász v. vah-or-a-az) gyak. önh. m. *vahorász* v. *vahoráz* — *tam*, — *tál*, — *ott*, par. — *sz* v. — *z*. Értetlen, rejtélyes, bűvös *vah vah!* hangokat ejtve bűbájoskodik, varázsol. Elejőn Szabó Dávidnál, Sándor Istvánnál.

VAHORÁSZÁS, v. VAHORÁZÁS (vah-or-ászás v. vah-or-a-az-ás) fn. tt. *vahorászás-t*, tb. — *ok*, harm. sz. r. — *a.* Bűbájoskodás, varázslás.

VAISZKA, I. VAJSZKA.

VAISZKOVA, I. VAJSZKOVA.

VAISZLÓ, mváros Baranya m. helyr. *Vaiszló-ra*, — *n*, — *ról*.

VAÍZFALU (Nyúlfalu, Hasendorf), falu Vas megyében; helyr. *Vaizfalu-ba*, — *ban*, — *ból*.

VAJ, (1) indulatszó, I. VAJH.

VAJ, (2), fn. tt. *vaj-at*, harm. szr. — *a.* Az állati tejtől, különösen a tehén és juhtejtől elválasztott. kövér zsíros részek. *Tehénvaj, juhvaj, birkavaj, Irós vaj*, a mint kiköpülték, ki nem főzött v. ki nem olvasztott állapotban. *Kifőzött vaj* (Tisza vidékén: olvasztott v. eresztett vaj — Rindschmalz). *Bizonyos ételeket vajjal készíteni, vajon sütni. Kenyérre ken-*

vajat (vajás kenyeret) enni. *Tejjel vajjal élni. Lágy, mint a vaj. Elolvad, mint a vaj. A vajat letörni* (Tisza vidékén: fölverni — abtreiben). *Mit árt a vaj a bélesnek?* (km), azaz ezek összeillő dolgok, egymás becsét viszonyosan emelik. *Haj baj! kilencz téhen, még sincs vaj. Vaját, fölét leszedi a tejnek. Vajat gyűjt. Szállj le pille, szállj le, tejet vajat adok.* (Pillefogdosó gyermekek szavajárása). Átv. a szemek gödrében és fülekben összevegyülő, s némileg a vajhoz hasonló ragadós sűrű nedvesség. *Szemvaj, fülvaj* szokottabban: *fülzsír*. Ily átv. értelműek: *vajalma, vajkörte stb.*

Egyezik vele Budenz J. szerint a mordvin *vaj*, erza-mordvin *oj* (vaj, zsír, olaj), vogul *vaj, voj*, déli vogul *vuaj, vuoj* (zsír), finn és észet *voi, lapp vuoj, vuaja, finn-lapp vuoga*, liv *või, vöidag, vöidag*, osztják *voj* (zsír, faggyú,) zürjän *vij*; Vámbéry szerint a csagataj *maj* (vaj, zsír); melyeknek származékai többnyire kenést, kenetet is jelentenek. A törökben is elejőn *jagh* am, olaj, zsír. vaj. Mennyiben a vajnak a többi tejrészek között az a sajátossága van, hogy külön válva az egész folyadéknak felszínére emelkedik, vagy is a tejszínnel és tejföllel együtt fenn úszik; innen magyar elemzéssel alapfogalom benne vagy a válás, elválás (*va* gyöktől); vagy a *felsőség*, s ekkor a *fen, fel, fej* szókkal közös eredetű, mintha volna vékonyhangon: *vej*, (liv nyelven: *või*) az az *fej* v. fel. Innen Molnár Albertnél is: „Vaját v. felit a téjnek elszedni“. Ez utóbbi nézet szerint *vaj* oly kifejlődéssel képződött, mint: *feő fő fej; saó só saj; neő nő nej; veő vő vej; di diu díj; sz szü szj; hi hiu híj; i iu íj*. A tejnek többi részei: *turó*, s ennek vize *savó*, végre *író* a vajnak vize, melyek mind ó képzős szók.

VAJ, (3) pusztai Bihar m. helyr. *Vaj-ra*, —on, —ról.

VAJ, (4), A székelyeknél divatos, vagy' kötszó helyett; 1. VAGY, (3). Különösen figyelmet érdemelnek nálok ezen kifejezések: *vaj egy, vaj egyszer, vaj hogy, vaj igen, vaj mint, vaj nem*; régen elejőn: *vaj ne*. S hogy ezekben a *vaj* szó, vagy' helyett áll, bizonyítja azon körülmény, hogy némely más szójárásokban *vagy igen, vagy egyszer* kifejezések divatoznak (az utóbbi Magyarországon is). A fentebbi kifejezéseket 1. külön cikkekben.

VAJ, (5), győke *vajludik, vajudik, vajuszik* szókknak; rokon, sőt azonosnak látszik, baj' szóval; 1. VAJUDIK alatt.

VÁJ, áth. m. *váj-t*, v. —ott. Bizonyos testben akár kézzel akár valamely eszközzel likat, gödröt, üreget, nyílást, hasadékot stb csinál; áskál, turkál, piszkál. *Körmeivel vájja a földet. Fogát vájja. Ujjával a fülét, orrát vájja. Kivájom a szemedet. Egyik varju nem vájja ki a másik szemét. Zsebét vájja, s nem talál benne semmit. Ásóval, kapával, czövekkel vájni a földet. Vésűvel kivájni a fát. Teknőt, válut vájni. Átv. A vízseppenk kivájják a földet, követ. Kicsiny a csep-víz, de ha mindig hull, a kőben is likat váj.*

Egész en egy értelmű vele a túl a Dunán, neve-

zetesen Göcsejben divatos *áj*, és az orzszágos *ás*, t. i. a *j* és *s* úgy váltakozik bennök mint az *ejt* és *esik*, a *fejlík* és *feslík*, a *rojt* és *rost*, a *bojtorkodik* és *büstörködik*, a *kajtar* és *kasta* v. *kosta* szókban. Továbbá legközelebbi rokonai: *vás, vásik*, és a magashangu *vés*, innen Molnár Albertnél *vájkáló* am. sculptor (véső). Alapfogalomban, mint nyílásra, üregre vonatkozók, egyeznek velök az *aj, ajak, ajtó, és adu*. Általán pedig *váj* a rokonyókhangú s elválást jelentő szók osztályába tartozik, milyenek *vág, valag, válik* stb. V. ö. VÁLIK. Vámbéry szerint rokona az oszmani és csagataj *oj-mak* mely am. vájni v. ájni, vésní.

VÁJ! VÁJ! A székelyeknél Szabó Elek szerint juhokat üző, hajtó szó. Azonosnak látszik az általánosabb *hajh! hajh!* szóval.

VAJA, mváros Szabolcs, falu Kraszna, pusztai Fehér m. erdélyi falu Maros sz.; helyr. *Vajá-ra*, —n, —ról.

VAJALJA, (vaj-alja) ösz. fn. A kifőzött írósvajnak üledéke, söpreje. *Jól esett neki, mint vén ebnek a vajalja.* (Km.). *Vajalját kenyérre kenve enni.* Vas megyében: *vajalla, vajolla*.

VAJALLA 1. VAJALJA.

VAJALMA, (vaj-alma) ösz fn. Középnagyságu téli almafaj, melynek héja kövéres, mintegy zsiros tapintatu.

VAJÁN, falu Ung m. helyr. *Vaján-ba*, —ban, —ból.

VAJAGYAG, (vaj-agyag) ösz. fn. Lágy, ragadós, zsiros agyagfaj.

VAJAL, (1), önh. m. *vajalt*. Vajjal él, vajat használ.

VAJAL, (2). pusztai Fejér m.; helyr. *Vajal-on*, —ra, —ról.

VAJAS, (1), (vaj-as) mn. tt. *vajas-t*, v. —at, tb. —ak. 1) Ami vajrészeket foglal magában; vajjal készített; vajjal bekent. *Vajos turó. Vajas kálács, lepény, tészta, sütemény, perecz, pogácsa. Zsiros taristnyából is hull ki néha vajas pogácsa.* (Km.). *Vajas kenyér* v. *kenyérszelet. Vajaskása. Csak a vajasát eszi akásának.* (Km.). 2) Amiben vajat tartanak. *Vajas edény, bödön, fazék, vindöl, hordó.* 3) Átv. ért. vajhoz hasonló, zsirosságú, tapintatú, ízű. *Vajas ganéj*, melynek sűrű zsiros leve van. *Vajas bogár*, isten ünője, isten tehenkéje.

VAJAS, (2) pusztai Komárom m.; helyr. *Vajas-ra*, —on, —ról.

VÁJÁS, (váj-ás) fn. tt. *vajas-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Celekvés, midőn valamit vájunk. V. ö. VÁJ.

VAJASD, erdélyi mváros A. Fehér m. helyr. *Vajasd-ra*, —on, —ról.

VAJASKENYÉR, (vajás-kenyér) ösz. fn. Vajjal bekent kenyérszelet, mint nyalánk eledel.

VAJASKÖRTE, (vajás-körte) ösz. fn. Gyöngye, izletes, vajként a szájbán szétomló húsz körtefaj.

VAJASKÜRT, (vajás-kürt) ösz. fn. Így neve-

zik Gömörben, s némely más tájakon a vajasszarvast, németesen: *vajas kifli*.

VAJASPERECZ, (vajas-perecz) ösz. fn. Vajjal készített perecz.

VAJASVATTA, falu Pozsony m. helyr. — *Vatára*, — *n*, — *ról*.

VÁJAT, (1), (váj-at) miv. m. *vájat-tam*, — *tál*, — *ott*, par. *vájass*. Eszközli, meghagyja hogy valaki valamit vájjon.

VÁJAT, (2), (váj-at) fn. tt. *vájat ot*, harm. szr. — *a*. Vájás eredménye; ami vájatik, vagy vájatott.

VAJATLAN, (vaj-atlan) mn. tt. *vajatlan-t*, — *ok*. Vaj nélküli, amibe vagy amire vaját nem tetek. *Vajatlan sütemény*.

VAJAZ, (vaj-az) áth. m. *vajaz-tam*, — *tál*, — *ott*, par. — *z*. Vajjal elkészít, vagy ken, beken valamit. *Vajazni a kását, tésztát, süteményt. Kenérszeletet, piritost vajazni. Vajazd meg neki, zsírozd meg neki, hadd legyen jó íze.* (Népd.).

VAJAZÁS, (vaj-az-ás) fn. tt. *vajazás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Vajjal készítés, vajjal bekenés.

VAJBÖDÖN, (vaj-bödön) ösz. fn. Bödön, vindöl, melyben vaját tartanak; máskép: vajasbödön.

VAJDA, (2) fn. tt. *vajdát*. Latinosan: *vajvoda*. Így neveztették hajdan Moldva és Oláhország fejedelmei, melyet utóbb *hoszpodár* czim-mel váltottak fel. Hajdani Lengyelországban így nevezték a tartományi főnököket. Vajda nevet viseltek Erdélyország kormányzói is. A magyar és erdélyországi czigányok főnökeiket szintén e tiszteletczimben részesítik. Némely vidékeken így nevezik a kaszások között az előmenőt, s a szőlőművesek között az előkapást.

Ezen szó, amint kész szerkezetében előttünk áll, alkalmasint sláv csinálmányu, mert tulajdonképen *vojvoda* am. hadvezér, harcvezér t. i. *boj*, *vojna* am. harez, háború (magyarul *baj* szintén azt is teszi, viadal); továbbá *voják*, *bojár* (bajár) am. katona; *vođim*, *veđem* pedig am. vezetem, vezérlem. Miklosich ezt írja róla: „*Vojevoda bellidux* asl. (altslavisch); *βοεβόδα* bei den Byrantinern in Bezug auf die Magyaren. Vajda ehedem Vajvoda Bartol I. 237, s. (significat) dux; vajvoda, vajda s. prorex in Valachia, Moldavia, Transylvania. Molnár. Rum(ánisch) vojvod, vojvod, vođb. Alb(anesisch) vojvode. Neugriech(isch) *βοεβόδα*. Finn(isch) hertua dux ist anord (altnorddeutsch) hertogi. Thom-sen. 135.“ Fábián Istvánnál találjuk még e finn szokat: *voitto* vitézség, *voittaja*, vitézlő, győző.

VAJDA, (2) falu Bihar m. KRASZNYIK—, falu Abaúj m. helyr. *Vajda-ra*, — *n*, — *ról*.

VAJDÁCSKA, falu Zemplén m. helyr. *Vajdácska-ra*, — *n*, — *ról*.

VAJDAFALU, Fényesnél: VAJDAFALVA, falu Bihar megyében; helyr. — *falu-ba*, — *ban*, — *ból*, v. — *falvá-n*, — *ra*, — *ról*.

VAJDAFALVA, KIS —, NAGY —, erdélyi faluk Fogaras vidékében; helyr. *Vajdafalvá-n*, — *ra*, — *ról*.

VAJDAHÁZA, erdélyi falu Doboka m. helyr. — *háza-ra*, — *n*, — *ról*.

VAJDAHOMOK, vagy LIBICZ. puszta Somogy m.; helyr. — *homok-ra*, — *on*, — *ról*.

VAJDAHUNYAD, erdélyi m. város Hunyad m.; helyr. — *Hunyad-ra*, — *on*, — *ról*.

VAJDAKAMARÁS, erdélyi falu Kolos m.; helyr. — *Kamarás-ra*, — *on*, — *ról*.

VAJDAKÚTA, erdélyi falu Küküllő m. helyr. — *kútá-ra*, — *n*, — *ról*.

VAJDARÉCSE, erdélyi falu Fogaras vidékében; helyr. — *Récsé-re*, — *n*, — *ról*.

VAJDASÁG, (vajda-ság) fn. tt. *vajdaság* — *ot*, harm. szr. — *a*. 1) Tartomány, ország, melynek kormányzója vajda czimet visel. 2) Vajdai méltóság.

VAJDASZEG, erdélyi falu Aranyos sz. helyr. — *szeg-re*, — *en*, — *ról*.

VAJDASZENTIVÁNY, erdélyi falu Torda m. helyr. — *Szentivány-ba*, — *ban*, — *ból*.

VÁJDOGÁL, (váj-dog-ál) l. VÁJKÁL.

VAJ EGY. A székelyeknél am. néhány. V. ö. VAJ, (4).

VAJ EGYSZER. A székelyeknél am. néha. „Ne részegeskedjél örökké vaj egyszer a viz és megjárna.“ (Kriza J.). V. ö. VAJ, (4).

VÁJFURÓ, (váj-furó) ösz. fn. Famívesek furója, melylyel a fában csönemű üreget fúrnak, p. melylyel a kerékagynak való tönköt kifűrik.

VAJFÜ, (vaj-fü) ösz. fn. Népies neve a *foganött* (galeopsis) nemű növény két fajának: 1, *veres vajfü*, máskép szintén népiesen: *kenderikefü*; növénytani néven: *veres foganött* (g. ladanum); 2) *tarka vajfü*, máskép: *tarka kenderfü*; növénytani néven: *tarka foganött* (g. tetrahit).

VAJH! indulatszó, mely nyomatékossá ohajtást, sohajtást fejez ki. Változatainak tekinthetők: *hajh*, *hej* v. *hejh*, *öh*. Írják, kivált a régiek, *h* nélkül is; *vaj*; de különböztetés végett is helyesebbnek tartjuk *h*-val írni. Szabó Dávidnál előjönnek: „Vaj mi nagy dolog e világon jól élni! Vaj mi szép! Vaj ki utálatos!“ *Vaj mi* v. *vajh mi* kifejezésben pl. *vajh mi szép! vajh mi felséges*, ma is divatozik. A Müncheneri codexben (Máté. XXVII.) megfelel neki a Vulgata szerént a latin „quia“, *hogy* értelemben: „Mert úgy mondott, *vaj* (irva váj) Istennek fia vagyok én.“ (Dixit enim, quia filius Dei sum). Tárkányi fordítása szerént: „Mert azt mondotta, hogy Isten fiavagyok. De a Müncheneri codex írja, úgy látszik, inkább így érté: *hajh! Isten fia vagyok*. Ugyanitt néhány sorral előbb előjön: „*Vach* ki megtöröd Istennek templomát . . . üdvözéhed (üdvözítsed) tenmagadat.“ E mondatban a *vach* szó vagy a latin „*vah*“ utánzása (különben a fordító nem szokott latin szokat használni), vagy talán hibás olvasás *vaih* azaz *vajh* helyett, mert tudjuk, hogy a

régiéknél az *i* számtalanszor *j* helyett áll, s az *i* fölött is a pont gyakran elhagyatván a másoló az *i*-t (pont nélkül) a *c*-vel könnyen fölcserélheté. Tárkányi e szót csakugyan *hej!* szóval adja. Eléjőnnek a régiéknél e kifejezések is *vaj* *hogy*, *vaj* *mely*; 1. ezeket.

Rokonok vele a mongol *üi* (am. a francia he!), a mandsu *ai* (am. a német ach! was?), ettől jön: *ai* *ke* (am. ob, wenn, magyarul: vajha, vajjon); továbbá rokon a latin *vah*, Párizspái értelmezése szerint am: aha, óha stb.

VAJHA, (vaj-ha v. vajh-ha) ösz. indulatszó. Különösen vonatkozik valami után sovárgó vágyra. *Vajha még láthatnám őt.* Megfelelnek neki *ó ha* v. *óh ha*, *bárha*.

„Békeséggel vajha azt eltűrnétek“

Intő ének a XVI. századból (Thaly K. gyűjt.).

„Vajha midőn közelít ez az óra, te kedves!

Mellettem lennél.“

Enyingi Török Bálint. (Horváth Endrétől).

A Bécsi codexben eléjőn *avajha* (ah vajha?).

„Avajha nem volnék férfin, szelletet valló.“ (Utinam non essem vir habens spiritum, Micheas. II.).

VAJHÁT, pusztá Csongrád m.; helyr. *Vajhát-on*, —*ra*, —*ról*.

VÁJHATÓ, (váj-hat-ó) mn. tt. *véjható-t*. Amit vájni lehet (fossilis. Molnár A.)

VAJ HOGY, (1), (=vagy hogy). A székeleyeknél am. akárhogy.

VAJ HOGY, (2), (= vajh hogy v. hogyan) azaz vajh mennyire! Elejőn Pesti Gábornál: „Mindent mindenekre vaj hogy nem kell bízni.“ (XX. mese). „Mikoron tégedet levágnak, hogy ugyan cseng és peneg a fejsze hátadon, vaj hogy akarnád akkor, ha olyan lehetnél mint mi.“ (CIII. mese. A jegenyefáról és szilfáról).

VAJHORDÓ, (vaj-hordó) ösz. fn. Hordó, melyben vajat tartani, vagy szállítani szoktak, máskép: vajashordó.

VAJ IGEN, (=vagy-igen). Erdélyiesen am. de igen, óh igen, de bizon; t. i. ha valaki tagadólag kérdez, pl. nem voltál tegnap a színházban? és a felelő az ellenkezőt akarja kifejezni, akkor mondja: vaj igen. Külön írjuk mint Szabó Dávid is írja. V. ö. VAJ, (4); VAJ NE; VAJ NEM.

VAJJON? kérdő indulatszó, mely különösen kíváncsiságra, tudvágyra mutat. *Vajjon eljön-e, vagy nem? Vajjon tudja-e már, hogy meghalt az apja? Vajjon hová mehet ez az ember? Vajjon ki volt ott? Vajjon mit akar az az ember?* Ha az egyszerűbb vaj indulathang származékának tekintjük, így is írható: *vajon*. Egyébiránt részint különböztetés végett a *vaj* főnévtől, részint mert így is elemezhető: *vajh-on*, és az általános kiejtésben is kettős *jj* hallatszik, jobbnak tartjuk a *vajjon* alakot. Némelyek így szokták

írni, és mondani: *valljon!* mintha a *vall* igétől származtatva ezt tenné: *vallja meg*, azaz mondja meg.

VAJK, falu, KIS—pusztá Nyitra m. helyr. *Vajk-ra*, —*on*. —*ról*.

VAJKA, mváros Pozsony m. helyr. *Vajká-ra*, —*on*, —*ról*.

VÁJKÁL, (váj-og-ál) gyak. önh. és áth. m. *vájkál t*. Gyakran, folytonosan váj. *Zsebében, fülében vájkál. Ételben, zsírban, sárban vájkálni. Fogait vájkálja. Könyökig vájkál a pénzben.* Gyakorlatos középképzője *g* rokonhangu kemény *k*-ra változott, valamint ezekben: *áskál, turkál, szurkál, furkál, bujkál, nyirkál, piszkál* stb.

VÁJKÁLÁS, (váj-og-ál-ás) fn. tt. *vájkálás-t*. tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Gyakori vagy folytonos vájás.

VAJ KI am. vaj mi, v. vajh mi; 1. VAJH alatt.

VÁJKÓ, (váj-kó) fn. tt. *vájkót*. Mint tájszó jelenti a nyakszirt alatti völgyeletet vagy kupát. (Magyar Nyelvészet. I. K. 371. l. alján. Hibásan a 372. l. helyett.) A hajósoknál valamely rovátk, vágány, cső, pl. mélyítés valamely fába, hogy általa ebbe valami illeszthető legyen, (Kenessey A.).

VAJKÓCZ, falu Ung. m. helyr. *Vajkócz-ra*, —*on*, —*ról*.

VAJKOTOL, (váj-kotor?) áth. m. *vajkoltol*. Keresgél újra meg újra valamit pl. a zsebben, ládában. Székely szó. (Ferenzi János).

VAJKOTOLÁS, fn. tt. *vajkotalás-t*, tb. —*ok*, harm. sz. r. —*a* Újra meg újra keresgélés. V. ö. VAJKOTOL.

VAJKÖPÜ, (vaj-köpi) ösz. fn. Köpüféle fa edény, melyben vajat köpülnek, azaz, írórs részeitől elválasztják, különböztetésül másféle, p. viztartó vagy méhköpütl.

VAJKÖPÜLŐ, ösz. fn. 1) L. VAJKÖPÜ. 2) Aki vajat köpül.

VAJKÖRTE, ösz. fn. Izletes igen leves husu körtefaj, mely a fogak között vaj gyanánt szétomlik, máskép: *vajaskörte*.

VÁJLÁS, 1. VÁJOLÁS.

VÁJLÓ, (váj-ol-ó) mn. tt. *vájló-t*. 1) Aki vájol. 2) Amiben vájolnak, pl. *vájlóteknő* Molnár Albertnél. V. ö. VÁJOL.

VAJLUDÁS, (vaj-ol-ud-ás) 1. VAJUDÁS.

VAJLUDIK, (vaj-ol-ud-ik) 1. VAJUDIK.

VAJ MELY, VAJH MELY indulatszó, am. hajh mely, óh mely. „Vaj mely nagy hatalmas embernek fia“ Intő ének a XVI. századból (Thaly K. gyűjt.).

VAJ MI 1. VAJH alatt.

VAJMINT, (vagy-mint) a székeleyeknél am. akármint. (Krizsa János).

VÁJNA, (váj-na) fn. tt. *vájnat*. Újabb alakítással így nevezik némelyek a bányát, melyet amaból eredetnek vélnek; különösebben a bányatüreget

VAJNÁGH, falu Máramaros m. helyr. *Vajnágh-ra, —on, —ról.*

VAJNATINA, falu Ungh m. helyr. *Vajnatina-ra, —n, —ról.*

VAJ NE! (=vagy ne), eléjön a Debreczeni Legendáskönyvben. „Monda az ördög: Hadd törjem el (rontsam le) a templomot es (is), hogy vesszzenek el a te ellenséged. Felele^h a szent apostol: Vaj ne! sög ezt parancsolom, hogy senkinek ne^h ártass. (44. l.). Ebből kétségtelenül kitűnik, hogy a felelet a *vaj ne* kifejezéssel a megelőző mondatnak ellenkezőjét kívánja értetni; miként a VAJ IGEN VAJ NEM cikkeknel is eléadtuk.

VAJ NEM, (=vagy nem) erdélyiesen am. de nem, óh nem; t. i. ha valaki állítólag kérdez, pl. *voltál tegnap a színházban?* és a felelő az ellenkezőt akarja kifejezni, akkor mondja: *vaj nem.* „Monda a farkas: Nem jól járunk, bizony elvétöttük az utat. Felele a szamár: Vaj! el nem vétöttük, jó farkas uram.” (Heltai Gáspár. A fabulák könyvéből. LXIX.). Külön írva találjuk Szabó Dávidnál is, ki azt a *vaj!* indulatszó alatt hozza fel; azonban mi azon nézethen vagyunk, hogy mind ezen kifejezésekben: *vaj igen, vaj ne, vaj nem* az első szó a székes *vaj* azaz „vagy” szó, (l. VAJ, (4), és csakhogy Erdély többi részében inkább *vagy igen, vagy nem* divatoznak. V. ö. VAJ, (4); és VAJ NE.

VAJNEMŰ, v. —NEMŰ (vaj-nemű), ösz. mn. A szoros értelemben vett vajhoz némileg hasonló. *Vajnemű kövérség, zsiradék, ír.*

VAJNOK, (vaj-nok) fn. tt. *vajnok-ot.* A széke-lyeknél 1) a vállsont köpüje vagyis mélyedése. 2) Halánték, embernek vakszeme. „Dörzsöld meg itt a vajnokomat.” (Krizsa J.). Valószínűen am. *vajnok*, minthogy mind a vállsont köpüje, mind a halánték egy kevéssé be van mélyedve, mintha kivájták volna. Ily viszonyban állanak hosszú á-val: *vág*, és rövid a-val: *vagdos, vagdal.* S a *váj* szó van hihetőleg ebben is: *vajkotal* talán =vájkotor. Egyébiránt Vámbéry szerint oszmanli és csagataj nyelven: *ojnak* am. csukló, ízület, és *oj-mak* am. vájni.

VÁJÓ, (váj-ó) mn. és fn. tt. *vájót.* Aki váj; vagy eszköz, a mivel vájnak, mint *vájó kés, vájó vas; fogvájó, fülvájó.*

VAJODIK I. VAJÚDIK.

VÁJOG I. VÁLYOG.

VÁJOGAT, (váj-og-at) áth. m. *vájogat-tam, —tál, —ott, par. vājogass.* L. VÁJKÁL.

VÁJOL, (váj-ol) áth. m. *vájol-t.* A megdagasztott és megkelt tésztát kiszakasztja, s mintegy kivájja. Innen: *vájoló v. vājló teknő* (Molnár Albertnél) am. szakasztótেকнő.

VAJOLA, erdélyi falu Kolos m. helyr. *Vajola-ra, —n, —ról.*

VÁJOLÁS, (váj-ol-ás) fn. tt. *vājolás-t, tb. —ok.* A megkelt tésztának kiszakasztása, s mintegy részenként kivájása.

VAJOLA I. VAJALLA, illetőleg: VAJALJA. VAJON I. VAJJON.

—VAJONNI I. VAJUDIK alatt.

VAJOR, erdélyi tájszó és fn. tt. *vajor-t, tb. —ok.* Vízvezető csatorna. Valószínűleg a *váj* gyökből am. *vájor.*

VÁJOTT, I. VÁJT; és v. ö. VÁJUTT.

VAJRENYE, (vaj-rénye) ösz. fn. Néhutt túl a Dunán pl. Győr és Tolna megyében leütött, öszvehabart- s vajon sült tojás; másutt: *rántott v. rátott tojás* vagy *rátotta.* Nem tulajdon ért. így nevezik a lúd-, vagy disznózsíron sültet is. V. ö. *Rénye.*

VAJSZÍN, (vaj-szín) ösz. fn. Sárgás szín, milyen a vajé szokott lenni. Használjuk melléknévül is *vajszínű* helyett.

VAJSZKA, falu Bács m.; helyr. *Vajszká-ra, —n. —ról.*

VAJSZKOVA, falu Zólyom m.; helyr. *Vajszková-n, —ra, —ról.*

VÁJT, v. VÁJOTT (váj-t v. vāj-ott) mn. tt. *vāj-t-at, v. vājottat.* Általán, amiben valami üreget, vermet, gödört, nyilást, likat stb. vájtak, ástak, vés-tek, hornyoltak, fúrtak stb. (Molnár Albertnél: *ca-vus, excavatus, hohl, ausgehólt.*) *Vájt teknő*, melyet faderékből készítettek. Továbbá, amit vájás által szakasztottak, választottak el. *Vájt föld. A teknő oldairól levájt tészta. Fülből kivájt zsír.* V. ö. VÁJ.

VAJTA, falu Fehér m. helyr. *Vajtá-ra, —n, —ról.*

VAJTARTÓ, (vaj-tartó) ösz. fn. Általán edény, bödön, fazék, bögre stb. melyben vajat tartanak.

VÁJTPENGE, (vajt-penge) ösz. fn. Kard pengeje, v. pilingája, mely foka mentében vájuforma hornyos mélyedései.

VÁJU, I. VÁLU. Mindkét alak helyes, mennyiben a váju kivájt, a válu pedig bizonyos távolságra egymástól elválasztott oldalú pl. itató v. más hasonló edényt jelent.

VAJUDALMAS, (vaj-ud-al-om-as) mn. tt. *vajudalmas-t, v. at, tb. —ak.* Él e szóval Telegdi Miklós Préd. I. R. „kinos” v. „gyötrelmes” v. „fájdalmas” értelemben. *Vajudalmas élet.*

VAJÚDALOM, VAJUDALOM (vaj-ud-alom) fn. tt. *vajudalmat*, harm. szr. —a. Vajudási állapot, lankadság, fájdalom. V. ö. VAJUDALMAS.

VAJÚDÁS, VAJUDÁS, (vaj-ud-ás) fn. tt. *vajudás-t, tb. —ok*, harm. szr. —a. A szülést közvetlenül megelőző fájdalmas érzések. Átv. ért. *tervezői vajudás, reformvajudás.* V. ö. VAJÚDIK.

VAJÚDÁSI, VAJUDÁSI (vaj-ud-ás-i) mn. tt. *vajudási-t, tb. —ak.* Vajudást illető, ahhoz tartozó. *Vajudási fájdalmak, előjelek.*

VAJÚDIK, VAJUDIK, (baj-ud-ik?) k. m. *vajud-tam, —tál, —ott.* Máskép: *vajlódik, v. vajlódik, vajuszik.* Molnár A. szerint, lankadt állapotban szenved (langveo, langvesco). Szabó Dávid is

így értelmezi: „Vajudom, vajuszom: lankadok, fony-nyadok, vajlódom, tikkadok, hitványodom, csünöm.“ Ma tulajdon értelemben általában mondják nőről, és más nőstény állatról, midőn a szülés ideje közelget-ven saját nemű fájdalmakat éreznek. Átv. gúnyos ért. valamely tervnek, elmeszüleménynek létrehozásá-
sával vesződik, kinlódik, késik. *Egy két versen óra-számra vajudik. Tervével már régen vajudik. Vajud-nak a hegyek, s egeret szülnek.*

Képeztetésre hasonló ezekhez: *alkudik* v. *alku-szik*, *petyhüdik* v. *petyhüszik*, *szélhüdik*, s némely mások. Némely tájbeszédben és a régicéknél: *vajodik* és a határtalan módban: *vajonni* (mint *nyugonni*, nyugodni helyett). „Mert megelégted a kazdagságokat, kiket atte szüleid elhattak, kinékil (ki nélkül) vajonni kezdnek azok, kik most sokat bírnak. (Nádor-codex. 550. l. A Szótárban megjegyzi Toldy F. hogy az Érsekújvári codexben e helyt 'vajodni' áll s jelentése: quibus egebunt hi qui. . . .) Gyöke *vaj* egyezik a *baj* névvel, honnan *vajlódik* és *bajlódik* legközelebbi rokonok. E gyök rokonságához tartoznak a fájdalmas érzés hangjai: jaj! haj! idegen nyelvekben a török *vai* v. *vaj* (Hindogunál franciaia értelmezéssel: ha! a secours! a mon secours!; ah! ha! hé! ahi! aie! malheur.); az észt *vaiva*, góth *vái*, *vai*, latin *vae*, német *weh*! angol *woe* stb. Budenz J. a finn *vaipu-*, észt *vaibu-*, lapp *vaipe-*, finn-lapp *vaibba-* igékkel egyezteteti, melyeknek jelentése: elfáradni, ellankadni. Ezek, mint látjuk a *bágy-ad*, *bágy-aszt* szók, *bágy* gyökével is viszonyban állanak.

VAJÚDÓ, VAJUDÓ, (vaj-ud-ó) mn. és fn. tt. *vajudó-t*. Szülési fájdalmakban szenvedő. *Vajudó asszony*. Átv. valamely terv végrehajtásával, elmemű szerzésével kinlódó. *Vajudó irkász*.

VAJUDESÁG, VAJUDTSÁG (vaj-ud-ság v. vaj-ud-t-ság) fn. tt. *vajudság-ot*, harm. sz. r. —a. L. **VAJUDALOM**.

VAJUGA, pusztá Krassó m. helyr. *Vajugá-ra*, —n, —ról.

VAJUDT, VAJUTT, (vaj-ud-t) mn. Molnár Albertnél am. elfonnyadt, Szabó Dávidnál: lankadt, tikkadt. V. ö. **VAJUDIK**.

VAJUDTSÁG, VAJUTTSÁG (vaj-ud-t-ság) fn. Szabó D. szerint am. lankadság, tikkadság. Molnár Albertnél: syntexis, Ohnmacht, Schwachheit, Schwindsucht. L. **VAJUDALOM**. V. ö. **VAJUDIK**.

VAJUDTUL, VAJUTTUL (vaj-ud-t-ul) ih. Lankadtan, tikkadtan. *Vajudtul látni a dologhoz*. (Szabó D.)

VAJUSZIK, (vaj-usz-ik) k. csak a mutató mód jelen idejében használják; különben egy a 'vajudik' igével; l. **VAJUDIK**.

VAJUTT I. VAJUDT.

VÁJUTT, Szabó Elek szerint a székelnekél sárga halovány színű üres (vájott?) ábrázatu,

(mintha t. i. ezt kivájták volna?) v. ö. **VÁJT, VÁ-JOTT**; ha ugyan a hosszú á nem hibából áll a Táj-szótárban; ez utóbbi esetben hihetőleg am vajutt v. vajudt? azaz lankadt, bágyadt (tenutus, vietus, langvidus) mint Molnár A. értelmezi.

VAJVIRÁG, (vaj-virág) ősz. fn. Népies néven am. *pongyola pitypang*. Nevét sárga virágjától kapta, mely midőn megszárad, pöhöly gyanánt elszáll, honnan Érsekújvár vidékén: *pömpömpára*. (Leontodon taraxacum.)

VAK, mn. tt. *vak-ot*. 1) Minden állat, melynek szemszervei teljesen megromlottak, s nem lát, vagy néha ideiglen, pl. születése után néhány napig, vagy valamely szembaj által meg van fosztva szeme vilá-gától; innen emberre vonatkozólag szelidebben szólva másképen: *világtalan*. *Vak ember, vak ló, vak macska, kutyakölyök*. Némely közmondatok: *Heves kutya vak kölykeit hányja. Ha vak vezet vakot, mindketten a verembe esnek. Szemesnek áll a világ, vaknak az alamizsna. Vak veti világtalannak szemére, Vak is lát néha álmában. Vak is talál garast. Mit használ a vaknak hogy apja látott. Vakok között egy szemű (fél szemű) az első. Vakok között sanda a király. Néha vak többet lát szemesnél. Vak, ha sok is aranya, mégis nyomorult. Vak a színekről. Vaknak mutatsz tükröt v. vak nem veszi hasznát a tükörnek. Vak ember lova nehezen húzik. Tud hozzá mint vak a hímvarráshoz. Mondjuk arról is aki rosszul lát, pl. aki rövidlátó, vagy kinek úgy nevezett farkassötétsége van. Vak aki a szítán (v. rostán) át nem lát. (Km.) Vak légy ha hamar akarsz látni (azaz ne tekintgess ide oda). Vak pila, Vak, a ki nem látja. Hogy lehetsz oly vak, hogy nem látod? 2) A nyelvszokás többféle átv. értelembe használja. a) Vakhoz hasonlóan működő holmibe akadozó, ütköző. *A szerelem vak. Neki megy mindennek, mint a vak légy. Vakmerő, ki a veszedelmet nem látva, vagy rá nem ügyelve neki megy. Vak engedelmesség, mely a parancsnak hódul a nélkül, hogy annak okát, jogosságát, czélszerűségét vizsgálná. Vakbuzgó, kinek hite szent Pál szerint nem okszerű, vagy ki megfontolás, és mérséklés nélkül akarja érvényesíteni bizonyos elveit, véleményeit stb. b) Véletlen előre nem látott, nem gyanított, nem várt. *Vak eset, vak történet, vak szerencse*. c) Ami valamely dolognak színét, látszatát, külsejét álozza. Ez értelemben különösen öszvetett szókat alkot. *Vakablak, vakajtó, vakhold, vaknap, vakköröm, vaklövés, vakseb, vakbardáza, vakaranyér, vakmeleg, vakszikra, vakezifraság, hiú, semmit sem érő*. stb. d) *Vakkoczká*, mely csak egy szemet mutat; egyszerűen: *vak*.**

„A házasság dolga istennek munkája,
Nála nélkül vakra vetett sok koczkája.“

Gyöngyösi (Murányi Vénus).

„Megfordult a játék több a vak a hatnál.“

Faludi F. (Pásztori versengés).

e) Titkos, alattomos, rejtett. *Vakáru*, dugáru, be-csempészett áru. *Vak bor*, melyet titkon, tilalom ellen árulnak. *Vaklik* v. —*lyuk*, mely valamely módon el van takarva, hogy ne lássék. *Vakletű*, vizes tetű, a megfagyott tagnak viszketege. Innen a *vakol* ige is.

Ha tekintetbe vesszük, hogy minden vaknak lényeges sajátossága, miszerént menésében akadoz, mozgásaiban a körülötte levő testekbe ütközik : ezen alapfogalomból kiindulva gyanítható, hogy azon *ak* gyöknek előlehes rokona, melyből *akad*, *akaszt* származtak. Hangváltozattal egyezik vele a *bakesó* szónak gyöke *bak*, mely másképp *vakvarju*, azaz, *vakcsó*, továbbá a *bakafántos*, a ki másokba kapezaskodni, beleakadni szeret, mintegy *akafántos*. Egyébiránt (a végső a elhagyásával, minthogy a mandu nyelvben valamely szó, csekély kivétellel, mássalhangzón nem végződhetik) hangokban teljesen egyezik a magyar *vak* szóval a mandu *vaka* (fehlend, mangelhaft, fehlerhaft), valamint általános jelentésben is.

VAKA, fn. tt. *vaká-t*. Mátyus földén, és Csalóközben nagy ezövek vagy orsó forma gyökerei, fehér husú, édes répafaj, melyet csakugyan édesen disznóorjával szeretnek elkészíteni, élvezni; másutt: *karórépa*, *fanosrépa*, *koszmacska*, *kálvinista-répa*, *bunczirépa*. Növényteni néven: *karórépa-káposzta*. (*Brassica napus*). Maga a *vaka* szó a tót *kvaka* szóval egyezik.

VAKABLAK, (vak-ablak) ősz fn. A falba féligmeddig bevágott, s ablakot ábrázoló nyílás, vagy üreg.

VAKÁJTATOS, (vak-ajtatos) ősz. mn. Aki az ájtatosságot vakbuzgóságból gyakorolja.

VAKÁJTATOSSÁG, (vak-ajtatosság) ősz. fn. Vakbuzgóajtatosság.

VAKAJTÓ, (vak-ajtó) ősz. fn. Ajtóforma bevágás a fal oldalán, melyre néha ajtóablakot is alkalmaznak, hogy szekrény gyanánt szolgáljon.

VAKAND, (vak-and) fn. tt. *vakand-ot*, harm. szr. —*ja*. Négylábu emlős állat, melynek hegyes orra, igen apró és szőrrel eltakart szemei, rövidke lábai, séles körmei vannak, melyekkel a földet igen ügyesen tudja ásni. Föld alatt lakik, s egész testét rövid, szép fényes fekete szőr fűdi. (Talpa). Más kiejtéssel *vakond*, és toldva: *vakandok*, *vakondok*. „A vakandok útát mutat a szemesnek, Tanulatlan elme leczkét ad eszesnek. Faludi F. (pásztori versenység). Nevét azon népies vélemény után kapta, mely szerint vaknak tartják. Képzetetésre olyan, mint: *porond*, *börönd*, *bolond*, *belind*, s a lágyított *varangy*, *güröngy*, *torongy*. Megtoldva *vakandok*, v. *vakondok* olyan mint tűz tűzok, moes mocsok, poez poczok, szömöres szömöresök, varangy varangyék, belind belindek stb. Némelyek így akarják elemezni: *vak-undok*, azaz *vak* és *undok*.

VAKANDÁSZ, (vak-and-ász) fn. tt. *vakand-*

dász-t, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. A ki vakandokat fogdos. A kertészek *vakandászok* is. *Vakandász* eb.

VAKANDCSAPTA, (vakand-csapta) ősz. fn. Csaptaféle fogó, kelepeze, melylyel a vakandokat fogják.

VAKANDFOGÓ, (vakand-fogó) ősz. mn. és fn. 1) Aki v. ami vakandot fog. 2) Különösen 1. VAKANDCSAPTA.

VAKANDOK, (vak-and-ok) fn. tt. *vakandokot*, harm. szr. —*ja*. L. VAKAND.

VAKANDTURÁS, v. —TÚRÁS, (vakand-turás) ősz. fn. Azon porhanyó földkupacz, melyet a vakand a föld színére föltúr. Az ily turások, noha maga a vakand a földben levő férgeket, különösen pajódokat pusztítja, nagy kárt okoznak a kertekben, réteken, legelőkön. Az idővel begyöpösödött vakandturás zombékot képez. A *vakandturásokat* széthányjni, *kiegyengetni*. Gúnyosan szólva am. rendetlen, szabálytalan, rossz szántás.

VÁKÁNY, (vág-ány ?) fn. tt. *vakány-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. A székelyeknél Gyarmathi szerént jelent völgyet, vápát, mintegy bevágott mélyedést a hegyek, halmok, partok között. Szabó Dávid egynek veszi a *vágány* szóval s így értelmezi: vágány, vápa, alfel völgye, hasadéka. V. ö. VÁGÁNY.

VAKAR, (vak-ar) áth. m. *vakar-t*. 1) Az ember, vagy más állat saját körmeit a maga testére vagy másra nyomja, és húzkodja rajta. Általán az állat azon helyen vakarja magát, hol a teste viszket. *Majd ott is vakarod, a hol nem viszket*, átv. ott is bajt fogsz érezni, a hol nem vártad, lesz elég gondod. *Vakarja a fejét*, töprenkedik, aggódik, búslakodik. *Koszt, ruhét, hegedő sebet vakarni*, *Valakinek talpát, hátát vakarni*. A *bőrt fölvakarni*, *vérig vakarni*. Továbbá, körmeivel valamely testnek felszínéhez ragadt mocsokot, foltot, idegen anyagot lekarcol. 2) Ugyan ezt teszi bizonyos éles eszközzel, szerszámmal. *Tollat vakarni*. *Késsel kivakarni a tintafoltot*. *Halat vakarni*, késsel a pikkelyeit letisztítani. *Bőrt vakarni*, mint ezt a timárok, szücsök, irhagyártók stb. teszik. *Lovat vakarni*, szőre közl a port, s más szennyet úgy nevezett vakaróval kitisztítani. A *teknő oldalához tapadt téstét levakarni*, A *falról mészport vakarni*. *Krétát vakarni stb*. Tréfásan *valakit jól megvakarni*, am. megütögetni, hátát megtapogatni, megsimogatni, megkefélni, mind átv. értelemben. Szabó Dávidnál eléjönnek: *Sok roszt vakart maga nyakára; ugyan reá vakart*, azaz reá pergelt, piritott. Szabó Dávidnál találjuk önhatólag is: *vakarj innen takarodj(ál)*, *vakarodj(ál)*, *kotródj(ál)*, *kotorj*.

Mint hogy aki vakar, az körmeit vagy a kezébe vett eszközt az illető testbe nyomja, s mintegy beleakasztja: innen úgy vélekedünk, hogy e szónak gyöke az *akad* *akaszt* szók *ak* gyökével egyezik, vagyis *ak* előlehel *vak*, s *ar* képzővel *vakar*, mint a lábnyomást jelentő *tep* *típ* gyökökből *teper* *tipor*. Képzetetésre hasonlók hozzá: *csavar*, *zavar*, *kavar*, *habar*, *kapar*, *takar*, *facsar*, *teker*, *teper*, *kever*, *tipor*,

hidor, sodor, csikor, kotor, gyötör, pödör. Mind ezek az illető cselekvésnek tartósabb, hatályosabb voltát jelentik, mit az *r* képző fejez ki; s megfelel neki a szintén folytonos cselekvésre vonatkozó, de lágyabb lígképző pl. ezekben: botol, tarol, gyülöl, töröl, nevel stb.

VAKARÁCS, pusztá Borsod m.; hely. *Vakarács-ra*, —on. —ról.

VAKARÁS, (vak-ar-ás) fn. tt. *vakarás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a Cselekvés, mely által valamit vakarunk, karmolás, karczolás. Néha maga a vakarás eredménye. Az irományban sok vakarás látszik. Tréfásan, igen rendetlen, csúnya írás, macskavakarás.

VAKARÁSZ, (vak-ar-ász) önh. és áth. m. *vakarász-tam*, —tál, —ott, parancs. —sz. Vakargat valamit, különösen viszkető testét, vakaródzik, rühelődzik. *Fejében, hóna alatt vakarász. Hegedő sebé, vízestétijét vakarászsza.* Ilyenek a szintén kézzel, vagy körmökkel tett cselekvésekre vonatkozó, *hadarász, kotorász, totolász, kaparász.*

VAKARCS, (vak-ar-cs) fn. tt. *vakarcs-ot*, harm. szr. —a. A sütőteknő oldalairól levakart, keletlen nehéz tézsza, továbbá ezen tézsztából sült czipó, vagy pompos; néhutt túl a Dunán *vakaros v. vakarus*, mint *piritos v. piritus*, némely tájakon: *vakaró v. vakaru*. Hasonló képeztetésük: *habarcs, kaparcs, tekercs*. Átv. tréfás ért. így nevezik az anyának utolsó gyermekét, kivált ha a többi testvéreinél hitványabb, nyuzgább; a madaraknál *fészekfentő*, melyet gyermekre is alkalmaznak.

VAKARCSÁL, (vak-ar-ics-ál) gyak. kics. önh. és áth. m. *vakarcsál-t*. Gyakran, és kicsinyesen, aprózza, időtöltésből vakar. Néhutt *vakircsál*, mint Kriza János szerint a székegyeknél is, ki azt *fürmöl* és *reszetél* szókkal azonosítja. Hasonló képeztetésük: *kaparcsál, karicsál, hangicsál, rágicsál* stb.

VAKARCSÁLÁS, (vak-ar-ics-ál-ás) fn. tt. *vakarcsálás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Gyakori, folytonos, és kicsiszterű vakarás.

VAKARÉK, (vak-ar-ék) fn. tt. *vakarék-ot*, harm. szr. —a, v. —ja. Vakarás alatt a testtől elváló hulladék, diribdarab. *Tollvakarék, bőrvakarék, halvakarék.* Így képződtek ezek is: *habarék, facsarék, takarék, keverék*, az az, habarás, facsarás, takarás, keverés által létrehozott valami. Átv. gúnyos ért. vakaráshoz hasonló rossz irat. *Vakarék írás.*

VAKARGAT, (vak-ar-og-at) gyak. önh. m. *vakargat-tam*, —tál, —ott, par. *vakargass*. Gyakran s némi kényelemmel, mérséklettel vakar. *Tintafoltokat vakargat. Tenyerét vakargatja. Czukrot vakargat a téstára.* V. ö. **VAKAR.**

VAKARGATÁS, (vak-ar-og-at-ás) fn. tt. *vakargatás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Gyakori, kényelmes, kicsinyes, mérsékelt vakarás.

VAKARÍT, **VAKARIT** (vak-ar-ít) áth. m. *vakarít-ott*, par. —a, htn. —ni. v. —ani. Gúnyos ért.

AKAD, NAGY SZÓTÁR. VI. KÖT.

imígy-amígy firkant valamit. *Vakaríts egy verset. Nagy nehezen vakarított egy se füle se farka levelet.*

VAKARÍTÁS, **VAKARITÁS** (vak-ar-ít-ás) fn. tt. *vakarítás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Firkantás; röviden firkantott kitétel. „Ha csak egy vakarítást mutat is valaki . . . hogy hasonlóvá tétetnek a pórok a statusokhoz a templomok dolgában, kész vagyok engednem neki.” (Gr. Eszterházy M. nádor Rákóczy György erd. fejedelemhez. 1644-ben).

VAKARÓ, (vak-ar-ó-) mn. és fn. tt. *vakarót*. 1) Aki valamit vakar. 2) Általán éles fogu, vagy pengéjű eszköz vasból, melylyel valamit vakarni, illetőleg tisztogatni szoktak. 3) Különösen *lővakaró*, melylyel a ló szőre közül a port, s más szennyet kitisztítják; *teknővakaró*, melylyel a teknő oldalához tapadt tézsztát levakarják. *Vakarókapa. Vakarókés, Dobb le barát a vakarót.* (Km.). E közmondásban valószínűleg a testet gyöttrő úgy nevezett *cilicium* értetik, s értelme: hagyd oda a barátételet. 4) **L. VAKARCS.**

VAKARODÁS, (vak-ar-od-ás) fn. tt. *vakarodás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. Takarodás, elkotródás. V. ö. **VAKARODIK.**

VAKARODIK, (vak-ar-od-ik) k. m. *vakarodtam*, —tál, —ott. Tréfás népnnyelven am. takarodik, elhordja magát, kotródik, elsompolyodik, eloldall; mintegy elvakarja magát. „El kell vakarodni a háztól.” Mikes Kelemen. (IV-ik levél). Szabó Dávidnál ez értelemben az egyszerű „vakar” is eléjön, l. **VAKAR** alatt.

VAKARÓDZÁS, (vak-ar-ó-od-oz-ás) fn. tt. *vakaródzás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés midőn valaki testének valamely részét, viszketeges táját vakargatja. V. ö. **VAKARÓDZIK.**

VAKARÓDZIK, (vak-ar-ó-od-oz-ik) belsz. m. *vakaródz-tam*, —tál, —ott, htn. —ni, v. —ani, par. —dzál. Testének viszkető táját vakargatja. *A tetves, rühes ember vakaródzik. Mennél rühesebb, annál jobban vakaródzik.* (Km.). Hasonló jelentésük: *rühelődzik, nyühelődzik.*

VAKARÓKAPA, (vakaró-kapa) ösz. fn. Kapa nemű eszköz, főleg az utaknak a füvektől, gyeptől tisztítására.

VAKARÓKÉS, (vakaró-kés) ösz. fn. Görbe nyelű és behajtott pengéjű késforma eszköz, melylyel holmit, különösen a teknőhöz tapadt tézsztát levakarják. Így nevezhető a timárok, és szücsök czurholókése, v. kaszája is.

VAKAROS, v. **VAKARUS**, (vak-ar-os) fn. tt. *vakaros-t*, tb. —ok. Túl a Dunán nevezetesen az Őrségen Vasvármegyében így nevezik a vakarcsot. Azon kevés nevek egyike, melyek *os* és képzővel igétből származtak, melyenek: *piritos, takaros, nyertes, vesztos, mentos*. l. **VAKARCS.**

VAKARÓSZER, (vakaró-szer) ösz. fn. Általán eszköz, szerszám, melylyel valamit vakarni szokás, p. *lővakaró, teknővakaró, bőrvakaró, a timárok vakaróvása* stb.

VAKARÓVAS, (vakaró-vas) ösz. fn. Vakaró-szer vasból.

VAKARÚ, VAKARU (vak-ar-ó) fn. tt. *vakarút*. L. VAKARCS.

VAKÁRU, (vak-áru) ösz. fn. Alattomosan becsempészett dugáru, tilalom ellen árult holmi.

VAKARUS, (vak-ar-os) fn. tt. *vakarus-t*, tb. —ok. L. VAKAROS.

VAKÁRUS, (vak-árus) ösz. fn. Ki tilos árucikkkel tüzérekedik, kereskedik.

VAKBÉL, (vak-bél) ösz. fn. Állati bél, különösen az emberi testben az, mely az öreg hurka mellett fekszik, s alsó végén nyílástalan. (Intestinum rectum.)

VAKBÉLÉR, (vak-bél-ér), ösz. fn. Ér a vakbélben. V. ö. VAKBÉL.

VAKBOR (vak-bor) ösz. fn. Tilalom ellen árult, mért bor; csempészett bor.

VAKBUZGALOM, (vak-buzgalom) l. VAKBUZGÓSÁG.

VAKBUZGÓ, (vak-buzgó) ösz. mn. A ki valóságos érzelmeinek nyilatkozásában túlzó, más valásuak iránt türelmetlen, más szóval, ki vallása mellett nem okszerűen, hanem eszélyesség és a körülmények méltánylása nélkül nyakrafőre buzog. Szélesb ért. alkalmazzuk politikai tulzókra is, p. a nemzetiséget, vagy kormányrendszert illető ügyekben. (Fanatikus.)

VAKBUZGÓSÁG, (vak-buzgóság) ösz. fn. Eszélytelen, túlzott, mások iránt türelmetlen buzgóság a vallási vagy politikai ügyekben. V. ö. VAKBUZGÓ.

VAKCSAP, (vak-csap) ösz. fn. A hordó fenékében levő dugasz, melyet, midőn a hordó tartalmát ki akarják eresztetni, kivesznek s helyette a fejtő-csapot dugják be.

VAKEJT v. VAKÉJT, l. VAKÍT.

VAKHÍR, (vak-hír) ösz. fn. Homályos hír, melynek sajtóilag semmi alapja nincs.

VAKHIT (vak-hit) ösz. fn. A lelki üdvösségre vonatkozó tanokat alapos ok, érett megfontolás, vagy megbízható tekintély nélkül elfogadó hit. Szélesb ért. könnyenhivőség, melynél fogva valaki kellő ítézet s bírálat nélkül igaz gyanánt fogadja, amit történt dolog gyanánt adnak elé.

VAKHITÜ, v. —HITÜ, (vak-hitü) ösz. mn. Aki hisz valamit a nélkül, hogy annak alapját, okszerűségét, lehetőségét vizsgálatra venné vagy hitelt érdemlő tekintély által annak igazsága felől meggyőződött volna.

VAKHOLD, (vak-hold) l. ÁLHOLD.

VAKHONCSOK, (vak-honcsok v. —hancsik) ösz. fn. A székeleyknél jelent vakandtúrast; Kriza J. szerint néha magát a vakandokot is. V. ö. HANCSIK.

VAKIRCSÁL. l. VAKARCSÁL.

VAKISA, (vak-is-a v. vak-os-a) mn. tt. *vakisát*. Gegő Nicephor szerint a székeleyek mondják juhról,

melynek gypja fekete foltos, czirmos; Kriza Jánosnál fekete szemkörü fejejrüh; szerént *vakisa szemü*-nek mondják a kecske, bika, ökör, tehén, sőt nagy fekete szemü, szemöldökü, de fejr bőrü embert is. Hasonló hozzá a Kemenesalján divatos *vakotás*, am. babostarka, foltos, jégverte. Mindegyikben a vakság alapfogalma látszik rejleni, átv. értelemben véve, t. i. a fekete sötét szín mintegy vakszín. Ellentéte a fehér foltosat jelentő *holdas*, v. *hóka*, pl. ló, melynek homlokán fehér folt látszik.

VAKÍT, (vak-ít) áth. m. *vakított*, par. —s, htn. *ni*, v. *ani*. Vakká tesz, szeme világától megfoszt. Továbbá akadályozza a szemeket, hogy akár a sötétség, vagy sűrű füst, gőz stb. akár a tulságos fény-sugarak miatt kelloeg ne láthassanak. Átv. az ész világát, belátását, a megfontolást akadályozza, s mintegy lelkileg vakká tesz valakit. *A bölcsét is megvakítja a szerelem. Al hitegetésekkel vakítani valakit. A népet holmi ígéretekkel vakítani. A könnyen hívőket babonával, szemfényvesztésekkel vakítani.*

A régieknél gyakran *vakejt* vagy *vakéjt* pl. „azokat a bizon (igaz) velágosságtól megvakéjtja“ (Nádor.cod. 80. l.). Szintén a régieknél elejőn még *vakójt* v. *vakót* s ennek parancsoló módja: *vakóh* e helyett: *vakíts*. „Meg ne vakóh en bünömben, hogy láthassam uram te szent orezádat nagy örömben.“ (Benigna asszony imakönyve. Régi Magyar Nyelvemlékek. II. K. 33. l.) T. i. a régieknél őt képző áll gyakran *ít* helyett, mint *tanót* = *tanít*, *szabadót* = *szabadít*; tehát *vakót* = *vakít*; s amazokban *ts* helyett a parancsoló módban számtalanszor csak *h-t* találunk, mint *szabadóh* = *szabadóts*, mai divattal *szabadíts* (a népnyelvben nem szokatlan *szabadíj* is); ezek szerént *vakóh* is am. *vakóts* azaz *vakíts*. A parancsoló módban nem ugyan egyedül, de a *j* mellett szintén gyakran elejőn a *h* a régieknél pl. *örizjh*, *irgalmazjh*.

Ugyanott (33. l.) elejőn *tisztóhad* = *tisztítsad*, *bátoróh* = *bátoríts* (20. l.), *indóhad* = *indítsad* (27. l.), *világosóha* = *világosítsa* (31. l.), *fordóh* = *fordíts* (22. l.).

VAKÍTÁS, VAKITÁS, (vak-ít-ás) fn. tt. *vakítás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a Cselekvés, mely által vakítanak valakit, v. valamit, tulajd. és átv. értelemben véve. V. ö. VAKÍT.

VAKÍTÓ, VAKITÓ, (vak-ít-ó) mn. tt. *vakító-t*. Általán, ami testi vagy lelki vakságot okoz. *Vakító füst, gőz, fény. Vakító szerelem, szemfényvesztés, babona*. Különösen, aki embertársait szellemileg vakká teszi, álnok módon csalja, elbolondítja, butítja.

VAKÍTÓLAG, VAKITÓLAG, (vak-ít-ó-lag) ih. Vakító módon. V. ö. VAKÍTÓ.

VAKJÁTEK, (vak-játék) ösz. fn. Játék kártyával s más eszközzel, melyben egészen a vakszerencsére van bízva a nyeres és vesztes.

VAKJÓS, (vak-j-os v. vak-ly-os, vak-l-os) mn. tt. *vakjos-t* v. —at, tb. —ak. A székeleyknél am. rövidlító, vaksi. (Kriza J.). A székeleyek az *ly-*

et rendszerént *j*-nek ejtik, pl. *székej*. Egyébiránt l. VAKLYAS.

VAKKANT, (vakk-an-t) önh. m. *vakkant-ott*, par. —s, htn. —ni. v. —ni. Akadozó hangon mond valamit. Nagy nehezen kivakkantotta hogy . . . Gyöke *vak* v. *vakk* hangutánzó. V. ö. VAKOG.

VAKKANTÁS, (vakk-an-t-ás) fn. tt. *vakkan-tás*, tb. —ok. Valaminek akadozó hangon mondása.

VAKKIGYÓ, (vak-kigyó) ősz. fn. Mérgező, kicsi kigyófaj, mely vaknak látszik. Előre és hátrafelé csuszkal, de hátra lassabban.

VAKKOCZKA, (vak-koczka) ősz. fn. l. VAK, d).

VAKKÖRÖM, (vak-köröm) ősz. fn. A hústól elvált, vastag, hoporesos, csúnya álköröm az emberi ujjon.

VAKLANDOS, (vak-l-and-os) mn. tt. *vaklandos* v. *at*, tb. —ak. Rosz szemű, rövid látásu, vakok módjára akadozó, tapogatózó; vaksi. Alakjára nézve sajátságos szó, s úgy fejlődhetett ki, mint *csiklandik*-től *csiklandós*, tehát *vaklik*, *vaklandik*, *vaklandós* vagy *vaklandos*. Ilyen az *ökrendik*, *ökrendős* is. „*Vaklok*” (talán *vaklik* közép igétől „*vaklom*” helyett) csakugyan eléjön Szabó Dávidnál; valamint *vaklandos* is. Nem : *vaklantos*; v. ö. VAKLIK, (1).

VAKLANDOSAN, (vak-l-and-os-an) ih. Vaksi módon, vakoskodva. Máskép : *vaklyosan*. Mindkettő eléjön Szabó Dávidnál. V. ö. VAKLIK.

VAKLANDOSSÁG, (vak-l-and-os-ság) fn. tt. *vaklandosság-ot*, harm. szr. —a. Keveset, roszul, rövidet látó, vakoskodó ember tulajdonsága, vaksiság. V. ö. VAKLANDOS.

VAKLÉGY, (vak-légy) ősz. fn. Pöcsikfaj, mely a körülötte levő testekbe, mintha vak volna, rohanva ütközik. *Neki megy mindennek, mint a vaklégy*. (Km.). V. ö. PÖCSIK.

VAKLEVÉL, (vak-levél) l. ÜRLAP.

VAKLIK, (1), (vak-lik v. vak-l-ik) k. m. *vaklott*. Vahoskodik, alig v. roszul lát. Eléjön Szabó Dávidnál: „*vaklok*” = alig látok (helyesebben: *vaklom*, mint *csiklik*, *csiklom*). Ettől származnak: *vaklandos*, *vaklyas* v. *vaklyos* (vakjos) v. *vaklyás*.

VAKLIK, (2), v. VAKLYUK, (vak-lik v. —lyuk) ősz. fn. Födött vagy eltakart lik. Székely szó. „A hetedik pinczébe egy vaklikba bé van a (kürt) vakolva . . . Mirkó kirájl azonnal kőműjest hozatott . . . a vaklikat megtalálta s kibontotta.” (Krizsa J. XIII. mese).

VAKLINCZ (vak-l-incz) mn. tt. *vaklincz-ot*. Baranyában am. piros barna v. fekete, pl. *vaklinczledny*. V. ö. VAKISA.

VAKLÖVÉS, (vak-lövés) ősz. fn. Lövés, csupán löporral töltött fegyverből, sörét, szatyma, golyó, bomba stb. nélkül. Továbbá gránátlovás, mely csak akkor gyúl el, midőn valahová leesik.

VAKLYAS v. VAKLYÁS, (vak-l-as v. vak-ló-as) mn. tt. *vaklyas*-t v. *vaklyás*-t v. —at, tb. —ak,

Rövidlátó, roszul látó, vaksi, vaklandos. „Hasonlók ezek a vásott gyermekekhez, kik a purdi-pénzt mindaddig hordozzák, míg nem valami *vaklyás* kufarra kötik. (Káldi Vas. Préd. 574. l.). „*Vaklyas*” eléjön Szabó Dávidnál. A székelyeknél Kriza J. szerint *vakjos*. V. ö. VAKLIK.

VAKLYASAN v. VAKLYÁSAN, (vak-l-as-an) l. VAKLANDOSAN.

VAKLYUK l. VAKLIK, (2).

VAKMARMOTA, (vak-marmota) ősz. fn. Egér-faj, melynek látszó szemei nincsenek. (Marmota typhlus.)

VAKMELEG, (vak-meleg) ősz. mn. és fn. Olyan rekkenő meleg, midőn a nap nem, vagy csak félig-meddig süt.

VAKMERÉSZ (vak-merész) l. VAKMERŐ.

VAKMERŐ, (vak-merő) ősz. mn. 1) Aki túlságosan bátor és merész, vagyis, ki a nélkül, hogy saját erejét az ellene álló nehézségekkel és veszélyekkel öszvemérné, megfontolatlanul minden vesznek, akadálynak neki rohan. *Vakmerő tengerész, katoná, bajvivő*. 2) Ki a társadalmi viszonyokat s illemi szabályokat megvetve másoktól szemtelenül igényel, követel valamit; makacsul szembeszáll, házsártos, bakafántos; daczoskodó, ellenszegülő, p. a gyermek vakmerő lehet apja, a cseléd ura, az alattvaló felsősége irányában. 3) Átv. alkalmazzuk a vakmerők által elkövetett cselekedetekre. *Vakmerő ütközet, hajózás. Vakmerő követelés, koldulás. Vakmerő tolakodás, szerelmi vallomás. Vakmerő vállalat*. Néhutt hangáttétellel így is mondják: *makverő*.

VAKMERŐEN, VAKMERŐN, (vak-merően) ősz. ih. Túlzott merésséggel; a veszéllyel nem gondolva; továbbá: makacsul, ellenszegülve, daczosan, szemtelen bátorsággal. V. ö. VAKMERŐ.

VAKMERŐKÖDÉS, (vak-merőködés) ősz. fn. Gyakorlatos cselekvés, midőn valaki vakmerőkodik.

VAKMERŐKÖDIK, (vakmerőkodik) ősz. k. Valamely vakmerő tervet, vállalatot véghezvinni törekedik; túlzólag bátorodik. Továbbá, szemtelen igényekkel, követelésekkel áll elő; makacsodik, daczoskodik stb.

VAKMERŐLKÖDIK, l. VAKMERŐKÖDIK.

VAKMERŐN, l. VAKMERŐEN.

VAKMERŐSÉG, (vak-merőség) ősz. fn. 1) A vakmerő embernek, mint olyannak, tulajdonsága. *Hallatlan bámulatos vakmerőséggel harcolni*. 2) Vakmerő által végrehajtott tény. *Ez nagy vakmerőség volt tőled*. Szélesb ért. makacsság, daczosság, szemtelen ellenszegülés, vagy követelés. V. ö. VAKMERŐ.

VAKMERŐSKÖDÉS; VAKMERŐSKÖDIK l. VAKMERŐKÖDÉS, VAKMERŐKÖDIK.

VAKMURMUTÉR, (vak-murmutér) l. VAKMARMOTA.

VAKNAP, (vak-nap) l. ÁLNAP.

VAKOG, (vak-og) gyak. önh. m. *vakog-tam*, —tál, —ott. Akadozó nyelven, értetlen hangon

mond, vagy akar mondani valamit. Természeti hangutánzó, mint: *makog, nyekeg, nyifog, hebeg, hűbög*, mind hibás szözlásra vonatkozik.

VÁKOG, (vák-og) gyak. önh. m. *vákog-tam, —tél, —ott*. A székelyeknél Incze József szerént, *vák'* hangon kiabál, gágog (schnattert).

VAKOGÁS, (vak-og-ás) fn. tt. *vakogás-t, tb.* —ok, h. szr. —a. Akadozó, értetlen szókiejtés. V. ö. VAKOG.

VÁKOGÁS, (vák-og-ás) fn. tt. *vákogás t, tb.* —ok, harm. szr. —a. Gágogás. V. ö. VÁKOG.

VAKÓH, VAKÓJT, I. VAKÍT alatt.

VAKOK INTÉZETE. Emberbaráti intézet, különösen épület, melyben a szerencsétlen vakok némi oktatásban és ápolásban részesülnek.

VAKOL, (vak-ol) áth. m. *vakol-t*. A megrakott csupasz falat mész és homokból csinált vegyülettel betapasztja, bevonja. Idegenből vett nyelven szólva: *malteroz*. Gyöke az átv. értelemben vett *vak*, mely valami elrejtettet is jelent, t. i. a vakolás mintegy elrejtí, látatlanná teszi a falat. V. ö. VAK; VAKLIK, (2) stb.

VAKOLA, falu Szala m. helyr. *Vakolá-ra, —n, —ról*.

VAKOLÁS, (vak-ol-ás) fn. tt. *vakolás-t, tb.* —ok, harm. szr. —a. Kőművesi munka, mely által a falat vakolják. Néha értik *'vakolat'* helyett is. *Vastag, vékony vakolás*. (Szabó D.) V. ö. VAKOL.

VAKOLAT, (vak-ol-at) fn. tt. *vakolat-ot, harm. szr.* —a, v. ja. Mész és homokból készített, s falra csapott tapasz. *Vastag, vékony sima, göcsörtös vakolat*. A vakolat levált a falról.

VAKOLATCSINÁLÓ, (vakolat-csináló) ösz. mn. és fn. Kőművesek mellett dolgozó, ki a vakolatnak való anyagokat összekeveri v. kavarja s elkészíti.

VAKOLATHORDÓ, (vakolat-hordó) ösz. mn. és fn. Aki a kőművesek részére vakolatot hord; továbbá eszköz, pl. taliga, szekér, melyben vakolatot hordanak.

VAKOLATKAVARÓ, (vakolat-kavaró) ösz. mn. és fn. Munkás, ki a vakolatnak való anyagokat összekeveri; vagy eszköz, melylyel az ily kavarást történik.

VAKOLATKÉSZÍTŐ, (vakolat-készítő) I. VAKOLATCSINÁLÓ.

VAKOLATLÁDA, (vakolat-láda) ösz. fn. Deszkából nagyobb láda formára öszveszegezett tartály, melyben a vakolatot kavarják, készítik.

VAKOLATLAN, (vak-ol-atlan) mn. tt. *vakolatlan-t, tb.* —ok. Amini bevakolva, mészhomokkal becsapva, csupasz. *Vakolatlan házfal, kerítésfal. Négyzetű kővekből épített vakolatlan torony*. Határozóként am. vakolatlanul. *A közbejött fagyos idő miatt a falak vakolatlan maradtak*.

VAKOLATVONÓ, (vakolat-vonó) ösz. fn. Horgas lapát forma eszköz, melylyel a készülöben levő

vakolatnak való anyagot keverik, ideoda húzигálják.

VAKOLÓ, (vak-ol-ó) mn. és fn. tt. *vakolót*, Aki vakol; vagy amivel vakolnak. V. ö. VAKOL.

VAKOLÓKANÁL, v. KALÁN, (vakoló-kanál) v. —kalán) ösz. fn. A kőművesek kalán forma eszközke, melylyel a vakolatnak való anyagot a falra csapkodják és rajta szétsimitgatják.

VAKON, (vak-on) ih. Vak állapotban, világtalanul, nem látva. *Vakon született gyermek. Vakon ellett macskafiak. Jobb lett volna neki vakon születnie, az az, nagyon szerencsétlen, vagy azzá lesz, jaj lesz neki. Átv. megfontolatlanul, hebehurgyán, akadozva. Vakon kapni valamibe. Vakon neki megy mindennek. Vakon töltöni, löni* (blind laden, blind schieszen) golyó v. göbcs nélkül, csak löporra vert fojtással. A vadászoknál: *vakon van ütve a vad*, ha nyakán vagy hátgerinczén kapott lövésre összerogy, de aztán összeszedi magát és csülökre kap.

VAKOND, VAKONDOK, I. VAKAND.

VAKONTA, (vak-on-ta) ih. Vakság ideje alatt, vak korában. *Mig látott, másokat vezetett, de most vakonta őt vezetik*. Hasonlóan időfolyamatra vagy bizonyos korra vonatkoznak: *ifjanta, leányta, füvente, hajdanta, régente, naponta* (=nappal).

VAKONYA, falu Szala m. helyr. *Vakonyá-ra, —n, —ról*.

VAKOS, (vak-os) mn. tt. *vakos-t, v. —at, tb.* —ak. Nem egészen vak, hanem homályosan, rövidet látó, menésében akadozó, vaksi. Eléjön Szabó Dávidnál. Átv. ért. *vakos koczka*, am. egy szemet mutató koczkalap.

VAKOSDI, (vak-os-di) fn. tt. *vakosdi-t*. Átv. ért. a felvilágosodottság ellensége. (Obscurant).

VAKOSDISÁG, (vak-os di-ság) fn. tt. *vakosdiság-ot*, harm. sz. r. —a. Elviség, melynél fogva valaki azon meggyőződésben van, hogy a társadalomban a felvilágosodottságot elnyomni s a népet butaságba tartani szükséges. (Obscurantismus).

VAKOSKODÁS, (vak os-kod-ás) fn. tt. *vakoskodás-t, tb.* —ok, harm. szr. —a. Homályos látási állapot, midőn valaki rosszul v. alig lát, vakoskodik; sötétben tapogatózás. V. ö. VAKOSKODIK.

VAKOSKODIK, (vak-os-kod-ik) gyak. k. m. *vakoskod-tam, —tél, —ott*. Akár szemgyöngeség, rövidlátás, akár a szükséges világosság hiánya miatt homályosan veszi ki a tárgyakat, majd ide, majd oda ütődve tapogatózik. *Miotta vakoskodik, se írni, se olvasni nem képes. Gyúts gyertyát, ne vakoskodjunk a sötétben*.

VAKÓT I. VAKÍT.

VAKOTA, (vak-ot-a v. vak-ött-a) fn. tt. *vakotát*. Mint a tájdivatos *'vakotás'* szó törzse jelent valamely barna vagy fekete foltot.

VAKOTÁS, (vak-ot-a-as) mn. tt. *vakotást v. —at, tb.* —ak. Kemenesalján am. tarkababos, jégverte. V. ö. VAKISA.

VAKPADOLAT, (vak-padolat) ősz. fn. Rejtett alsó padolat, melyre a felső (koczkás v. diszesebb) padolat van fektetve.

VAKPŐCSIK, (vak-pöcsik) l. VAKLÉGY.

VAKSÁG, (vak-ság) fn. tt. *vakság-ot*, harm. szr. —a. Vak, világtalan állapot, vagy tulajdonság, midőn valaki nem lát. *Nagy csapás a vakság. Vaksága miatt koldusbotra jutott.* „De ki a vakságtól nem fél, minek annak a szemfödél? (Csokonai.) Átv. az észnek, megfontolásnak, belátásnak hiánya. *Leiki vakság*, midőn valaki az üdvösségre vezető utat nem látja, vagy bebunyja lelki szemeit előtte.

VAKSEB, (vak-seb) ősz. fn. Nem nyílt seb, t. i. behegedt, hártyával behuzott seb; a néhai sebnak jegye, látszatos nyoma; továbbá, zúzás által okozott sérv a testen.

VAKSEBES, (vak-sebes) ősz. mn. Egy vagy több vaksebbel jegyzett. *Vaksebes katona.*

VAKSI, (vak-os-i) mn. tt. *vaksi-t*, tb. —k, v. —ak. Gúnyos, tréfás nyelven am. rövidlátó, rossz szemű, vakoskodó. Innen *vaksi-pila*, ki se lát, se hall, hanem akadozva, szelesen, hebehurgyán, kellő megfontolás nélkül tesz mindent. Ez összetett szó alkalmasint valamely szeles *Pila* az az *Ila* nevű nőről vététt, valamint a hasonló jelentésű *Szél Pál* szeles férfiról.

Mi a 'vaksi' szó alakját illeti, hasonlók hozzá a szintén gúnyos nevek: *buksi, töksi, silapsi, ebsi, hapsi, kapsi* v. *kapcsi*. Az *i* képző, néha *d*-vel együtt más ily gúnyneveket is alkot, mint: *oktondi, pökhendi, kortyándi, szuszimuszi, csapdi, bonfordi, sunyi* stb.

VAKSIPILA, (vaksi-pila) ősz. fn. l. VAKSI alatt.

VAKSZÉM, (vak-szem) ősz. fn. l. HALÁNTÉK.

VAKSZÉMCSONT, (vak-szém-csont) ősz. fn. A koponyának azon csontjai két oldalt, melyek a vakszemet, azaz, halántékot képezik. (Ossa temporum.)

VAKSZÉMÉR, (vak-szém-üter) ősz. fn. A vakszemen látszó ütér.

VAKSZÉMGÖDÖR, (vak-szém-gödör) ősz. fn. A vakszemnek, vagyis halántéknek homorú mélyedése.

VAKSZÉMIDEG, (vak-szém-ideg) ősz. fn. A vakszemizomba nyuló idegek. *Külső, és belső vakszémideg.*

VAKSZÉMIZOM, (vak-szém-izom) ősz. fn. Izom, mely a homlok- és falcsont ivded vonalától jő, az állkapcsig nyúlik, és azt fölfelé, s egy kevesse hátra húzza.

VAKSZÉMÜTÉR, (vak-szém-üter) ősz. fn. Azon üterek, melyek a vakszembe mennek. *Mély, mellő, hátsó vakszémüti.* (Arteria temporalis, profunda, anterior, posterior.)

VAKSZERENCSE, (vak-szerencse) ősz. fn.

A sorsnak bármely emberi cselekvényben oly fordulata, midőn a jó vagy bal siker, vagy eredmény nem az emberi ügyességtől vagy előleges számítás-tól függ; innen néha másképp véletlennek vagy véletlenségnek is mondjuk.

VAKSZIKRA, (vak-szikra) ősz. fn. Szikra, melynek rendszerént gyújtó ereje nincs, pl. a kovács-műhelyekben, midőn a tüzes vasat pörölyözik.

VAKSZOBA, (vak-szoba) ősz. fn. Falak közé mélyedő, saját ablakkal nem bíró, sötét és szobaféle zug, melyet rendszeren alvóhelyül használnak. (Alkoven).

VAKTÁBAN, (vak-ta-ban) ih. Vakon, nem látva, vagy, mintha nem látna. *Vaktában neki megy. Vaktában löni*, gondolomra löni. Minthogy az ily képeztetésü határozók igékből szoktak származni, mint, *jártában, keltében, mentében* stb. azt vélhetnők, hogy hajdan létezett *vak* v. *vakik* ige; vagy pedig hogy merő önkényes hangváltozattal *vakjában* helyett jött szokásba, melyet túl a Dunán így is ejtenek: *vaktyában*. Azonban hasonló képeztetésűek ezek is: *széltében, sebtében, végtében*, melyek azon nézetre jogosítanak, hogy ezekben a *ta* v. *te* önálló képző s valaminek mintegy voltát, mivoltát jelentis az utóbbi szók mellett eléjönnek: *széltére* v. *széltire* és *végtére* is.

VAKTAMÁSSZELE, így nevezik némely vidéken, nevezetesen Heves megyében az éjszakeleti csipős szelet. *Vak Tamás felől fúj a szél.* (Talán a Kárpátok valamelyik bérczét nevezték hajdan Vak Tamásnak?)

VAKTETÜ, (vak-tetü) ősz. fn. Az elfagyott lábnak tetűcsipéshez hasonló viszketége, másképp: *vízestetü.*

VAKTÖLTÉNY, VAKTÖLTÉS, VAKTÖLT-VÉNY (vak-töltény v. -töltés v. -töltvény) ősz. fn. Lőfegyverben golyó vagy göbecs nélküli töltény, csupán löporra vert fojtással.

VAKUL, (vak-ul) ih. Vakon, világtalanul; vagy vak módjára.

VAKÚL, (vak-úl) önh. m. *vakul-t*. Vakká lesz, szeme világa vesz, elvesz. *A vén csődör vagy megsántul, vagy megvakul.* (Km.) *Vakuljon meg a szemed.*

VAKULÁS, VAKULÁS, (vak-úl-ás) fn. tt. *vakulás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A szemek világának elveszése.

VAKUTÁNZÁS, (vak-utánzás) ősz. fn. Cselekvés, midőn valaki megfontolás nélkül utánoz valamit, vagyis valakinek valamely tettét, mondátát; nem nézvén, ha jó- vagy rossz-e az amit utánoz.

VAKUTÁNZÓ, (vak-utánzó) ősz. mn. és fn. Megfontolatlanul utánzó. V. ö. VAKUTÁNZÁS.

VAKÚTCZA, (vak-útcza) ősz. fn. Útcza, melynek egyik vége el van zárva; másképp: *zsákútcza, térjmeigútcza.*

VAKÜTÉS, (vak-ütés) ősz. fn. Zúzást, nem nyílt sebet okozó ütés a testen.

VAKVARJU, (vak-varju) ősz. fn. l. BAKCSÓ.

VAL, (1), elvont gyök, melyből a segg és nőszemérem vágányát jelentő *valag*, és a vágó szerzősám neve: *valaska*, származtak. Ez más ejtéssel *balaska*, s ez alakban gyökre hasonló hozzá a *balta*. Megnyújtva egyezik vele *vál* és ennek ivadéakai: *vált*, *változik*, *választ* stb. Vékony vagyis inkább éles hangon rokonának tekinthető Lugossy J. szerint a *fél* név egész családjával együtt. V. ö. VÁLIK; FÉL; VÖLGY. Alapfogalomban egyeznek vele a latin *vallis*, *vallum*, és az ajtó vagy ablakszárnyat, ajtófelet jelentő *valva*.

VAL, (2) törzse a lét- és birtokige függő multjának: *val-ék* (= *val-a-ek*) *valál* (= *val-a-al*) *val-a* stb. és részesülőjének: *val-ó*. A mutató mód multjában és az óhajtó módban: *vol*, pl. *vol-t-am*, *vol-t-ál*, *vol-t* stb. és *vol-n-ék* (= *vol-na-ek*), *vol-n-ál* (= *vol-na-al*) *vol-na* stb. A Müncheneri codexben eléjön a részesülőkben is, lévén értelmében: „Simon Péternek azért kési *valván*.” (János XVIII). Továbbá ugyanezen codexben eléjön a határtalan mód: *volni*: „Kik mondják a felkeletet nem *volni*” (resurrectionem non esse. Mark. XII). „*Vala* helyett *vola* (az *o* mint zárt vagy mély á) áll a régi Halotti Beszédben: szokasztja *vola*. Ugyanigy találjuk egy régi levélben is (1526-ik évből): „Kissebejth *vola* engem.” (Szalay Á. 400 m. l. 3. lap).

Idegen* nyelvekben legközelebb áll hozzá a mongol *bol* szintén létege törzse, a mely minden időben és módban rendesen ragoztatik; továbbá a votják és osztják *val*, liv *vol*, *vuol*, szürjén *völ* törzsek. V. ö. VAN. Továbbá

Rokon hozzá a török-tatár és vogul *ol*, finn ésész *ole*, mordvin *ul'e*, hegyi cseremis *ul*, *il*, *ol*, végre a lapp *orro*; és „van nekem, neked” stb. értelmében az oszmani *var* és csagataj *bar*. — A régieknél, nevezetesen a Müncheneri és Bécsi codexben az állapotjegyzőben is eléfordul, még pedig a hajdan divatos mód szerint személyragozva, pl. Müncheneri cod. János IV. fej. „Miképen te zsidó *valvád* kész én töllem innod.” (Judaicus cum sis. Pestinél, ha zsidó vagy. Erdősinél, te zsidó lévén). Máté VII. fej. „Ha azért tii gonoszok *valvátok* tudtok jó adományokat adnotok.” (Si ergo vos cum sitis mali). János XVIII. „Simon Péternek azért kési *valván* kivéve azt.” (Pestinél, „mikorontöre *volna*.”) Lukács XIV. fej. „Egyébként még messzől *valván*, követséget eresztvén kéri azokat,” azaz, midőn még messze volt. Ezek helyett ma lévén van szokásban. Továbbá szintén a régieknél eléjön „*vall*” átható ige helyett, s néha ezen egész alakban is, tárgyesetes viszony névvel a latin *habeo* értelmében. Máté V. fej. „Hogy te atyádfia *val* valamit te ellened” (si frater tuus habet aliquid contra te). Ilyenek ugyancsak a Münch. codexben: „Ördögöt *val*” (daemonium habet). „Hálálatot *val*” (gratiam habet). „Világot *vallotok* (lucem habetis). „Menekedet nem *valnak*.” „Valalokat *valló*” (possessiones habens). „Nem *valvád* menyekzői ruhát” (non habens vestem nuptialem): A Bécsi codexben:

„Történék kedig hogy a szántóföld urat *val* *vala* Booz nevét.” (Ruth. II.). A Debreczeni Legendáskönyvben: „*Valja* az életnek *velágosságát*” (2. l.). „Nagy keserűséget szívébe *valván*.” (58. l.). „A szépséget magában *vallja*” (182. l.). „Bizodalmat (24), sebeköt (35), szeretetöt (70) *vall*.”

Ez értelemben ma is mondjuk: *becsületet*, *szégyent*, *gyalázatot*, *kudarczot*, *kárt* *vall*. A köznépnél ma is hallható: *Kevés gyümölcsünk termett, s azt sem tudtuk megvallani*. azaz, birtokunkba venni. Mai szokás szerint ama régiek helyett („*habeo*” értelmében) leggyakrabban *van* *nekem*, *neked*, *neki* stb. néha pedig *birok*, *bírsz* valamivel v. valamit, divatoznak, pl. *van neki karikagyűrűje*. Ördöge *van*. Szégyene, kára *van*. Felesége, gyermekei *vannak*, de *gondja is van*; Tagadólág: *nincs sincs*, v. *nem*, *sem birok*, *bírsz* stb. *Péternek nincs pénze*. *Semmi sincs*. *Nem birok semmivel*. *Semmiel sem birok*. L. VALL.

—VAL, vékonyhangon —VEL, névmódosító rag, p. *hó-val*, *eső-vel*; l. —VEL.

VÁL, (1), önh. és VÁLIK, (vál-ik) közép ige, multjok *vált*. A kettő szabatosan véve különbözik egymástól. 1) Midőn az ember, vagy más állat akár egyes társától, akár többed magától vagy egész seregtől mintegy ön akaratából, vagyis cselekvőleg elszakad s azt odahagyja, akkor önhatólag: *vál*, *elvál*, *kivál*. 2) Midőn valamely lélektelen test bizonyos kül erőszak által téhát szükségességből vagyis szenvedőleg két vagy több részre oszlik, akkor: *válík*, *le-*, *elválík*, *szétválík*, *ki-válík*, pl. a fejszével hasított fa ketté *válík*; a vakolat afaltól *elválík*; a fa kérge *leválík*; a dió *szétválík*. Ellenben az 1ső pont szerint: a férj feleségétől *el-vál*; a két utitárs *szétvál*; *amott egy tulok 'elvál* a csordától. „Mint gerliczemaár, Ki társátul *elvál*, Jaj kesergi társát, Zöld ágra nem is száll.” Népdal. (Erdélyi J. gyűjt. 11. lap). Szenvedőlegességet fejeznek ki ezek is: *majd elválík a dolog*. *Majd elválík, mi lesz belőle*. *Megválík, ki lesz erősebb*. *Majd elválík, hány szákkal telik*. (Km.). *Tánczos leányból ritkán válík jó asszony*. (Km.). Még derék ember válhat (válhatik) belőle. (Szabó D.). Átv. ért. *valamivé válni* annyit tesz, mint alakja változtatása által némileg mássá lenni. *A jó borból jó ecet válík*. *Nem minden botból válík borotva*. *A mely abroszt sokan viselnek, szövesszé válík*. (Km.). *A régi szokás törvénnyé válík*. (Km.). *Vér nem válík vízzé*. (Km.).

„Ha bár minden rózsza leánygyá válnék is, Galambomnak párja nem származnék még is”
Népdal. (Erdélyi J. gyűjt. 24. l.).

Egészségére *válík*. *Halálra válík*, az az, halálosan beteg, halálán van. A régieknél a föntebbi megkülönböztetést nem mindig találjuk, pl. „*És el-válék ő tőlő az angyal*” (et discessit ab illa angelus. Müncheneri cod. Lukács. I.). — Továbbá a régieknél, valamint több helyütt a népnél ma is divatos kifejezés: *megválva* v. *megválván*, e helyett: *kivévén*. „*Tölledtől megválván*” (excepto te. Bécsi cod. Ruth.

VI.). „A levelektől megválván semmit nem lele“ (nihil invenit praeter folia“. Münch. cod. Mark. XI.). „Mindenth én, ám az egy dologtól megválva, ki tithok, nekik megmondék. Levél 1540-ik évből. (Szalay Á. 400 m. 1. 9. l.). A köznépnél ma is hallható: *verje meg az Isten, telkétől megválva*. — Származékai: *választ, válogat, vált, változik, válság, válu* stb.

Rokon a rövid önhangzóju *val* gyökkel. L. VAL, (1). Minthogy a *vál* önhangzója hosszú, ezt némelyek *vá-el* (=vá azaz valamivé lesz) összetételből eredettnek vélik (Révay. Antiqu. 107. l. és Elab. Gramm. 212. l.); azonban a *vá* szórészcsekét nyelvünkben csupán csak mint névragot ismerjük, ez sem mindig állandó, mert néha *já*, néha pedig, ki-vált a régiéknél, csak *á* (illetőleg *é*). V. ö. — VÁ, —VÉ, névrag. — Egyébiránt összeít a német *Wahl*, *wählen* szókkal, (az elsőbbi a régi németben: *wahl*, *weli*); a szanszkrit gyök: *var* (eligere). Bopp F. a latin *voló-t* is a szanszkrit *var* szóval rokonítja. Budenz J. a menést jelentő némely szókkal egyeztet, milyenek a lapp *vuolge*, finnlapp *vuolgge*, finn *olkene*, *olkee*, vogul *vajl* stb.

VÁL, (2) fn. I. VÁLL, fn.

VÁL, (3) helynév: I. VAÁL.

VALA, (1), (val-a), a magyar *van* létige függő v. viszonyos multjának törzse; melynek rokonságáról l. VAL, (2).

Mint segédige alkotja 1) az illető ige jelenével a tartós vagy végzetlen multat: *lát vala, tud vala, ír vala, kér vala* stb. mely föltételes mondatokban is használtatik; 2) az illető ige függő multjával az előbbi multat a legközelebbi időből: *látta vala, tudta vala, írta vala, kére vala*; 3) az illető ige általános multjával az előbbi multat, bizonyos viszonyban más valamely multtal: *látott vala, tudott vala, írt vala, kért vala*; Példák a régi emlékekből: 1) „Mártha azért hogy hallotta, hogy Jézus eljött, eleibe futá ő neki, Mária ke(dég) hon *ül vala* (domi sedebat). Münch. cod. János. XI. Pesti Gábornál is: hon *ül vala*, Erdősínél: hon *vészteg ül vala*. (Azonban száz meg száz példát mutathatunk a Bécsi és Münchener codexekből, melyekben a viszonyos mult a végzetlen multtal, főképen valamely mondat idézésénél fölcseréltetik. L. Nyelvtudományi Közlemények. I. Kötet. Szabatosság az igeidőkben.) Továbbá föltételes mondatban: „Mert ha egy ideig is ő felsége ez szegény országot meg nem *kötelezi vala*, ennyi sok fogadásával, hithivel, . . . bódog életben *voltunk volna*.“ (Bebek Ferencz 1555-ből. Régi Magyar Nyelvemlékek. II-ik kötet. 119-ik lap.) „Az ajándokoth (ajándékot) mind kész *vólnék* oda annom (ad-nom), csak te kegyelmed ne *kissebejth vola* engem.“ Levél 1526-ból. (Szalay Á. 400 m. 1. 3. lap.) 2) Váltig *igyekeztünk* halasztani, amint *halasztottuk* is, hogy ne *kelléték vala* az nemes vármegyéket költetniök.“ (Gr. Eszterházy M. nádor.) 3) „És megfordóltanak a pásztorok dicsőítvén és dicsérvén Istent méndenekben, melyeket *hallottak vala* és *lát-*

tak vala“ (Münchener cod. Lukács. II.). Az utóbbiak csak kevéssel előzik meg az elül álló „megfordóltanak“ multat. Láss még némely példát a MULT IDŐK czikk alatt.

VALA, (2) eléfordúl mint némely személynév-másoknak, továbbá helyet, időt és mennyiséget jelentő némely szóknak egyik, még pedig első alkotó része, pl. *vala-ki, vala-mely, vala-mi, vala-milyen, vala-ha, vala-hol, vala-hány, vala-mennyi, vala-meddig, vala-mig, vala-hogy, vala-hová, vala-honnan* stb. Jelentésén szorosan meg nem határozott személyt, vagy dolgot, helyet, időt, mennyiséget.

Ha a magyar nyelvből akarnók származtatni, talán a *való* szóval azonosíthatnók. Mit igazolna az, hogy az ellenkezője legtöbbszörre *sem v. se* szóval fejeztetik ki pl. *sen-ki* (=sem-ki) *sem-mi, se-milyen, se-ha* (=se-ha, régiesen: *son-ha* = sem-ha), *se-hol, se-hogy, se-hová, se-honnan*. Azonban eléjön a mongolban *ali-ken* am. *vala-ki*, és a mongol szó első része e nyelvből mind önállólag szokásban van, s jelentése: hol? mi? (wo? was?), mind származékaiban, illetőleg összetételeiben s más szókkal összeköttetéseiben is föltálálható, pl. *aliba* = valamely, bármely (irgend ein, allerlei), *ali bolkhoi* = valamennyi (tout, tout en general, szó szerént: bármely legyen), *ali-jaghun* = *vala-mi* (quelque chose, quoi que soit), *alin* = mely, melyik (quel, lequel?), *ali-nigen* = egy valamely, *alimad* = valamely, bármely (quel, quelque ce soit, welche, welche auch) stb. Budenz J. a votják nyelvből két szót hoz fel: *ol'o-kin* (vala-ki) és *ol'o-mar* (vala-mi); megjegyzevén hogy *ol'o* am. „vagy“, a német „oder“. Figyelmet érdemlőnek tartják némelyek a latin *ali* szórészt is egészen hasonló összetételekben: *ali-quis. ali-quid, ali-quando, ali-quot, ali-quantus* stb. Faber Thesaurusa szerént „*alius alia aliud*“ szótól. Mások, mint Lugossy a „*vala*“ szórészt a „*félé*“ szóval azonosítják. — Mink, ha a magyar *való* el nem fogadható, a mongollal rokonítást a többieknek elébe tesszük, s a magyarban a „*vala*“ szórésznak a *hol* szóval egyeztetését is elfogadhatónak tartjuk, mit *holmi* szó is tanúsít.

VÁLAD, (vál-ad) önh. m. *válad-t*. Magát illető társától, vagy egész seregtől elszakasztja, elkülöníti. Sándor Istvánnál jön elé, különösen *kiválad* összetételben. Nemcsak annyiban szabályszerű, a mennyiben nyelvhasználatilag átható társa: *választ*, hanem a székely *váladoz* szónak valóságos törzse is.

VÁLADÉK, (vál-ad-ék) fn. tt. *váladé-ot*, harm. szr. — a. Vegytani értelemben, a vegyes testnek azon része, mely egy más testnek közbejöttével különválík, s rendesen leülepedik. (Praecipitatum).

VÁLADOZ, (vál-ad-oz) gyakorító önh. m. *váladoz-tam, -tál, -ot*. Többször v. egymás után el-, leválad, v. -válík. A székelyeknél divatos. „Rotyog a haricska, puiszka, Plútóné addig keveri, göbődi, kavargassa (kavargatja) a szapora friss

kezével míg jó rittegősen fel kezd a keverő után valódozni az üst ódaláról." (Krizsa J. I. mese).

VÁLADOZÁS, (vál-ad-oz-ás) fn. tt. *váladózás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Többszörös v. egymás utáni el-, leválás. V. ö. VÁLADOZ.

VALAG, (val-ag) fn. tt. —at, harm. szr. —a.
1) A női szeméremtest hüvelye, vagyis ennek nyílása. „Mert minden férfiú, valag megnyitó (első szülött értetik) szentnek hívattatik úrnak.” (Münch. cod. Lukács. II. Tárkányinál. „Minden figyermek, ki anyja méhét megnyitja, az Úrnak szenteltessék.”)
2) A seggpartok közti völgy. Mai korban csak aljas nyelvben használtatik. V. ö. VÁGÁNY. Elemzésére nézve I. VAL, (1).

VALAGÁZ, (val-ag-áz) áth. m. *valagáz-tam*, —tál, —ott, par. —z. Seggire ver.

VALAHA, (vala-ha) ősz. időhatározó. 1) Elmult időben, régen, hajdan. *Valaha ő is szép volt. Mintha valaha láttam volna. E nemzet is dicső volt valaha.* 2) Leginkább fölható raggal jelen időre is alkalmazzuk. *No, valahára itt vagy, azaz, sok idő után. Pénzemet valahára megkaptam. Szabó Dávidnál egyszer szóval viszonyban fölható rag nélkül is: egyszer valaha elérkezett.* 3) Jövő határozatlan időre. *Ha valaha látnálak. Majd valaha csak fölvirad nekünk is. Nem tudom látlak-e még valaha.*

„Megvirad még valaha,
Nem lesz mindig éjszaka.”

Népdal.

Értelmi viszonyban vannak vele: *minden*ha, minden időben, mindenkor, minden korban; *néha* némi időben; *soha*, semmi időben. Innen némelek úgy vélekednek, hogy elemei volnának: *vala*, és az időt jelentő *ha*, tehát betűszerint am. *vala idő*, (fuit, erat tempus). Azonban mint föntebb látók, jelen és jövő értelemben is eljőn. Kétseget nem szenved, hogy ezen szórész azonos a *valaki*, *valami*, *valahány*, *valahányszor*, *valahogy*, *valahol*, *valamerre*, *valamikor*, *valahonnan*, *valahová* stb. összetételekben előforduló, *vala* szóval. L. VALA, (2).

VALAHÁNY, (vala-hány) ősz. mn. Bizonyos mennyiséget, számot alkotó részek mindegyike, latinul: *quotquot*. A viszonymondatban megfelelnek neki: *annyi*; illetőleg: *mindannyi*. pl. *valahány fej, annyi vélemény. Valahány újj, annyi köröm.* Itt a mennyiségi részek külön-külön válva értetnek. *Valahánynyal találkozott, mindannyinak köszönt. Valahány elment, mindannyi egészségesen tért haza.* Itt a *valahány* am. öszvesen, együtt véve, mind valamennyi. Különbségi viszonyban állnak vele: *néhány*, *akárhány*. A fentebbi mondatokban *valahány* ahány szóval is fölcserélhető. *Ahány fej annyi vélemény.*

VALAHÁNYAN, (vala-hányan) ősz. számhatározó. Mind, akik akár különkülön, akár tömegesen, öszvesen véve bizonyos mennyiséget tesznek. *Valahányan voltak, mindegyik mást akart. Valahányan az ütközetben részt vettek, mindannyian megsebesülte.*

Különbségi viszonyban vannak vele: *kiki*, *néhányan* (nonnulli), *akárhányan*.

A föntebbi mondatokban *valahányan* helyett *ahányan* is állhat, épen úgy mint *valahány* szónál is megjegyeztük.

VALAHÁNYSZOR, (vala-hányszor) ősz. köt. szó. Bizonyos számú, különkülön ízben. A viszonymondatban *mindánnyiszor*, *mindenkor*, *mindig*, *ugyanannyszor* felelnek meg neki. *Valahányszor kocmában volt, mindánnyiszor részenen tért haza. Valahányszor látom, mindenkor jobban tetszik. Változattal: ahányszor, annyszor, mint VALAHÁNY szónál.* Viszonyosai: *néhányszor*, *akárhányszor*.

VALAHÁRA, (vala-hára) ősz. ih. Élünk vele, midőn azt akarjuk kijelenteni, hogy valami sok idő múlva megtörtént, megtörténik, megtörténni fog. *Végre valahára megkapta pénzét. Valahára itt vagy. Valahára el fog menni.* V. ö. VALAHA.

VALAHOGY, v. —HOGYAN, (vala-hogy v. —hogyan) ősz. módhatározó. Bizonytalan módon, valamiképp, némiképp. *Valahogy majd segítsünk a dolgon. Csak valahogy megszabadulhatnék tőle. Ha valahogy kifürkészhetném. Valahogy úgy, változattal: ahogy úgy.* Ellentéte: *sehogy*; az összesre kiterjesztve: *akárhogy* V. ö. VALA, (2).

VALAHOL, (vala-hol) ősz. helyhatározó 1) Valamely helyen. *Valahol a városban lesz, de nem tudom hol. Valahol már láttam. Valahol ott lesz. Jó lesz valahol megnyugodni.* 2) Akármely határozatlan helyen, vagy több hely között bármelyiken. *Valahol lát, mindenütt megszólít. Valahol csak jártam, mindenütt találék barátságos emberekre. „Valahol lakozandol en es (én is) lakozom.” (Bécsi cod. Ruth. I.). Néha: valaholott. „Csak sohajt és fárad, valaholott megáll, Mind addig bujdosik, míg társra nem talál.” Népdal. (Erdélyi. J. gyűjt. 11. 1.). Ezeket így is lehet változtatni: *ahol lát, ahol csak jártam, ahol csak lakozandol stb.* Viszonyos társai: *mindenhol*, *sehol*, *néhol*, *akárhhol*. V. ö. VALA, (1).*

VALAHOLOTT, (vala-holott) 1. VALAHOL, 2). VALAHON, v. —HUN, népies; 1. VALAHOL. VALAHONNAN, v. —HONNAT, v. —HON-

NÉT, (vala-honnan, v. —honnat v. —honnét) ősz. helyhatározó. 1) Valamely helyről, tájról, irányról. *Szerezz nekem valahonnan egy szolgát. Ezek nem idevalók, hanem valahonnan jöttek.* 2) Akármely helyről, tájról, irányról. *Valahonnan befoly a víz, mindenütt be kell csinálni a rést. Változattal: ahonnan, pl. a honnan csak elmentek, mindenütt sajnálják őket.* Viszonyos társai: *mindenhonnan* v. *mindenünnen*, *sehonnan*, *néhonnan*. V. ö. VALAHA.

VALAHOVÁ, v. —HOVA, (vala-hová) ősz. helyhatározó. 1) Valamely határozatlan helyre, tájra, célpontra. *Valahová menni készül.* 2) Akárhová bármely helyre. *Valahová menendesz, mindenhová kísérünk, mindenütt ott leszünk: „Valahová menendesz, megyek.” (Bécsi cod. Ruth. I.).* Viszonyban

vannak vele: mindenhová, sehová, akarhová. V. ő. VALA, (2).

VÁLAJ. fn. tt. *valaj-t* tb. —ok, harm. szr. —a. Növénynem a négyhimesek seregéből és egy-
anyások rndéből; virági felemások, nők és
hímek ugyanazon száron. (Valantia).

VÁLAJ, falu Szatmár m. helyr. *Válaj-ba*,
—ban, —ból.

VALAKI, (vala-ki) ősz. névmás. 1) Többek
közül egy személy, egy ember; határozatlanul véve,
s név szerint különösen ki nem tűzve. *Valaki kö-
szöttek jöjjön velem. Valakit köztetek nagy baj fenye-
get.* „Parancsolá hogy valakinek (alicui) ne mon-
dának, mely lőtt vala.“ (Münch. cod. Lukács. VIII.).
„Ha valakinek atyjafia (frater alicujus. Ugyanott.
XX.). 2) Akárki, bármelyik. *Valaki csak mocszanni
mer, jaj neki.* „Sem reteszekkel valaki (quisquam)
meg nem köthetheti vala ötet.“ (Münch. cod. Mark.
V.). „Nem ereszte valakit (quemquam) bemenni ő
vele.“ (Lukács. VIII.). Ez értelemben többese is hasz-
náltatik. „És valakik (quicunque) nem vendnek
(veendnek) tütöket. (Lukács. IX.). 3) Néha csak aki
helyett áll. „Az, hazugokat gyűlöl, valaki eszes és
bölcs.“ (Bölcsök jeles mondái. Toldy F. kiadása,
Pesti G. meséi végén. 260. l.). Mai nap sem szokat-
lan kifejezés, főleg a mondatok megfordításával:
valaki eszes és bölcs, az, hazugságokat gyűlöl.

VÁLAKODIK v. VÁLAKOZIK, (vál-a-kod-ik)
v. vál-a-koz-ik) k. m. *válakod-* v. *válakoz-tam*, —tál,
—ott, par. *válakodj* v. *válakozz*. Egy jelentésű *válad*
igével, és mint ez, szintén fölveszi a *ki* igekötőt:
ki váladkozik.

VALAL v. VALÁL (val-al) fn. tt. *valal-t* tb.
—ok, harm. szr. —a. A régi nyelvben jelentett falut,
népesített birtokot (possessio). Elemzésére nézve l. VAL,
(2). „Mert valónak sok valali.“ (erat enim habens
multas possessiones. Münch. cod. Máté. XIX.). „Kinek
ő férje hagyott vala sok kazdagságokat és szolgál-
kat és valalokat. (Bécsi cod. Judith, VIII.). „Kiket
kilemb-kilemb városokkal, valálokkal es kiülbelől
való szépségükkel megerősöjtvén.“ (Carthauzi Név-
telen. Toldy F. kiadása. 15. l.). Egyezik vele a ma-
jorságot jelentő elavult *fol*, és a ma is szokásban
levő *falu* szó. Most is fordulnak elé Erdélyben *Volál*
helységek.

VÁLAL; VÁLALAT stb. l. VÁLLAL;
VÁLLALAT stb.

VÁLALKOZÁS; VÁLALKOZIK, l. VÁLLAL-
KOZÁS; VÁLLALKOZIK.

VALAMEDDIG, (vala-meddig) ősz. ih. Bizo-
nyos, vagy bizonytalan helybeli vagy időbeli távolsá-
gig. *Valameddig az árok tart, addig mind a miénk. Vala-
meddig apjok élend, mindaddig nem örökölnék. Vala-
meddig csak kiállom, azaz, bizonytalan darabideig.*

VALAMELY, (vala-mely) ősz. mn. A többi
közül egy, bizonytalan, akár személy akár dolog.
*E könyvet valamely diák vesztette el. Ha valamely
ház eladó lesz, én megveszem.* Különbözik tőle: bizonyos.

VALAMELYEST, (vala-melyest) ősz. ih. (est vég-
zettel, mint ‚mihelyest‘ szóban is). Valamely módon.

VALAMELYIK, (vala-melyik) ősz. névmás.
A többi közül valaki. A több személyt jelentő ra-
gokat is fölveszi. *Valamelyik közöletek v. valamelyi-
kötök fűtyölt. A kitűzött jutalmat valamelyikünk el-
nyeri. Valamelyikteket v. valamelyikteket katonának
viszik.* Ellentéte: egyik sem, egyikünk sem, egyiktek
v. egyitek sem, egyikök sem.

VALAMENNYI, (vala-mennyi) ősz. mn. A
mennyi számmal, ahányan vannak, mindössze véve.
*Valamennyi szolgáját elbocsátotta. Valamennyi pénzét
elvesztette. Valamennyi juha volt, mind(annyi) meg-
döglött. Valamennyünk, valamennyitek, valamennyiök.*
„És adja öneki valamennyédek kellemeteseke“ (quot
quot habet necessarios. Münch. cod. Lukács. XI.).

VALAMENNYIEN, l. VALAMENNYIN.

VALAMENNYIN, (vala-mennyin) számha-
tározó. Mindnyájan, ahányan vannak. „És valamen-
nyen illetik vala ötet“ (et quotquot tangebant eum.
Münch. c. Mark. VI.).

VALAMENNYISZER, (vala-mennyiszér) ősz.
ih. Ahányszor, mindannyiszor, minden különös izben;
akárhányszor. *Tízszor lőttem, s valamennyiszér csélt
találtam. Valamennyiszér hozzá mentem, mindig író-
asztalánál lelétem.*

VALAMERRE, (vala-merre) ősz. ih. 1) Hatá-
rozatlan helyre, tájra, irányban. *Menjünk már va-
lamerre.* 2) Akármely helyre, tájra. *Valamerre me-
nendesz, mindenhová követünk.* Viszonyban vannak
vele: *semerre, akármerre.*

VALAMI, (vala-mi) ősz. névmás, főnévi minő-
ségben. Határozatlan tárgy, dologra vonatkozva.
Valami bántja, fáj neki. Valamit akarnék mondani.
*Valamivel meglepnek. Valamitől fél. Valamiben töri
a fejét.* „Senki nem teszen valamit rejtekben“
(Münch. cod. János. VII.). „Mi de nem valami fo-
gyatkozott volt-e meg tünektek?“ (numquid aliquip
defuit vobis? Lukács. XXII.). Melléknévi minőség-
ben, ‚valamely‘ helyett sokan hibásan használják,
mert az egyszerü *mi* sem melléknév. Példák:
valami módon (valamely módon) *segítsünk rajta.*
Valami (valamely) *étel megártott neki.* Azonban más
melléknév előtt a német ‚Etwas‘ és latin ‚aliquid‘
értelmében helyesen alkalmazzuk, pl. *valami szépet
láttam* (ich sah Etwas schönes). *Valami jót hallottam.*
Valami keveset (modicum aliquid). „Valami mondóm
(azaz mondandóm) vagyon teneked“ (habeo tibi
aliquid dicere. Münch. cod. Lukács. VII.). 3) Eléjün
kivált a régieknél, bármi v. bármely értelemben is.
„Megvígaszik vala, valami betegségtől foglaltatik
vala“ (a quacumque detinebatur infirmitate. János.
V.). „Test nem használ valamit“ (caro non prodest
quidquam. János. VI.).

VALAMIDÖN, (vala-midőn) ősz. ih. l. VALA-
MIKOR. *Valamidőn itt volt.* (Szabó D.)

VALAMÍG, (vala-míg) ősz. ih. és kötszó. Bizo-
nyos időhatárig; változattal: a meddig, *valameddig*,

Valamig élek, addig gondom lesz rád. A viszonykötőszó jobbra elhagyható. Valamig élek, el nem felejttem.

VALAMÍGLEN (vala-míglén) l. **VALAMÍG.**

VALAMIKÉNT, (vala-mi-ként) ősz. ih. és kötőszó. 1) Bizonyos módon, valahogyan. *Valamiként segíteni kell a dolgon. Valamiként rá kell őt bírni.* 2) A latin *quemadmodum* értelmében a viszony mondatban úgy v. azonként v. akként következik utána. *Valamiként a férgek a növényt, úgy rongálják a nyalyák az emberi testet. Másképp: valamint.*

VALAMIKÉP, v. —**KÉPEN**, (vala-mi-kép v. képen) ősz. ih. Valamely móddal, szerrel; valamely módon, valahogy.

VALAMIKOR, (vala-mikor) ősz. ih. 1) Egy időben; volt idő, mikor; hajdan; valaha. *Valamikor jó barátok voltak, s most ellenségek. Ő is szép volt valamikor.* 2) Akármely időben. *Valamikor látom, mindig örülök. Toldva: valamikoron.* „És te valamikoron megfordulván“ (et tu aliquando conversus. Münch. cod. Lukács. XXII.).

VALAMINT, (vala mint) ősz. kötszó. Hasonlító mondat előtt áll, s a viszonymondatban megfelel neki: úgy, v. azonként v. akként. L. **VALAMIKÉNT**. Néha az utómondatban áll, s ezt teszi: hasonlóan; szintúgy mint; azonképen. *Te itt maradsz, valamint Péter is. Neked is meg kell halnod, valamint másnak. Valamint s valahogy* Molnár Albertnél am. bárminő módon (quomodocunque).

VALAMIVEL, (vala-mivel) a *valami* szónak a vel segítő raggal viszonyítása, midőn a viszonymondatban *mint*, v. *hogysé*m felel meg neki; s összehasonlítási mértékre, vagy becsre vonatkozik. *Ez valamivel nagyobb, hosszabb, magasabb stb. mint amaz. Valamivel kevesebb, hogysé*m gondoltam. *A gabona valamivel drágább, mint tavál volt.* Néha de szintén összehasonlítólá, viszonymondat nélkül áll. *Menj valamivel tovább. Valamivel hamarabb jöhettél volna.* Ily esetekben a viszonymondat alattomban értetik.

VALÁNY BELÉNYES—, **PAPMEZŐ**—, **PETRÁNY**—, faluk Bihar m. helyr. *Valány-ba, —ban, —ból.*

VÁLÁS, (vál-ás) fn. tt. *válás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a Általán, azon változás, midőn bizonyos egységet, egészet képező részek egymástól elválnak. V. ö. **VÁL**, **VÁLIK**. Különösen azon viszonyak elválóvá általi megszakítása, mely az egy társaságban, kivált házasságban élt személyek között létezett.

VÁLÁSI, (vál-ás-i) mn. tt. *válási-t*, tb. —ak. Válást illető, arra vonatkozó. *Válási törvény. Válási per. Válási eljárás.*

VALASKÓCZ, falu Zemplén m. helyr. *Valaskócz-ra, —on, —ról.*

VÁLASZ, (vál-asz) fn. tt. *válasz-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) Határvonal, vagy köz, vagy test, mely bizonyos tért ketté szakaszt. Ily jelentésű ezen öszvetett szóban: *válaszfal, válaszkő, válaszárok, válaszut* stb. Átv. kérdésre, tudakozásra vagy vitára adott felelet. *Kérdésre ez a válaszom. Levelemre*

választ várok. Az ellenvetésre választ adni. Különösen a törvénykezésben az alperes kifogására a fölperes által adott felelet. (A „kifogás“ a keresetre vagy kereset ellen adatott. A válaszra pedig a *viszonválasz* következik.) — Némely tájéjtés szerint megtoldva: *választ*, ragozva: *választot, választra* stb. L. **VÁLASZT**, (2). A másod értelemben a kettő között mondott vagy írott beszéd valami egész gyanánt vétetik, melynek egy-egy felét a két személy külön beszéde teszi. Innen másképp: *felelet*, a fél törzstől, s alapértelemben egyezik vele: *felesel*, azaz felváltva vitatkozik. Ugyanezen fogalmi rokonság van a német *scheiden* (választani) és *Bescheid* (válasz) között.

Képeztetésre hasonlók hozzá *szakasz, ragasz, horpasz, torlasz, rekesz* főnevek.

VÁLASZADÁS, (válasz-adás) ősz. fn. A tett kérdésre, tudakozásra, vagy bizonyos állításra, vitára felelés, illetőleg nyilatkozás. V. ö. **VÁLASZ**.

VÁLASZFA, (válasz-fa) ősz. fn. Élőfa vagy karó, duéz, czobor, töke stb. mely határt jelöl ki az egymással érintkező két külön térség között.

VÁLASZFAL, (válasz-fal) ősz. fn. Fal, mely bizonyos térséget ketté választ. *Kertek, szobák közti válaszfalak.* Átv. gát, akadály, mely ugyanazon nemű anyagi vagy erkölcsi tárgyakat egymáshoz közeledni tiltja, vagy egymástól elszakasztja. A növénytanban a magrejtőt rekeszekre osztó húsos vagy hártás részek, mely a magrejtő alakulásakor a termőlevelek befelé fordult széleiből képződik. (Dissipimentum. Gönczy Pál).

VÁLASZÍRÁS, (válasz-írás) ősz. fn. Levélírás, melyben a kapott levélre feleletet adunk; a föltett kérdésre felelünk.

VÁLASZIRAT, (válasz-irat) ősz. fn. Választ vagy feleletet magában foglaló irat. A törvénykezésben írott válasz.

VALASZKA, falu Zólyom m. helyr. *Valaská-ra, —n, —ról.*

VALASZKA-BELLA, falu Nyitra m. helyr. *—Bellá-ra, —n, —ról.*

VÁLASZKARÓ, (válasz-karó) ősz. fn. Határt jelező karó.

VÁLASZKŐ, (válasz-kő) ősz. fn. Külön osztályu, vagy más-más birtokoshoz tartozó föld, rét, szőlő, telek stb. közé határjelül állított kő.

VÁLASZLEVÉL, (válasz-levél) l. **VÁLASZIRAT**.

VÁLASZOL, (vál-asz-ol) önh. m. *válaszol-t*. A feltett kérdésre, tudakozásra, vagy bizonyos állításra, vitásra felel, választ ad. Különösen a vett levelet levélírással viszonozza. V. ö. **VÁLASZ**.

VÁLASZT, (1), (vál-asz-t) áth. m. *választ-ott*, par. *válasz sz*, htn. *választ-ni*, v. —ani. 1) Eszközli, hogy a mi akár anyagilag, akár erkölcsileg bizonyos egészet, egységet, vegyüléket képezett, vagy egymással közvetlenül érintkezett, ugyanaz két vagy több különrésze, darabra, tagra stb. váladjon, szakadjon,

oszolják, egymástól távolodják stb. Ez értelemben *el és szét* igekötőkkel szokott járni. *A haját fésűvel elválasztani.* A közös birtokot tagonként örökkel, a szomszéd kertőket fallal, sövénygyel elválasztani. A házasfeleket, a veszekedő laktársakat egymástól, a juhokat a gödölyéktől szétválasztani. A régieknél, elválaszt' helyett gyakran, megválaszt' áll: „Csak csupa halál választhat meg engemet és tégedet.” (Bécsi cod. Ruth, I.) „Kiket Isten egybeszerketett, ember meg ne válassza.” (Münchener cod. Máté. XIX.) 2) Ugyanazon neműek közül egyet vagy többet kiszemel, kiszakaszt, bizonyos célra kivesz. *Kettő közül elválasztani.* A ménesből paripának való csikót, a gulyából járomba való tinókat választani. Ez értelemben ki, meg igekötők járulnak hozzá. *Kiválasztani a gyümölcs járadt, szépét.* A legények közül a legderékabbakat kiválasztani. Midőn meg igekötőt vesz fel, tárgyra vonatkozva am. kiszemel, megkülönböztet. *Ömegszokta elválasztani barátait.* Ha venni akarsz valamit, megválaszd. Meg tudja ő választani a feketét a fehértől. 3) Szavazás által bizonyos hivatalra, állomásra többek közül kitűz, kijelöl, kitüntet, s olyanná tesz valakit. *Országos képviselőket, követeket, egyesületi tagokat választani.* Birónak, hadnagynak választották. Szabadon, tilkos, nyílt szavazattal választani. A Münchener codexben előjön, változtat' helyett is: „Hirtelenkedetbe választatott (in furorem versus est. Mark. III. Előjön, változtat' is pl. a IX. fejezetben.). V. ö. VÁL, VÁLIK.

VÁLASZT, (2), fn. tt. *választ-ot*, harm. szr.—ja. Némely tájdivatszerént, *választ'* szó toldalékosalakja. Szabó Dávidnál is előjön: *választot adni, tenni, venni.*

VÁLASZTÁS, (vál-asz-t-ás) fn. tt. *választás-t*, tb. —ok, harm. sz. —a. Általán, cselekvés, mely által választunk, ez igének minden értelmében. Öszvetéve: *elválasztás, szétválasztás, kiválasztás, megválasztás.* Különösen, szavazási eljárás, melynél fogva többek közül bizonyos állomásra, hivatalra stb. valakit kitűzni szoktak. *Követválasztás, bíróválasztás, papválasztás, egyesületi tagválasztás. Szabad, korlátozott választás.* V. ö. **VÁLASZT**.

VÁLASZTÁSI, (vál-asz-t-ás-i) mn. tt. *választási-t*, tb. —ak. Választást illető, arra vonatkozó. *Választási jog, szabadság, rend v. rendtartás, szabályok. Választási bizottság, Választási törvény. Választási jegyzőkönyv. Választási jelölt. Választási tény* (magában a, választás' szó is kifejezi). *Választási képesség.* V. ö. **VÁLASZTHATÓSÁG**.

VÁLASZTÁSJOG, (választás-jog) ősz. fn. Jog, melynél fogva bizonyos testület tagjai szavazat által határozott állomásra, hivatalra stb. kinevezhetnek, meghívhatnak valakit. Jobb hangzással és szokottabban: *választási jog.* V. ö. **VÁLASZTHATÓSÁG**.

VÁLASZTÁSNAP, (választás-nap) ősz. fn. Kitűzött nap, melyen bizonyos testület tagjai választás végett összevgyűlnek. Jobb hangzással és szokottabban: *Választási nap, választás napja.*

VÁLASZTATOS, (vál-asz-tat-os) mn. tt. *választat-os-t* v. —at, tb. —ak. Régiesen pl. a Carthausi névelennél am. választott. „Mert választatosok voltak az mennyei dicsőségre.” (Toldy F. kiadása. 40. l.).

VÁLASZTÉK, (vál-asz-t-ék) fn. tt. *választék-ot*, harm. szr. —a. 1) Ami egymással érintkező, vagy egymáshoz közel levő térség vagy testek között elkülönítő határt von, pl. válaszfal, árok, korlát stb. Képezetetésre olyan mint *rekeszték*. 2) Különösen a kétfelé fésült hajak közti nyílás. 3) A többi közül különösen kiválogatott, a maga nemében jobbféle valami. V. ö. **VÁLASZT**.

VÁLASZTÉKOS, (vál-asz-t-ék-os) mn. tt. *választékos-t*, v. at, tb. —ak. 1) Elkülönítő választékkal ellátott. *Választékos haj.* 2) Különösen kiszemelt, a maga nemében jobb, jelesebb, finomabb (elegans). *Választékos öltözet. Választékos írásmód.*

VÁLASZTÉTEL, (válasz-tétel) ősz. fn. 1. **VÁLASZADÁS**.

VÁLASZTHATÁ, (válasz-t-hat-ás) fn. tt. *választhatás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. Képesség a választásra. V. ö. **VÁLASZTHATÓSÁG**.

VÁLASZTHATATLAN, VÁLASZTHATLAN, (vál-asz-t-hat-[at]lan) mn. tt. *választhatatlan-t*, tb. —ok. 1) Akinek akármely oknál fogva nincs képessége, nem alkalmas rá, hogy bizonyos állomásra megválasszák. 2) *El v. szét* igekötőkkel, akit v. amit a vele kapcsolatban, összevontatásban levő féltől vagy részekről elkülöníteni nem lehet, vagy nem szabad; mással legbensőbb, legszorosabb viszonyban létező.

VÁLASZTHATÓ, (vál-asz-t-hat-ó) mn. tt. *választható-t*, tb. —k. 1) Képes, vagy alkalmas rá, hogy bizonyos állomásra megválasszák. 2) *El* igekötővel, a mit, v. akit a vele szoros viszonyban levőktől el lehet különíteni.

VÁLASZTHATÓSÁG, (vál-asz-t-hat-ó-ság) fn. tt. *választhatóság-ot*, harm. szr. —a. Személyes képességi tulajdonság, melynél fogva valakit bizonyos állomásra megválasztani lehet, szabad. Idegen nyelvek után közönségesen így szokták mondani: *szemvedő választási képesség*; de magyarosan elég a fentebbi *választhatóság*, vagy ha úgy tetszik: *választási képesség*, melyeknek ellentéte lesz: *választási képesség*, az elhatalmazott „cselekvő választási képesség” helyett.

VÁLASZTIG, (vál-asz-t-ig) **VÁLASZTIGLAN**, (vál-asz-t-ig-lan) l. **VÁLTIG**.

VÁLASZTMÁNY, (vál-asz-t-mány) fn. tt. *választmány-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Bizonyos testület által saját köréből kiválasztott, s valamely ügynek végrehajtására megbízott személyek. Más-kép: *választottság*. Szabatosan véve különbözik tőle: *bizottság*, mennyiben ez egyes esetre, egyes ügyek tárgyalására megbízott személyeket jelent; a választmány pedig oly tagokból áll, kiket az illető testület fölhatalmazott hogy ügyeiben folytonosan intézkedjenek s rendelkezzenek. A bizottság működése inkább ideiglenes és bizonyos tárgyhoz kötött, a választmányé állandó, és kiterjedtebb.

VÁLASZTMÁNYI, (vál-aszt-mány-i) m. tt. *választmányi-t*, tb. — *ak. Választmányra vonatkozó, azt illető, attól eredett. Választmányi tag, tagság. Választmányi elnök, tollvivő v. jegyző. Választmányi ülés, eljárás, határozat, jegyzőkönyv.*

VÁLASZTÓ, (vál-asz-t-ó) mn. és fn. tt. *választó-t*, tb. — *k. 1) Mint melléknév am. választási joggal bíró, azt gyakorló, ahhoz tartozó. Választó polgárok, követek, (testületi) tagok. Választó szavazat. 2) Ami valamely egésztest alkotó részeket egymástól elszakaszt, eltávolít. Az elválasztó óra közelít. 3) Főnévileg személy, kinek joga van bizonyos állomásra szavazat által választani valakit.*

VÁLASZTÓFEJEDELEM, (választó-fejedelem) ösz. fn. A régi német birodalom szerkezetében azon fejedelmi személyek, eleinte heten, később többen, kik föl voltak jogosítva, hogy a legfőbb úri, császári szék megürültével új császárt válasszanak.

VÁLASZTÓFEJEDELEMSÉG, (választó-fejedelemség) ösz. fn. A régi német birodalomhoz tartozó azon fejedelemségek, melyeknek fejedelmi urai császárokat választottak.

VÁLASZTÓGOLYÓ, (választó-golyó) ösz. fn. Golyók, melyeket a választásoknál használni szoktak. Fehér, fekete választógolyó.

VÁLASZTÓGYÜLÉS, v. **GYÜLÉS** (választógyűlés) ösz. fn. Gyűlés, melyen valamely testület tagjai választás végett jönnek össze.

VÁLASZTÓHÁZ, (választó ház) ösz. fn. Ház, melyben valamely testület tagjai bizonyos állomások betöltésére összevgyűlnek, hol a választások történnek, választási ház.

VÁLASZTÓHERCZEG, (választó herceg) l. **VÁLASZTÓFEJEDELEM**.

VÁLASZTÓJEGY, (választó-jegy) ösz. fn. Jegy, czédula, melyre a választók az általuk ajánlott személy nevét följegyzik, s illető helyre be adják v. melynél fogva a választásra jogosítvák.

VÁLASZTÓJEL, (választó-jel) ösz. fn. Jel, mely több tárgynak egymástól elkülönítésére szolgál.

VÁLASZTÓJOG, (választó-jog) ösz. fn. Jog, melynél fogva valaki bizonyos testületben választószavazattal bír.

VÁLASZTÓKÉPES, (választó képes) ösz. mn. Választási képességgel bíró. Rosz szó. Helyesebben: *választásra jogosított*, vagy csak: *választó.*

VÁLASZTÓKÉPESSÉG, (választó-képesség) ösz. fn. A választási jognak gyakorolhatása; helyesebben: *választási képesség.*

VÁLASZTÓKERÜLET, (választó-kerület) ösz. fn. Megyékben vagy városokban egyes kerület vagy szakasz, melyben a választások elkülönítve történnek; helyesebben: *választási kerület.*

VÁLASZTÓNAP, (választó-nap) ösz. fn. Választásra kitűzött nap, választási nap, választás napja.

VÁLASZTÓORSZÁG, (választó-ország) ösz. fn. Ország, melynek fejedelmeit választani szokták, különböztetésül az öröklési országtól.

VÁLASZTÓPOLGÁR, (választó-polgár) ösz. fn. Polgár, kinek joga van az illető községben képviselőket választani.

VÁLASZTÓPONT, (választó-pont) l. **VÁLPONT**.

VÁLASZTÓSÁG, (vál-asz-tó-ság) fn. tt. *választóság-ot*, harm. szr. — *a. 1) Választói jog. 2) Választó személyek testülete.*

VÁLASZTÓSZAVAZÁS, (választó-szavazás) ösz. fn. Tény, cselekvés, midőn a választók a választási jogot tetteleg gyakorolják.

VÁLASZTÓSZAVAZAT, (választó-szavazat) ösz. fn. Szavazat, melylyel a választók kijelentik, kit akarnak bizonyos állomási helyre alkalmazni.

VÁLASZTÓSZÓ, (választó-szó) ösz. fn. Egyes választónak szava, v. szavazata.

VÁLASZTÓTAG, (választó-tag) ösz. fn. A választók összeségének egyes tagja.

VÁLASZTÓTAGSÁG, (választó-tagság) ösz. fn. Minőség, jogosság, melyekkel bír valaki mint választótág.

VÁLASZTÓTESTÜLET, (választó-testület) ösz. fn. Testület, mely választási joggal bír; vagy a választást tetteleg gyakorolja.

VÁLASZTOTT, (vál-asz-t-ott) mn. tt. *választott-at*. Amit, v. akit a többi hasonneműek közül különösen kiszemeltek, bizonyos célra megkülönböztettek; kivel valamely állomási helyet betöltöttek; továbbá, a maga nemében jelesebb, kitünőbb, derekabb. Használmuk önállóság is főnévképen. *Sokan vannak a hivatalosok, de kevesen a választottak.* V. ö. **VÁLASZT**.

VÁLASZTOTTBÍRÓ, (választott-bíró) ösz. fn. 1) Általán, minden bíró, kit az illető község tagjai választottak. 2) Bíró, kit a peres felek köz egyezéssel megbíztak, hogy ügyekben ítéletet mondjon.

VÁLASZTOTTTSÁG, (válasz-t-ott-ság) fn. tt. *választottság-ot*. 1) Minőség, melylyel bír valaki mint választott egyén. 2) L. **VÁLASZTMÁNY**.

VÁLASZTÓTÜZFAL, (választó-tűz-fal) l. **TÜZFAL**.

VÁLASZTÓVÍZ, (választó-víz) ösz. fn. Vizhez hasonló folyékonyágu test, melylyel bizonyos érczeket egymástól elválasztani lehet. Különösen több mennyiségű vízzel föleresztett salétromsav, mely az ezüstnek s más fémnek elválasztására szolgál.

VÁLASZTŰ, (válasz-tű) ösz. fn. Széles hosszú tű, melylyel a nők befont hajtekercseiket fejükre főtűzik.

VÁLASZÚT, (1), (válasz-út) ösz. fn. 1) Út, mely bizonyos tért ketté választ, s határt von. 2) Azon pont, melyen valamely út két vagy többfelé ágazik. Átv. különböző kétes helyzetek, melyek között választani kell, melyektől jövőendő sorsunk függ.

VÁLASZÚT, (2), falu Szatmár m.; erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Válaszút-ra*, — *on*, — *ról*.

VÁLASZVONAL, (válasz-vonal) ösz. fn. Vonal, mely bizonyos térnek részeit, vagy az egymáshoz közel levő testeket elválasztja, s határt von közöttük.

VALDHID, erdélyi falu Meggyes sz.; helyr. *Valdhid-ra*, —on, —ról.

VALÉNY, erdélyi falu Hunyad m.; helyr. *Valény-ba*, —ban, —ból.

VÁLFAJ, (vál-faj, azaz elváló v. változati faj) ösz. fn. A termelés, különösen növényművelésben valamely faj eredeti alakjától némi mellékes jegyekben eltérő olynemű változat, melyben mégis a faj lényeges jegyei megismerhetők; sőt a növények az ilyen válfaj magvainak elvetése által néha az eredeti alapfajra vissza is vihetők. (Varietas. Gönczy P.). Diószegi Fazekasnál másképen: *fajta*, *hasonfaj*. Ha a válfaj minőségére nézve az alapfajnál rosszabb, korcsnak hívjuk.

VÁLHATATLAN, **VÁLHATLAN**, (vál-hat[at]-lan) mn. tt. *válhatalan-t*, tb. —ok. Aki v. ami a vele kapcsolatban levőtől el nem válhat v. válhatik nem távolodhatik. V. ö. **VÁL**, **VÁLIK**.

VÁLICZKA, pusztá Szala m. helyr. *Valiczka-ra*, —n, —ról.

VÁLIK, I. **VÁL**, (1) alatt.

VALJON I. **VAJJON**.

VALK, falu Borsod m.; helyr. *Valk-ra*, —on, —ról.

VALKAJA, falu Ung. m.; helyr. *Valkajá-ra*, —n, —ról.

VALKÁNY, falu Torontál m.; helyr. *Valkány-ba*, —ban, —ból.

VALKHÁZ, falu és pusztá Bars m.; helyr. *Valkház-ra*, —on, —ról.

VALKÓ, faluk Gömör és Pest m.; **MAGYAR**—, **OLÁH**—, Kraszna m. helyr.; *Valkó-ra*, —n, —ról.

VALKÓCZ, falu Bars m.; helyr. *Valkócz-ra*, —on, —ról.

VALKÓKELECZEL, erdélyi falu Kolos m.; helyr. — *Keleczel-be*, —ben, —ból.

VALL, (van-l, v. van-al, v. van-ol, I. alább); áth. m. *vallott*, htn. —ani. Jelent 1) bizonyítást, állítást, azaz valamiről azon nyilvánítást, hogy bizonyos tekintetben van, létezik. *Igazat vallani* = azt mondani, ami igaz (quod verum est). *Bűnét megvallani*, megmondani hogy bűne van. *Tanúságot vallani*, valamiről állítólag mondani hogy így vagy úgy van. Számtalan régiebbszori oklevél kezdetén előfordul: „Valljuk (azaz bizonyítjuk) ez levél rendiben.” Szélesb ért. véli, hiszi, s meggyőződés-sel nyilvánítja, hogy valami ez vagy amaz, v. ilyen vagy olyan. *Jónak, rossznak vallani, vélni valamit*. *Hiszem és vallom hogy Isten van*. Különösen: *hitet vallani*. *Mi más-más hitet vallunk*. Innen *hitvallás* egyszerűen: *vallás*. Így a régieknél is: „Más bizony vallja vala” (alius quidam affirmat. Münch. cod. Lukács. XXII.). „Vall vala úrnak” (confitebatur Domino. Lukács. II.). „Tanúságot vallék” (testimonium perhibui. János. I.) „Nem vallom hogy ménd

e világ foglalná azokat” (nec ipsum arbitror mundum capere posse eos. János. XXI.).

„Szent nevedet holtig vallom.

És soha meg nem tagadom.”

Katalin Verses Leg.

2) Jelent birtoklást; mely értelemben régente divatosabb vala, ma csak néhány esetben fordul elé pl. *kárt, kudarcot vallani*. *Bűját vallod* (a székelnekél). L. **VAL** (2) alatt. — Hogy a *van-l* v. *van-al* elemzés helyes, (mint *szégyell* = szégyen-el, *reméll* = remény-l, *hall* = han-l v. hangl) mutatja a Müncheni codexben valósággal is előjövő *vanal*, habet értelemben. „Betegekre vetik kezéket és megvanalnak (bene habebunt, Márk. XVI). Eléjön helyette a régieknél ez is *vadlani* (mint *hadlani* = hallani, *vádolni* = vállalni). Budenz J. az első jelentésben némely esküt jelentő szókkal egyezteteti, milyenek a finn *vala*, lapp *vale*, finn-lapp *valle*, mordvin *val* (szó, hír); s megjegyzi hogy az árja *szvar* ige szintén am. esküdni, németül: *schwören*, *Schwur*; de általában mondani, szólani, mint ezekben: *ἐρέω*, *sermo*, svéd *svara* (felelni).

Megemlítjük még, hogy véleményünkkel az —*all*, —*ell* képző, mely számos névből átható igéket alkot, nem egyéb mint ezen „vall” ige, pl. *rosz-all* (am. *rosz[nak]* vall), *jav all* (am. jó-nak vall), *drág-all* (azaz drága-all am. drágának vall), *ural* v. *urall* (mint a Carthausi Névtelen és Simai is írja am. úrnak vall), *kevesell* (am. kevésnek vall), *rest-ell* (piget), *helyesell* (helyesnek vall) stb. a régieknél is előjön *hamisall* (am. hamisnak vall, hamissággal vádol (Szalay Á. 400 m. I. 342. l.), *kár-oll* v. *kár-l* (= kár-nak v. károsnak vall; ugyanott 3. l.), *nehéz-ell* (graviter fert — Simay, Régi Magyar Passio 22. l.) stb.

VÁLL, fn. tt. *váll-at*, harm. szr. —a. Az emberi test azon páros részei, melyek a hátnak felső táját képezik, s a nyaktőtől a kartövig terjednek. *Jobb váll*, *bal váll*. *Magas, széles, keskeny, szűk, csapott váll*. *Vállra venni, vállon vinni valamit*. *Vállat vetni*, neki támasztani valaminek. *Vállat vetve* v. *vállvetve* működni, közös, megfeszített, egymást segítő erővel. *Félvállra vetni a ruhát a mentét* am. *öltetlenül*, *palást-tól*, *panyókául venni*. *Félvállon venni valamit*, könnyű módon, magát meg nem erőtetve, keveset gondolva vele. *Vállat vonítani valamire* v. (Szabó Dávidnál) *vállal felelni* azt jelenti: nem tudom, v. nem bánom, nem gondolok vele. *Koldustáska vállán*, *aranygyűrű ujján*, *nem illenek össze*. (Km.). Átv. a felöltörűhának azon része, mely a vállakat fűdi, továbbá különösebben a nőknél derekat özsveszorító, s a vállakat kitüntető ruhaderék. „Karsu derekadon a váll halhéj nélkül is szépen áll.” (Csokonai: Csikóborús kulacshoz). *Vas váll* (Szabó Dávidnál) am. mellvas, fegyverderék. Szintén átv. jelenti valamely műnek váll gyanánt kiálló részét, szélét. *Kályha*, *kemence válla*. *Fal válla*. *Korsó*, *kulacs válla*, és *nyaka*. Képes kifejezéssel, jelent erőt, tetségséget, mely valamely

nehéz terhes munka végrehajtására szükséges. *Ily nagy munkát nem bír meg a váll. Vállat nagy terhel nyomja. Innen magára vállalni valamit*, am. annak végrehajtását minden terhelével együtt megigérni stb. A növénytanban a levél alsó részeinek a nyelétől vagy a gerince tövétől jobb és bal felől eső része. (Basis. Gönczy Pál).

Minthogy a vállaknál a hát kétfelé válik, s a velők öszveköttött karok által szétágazik: innen úgy véljük, hogy gyöke *válik*, mi szerint *váll* = *váló* azaz, ketté *váló*. Így lett a *tol* v. *tal* gyökből az erdélyies *tolu* v. *talú*, s a közönségesebb *toll*. (Talán ekkép elemezhetők az *áll*, és *mell* szók is; amaz jelenti a fejnek, illetőleg arcnak *al* részét, tehát az *áll* név eredetileg *aló all*; emez a deréknek *elő* része s lett belőle *m* elötéttel *melő mell*. Egyébiránta régieknél sokszor csak *vál*. Helyviszonytól kapták neveiket a *fej*, *láb* s *bél* is, t. i. a fej felső, a láb alsó, a bél belső része a testnek.)

Eudenz J. szerint a finnben: *olka*, az észtenben: *olg*, a lappban: *olke*, a finn-lappban: *oalge* am. váll. A mongolban *mürü* v. *mürün*, mely az íjnak két végét is jelenti (épaule; les bouts de l' arc. Kowalewski). Ugyanitt *dalú* am. vállapoczká.

VALLA, falu Moson m. helyr. *Vallára*, —n, —ról.

VÁLLAKÖZÖS, (vállá-közös) ösz. mn. A székelyeknél am. széles vállu, vállas.

VÁLLAL, (váll-al) áth. m. *vállalt*. Tulajd. ért. valamit vállára vesz; valamint *karol*, *ölel*, *markol* am. karjára, ölébe, markába vesz. Ilyenek a szintén testrészekből alkotott, de átv. értelemben használt *orrol*, *szível*, *torkol*, *nyelvel*, *szemel*. Egyébiránt a *vállal* is inkább csak átv. értelemben divatozik, s am. bizonyos munkának, kötelességnek aláveti magát, annak végrehajtását magára veszi. *Hivatalt vállalni*, *elvéllalni*. *Betegek ápolását, gyógyítását magára vállalni*. *Főlvállalni valamely pert*. Más adósságának kifizetését magára vállalni. Néha am. elfogad; gondja alá vesz. *Valakinek árvait elvéllalni*. Az ormánsági és göcseji tájszólásban *elvéllalni* azt is teszi: elvéllalni (Vass József. Magyar Nyelvészet. V. Köt. 126. l.).

VÁLLALÁS, (váll-al-ás) fn. tt. *vállalás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvési szándék, mely által valamit magunkra vállalunk. V. ö. VÁLLAL.

VÁLLALAT, (váll-al-at) fn. tt. *vállalat-ot*, harm. szr. —a. Azon tervezett munka, üzlet, merény, melynek végrehajtására eltökéljük, elszánjuk magunkat, s melynek terhét mintegy vállunkra vesszük. *Nehéz, terhes, veszélyes, keles kimenetelű, haszonhajtó, káros vállalat*.

VÁLLALATI, (váll-al-at-i) mn. tt. *vállalati-t*, tb. —ak. Vállalatra vonatkozó, ahhoz tartozó, azt illető. *Vállalati tőke*. *Vállalati ügyesség, siker*. *Vállalati kockáztatás v. kockázat*. *Vállalati viszony, összeköttetés*.

VÁLLALKOZÁS, (váll-al-koz-ás) fn, tt, *vál-*

lalkozás-t, tb. —ok, harm. szr. —a. Eltökéltt rendkívüli cselekvés, szándék, melynél fogva vállalkozunk valamire. V. ö. VÁLLALKOZIK.

VÁLLALKOZÁSI, (váll-al-koz-ás-i) mn. tt. *vállalkozási-t*, tb. —ak. Vállalkozást illető, arra vonatkozó. *Vállalkozási merészség*. *Vállalkozási szellem*.

VÁLLALKOZIK, (váll-al-koz-ik) k. m. *vállalkoz-tam*, —tál, —ott. par. —zál. Némi bátorságot, erőmegfeszítést igénylő tervnek, munkának végrehajtására eltökéli magát; különösen többed magával fölteszi, hogy valami rendkívülit fog tenni.

VÁLLALKOZÓ, (váll-al-koz-ó) mn. tt. *vállalkozót*. Aki valamire vállalkozik. *Vállalkozó iparosok*. *Vállalkozó szellem*. *Vállalkozó hadi társak*. *Rohanó-ra vállalkozó vitézek*. Mint főnév önállólag is divatozik.

VÁLLAPOCZKA, (váll-lapoczká) ösz. fn. Széles lapos csont, mely a vállal összefüggésben hátul az emberi test felső bordája fölött fekszik.

VALLÁR, erdélyi falu Hunyad m. helyr. *Vallár-ra*, —n, —ról.

VALLÁS, (vall-ás) fn. tt. *vallás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) Nyilatkozás, mely által állítjuk, bizonyítjuk, hogy valami így vagy úgy van, vagy ellenkezőleg: tagadjuk. V. ö. BEVALLÁS. Különösen, tanúságtétel, máskép: *vallomás*. 2) Szóbeli, és tetteges kijelentés, hogy bizonyos hitágazatokat hiszünk és követünk. *Hitvallás* (Fidei confessio). *Külső vallás*. *Belső vallás*. 3) A lelki üdvösségre vonatkozó hitágazatok öszvege, mennyiben azoknak hívői, és követői vagyunk. (Religio). *Zsidó v. izraelita vallás*, *keresztény vallás*, *római katolikus v. katolika vallás*, *protestans vallás*, *óhitűek vallása*. *Muhamedánok vallása*. Minthogy nyelvünk természetesen, *vallás* csak az alanya vonatkozólag érthető, t. i. midőn vall valaki: innen amennyiben a vallás (religio) fogalmát az alanytól elvonva is képzeljük, erre némelyek az 'egély' szót használják. 4) Némely öszvetételekben jelent bizonyos állapotot, melybe jutottunk, jót vagy rosztat mely ért bennünket. *Kárvallás*, *becsületvallás*, *gyalázatvallás*, *kinvallás*, *kudarcevallás*. V. ö. VALL, áth.

VÁLLAS, (váll-as) mn. tt. *vállas-t*, v. —at, tb. —ak Nagyító ért. kinek széles nagy válla van. Alakra hasonlók hozzá: *melles*, *begyés*, *czombos*, *csontos*, *faros* stb. Átv. aminek vállhoz hasonló pártázata, kiálló része van *Vállas kemence*, *kályha*. Továbbá váll nevű ruhaderékkel ellátott, abba öltözött. *Vállas öltözék*. *Vállas magyar leány*. V. ö. VALL.

VALLÁSÁGAZAT, (vallás-ágazat) ösz. fn. A lelki üdvösségre vonatkozó vallásnak egyes czikkje hitágazat.

VALLÁSBELI, (vallás-beli) ösz. mn. Hitvalláshoz tartozó, arra vonatkozó. *Vallásbeli tanok*, *oktatások*. *Vallásbeli buzgóság*, *hanyagság*.

VALLÁSCZIKKELY, (vallás-czikkely) l. VALLÁSÁGAZAT.

VALLÁS DOLGA, vallásra vonatkozó ügy v. ügyek.

VALLÁSFELEKÉZET, (vallás-felekezeti) ösz. fn. Egynemű híválláshoz tartozó, saját, főleg a lényeges hitágazatokban egyetértő, s vallások ügyét közösen gyámolító és előmozdító hívők különös gyülekezete, testülete, hitfelekezeti. *A keresztények többféle vallásfelekezetre oszlanak.*

VALLÁSGÚNYOLÓ, (vallás-gúnyoló) ösz. mn. és fn. Ki valamely hitvallás tanait, ágazatait, szertartásait stb. gúny, nevetség tárgyává teszi, lealacsonyítja, szentségteleníti. Továbbá oly művek, melyek által valaki azt teszi. *Vallásgúnyoló könyvek, versek, rajzok.*

VALLÁSGYAKORLÁS, v. GYAKORLAT, (vallás-gyakorlás v. —gyakorlat) ösz. fn. A hitvallás tanainak, szertartásainak, illetőleg parancsainak tetteles teljesítése; cselekedetek által bebizonyított vallás.

VALLÁSGYÜLÖLSÉG, v. —GYÜLÖLSÉG, (vallás-gyűlölség) ösz. fn. Gyűlölség, melylyel valaki általában a vallások, vagy bizonyos vallásfelekezet tanai és azok követői ellen viseltetik.

VALLÁSHÁBORÍTÁS, v. —HÁBORÍTÁS, (vallás-háborítás) ösz. fn. Cselekvény, mely valakit vallása szabad és törvényes gyakorlatában külsőleg akadályoz, vagy akadályozni törekszik.

VALLÁSHÁBORÍTÓ, —HÁBORÍTÓ, (vallás-háborító) ösz. mn. és fn. Aki mást vallása szabad és törvényes gyakorlatában akadályoz vagy akadályozni törekszik. Értjük a cselekvényre vagy eszközre is, mely által a vallásháborítás czéloztatik vagy végrehajtatik.

VALLÁSHÁBORU, (vallás-háboru) ösz. fn. Különböző vallásfelekezetűek között viszonyos gyűlölségből támadt háboru. *Dühöngő vallásháború.*

VALLÁSI, (vallás-i) mn. tt. *vallási-t, tb. —ak.* Vallást illető, arra vonatkozó, ahhoz tartozó. *Vallási tanok, szertartások. Vallási törvények, ügyek. Vallási egyesülés.*

VALLÁSKÉNYSZER v. —KÉNYSZERÍTÉS, (vallás-kényszer v. —kényszerítés) ösz. fn. Erőszakoskodás, melynél fogva valakit oly hitvallásra szorítanak, melyhez akár meggyőződésből, akár más tekintetből vonzalma, hajlama, kedve nincsen.

VALLÁSKÉTELY, (vallás-kétely) ösz. fn. Az emberi észnek vagy szívnek azon állapota, midőn a vallás némely egyes czikkelyei iránt nincs tisztában magával, vagy azokról meggyőződésre jutni nem bír.

VALLÁSKÜLÖNBÖZET, v. —KÜLÖNBség, (vallás-különbözet v. —különbőség v. —különség) ösz. fn. Egymástól elütő, vagy épen ellenkező tanok, s gyakorlatok, melyek a vallásfelekezetek között léteznek.

VALLÁSOS, (vallás-os) mn. tt. *vallásos-t, v. at, tb. —ak.* Gyakorlati ért. istenfélő, jámbor, ki nem csak szóval mondja, hanem tetteivel is bizonyítja,

hogy vallása van; aki vallása mellett híven buzog.

VALLÁSOSság, (vallás-os-ság) fn. tt. *vallásosság-ot*, harm. szr. —a. Vallásos buzgóság, istenfélő jámborság. V. ö. VALLÁSOS.

VALLÁSSZABADSág, (vallás-szabadság) ösz. fn. Szabadság, melynél fogva kiki azon hitvallást követheti, és gyakorolhatja, melyet véleménye vagy meggyőződése szerint legüdösbnek tart. Továbbá, mely szerint minden vallásfelekezetnek joga van saját ügyeiben akadály nélkül rendelkezni, intézkedni.

VALLÁSTALAN, (vallás-talan) mn. tt. *vallástalan-t, tb. —ok.* Ki általán minden vallást megvet, egynek tanait sem fogadja és követi, hitetlen.

VALLÁSTALANSág, (vallás-talan-ság) fn. tt. *vallástalanság-ot*, harm. szr. —a. Vallás nélküli állapot, hitetlenség; mind azon tanok, s erkölcsi eszközök megvetése, melyeket a vallás üdvösségünk megszerzésére nyújt.

VALLÁSTALANUL, (vallás-talan-ul) ih. Semmi vallást sem követve; hitetlenül. *Vallástalanul élni, meghalni.*

VALLÁSTAN, (vallás-tan) ösz. fn. A vallásnak hitágazatait, és jó erkölcsökre vezérlő lelki eszközeit tárgyaló tan, hittan, egélytan. V. ö. VALLÁS.

VALLÁSTANÍTÓ, v. —TANÍTÓ, (vallástanító) ösz. fn. Személy, ki a vallástamból oktatásokat ad.

VALLÁSTÁRSASág v. —TÁRSULAT, (vallás társaság v. —társulat) ösz. fn. Hitvallási czélekből összeállott társak szövetsége. Különbözik a vallásfelekezettől. Amaz különböző felekezetű hívekből is állhat.

VALLÁSTÉT, v. TÉTEL, (vallás-tét v. —tétel) ösz. fn. 1) Általán nyilatkozat, mely által bizonyos kérdéses dologról kimondjuk, hogy tudomásunk szerint így vagy úgy van. 2) Különösen, innepélyes szertartásu bizonyítvány, hogy valamely hitvallási felekezet tagjai vagyunk, vagy annak hívei közé állunk.

VALLÁSTEVŐ, (vallás-tevő) ösz. mn. és fn. 1) Aki valami felől tudomása szerinti nyilatkozatot ad, vagy tanúságot tesz. 2) Aki innepélyesen kijelenti, hogy valamely vallásfelekezet híve, vagy azzá lesz.

VALLÁSTÜRELEM, (vallás-türelem) ösz. fn. L. TÜRELEM alatt.

VALLÁSVITA, (vallás-vita) ösz. fn. Vita, mely a különböző vallásfelekezeti tanok fölött, s illetőleg azok követői között támad.

VALLAT, (vall-at) mivelt. m. *vallat-tam —tál, —ott.* par. *vallass.* Valakit parancs, fenyegetés, vagy akármily módon kényszerít, sürget, hogy az elébe adott kérdésekre tudomása szerint feleljen. Különösen bírói, törvényszéki vizsgálatra vonatkozik. *Vallatni a vád alatt levő feleket, a tanukat.*

VALLATÁS, (vall-at-ás) fn. tt. *vallatás-t. tb.*
—ok, harm. szr. —a. Mást a végre kényszerítő, sürgető cselekvés, hogy valamit valljon. V. ö. **VALLAT**.

VALLATÓ, (vall-at-ó) mn. és fn. tt. *vallatót.*
Aki vallat. Különösen ahol vagy aminek következtében tanúk és felek kihallgattatnak pl. *vallató szoba; vallató parancs, rendelvény.*

Továbbá bírósági, törvényszéki személy, ki a perbe idézett feleket és tanúkat vallatja: *vallató bíró*; a mai szelidebb eljárásnál fogva, szokottabban: *visgáló bíró*. Tréfás népnnyelven: *vallató bor* = igen savanyú rossz bor, melylyel mint valamely kinzószerrel vallatni lehetne.

VALLATÓBÍRÓ, ösz. fn. I. **VALLATÓ** alatt.

VALLATOTT, (vall-at-ott) fn. tt. *vallatott-at.*
Büntetőperbe idézett személy, kit vallatnak, vagy vallattak. V. ö. **VALLAT**.

VÁLLAZ, (váll-az) áth. m. *vállaz-tam, —tál, —ott, par.* —z. A fán bizonyos célra hosszukás bemetszést, hornyot csinál; hornyol, völgyel. Eredetere nézve vagy közvetlenül *váll* fn. származéka, mennyiben a bemetszett mélyedés oldalai mintegy két vállat képeznek; vagy a *válik* igéből elemezhető, melyből lett *válu*, s innen *válu-az*, hangváltozattal *vállaz*, azaz, válussá tesz. Ez elemzéssel alapfogalomban egyezik *völgyel*, minthogy a völgy váluhoz hasonló mélyedést jelent, s gyöke *völ* nem egyéb, mint a *vál* vékonyhangú változata.

VÁLLAZÁS, (váll-az-ás) fn. tt. *vállazás-t, tb.*
—ok, harm. szr. —a Vésés, hornyolás, mely által valamit vállaznak; völgyelés, váluzás. V. ö. **VÁLLAZ**.

VÁLLBOJT, (váll-bojt) ösz. fn. Az öltönynek vállakat takaró részeire varrott díszbojtok, különösen a katonák, udvari tisztok, és szolgák díszruháin, jelmezein. (Epaulette.)

VÁLLBOJTOS, (váll-bojtos) ösz. mn. Vállbojtokkal díszített, ellátott. *Vállbojtos katonaruha, díszruha, jelmez.* V. ö. **VÁLLBOJT**.

VÁLLCSONT, (váll-csont) ösz. fn. Azon csontok, melyek összevéve a vállat képezik.

VÁLLCSONTPÚP, (váll-csont-púp) ösz. fn. Púp, magasodás a vállon, melyet a vállcsont képez. (Acromion). Máskép: *vállhegy*.

VÁLLCSÚCS, (váll-csúcs) ösz. fn. A vállnak csúcsot képező széle.

VÁLLDARAB, (váll-darab) ösz. fn. A vállnak egy bizonyos része, különösen a levágott marháé.

VÁLLÉR, (váll-ér) ösz. fn. Vérér, mely a vért a válltól a szívhez vezeti.

VÁLLFÖDŐ, (váll-födő) ösz. fn. A régies pánczélos fegyverzetben azon lemez, mely a vállakat takarja. Ha vasból készült, *vállvas* vala a neve.

VÁLLHÉGY, (váll-hégy) ösz. fn. Személyragozva: *vállam hegye, vállad hegye* stb. I. *Vállcsontpúp. Válla hegyén fityeg a mentéje.*

VÁLLHEVEDER, (váll-heveder) ösz. fn. A katonnál s némely másnál, posztóból vagy szijból való, s vállakra varrt szalag, mely a töltéstáska, vagy kard, vagy szurony sziját tartja.

VÁLLIZOM, (váll-izom) ösz. fn. A vállakkal összevegytetésben levő izom nemü rész v. részek.

VÁLLKÖTÉNY, (váll-kötény). Kötény, melyet vállakra öltve viselnek, különböztetésül oly köténytől, mely a deréktól vagy csipőtől nyúlik alá.

VÁLLKULCS, (váll-kulcs) ösz. fn. A vállapoczkához kapcsolódó felső vállcsont; máskép: *vállperecz.*

VÁLLLAP, v. **VÁLLLAPOCZKA**, I. **VÁLLAPOCZKA**. Bérczy K. különbséget tesz a kettő között s *váll ap*-nak nevezi a lapoczka és az első oldalborda közötti helyet. Imnen *vállaplövés*, midőn a seb nyílása a szarvasvad vállapján van.

VÁLLMÖGÖTT, a vadászok mondják, midőn a szarvasvad úgy van találva, hogy a golyó a test ezen részébe hatolt.

VALLÓ, (1), (vall-ó) ösz. mn. és fn. Aki valamit vall, bevall, fölvall. *Hitvalló. Bűnvalló. Bevalló.*

VALLÓ, (2) Bérczy K. szerint vadászoknál a vaddisznó jöttére figyelmeztető kiáltás.

VALLÓBOR, (valló-bor) ösz. fn. Kresznerics szerint áldomási ital szőlőbevallásakor (eladásakor).

VALLÓFÉL, (valló-fél) ösz. fn. Azon fél, aki a régibb magyar törvény szerint valamely ingatlan vagyont be- vagy fölvaltott. (Fatens). V. ö. **VALLOMÁNY**, 2).

VALLOMÁNY, (vall-o-mány) fn. tt. *vallo-mány-t, tb.* —ok, harm. szr. —a. 1) Általán, nyilatkozvány, midőn valaki tudomása szerint valamit akár maga ösztönzéséből, akár felszólításra mond, vall, kijelent. 2) A régibb magyar törvények értelmében, örök *vallo-mány* v. *bevallás*, (fassio perennalis) a birtokjogoknak (ingatlan vagyonnak) valamely hiteles helyen bizonyos ünnepélyességgel történt örökös czim alatti eladása.

VALLOMÁNYOS, (vall-o-mány-os) fn. tt. *vallo-mányos-t, tb.* —ok. A régibb magyar törvényben azon személy, kire örök vallo-mányi úton más valaki ingatlan vagyonát örök joggal átruházta. (Fassionarius). V. ö. **VALLOMÁNY**.

VALLOMÁS, (vall-om-ás) fn. tt. *vallo-más-t, tb.* —ok, harm. szr. —a. Nyilatkozás, tanúságtetés, midőn bizonyos körülmények által ösztönöztetve, vagy mások felszólítására valamit vallunk.

Sajátnemű képeztetésére nézve hasonló a *látomás vallo-más, tudomás, áldomás* szókhoz.

VALLOMÁSTEVŐ, (vallo-más-tevő) ösz. mn. és fn. Aki vagy maga ösztönzéséből, vagy felszólításra valamely ténykörülmény iránt nyilatkozik.

VALLOTT, (vall-ott) mn. és fn. Összetételekben használják, mint : *kárvallott*, *szégyenvallott* (Káldi. Ünn. Pred. 510).

VÁLLÖLTŐ, (váll-öltő) ősz. fn. Vállra vett v. vetett öltő, máskép : *vállruha*. V. ö. VÁLLRAVETŐ.

VÁLLPÁRNA, (váll-párna) ősz. fn. A hintó szögleteibe varrott párnácskák, melyekhez a becnülők vállait vetik.

VÁLLPERECZ, (váll-perecz) ősz. fn. l. VÁLLKULCS.

VÁLLRAVALÓ, (vállra-való) ősz. fn. l. VÁLLFÖDŐ.

VÁLLRAVETŐ, (vállra-vető) ősz. fn. Ruhamenü, melyet vállra vetnek akár diszebbítés akár betakarás végett; különösen válltakaró v. vállfödő; l. ezt.

VÁLLRÉSZ, (váll-rész) ősz. fn. 1) Toldalék az ingvállban, hogy tartósabb legyen. 2) L. VÁLLDARAB.

VÁLLROJT, (váll-rojt) ősz. fn. Katonai s udvarszolgai öltönyök vállait díszítő rojtok.

VÁLLRUHA, (váll-ruha) ősz. fn. Vállra vett ruha. Különösen a róm. katolikusok misemondó öltözékében azon fehér vászonból való ruhadarab, melylyel a pap vállait befödi. (Humerale).

VÁLLSALLANG, (váll-sallang) ősz. fn. Némely diszruhákhoz, jelmezekhez való sallangféle pipere, mely a vállakról alá lóg.

VÁLLSZALAG, (váll-szalag) ősz. fn. Öltöny vállát díszítő szalag.

VÁLLSZÍJ, (váll-szíz) ősz. fn. Vállon fekvő, v. vállról csüngő szíz.

VÁLLTAKARÓ, (váll-takaró) l. VÁLLFÖDŐ.

VÁLLUS, falu Szala m. helyr. *Vállus-ra*, — *on*, — *ról*.

VÁLLÜTÉR, (váll-üt-ér) ősz. fn. Ütér, mely a vért a váll felé viszi.

VÁLLVARRÁS, v. — VARRÁNY, váll-varrás v. — varrány) ősz. fn. Varrás v. varrány az öltöny vállában.

VÁLLVAS, (váll-vas) ősz. fn. Vállfödő vasból. Eléjön többek közt Thúri György leltárában a XVI. században. (Századok. 1870. X. füzet). Szabó Dávidnál: *vasváll*. V. ö. VÁLLFÖDŐ.

VÁLLVÉD, (váll-véd) ősz. fn. Az erőd azon részét, melyet vállnak hívnak, védelmező építmény.

VÁLLVÉRÉR, (váll-vér-ér) ősz. fn. l. VÁLLÉR.

VÁLLVETÉS, (váll-vetés) ősz. fn. Átv. ért. jelenti az együtt működést. „A kézfogásban, a vállvetésben van az erő.” Gr. Széchenyi István a Főrendeknél 1844. okt. 28-ikán.

VÁLLVONÁS, VÁLLVONÍTÁS, (váll-vonás v. — vonítás) ősz. fn. A vállnak egyes mozditása, mely által valamit tagadólág szoktunk jelenteni pl. ezek helyett: *nem tudom*, *nem bánom*, *nem lehet*, vállat vonítunk.

VÁLLVONOGATÁS, (váll-vonogatás) ősz. fn.

A vállaknak többszöri mozditása, emelgetése, különösen midőn tagadunk, mentegetődzünk, kételkedünk. *Vállvonogatással felelni*.

VÁLLYOG, l. VÁLYOG.

VALLYON, l. VAJJON.

VÁLMÁNY, (vál-mány) fn. tt. *válmány-t*, tb. — *ok*. Azon anyag, mely a vegybontásban a többiekől kiválik, pl. a hordó oldalára rakodott borkő a fiatal borból vagyis ezt alkotó részekből. (Eduet).

VALÓ, (val-ó) mn. és fn. tt. *való-t*. 1) Mint a *val* létige törzsnek részesülője (l. VAL létigetörzs), minden, ami nem csak fogalomban, eszmében, hanem tárgyilag is létezik. *Való dolog*, *való történet*, *való esemény*, nem képzelt, nem költött. *Valót beszélni*, *híresztelni*. „A (z) való, hogy a nyelvnek nem tudása is okozhatja a hozzánk való idegenséget.” (Mikes Kelemen. IV. Levél). „Való, hogy sok bibelődés vagyon a gyapottal” (XXXVII. Levél).

Ellentétei: *ábránd*, *képzelet*, *hazugság*, *agyrem*, *gyanu*, *sejtelem*. 2) Nem ál, nem tettetett, nem hamis, hanem az, aminek lennie kell, vagy olyan, amilyennek mutatkozik; igazi, hiteles. *Való képe* valaminek.

Való szándék, *akarat*. *Való fájdalom*. *Való hír*. „Az ember való becse nem eszének, hanem akaratának erejétől függ.” (Gondolatok. B. Eötvös Józseftől). 3) Bizonyos körülményekben, viszonyokban létező; mely esetben rendesen öszvetett szót alkot, annak második felét képezi, s jobbra *levő* v. *lévő* által fölcserélhető. *Benvaló*, *künvaló*, *alattvaló*, *fentvaló*, *honvaló*, *jelenvaló*, *távolvaló*, *közelvaló*, *nyilvánvaló*, *örökkévaló*, *ideigvaló*, *holtigvaló*, *előbbvaló*, *utóbbvaló*.

A Döbrentei-codexben: *vala*. „Isten hallj meg minket, minden föld végének reménysége, és még messze *vala* tengerrig.” (Pünkösdi himnusz. LXIV.). 4) Kárhoztatólag, valamire méltó, érdemes. *Akasztfáravaló*. *Tüskérevaló*, *égetnivaló* boszorkány. *Pokoravaló* lator. *Alávaló* ember. *Kiesapni való* bitang. *Ördögnekvaló*. 5) Valamire szánt, rendelt, alkalmas. *Borravaló*, *emivaló*, *innivaló*, *sütnivaló*, *nyárravaló* csirke, *jórávaló*, *szórávaló*, *tudnivaló*, *vesznivaló*, *útravaló*, *életrevaló*, *télrevaló*, *nyárravaló*, *tűzrevaló* fa, *jórávaló*, *hiábavaló*, *semmirevaló*, *járomba való* ökör. stb. Különösen valamely tagnak vagy testrésznek takarására kellő, alkalmas. *Fejrevaló* (fátyol, kendő), *nyakravaló* (kendő), *mellrevaló*, *lábravaló*. Tulajdonító ragu viszonynévvel, bizonyos állapotra alkalmas, v. valamely célra jó. *Katonának*, *papnak* ügyvédnek, *kézmivesnek*, *mezei gazdának* való ember. *Paripának* való csikó. *Bornak*, *szerszámnak* való fa. *Edénynek* való föld. *Népnek* való könyvek. *Uraknak* való ruha, *bútor*. *Eczetnek* való bor. 6) Valamiből készült, s ekkor megfelel neki a latin *fio*-ból lett *factus*. Ez esetben az anyag a belőle készített mű neve előtt ragozatlanul is melléknév gyanánt állhat, pl. *fából való szerszám*, *fa szerszám*; *vasból való ágy*, *vas ágy*; *kenderből való hám*, *kender hám*.

7) Bizonyos helyről származott, vagy oda tartozó. *Honnan való*? *Pestről való*. *Hová való*? *Budára való*.

Kertből való gyümölcs. Boltból való áruk. Pinczébe való edények. Szobába való bútorok. Sárba, vízbe való lábbell.

A régi Halotti beszédben így írva: *volov*. „Es mend paradisumben uolov gimileiktul munda neki elnie“ (És ménd [azaz mind, minden] paradicsomban való gyümölcsiktül (-bül) monda neki élnie). 7) Mint fn. eléjőn az újabb „lénycg“ szó jelentésében is. Az ember *valója*. Figyelmet érdemel, hogy *ból, ből való*, v. *ba, be való*, vagy *ról, röl v. ra, re való* kitételek helyett, ha ezek birtokragos szók mellett állanak néha mind a régieknél, mind a népnyelvben csak *i-t* találunk, pl. a Sajó-Szentpéterieknek 1403-ban kelt végezésében: *városonki* azaz városunkból való, Molnár Albertnél *hazánki* = hazánkban való (Ponori Thewrewk Emil, de amely Páriz-Pápaiban fordul elő), földemi (ez már eléfordul amott is) am. földemről való, földim. Ormánságban: *falunki* („Ezek itt mind a mi falunkiak.“ „Ő is a mi falunki.“ Szarvas Gábor), Vörösmartynál: *sírhalmomi*. L. VÁROSUNKI. Árgirus Históriajában Görgei Alberttől a XVI. században olvasuk: „Ez országi ember“ = ez országból való, ez országbeli ember.

Ezen szót a nyelvszokás többször túlbőségéből használja; pl. *nagyra való vágyás, nagyra való látás*, miért az ily esetekben kihagyható, vagy változatoság kedvéért valamely más raggal, vagy szóval fölcserélhető, midőn t. i. az ily változás által sem az értelmesség, sem a nyelv bevett szabályai nem szenvednek. Mire nézve megjegyezzük a következőket. a) Midőn a *való* különálló jelzőt képez, a változásnak, vagy helyettesítésnek nincs helye, pl. ezekben, *való igaz, való történet, való esemény*; továbbá oly öszvetételekben, melyek önálló nevek, mint: *alatt való, jelen való, örökké való* (Isten). b) Midőn a *való* bizonyos körülményi állapotot jelentő és sajátlag ige-határozói szóval egyesül, többnyire minden helyettesítés nélkül elmaradhat, pl. *jelen való idő, jelen idő; távol való ország, távol ország; messze való út, messze út; nyilván való dolog, nyilván dolog; ingyen való lakás, ingyen lakás; helyre való legény, helyre legény* (tájdívatosan) azaz, derék. Ezen mondatokban a *jelen, távol, messze* szók stb. sajátlag ige-határozók. Többször *i* képzővel pótolható, különösen a névutók, pl. *alatt, fölött, mögött, előtt, után, mellett, miatt, szerint, végett, ellen, gyanánt, körül, által, nélkül* névutók után, pl. *föld alatt lak, börtön; természet fölötti tanok; ház előtt pad; ház mögötti kert; örökség miatti per; délutáni lezke séta*, etc. Továbbá az ily hely- vagy időbeli létállapotra vonatkozóban: *távolabb való, távolabbi; közelebb való, közelebbi; előbb való, előbbi; később való, későbbi*, melyek *való v. i* nélkül szintén csak ige-határozók (a másod fokban). De ha a *való* kellőséget, illőséget, rendeltetést fejez ki, akkor nem változható; pl. *ez előbb való munka amannál*, vagyis előbb kell megtenni, mint amant. c) Néha valamely más képzővel vagy szóval fölcserélhető, pl. *ben való, benső; titkon való, titkos; örökké való, örökké élő, holtig való, holtig tartó; derékig való víz,*

derékig érő. d) A fentebb jegyzett 4-dik és 5-ik pontok alá tartozó esetekben változatlanul marad, legalább eddig a köz nyelv szokás *i*-vel nem cserélte föl, s nem mondja: *tüskérei boszorkány; borrai pénz; életrei ember; nyakrai, fejrei* kendő, ezek helyett: *tüskére való, borra való, életre való, nyakra való, fejre való*; s nem mondja: *katonánaki legény; edényeki föld; paripánaki csikó*, ezek helyett: *katonának való stb*. Mert ezekben a *való* nem csupán létállapotot, hanem bizonyos czélt, rendeltetést, vagy ügyességet fejez ki.

Azonban a legújabb nyelvfejlődési korszakban az irodalmi téren divatba jött, de a jobb nyelvérzést sértő, s ezért jelesb íróink által nem helyeselt azon eljárás, midőn némelyek a viszonyragos nevekhez a szokott *való* helyett *i* képzőt ragasztanak, pl. *városbai* menés; *kertbeni* multság; *másokhozi* közeledés; *embertől* idegenkedés stb. Ha ezen egybeállításokban a vonatkozó (utóbbi) szó igenév, különösebben pedig *ás és, at et* végzetű igenév, a viszonyragot (megelőző szót) mind *i*, mind *való* nélkül mondhatjuk, így: *városba menés v. menet, v. menetel, másikhöz közeledés, embertől idegenkedés, férjétől elválás, a törvénytől eltérés, az emberekkel társalgás*. Néha, ha a többi szó szerkezettől engedi, a viszonyragos szót utól is tehetjük, pl. *menés a városba, idegenkedés az embertől, elválás a férjétől, társalgás az emberekkel* stb.; de amint látjuk, ekkor a névragos szó nem igen lehet el az a névmutató nélkül. *Ban ben való* helyett néha *béli* is állhat pl. „*kertben való multság*“ helyett: *kertbéli multság*. A köz életben szokásos *ra re való nézve* (Szabó Dávidnál székelesen: *nézt*) is állhat *való* nélkül pl. „*Erre (való) nézt v. nézve*.“ „*Azokra (való) nézve tetemes kárt vallottak*.“ (Szabó D.).

Azonban általán a *való* úgy tekintendő, mint a *val* ige törzs részesülője; a részesülőknek pedig azon szókötési tulajdonságuk van, ami az illető ige-knek, melyekből származtak, p. *házba megy; házba menő; házban lakik, házban lakó; házhoz jár, házhoz járó; háznál marad, háznál maradó, háztól távozik, háztól távozó*. E hasonlatnál fogva a *való* is mind azon esetekben, midőn a beszédnek lényeges részét teszi, az értelmesség csonkítása nélkül ki nem hagyható, melyekben t. i. valamely határozott viszonyt fejez ki, p. *házba való* (tartozó, illő, kellő) *bútorok, házban való* (létező, tartozkodó) *lakosok; házhoz való* (tartozó) *külső telek; háznál való holmi; bútorra való* (érdemes, méltó), *katonának való* (alkalmas). Az ily kifejezések az illető fogalmak közti viszonyt határozottan és szabatosan fejezik ki. A helyettesített *i* széles értelmű, pl. *kerti* növény jelenthet *kertbe való, kertben való, kertből való* növényt; *szobai* bútornak mondhatjuk a *szobába illő, kellő*, a *szobában való* sággal *létező* vagy a *szobából akárhová kitett* bútort.

VÁLÓ, (1), (vál-ó) mn. Aki v. ami elvál v. elválk; v. elválásra vonatkozik. *Váló házasságok. Magva való barack, szilva. Válóper.*

VÁLÓ, (2,) 1. VÁLÚ.

VALÓBAN, (val-ó-ban) ih. 1) Igazán, tagadhatatlanul, úgy amint mondom. *Az valóban megtörtént. Valóban úgy van.* „Ki az embereket valóban ismeri, az sem egészen bízni, sem végkép kétségbe esni nem fog senki fölött.” (Gondolatok. B. Eötvös Józseftől). 2) Erősítve bizonyító értelmű. *Ez valóban szép. Valóban jeles ember.* Néha : *valójában.*

VALÓBIZON v. — BIZONY, (való-bizon v. — bizony.) Régiesen am. igenis, úgy van (omnino, utique) pl. a Müncheneri codexben: „Hiszitek-e hogy ezt tehetem tőnektek? Mondának: valóbizon, Úr (Utique Domine. Máté. IX). „Valóbizon mondom tőnektek” (Utique dico vobis. Lukács. VII.). „A lélek valóbizony kész, az test kedeg beteg.” Régi Magy. Passio. (Toldy F. kiadása 79. l.). A Bécsi codexben am. továbbá (porro). „Valóbizon Izraelnek fiai leszállának Betuliából” (Porro filii Izrael descendentes. Judith. VI.). „Valóbizon Olofernes (Porro Olofernes) midőn kerengene környől” (Ugyanott. VII.) Veresmartynál (1639-ben) *valóbizonynyal*, certo' értelemben. (Toldy F. a fentebbi helyen).

VALÓDI, (val-ó-di) mn. tt. *valódi-t*, t.b — ak. 1) Nem ál, nem színlett, nem tettetett. *Ez valódi szándékom, akaratom, Valódi barátság, nyájasság, jószívűség.* 2) Különféle árukra, terményekre vonatkozólag, ami nem hamisított, nem pótlékkéfé, nem utánzott valami. *Valódi angol beretva. Valódi brüsseli csipke, rumburgi, hollandi vászon. Valódi tokaji, menési, somlyai bor. Valódi magyar, török dohány. Valódi kávé.* 3) A maga nemében egészen az, és olyan, aminek, vagy a milyennek lennie kell. *Valódi pap, katona, Valódi magyar.*

VALÓDIATLAN, (val-ó-di-atlan) mn. tt. *valódiatlan-t*, tb. — ok. Nem valódi; hanem ál, színlett, hamisított, különbözik némileg: *valóttan.*

VALÓDILAG, (val-ó-di-lag) ih. 1) Nem ál, nem színlett, nem tettetett módon. 2) A maga nemében alaposan, velősen, jelesen. V. ö. VALÓDI.

VALÓDISÁG, (val-ó-di-ság) fn. tt. *valódiság-ot*, harm. sz. — a. Tulajdonság, melynél fogva valamit valódinak mondunk, állitunk. V. ö. VALÓDI.

VALÓÉRTÉK, (való-érték) ősz. fn. Igazi a dolog mivoltának megfelelő érték.

VALOG, 1. VALAG.

VÁLOG, 1. VÁLYOG.

VÁLOGAT, (vál-og-at) gyak. áth. m. *válogat-tam*, — *tál*, — *ott*, par. *válogass* 1) Valamely gyűjtesnek részei közül némelyeket kiszedeget, elkülönözget, szemelget. *A legények közül katonáknak valókat válogatni. A nyájból kiválogatni a szebbeket. A gyümölcs közül a férgeseket kiválogatni.* 2) Különösen némi finnyasságból, vagy izlése szerint nem hamar fogad el valamit a többi közül. Ez értelemben önhatólag használatik. *Válogat az ételekben. Válogat benne, mint medve a vadkörteben. Ez a leány addig válogat (a kérők közt) míg végre eczetre marad,*

VÁLOGATÁS, (vál-og-at-ás) fn. tt. *válogatás-t*, tb. — ok, harm. sz. — a. Cselekvés midőn valamit, vagy valamiben válogatunk. V. ö. VÁLOGAT.

VÁLOGATMÁNY, (vál-og-at-mány) fn. tt. *válogatmány-t*, tb. — ok, harm. sz. — a. L. SZEMELVÉNY.

VÁLOGATÓ, (vál-og-at-ó) mn. 1) Aki válogat. 2) Különösen am. válogatós. *Ételben válogató.* Pázmánál am. eretnek. (Pred. 289. l.).

VÁLOGATÓS, (vál-og-at-ó-s) mn. tt. *válogatós-t*, tb. — ak. Finnyás, ki akár az anyagi, akár a szellemi élvezetek tárgyait saját jó vagy rossz izlése szerint igen szereti megválasztani. *Válogatós medvének utóljára a vacsor is jól esik.* (Km.).

VÁLOGATÓSSÁG, (vál-og-at-ó-s-ság) fn. tt. *válogatósság-ot*, harm. sz. r. — a. Tulajdonság, midőn valaki v. valami válogatós.

VÁLOGATOTT, (vál-og-at-ott) mn. tt. *válogatott-at*. Amit a többi hasonneműek közül kiválogattak, külön szedegettek, kiszemeltek; a maga nemében kitünőleg jeles, derék stb. *Válogatott legénység. Válogatott gyümölcs. Válogatott könyvek, költemények.* V. ö. VÁLOGAT.

VÁLOGATOTTSÁG, (vál-og-at-ost-ság) fn. tt. *válogatottság-ot*, harm. sz. r. — a. Válogatott állapota vagy tulajdonsága valaminek.

VÁLOGATVA, (vál-og-at-va) ih. A többi hasonneműek közül kiszemelve, elkülönítve; választással. *E gyümölcsnek száz darabja válogatva öt forint.*

VALÓJÁBAN, (val-ó-ja-ban) ih. Valóban, valósággal, igazán; tetteleg. — Képeztetésre hasonlók hozzá: *hamarjában, igazában, hevenyében, melegeben* stb. Ha úgy tekintjük mint rendes ragozása főnevet akkor jelentése: lényegében. V. ö. VALÓ.

VALÓKÉPEN, (való-képen) ősz. ih. Csak továbbbi összetételben használatik. pl. *tudnivalóképen*; l. ezt.

VÁLÓLEVÉL, (váló-levé) ősz. fn. A régi zsidóknál levél v. okmány, melyet a férj adott nejének, midőn elvált tőle, s melyben őt új férjhezmenésre fölszabadította.

VÁLÓPÉR, (váló-pér) ősz. fn. Illető törvényszék előtt folyó per, melyet az elválni akaró egyik házastárs a másik ellen indított.

VALOS, (val-os) mn. tt. *valos-t* v. — at, tb. — ak. Lugossy József szerint régiesen am. vagyos. „Némely valos emberek megéppítik házokat.” (Kismarjai Veszeli Pál XIX. pred. Debr. 1640. 312. l.).

VALÓS, (val-ó-os) mn. tt. *valós-t*, v. — at tb. — ak. Ami valót foglal magában. Inkább csak származékaiban divatozik, u. m. ezekben: *valósít, valószínű, valószínűsít.* Némelyek a latinos, reál' jelentésében használják pl. *valós ismeretek.*

VALÓSÁG, (val-ó-ság) fn. tt. *valóság-ot*, harm. sz. — a. 1) Bizonyos létállapot, vagy tulajdonság,

mennyiben egyszerűen létre vonatkozik. *Alattvalóság* alattvalói állapot. *Alávalóság*, alávaló tulajdonság. *Élétreválóság*, *hiábavaóság*, *semmirevalóság*, *örökkévalóság*, *főlebbvalóság*. 2) Nem csupán eszmei, hanem tárgyilagossá létezés, maga a megtestesült eszme; nem ábránd, nem költemény, nem képzelmény. *Valóság-e ez, vagy csak tűnemény? A tréfának fele valóság szokott lenni.* (Km.).

„Hol csak a külszín fedi a valóság
Pusztá országát bitor állapellben“

Berzsenyi (Barátimhoz).

3) Régiesen pl. Molnár Albertnél azt is jelenti, amit a latin *essentia*; *substantia*, ma: lényeg; állag.

VALÓSÁGGAL, (val-ó-ság-val) ih. Igazán, tagadhatlanul, bizonynyal; valóban. *Valósággal úgy van, mint mondom.* Erősebbféle, határozott bizonyítás.

VALÓSÁGOS, (val-ó-ság-os) mn. tt. *valóságos-t* v. at. tb. —ak. 1) Valóban, igazán, köz tudomásra létező; nem képzelt, nem költött, nem szemfényvesztő. *Valóságos történet. Valóságos igaz.* 2) Ugyanaz, vagy olyan, aminek eredetileg lennie kell, vagy aminek látszik; nem áll, nem színlett, nem pótlékféle; valódi. „Csak legyen minden tanácskozásunknak vezérője az egy valóságos szeretet.“ Gr. Battyány József esztergomi érsek. (A Főrendeknél. 1790. jun. 10-ikén).

VALÓSÁGOSAN, (val-ó-ság-os-an) ih. Valóban, igazán, bizonyosan, tagadhatlanul, kétség kívül, valójában; tettelesen. Erősebbféle nagyító bizonyítás.

VALÓSÍT, **VALÓSIT** (val-ó-os-it) áth. m. *valósít-ott*, par. —s. htn. —ni. v. —ani. Eszközli, végrehajtja, hogy valóvá vagy valóssá legyen valami; az eszmében, tervben, szándékban megfogalmazott valamit tetteleg létesíti. *Amit föltesz magában, azt valósítja is. Amit előre gyanítottunk, a későbbi idő vasósította.*

VALÓSÍTÁS, **VALÓSÍTÁS**, (val-ó-os-ít-ás) fn. tt. *valósítás-t*. tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valami valóssá lesz; létesítés. V. ö. **VALÓSÍT**.

VALÓSÍTATLAN, **VALÓSÍTLAN**, (val-ó-os-ít-[at]lan) mn. tt. *valósítatlan-t*, tb. —ok. Amit nem valósítottak, ami nincs valósítva.

VALÓSITHATATLAN, **VALÓSÍTHATLAN**, (val-ó-os-ít-hat-[at]lan) mn. tt. *valósíthatatlan-t*, tb. —ok. Amit valósítani nem lehet. V. ö. **VALÓSÍT**.

VALÓSODÁS, (val-ó-os-od-ás) fn. tt. *valósodás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Létrejövési, teljesezési állapot, midőn valósodik valami. V. ö. **VALÓSODIK**.

VALÓSODIK, (vál-ó-os-od-ik) k. m. *valósodtam*, —tál, —ott. 1) A mi eszmében, tervben, szándékban létezett, tetteleg, tárgyilag is valóvá vagy valóssá lesz. 2) Amiről sejtésünk, gyanunk, előérzésünk, jóslatunk volt, bebizonyodik, teljeseedik, mint igazán létező tűnik elé. *Sejtésem, gya-*

nám valósodott. Amit jövendőltél, nem valósodott. Máskép: valósúl.

VALÓSUL, **VALÓSUL** (val-ó-s-úl) önh. m. *valósúlt*. L. **VALÓSODIK**.

VALÓSULÁS, **VALÓSULÁS**. (val-ó-s-úl-ás) fn. tt. *valósulás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. L. **VALÓSODÁS**.

VALÓSULAT, **VALÓSULAT**, (val-ó-s-úl-at) fn. tt. *valósulat-ot*, harm. sz. r. —a. Valósult állapot elvont értelemben.

VALÓSULT, (val-ó-os-úl-t) mn. tt. *valósult-at*. Valóvá lett, teljeseedett. V. ö. **VALÓSODIK**.

VALÓSZÍNÜ, v. — **SZINÜ**, (való-szinü) ösz. mn. Ami a valónak némi jeleit, színét viseli; a valóhoz némi tekintetben hasonló, közeledő; amiről nem alaptalan gyanunk, sejtelmünk, előérzésünk van; de ami okvetlenül nem bizonyos, nem világos tudomása, ami az ellenkező lehetőségét nem zárja ki. Rokon értelmű vele: *hihető*.

VALÓSZÍNÜEN, v. — **SZINÜEN**, (való-szintien) l. **VALÓSZÍNÜLEG**.

VALÓSZÍNÜLEG, v. — **SZINÜLEG**, (való-szinüleg), ösz. ih. A valónak látszatával; bihetőleg, de még sem teljes bizonyossággal. Rokon értelműek vele: *hihetőleg, alkalmasint* (latinul: *probabiliter*).

VALÓSZÍNÜSÉG, v. — **SZINÜSÉG**, (való-szintiség) ösz. fn. A valónak némi hasonlatán alapuló sejtetem. Különösen az ismeretek tárgyaira nézve mintegy fél bizonyosság. Rokon értelmű vele: *hihetőség*.

VALÓSZINÜTLEN, (való-szinütlén) ösz. mn. Ami nem csak nem való, hanem a valónak némi színét, hasonlatát sem bírja; alapos okoknál fogva nem bihető.

VALÓSZINÜTLENSÉG, **VALÓSZINÜTLENSÉG** (való-szinütlenség) ösz. fn. Valószinütlén tulajdonsága, miolta valaminek. l. *Valószinütlén*.

VALOTFALU, falu Turóc m. helyr. — *falu-ba*, —ban, —ból.

VALÓTLAN, (val-ó-talan) mn. tt. *valótlán-t*, tb. —ok. Ami nem való, nem igaz; ami csak képzeletben, alaptalan gyanuban, de igazán, tetteleg nem létezik. *Jobb a járat út járatannal, és a való valótlannál*, (Km.).

VALÓTLANSÁG, (vál-ó-ta-lan-ság) fn. tt. *valótlanság-ot*, harm. szr. —a. Tulajdonság vagy állapot, midőn valami valótlán. V. ö. **VALÓTLAN**.

VALPÓ m. város Verőcze m.; helyr. *Valpón* —ra, —ról.

VÁLPONT, (vál-poot) ösz. fn. Azon változási hely, v. időpont, melyben a kétes módon és hatással működött erő vagy személy határozott irányt vesz, s bizonyos hatást fejt ki.

VÁLROKONSÁG, (vál-rokonság) ösz. fn. A vegyészeten, midőn valamely testet egy harmadik anyag szétbont az által, hogy ama test részeinek valamelyike a harmadik anyaghoz nagyobb vonzalmat érez és ezzel egyesült, tehát több közül emezt

választja, ezen vegyülést nevezik válrokonságnak, különösen vegyési válrokonságnak. (Wahlverwandschaft).

VÁLSÁG, (vál-ság) fn. tt. *válság-ot*, harm. szr.

—a. Cselekvés, vagy hatási tünet, mely a mű. köd erőnek azon állapotát jellemzi, mutatja, melyben az érdeklött dolognak, ügynek így vagy amúgy történendő kimenetele várható. (Crisis). Különösen a betegségnek azon fejlettségi foka, mely után annak jó vagy rossz fordulata határozottan következik.

VÁLSÁGOS, (vál-ság-os) mn. tt. *válságos-t*, v. at, tb. —ak. Ami a kétes működési állapot válpontjára ért. A betegségnek *válságos kórjelei*. V. ö. **VÁLSÁG**.

VÁLSÁGTELJES, (válság-teljes) ősz. mn. Nagyon v. nagy mértékben válságos.

VÁLT, (vál-t) áth. m. *vált-ott*, par. —s, htn.

—ni, v. —ani. Köznépiesen : *vált*. Valamit más hasonmával fölcserél, vagy helyettesít. *Ruhát váltani*, a levett helyett mást venni magára. *Tányérokat váltani*, a bepiszkoltak helyett tisztákat adni. *Az őrt fölváltani*. *Egymást bizonyos munkában fölváltani*. „Megváltani a kormányt az ekében.” (Szabó D.) *Útat váltani*. *Állomásonként lovakat váltani*. „Meg kell néha a ruhát váltani : változtatni.” (Szabó D.) „Soha nem akartalak en tegedet egyeb fion (fiún azaz fiúval) elváltanom (-el- v. fölcserélnem. Nádor-cod. 363. l. 2). Hasonneműt viszonz. *Szót váltani valakivel*. *Levelet váltani*. *Gyűrtűt váltani* (a jegyesekről mondják). *Fontos képet váltani*. 3) Bizonyos értéken, pénzen stb. kicserél, magához vesz valamit. *Kiváltani*, *visszaváltani* a zálogba adott jószágot. „Ezen mást kell váltani : venni, szerezni.” (Szabó D.) 4) Némi áron szabadabbá tesz ; bizonyos rosztól megment valakit. *Kiváltani a foglyokat*. *Megváltani életét a haláltól*. *Krisztus urunk az emberi nemet szenvedései és halála által megváltotta a kárhozattól*. 5) Nagyobb pénzdarabot hasonló értékűkisebbekkel vagy bizonyos neműt, anyagút más neműre, anyagúra cserél föl. *A forintot krajczárokrá váltani*. *Aranyat váltani*. *Papirospénzt arannyal, ezüsttel beváltani*. 6) Vadászok nyelvén *vált* a kopó, midőn hajtás közben más vadra talál, s az addig követett nyomot elhagyja. 7) Az emberi hangról is szokták mondani : *jól vált* (vát) *a hangja*, tisztán helyesen dalol v. énekel ; a hangok egymás után jól váltakoznak. *Nem vált a hangja*, nem jól foly egybe vagy rekedt ; néha a hangszerről is mondják. A székegyeknél *össze* (össze) *vátnak* am. egy hangon énekelnek ; *összebeszélnek*, egy húron pendülnek.

Mindezen jelentésekben a *vált* bizonyos viszonyt fejez ki, mely két hasonló nemű vagy értékű fél között létezik ; tehát *váltani* annyit tesz, mint bizonyos tekintetben hasonló két félt egymással fölcserélni, egyiket a másikért adni, venni. Ennélfogva a fél szónemzetség, és vál család ivadéka

(Lugossy J.). V. ö. **FÉL**, név : és **VÁL**, ige. A Budenz J. felhozta mordvin *polavt*- és erzamordvin *polavto*- (váltani, cserélni) igeörzsek is, úgy látszik, mintha a finn *puole*, észt *pole*, lív *puol* (= fél); stb. szókkal volnának összefüggésben.

Képeztetésre olyan, mint ezen igékből : *telik, sérík. esik, kel*, egyszerű *t* képzővel származott : *telt v. iölt, tilt, sért, ejt* (est), *kelt*, és így *válík* vált.

VÁLTAKOZÁS, (vál-t-a-ko-z-ás) fn. tt. *váltakozás-t*, tb. —ok, harm. sz. r. —a. Egymásnak többszöri felváltása.

VÁLTAKOZIK, (vál-t-a-ko-z-ik) k. m. *váltakoz-tam*, —*tál*, —*ott*. Egyik a másikat többször felváltja. *Áprilhóban a napfény és eső váltakozni szokott*.

VÁLTÁS, (vál-t-ás) fn. tt. *váltás-t* tb. —ok, harm. szr. —a. Általán, cselekvés, mely által valamit váltunk, ez igének minden jelentéseit véve. *Felváltás, kiváltás, beváltás, megváltás, visszaváltás. Ruhaváltás, tányérváltás, örváltás, pénzváltás, zálogváltás, gyűrűváltás, jegyváltás* stb. V. ö. **VÁLT**.

VÁLTÁSI, (vál-t-ás-i) mn. tt. *váltási-t* tb. —ak. Váltást illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Örváltási idő. Megváltási díj*, ár. V. ö. **VÁLTÁS**.

VALTASÚR, falu Pozsony m. helyr. —*Súr-ra*, —*on*, —*ról*.

VÁLTHATATLAN, (vál-t-hat-atlan) mn. tt. *válthatatlan-t*, tb. —ok. Amit váltani (ki-, megváltani) nem lehet.

VÁLTIG, (vál-t-ig) ih. Köznépiesen : *váltig*. Addig míg bizonyos mennyiségig mértékig ér, annak fő fokáig menvén mintegy elválva tőle, nagy mértékben, fölötte nagyon ; Lugossy J. szerint : *válatig*, bizonyos pontra (azaz válpontra) fejlődésig. *Váltig elég. Váltig bő, sok*. „Én mégis az doktoroktól váltig csigáztatom.” (Levél 1559-ből Szalay Ág. 400 magyar levél 343 l.) „Az török ide ez földre váltig rabol.” (Ugyanott. 354. l.) Néha : *váltég* (mivel az *ig* régiesen *ég*, mint „mindég” szóban ma is.) „Én penig váltég szólék neki, hogy kárát valaná ha be nem adatná.” (Ugyanott 13. l.) „Váltég harezolánk.” (Ugyanott 167. l.) „Mi itt váltig fáradoznánk az békesség dolgában.” (Gr. Eszterházy M. nádor Rakóczy Gy. erd. fejedelemhez 1644-ben.) „Erőtlen fegyverét váltig forgatta.” (Ugyanaz : Az vármegyékhez). Molnár Albertnél másképen : *váltigen*, latinul : magnopere, satis, admodum ; Szabó Dávidnál másképen : *választig*, *váltigen*, *választigen* am. felette, eléggé. *Váltig intetem. Váltig dolgozott. Váltig szeretett*. Kríza J. értelmezése szerint : alkalmasint, jó részt, csaknem, szintén. *Váltig olyan*, nem épen, de kevés híján akkora és olyan valami (Udvarhely székben.)

E szónak törzse a multidő harmadik személye *vált*, s hasonlók hozzá a szintén mult időből szár-

mazott, s bizonyos határmértékre vonatkozó: *töltig, csordultig, köröm-szakadtig, fáradtig, dultig, untig* stb. Ellentéte: *alig*, vagyis a kellő mértéknek alsó fokáig.

VÁLTIGEN, (vált-ig-en); **VÁLTIGLAN**, (vált-ig-lan) l. **VÁLTIG**.

VÁLTÓ, (vált-ó) mn. és fn. tt. *váltó-t.* 1) Bizonyos időszakonként megszűnő, majd elétűnő működésű, s mintegy felekre válva jelenkező. A viszonynévvel összetett szót alkot. *Váltódáz*, melyben a lázas állapot a lázatlanul mint ellenféllel viszonyos cserében áll. *Váltógazdaság*, midőn ugyanazon földben más-más *féle* terményeket tenyésztenek. 2) Pénzértékre vonatkozólag, az úgy nevezett beváltási pénzjegy (Einlösungsschein), melynek rendeltetése, vagyis rendeltetése volt egy más régebbet beváltani. *Váltópénz* v. *váltójeggy*, v. *váltócédula*, mely amennyiben még régibb okmányokban előjön, ezüst (conventiós) pénzre szokott átváltoztatni, akképen, hogy váltóban 2 ft. 30 kr. teszen egy pengő forintot, vagyis 5 váltó forint két pengő forintot. (Egy pengő ft. pedig osztrák értékben 1 ft. 5 kr.). 3) Mint főnév, oly okmány, mely által annak kibocsátója magát váltójogilag szigorún kötelezi, hogy valamely meghatározott összeget bizonyos helyen és időben vagy maga fizet, vagy annak más általi fizetését eszközöli tekintet nélkül arra, hogy ő kapott e azért valamely értéket vagy sem. V. ö. **VÁLTÓ-ÉRTÉK**. Teljes néven: *váltólevél*. *Idegen váltó*, (intérvény v. tukvány) melyben a kibocsátó az adósság fizetésére egy harmadikat biz meg, vagyis magát bizonyos összegnek egy harmadik általi kifizetésére kötelezi. (Fremder Wechsel, Tratta). *Saját*, némely törvényhozásokban *száraz* vagy, egyes (sola), vagy, *formaszerűtlen* (unförmlich) *váltó*, melyben a kibocsátó magát nevezi meg fizetőnek. *Váltót kibocsátani*, *elfogadni*, *forgatni* stb. Akinek rendelkezése bocsátatik ki a váltó, *rendelményes*; és azon része a váltónak melyben ez van kifejezve: *rendelmény* (Ordre). *Váltókkal üzérkedni* azt teszi: váltókat adni venni, különösen a már készen levő (egy vagy több névvel ellátott, u. m. aláírt, elfogatott, forgatott) váltókat egyezség szerint némely százalék levonásával kifizetni, s magához venni (leszámitolni) és ismét tovább adni stb. A „váltó” v. „váltólevél” nevezet (sajátlag az eredeti olasz *lettera di Cambio* után, honnan a francia *lettre de change*, német *Wechsel* v. *Wechselbrief* s angol *bill of exchange* is) onnan származott, hogy a közép korban a nemzetközi forgalom az ércpénz nemek sokfélesége, és a pénzküldések s utazásoknál a biztonság hiánya miatt oly pénzváltókra szorult, kik a távol országokban másokkal összeköttetésben állának, s a pénzt küldeni vagy utazni szándékozótól a fém pénzt egy iratkával (utalvánnyal) magokhoz váltották, s aztán az utalványra a pénz rendeltetése helyén, a pénz ki is fizettetett. Mai jelentésében is az pénz helyettese levén, minthogy a pénz helyét váltja fel, váltónak

nem helytelenül nevezzük. 4) Pénzi minőség tekintetében *váltópénz*-nek nevezetük az apró pénz is, a forgalomban nagyobb összegek kiegyenlítésére és kisebb vásárlások eszközzésére (Scheidemünze); ilyenek nálunk kiválólág a rézpénzek, néha, különösenben más országokban a kisebb fajta ezüst pénzek is.

VÁLTÓADÁS, (váltó-adás) ösz. fn. Cselekvés midőn valaki váltóféle okmányt ad valakinek V. ö. **VÁLTÓ 3)**

VÁLTÓADÓ, (váltó-adó) ösz. fn. Személy, ki váltónemű okmányt bocsát ki, s ad által valakinek.

VÁLTÓADÓS, (váltó-adós) ösz. fn. Adós ki a váltólevél kibocsátása, vagy elfogadása, vagy forgatásánál, vagy ezekért kezeskedésnél fogva bizonyos mennyiséget fizetni köteles.

VÁLTÓADÓSSÁG, (váltó-adósság) ösz. fn. Adósság, melyet valaki váltólevélnél fogva, váltóval, váltó által csinált v. kötelezett. V. ö. **VÁLTÓADÓS**.

VÁLTÓALKUSZ, (váltó-alkusz) ösz. fn. Alkusz ki váltóknak más részére eladásával vagy megvételével van megbízva.

VÁLTÓÁRUS, (váltó-árus) ösz. fn. Személy ki váltók adás-vevéseivel üzérkedik. V. ö. **VÁLTÓ 3).**

VÁLTÓASZTAL, (váltó-asztal) ösz. fn. 1) Pénzváltó asztala. 2) Bank, vagy nyilvános pénztári hivatal, mely váltóokmányokat elfogad, és kiad.

VÁLTÓBANK, (váltó-bank) ösz. fn. Bankféle intézet, mely részint fém pénzek be- és átváltása s eladásával, részint váltóüzlettel (váltólevelek adás-vevéseivel, leszámításával), de többnyire másértékpapírok üzletével is foglalkodik.

VÁLTÓBELI, (váltó-beli) ösz. mn. Váltóban foglalt; váltóra vonatkozó. *Váltóbeli összeg*. *Váltóbeli kötelezettség*.

VÁLTÓBÉLYEG, (váltó-bélyeg) ösz. fn. Váltókra alkalmaztatni szokott bélyeg, illetőleg bélyeg-ösztet v. bélyegdij, mely más bélyegeknél rendszerint kisebb, minthogy a váltók többnyire rövid időre, közel lejáratra (3—6 hónapra) szólnak.

VÁLTÓBIRLALÓ, v. — **BIRTOKOS** (váltó-bírláló v. — birtokos) ösz. fn. Aki a váltót birtokában tartja, habár nem is tulajdonos pl. csak meghatalmazott; különösenben használtatik e kifejezés oly üresforgatmánynál, midőn a birtokos neve a váltón elé sem fordul.

VÁLTÓCZÉDULA, (váltó-cédula) ösz. fn. l. **VÁLTÓ, 2)**

VÁLTÓCZIRKALOM, (váltó-czirkalom) ösz. fn. Czirkalom, melynek egyik szarát le lehet venni, s helyébe írni, vagy tollat alkalmazni.

VÁLTÓDIJ, (váltó-dij) ösz. fn. Aki a váltót mint jótálló (forgató), idegen váltóban kibocsátó s nem mint főadós váltja magához, ezért a főadóstól, vagy saját előzőjétől, midőn a váltónak kifizetését

magán úton vagy perben követeli, némi díjt is igénybe vehet, mely a magyar váltótörvény szerint egy harmad rész ($\frac{1}{3}$) százalék.

VÁLTÓÉRTÉK, (váltó-érték) ősz. fn. Azon érték akár pénzben, akár árukban, akár előbbi adósságban, melyért a váltó kibocsátattott, azaz melyet kapott akár az egyenes váltóadás, akár a többi aláírók egyike vagy másika, midőn a váltókötelezettséget, annak bekövetkezendő kifizetését magára vállalá. Azon kifogás, hogy a váltóadások egyike vagy másika értéket nem kapott, a magyar váltótörvénykezésben el nem fogadtatik, minthogy minden aláíró váltóadás egyetemleg van kötelezve, sőt ha egyik sem kapott volna is értéket, a váltó hitele, mint-hogy rendeltetése a forgalmat előmozdítani, azt kívánja, hogy azon kifogással élni ne lehessen; ezért a váltó aláírása nagy ovatosságot igényel.

VÁLTÓFELTÖRVÉNYSZÉK, (váltó-fel-törvény-szék) ősz. fn. Másod fokú váltóbiróság. Egyéb-iránt e nevezet legújabbban megszűnt, s váltóügyekben is a királyi tábla illetékes (külön tanácsban).

VÁLTÓFOLYAM v. — **FOLYAMAT**, (váltó-folyam v. folyamat) ősz. fn. A váltólevelek időnként folyó, elfogadott becsúra, főleg két különböző (más országokban fekvő) pénzpiacok között.

VÁLTÓFÖLD, (váltó-föld) ősz. fn. Mivelés alá vett föld, melyben bizonyos időszak lefolyta alatt évenként más-más gabonát, vagy egyéb növényt termesztnek.

VÁLTOGAT, (vál-t-og-at) gyak. áth. m; *váltogat-tam*, — *tál*, — *ott*. par. *váltógass*, Gyakran, többször, ismételve vált; cserélget. *Asztalnál tányérokat váltogatni. Egymást bizonyos munkában föl-váltogatni. Pénzt váltogatni. Ülőhelyét váltogatni* V. ö. **VÁLT.**

VÁLTOGATÁS, (vál-t-og-at-ás) fn. tt. *váltogatás-t* tb. — *ok*, harm. szr. — *a* Cselekvés, mely által bizonyos hasonneműeket vagy hasonértékűeket váltogatunk egymással; cserélgetés. V. ö. **VÁLTOGAT.**

VÁLTOGATÓ, (vál-t-og-at-ó) mn. tt. *váltogató-t*. 1) Aki váltogat, cserélget. 2) Ami időszakonként előfordul, majd megszűnik. *Váltogató láz, tünemény*. 3) Növénytani ért. *váltogató levelek*, v. *ágak*, midőn az egyik levél vagy ág a szár egyik oldalán alább, másik pedig a szár másik oldalán föl-lebb áll, pl. a dohány növény levele; máskép: *kerülgetők*, mennyiben a szárát mintegy kerülgetik; ellentéte: *ellenes*.

VÁLTOGATVA, (vál-t-og-at-va) ih. Egymást gyakran, ismételve, többször felváltva. *A lakosok váltogatva végzik az éjőri kötelességet.* „A fényes leveken a levelkék, a kétsoros füzéren a virágok váltogatva állanak.” (Diószegi-Fazekas. Fűvészkönyv. 14. l.) V. ö. **VÁLTOGAT**; **VÁLTOGATÓ**.

VÁLTÓ-GAZDASÁG, (váltó-gazdaság) ősz. fn. Földmívelési gazdaság neme, midőn valamely

telken bizonyos időszak leforgása alatt évenként más-más gazdasági növényeket termesztnek.

VÁLTÓGERENDA, (váltó gerenda) ősz. fn. A háztetőn gerenda, mely egy másikba vagy több másba van eresztve.

VÁLTÓHÁZ, (váltó-ház) ősz. fn. 1) Ház, melyben különeműi pénzeket váltani lehet. 2) Kereskedőház, mely váltókkal üzérkedik.

VÁLTÓHELY, (váltó-hely) ősz. fn. Hely, melyen valamit váltani, felváltani beváltani, kiváltani, elváltani lehet, vagy szokás, vagy kell. Különösen azon hely, melyben a váltó keletkezett.

VÁLTÓHITEL, (váltó-hitel) ősz. fn. Hitel, mely váltólevelen alapszik.

VÁLTÓHITELEZŐ, (váltó-hitelező) ősz. fn. Hitelező, ki a váltó értéke fejében a váltó tulajdonába jutott, különösebben aki váltóra adott kölcsönt.

VÁLTÓINTÉZVÉNYES, (váltó-intézközlő) 1. **VÁLTÓRENDELMÉNYES**.

VÁLTÓJEGY, (váltó-jegy) 1. **VÁLTÓ** 2).

VÁLTÓJEGYZŐ, (váltó-jegyző) ősz. fn. Váltóvásárok fölvetelére megbízott közhitelességű személy, ki az eddigi magyar törvény szerint a jelesb ügyvédek közül neveztetik ki.

VÁLTÓJOG, (váltó-jog) ősz. fn. A váltófélé okmányokat tárgyzó jogok és törvények összvege.

VÁLTÓJOGI, (váltó-jogi) ősz. mn. Váltójogot illető, arra vonatkozó, annak rendszabályaiban alapuló. *Váltójogi kezesség. Váltójogi eljárás, végrehajtás. Váltójogi műszó.*

VÁLTÓJOGILAG, (váltó-jogilag) ősz. ih. Váltójogra vonatkozva, arra alapítva. *Váltójogilag perelni be, marasztalni el valakit.*

VÁLTÓKAMAT, (váltó-kamat) ősz. fn. Váltó-szerződéseknel a megállapított kamat, a lejáratig mindjárt előre le szokták vonni, vagy a váltóösszetbe betudni. A lejárat utáni késedelmi kamat, ha más szerződés nincs, száztól hat.

VÁLTÓKELET, (váltó-kelet) ősz. fn. A váltó keltének (kibocsátási évének, hónapjának és napjának) írásban kitétele.

VÁLTÓKÉMLET, (váltó-kémllet) ősz. fn. A váltó tovább adásának vagyis küldésének azon módja, mely szerint több váltópiacok közül az választatik, s a váltó azon keresztül küldetik tovább, a melynél kevesebb költség s veszteség forog fen.

VÁLTÓKÉPESSÉG, (váltó-képesség) ősz. fn. Jogosultság, hogy valaki akár váltót birhasson és ennek alapján szükség esetében a váltóadóst vagy adósokat beperelhesse, akár magát váltójogilag mint adós kötelezhessen; amaz *cselekvő*, emez *szenvedő váltóképesség*.

VÁLTÓKERESÉT, (váltó-kereset) ősz. fn. 1) Váltókövetelés, mely beperlés végett bíróság elé terjesztendő vagy már bíróság elé van terjesztve. 2) Maga azon irat (váltókeresetlevél), melyen a váltó-

követelés van annak módja és szabályai szerint följegyezve.

VÁLTÓKERESETI, (váltó-kereseti) ösz. mn. Váltókeresetre vonatkozó, azt illető.

VÁLTÓKERESKÉDÉS, (váltó-kereskédés) ösz. fn. Kereskedés neve, melyet valaki váltóokmányok bevételével-adásával üz, különösen midőn a váltókat fizetési idejük előtt aránylagos levonással (disconto) bevásárolja; máskép: *váltóüzlet*.

VÁLTÓKERESKÉDŐ, (váltó-kereskédő) ösz. fn. Személy, ki váltókkal kereskedik, üzérkedik.

VÁLTÓKEZES, (váltó-kezes) ösz. fn. Aki a váltóadóssággért vagyis a váltólevélnek annak idején leendő kifizetéseért jót áll, tekintettel akár a kibocsátó, akár a forgató, akár és többnyire az elfogadó köteleztetésére; még pedig a váltókezes rendszerent készfizető is, azaz a váltókötelezettel együtt egyetemesen áll tartozásban, úgy hogy a váltótulajdonos akár őt, akár a kiért kezességet vállalt, akár egyszerre mindkettőt beperelheti és elmarasztaltathatja.

VÁLTÓKEZESSÉG, (váltó-kezesség) ösz. fn. Kezeskedés vagyis jótállás valamely váltóadósért. V. ö. **VÁLTÓKEZES**.

VÁLTÓKOSARAZÁS, (váltó-kosarazás) ösz. fn. Trágyázási mód, midőn valamely szántóföldön a juhokat úgy nevezett kosár, vagy is esztrengaféle kerítés között tartogatják, hogy állóhelyeiket ganajozzák; s mennyiben ezt majd egyik, majd másik földrészen fölváltva teszik, innen 'váltókosarazás' a neve.

VÁLTÓKÖNYV, (váltó-könyv) ösz. fn. Üzerek és váltókereskedők könyve, melybe váltóüzleteiket bejegyzik.

VÁLTÓKÖVETELES, (váltó-követelés) ösz. fn. Követelés, mely váltólevelen alapszik.

VÁLTÓKUFÁR, (váltó-kufár) ösz. fn. Megvető, gúnyos értelemben am. váltókkal nyeréskedő.

VÁLTÓKUFÁRSÁG, (váltó-kufarság) ösz. fn. Gúnyos értelemben aprólkos váltókkal nyeréskedés.

VÁLTÓKÜLDÉNY, (váltó-küldény) ösz. fn. A váltónak azon neve, mely által a váltót távol helyre a rendelményes küldi, mint forgató írván nevét a váltóra; s ebben különbözik a közönséges *intérvény* (v. *tukvány*) szótól, melyben rendelményesnek azt írják, akinek számára küldetik a váltó. Használják magában a 'küldény' szót is. (Rimesse.)

VÁLTÓLÁZ, (váltó-láz) ösz. fn. Láz, melyben a kórrohamok időnként fölváltva jelenkeznek, midőn a beteg majd lázban szenved, majd szabad tőle, milyen különösen a harmadnapos hidegláz.

VÁLTÓLESZÁMÍTOLÁS, (váltó-le-számítolás) ösz. fn. Váltólevél megvétele, megvásárlása, még pedig rendszerent annak lejárat (fizetési határideje) előtt bizonyos százalék levonásával.

VÁLTÓLEVÉL, (váltó-level) ösz. fn. 1. **VÁLTÓ** 3).

VÁLTÓLOVAGLÁS, (váltó-lovaglás) 1. **VÁLTÓNYARGALÁS**.

VÁLTÓMÁSODLAT, (váltó-másodlat) ösz. fn. A váltónak másod példánya, másodváltó. (Secunda-Wechsel.)

VÁLTÓMÁSOLAT, (váltó-másolat) ösz. fn. Az eredetiről lemásolt váltó, mely lehet ismét egyszerű vagy hitelesített. Különbözik ettől a *váltó-másodlat*.

VÁLTÓMUNKA, (váltó-munka) ösz. fn. A mesterembereknél valaki által megrendelt munka, különböztetésül a vásári munkától.

VÁLTÓNYARGALÁS, (váltó-nyargalás) ösz. fn. Szorult helyzetben a nem szilárdul álló kereskedő azon visszaélésre vetemedik, hogy majdan lejárandó váltójának kifizetése végett ismét újabb váltót v. váltókat bocsát ki és ad el; vagy pedig azt, akire váltót intézvényszerzett, megbízza, hogy szintén ő reá intézvényszerzett egyet vagy többeket stb. (Wechselreiterei). Látni való hogy ezekben egyik váltó mintegy nyargal a másikon; s minthogy ezen nyargaltatások a legjobb esetben is költséggel, dijjakkal, leszámítolásokkal stb. járnak, mindezek, ki-vált ismételt esetekben végromlásra vezethetnek.

VÁLTÓÓVÁS, (váltó-óvás) ösz. fn. Rendszerent a váltólevél el nem fogadása vagy ki nem fizetése esetében ezen körülményekről hiteles személy (váltójegyző) által kiadott bizonyítvány a végett, hogy a váltótulajdonos viszkereket indithasson.

VÁLTÓÖSSZEG, (váltó-összeg). A váltólevelében foglalt és rendszerent mind számokkal mind betűkkel kiírt pénzmennyiség.

VÁLTÓPÉNZ, (váltó-pénz) ösz. fn. 1) L. **VÁLTÓÖSSZEG**. 2) L. **VÁLTÓ**, 4) pont alatt.

VÁLTÓPIACZ, (váltó-piacz) ösz. fn. Nagyobb kereskedelmi város, hol váltókkal, főképen a nemzetközi forgalom végett, rendes üzlet van folyamatban.

VÁLTÓRENDELET, (váltó-rendelet) 1. **VÁLTÓRENDTARTÁS**.

VÁLTÓRENDELMÉNY, (váltó-rendelmény) ösz. fn. A váltólevélnek azon része, melyben az van kifejezve, kinek rendelkezésére bocsátatott az ki.

VÁLTÓRENDELMÉNYES, (váltó-rendelményes) ösz. fn. Azon személy, kinek részére vagyis rendelkezésére bocsátatott ki a váltó. Nevezetik váltóhitelezőnek is, de ez tágasb értelmű, mert ez lehet forgatmányos is. A 'rendelményes' szó helyesebb mint 'intézvényszerzett' L. **RENDELMÉNYES**.

VÁLTÓRENDTARTÁS, (váltó-rend-tartás) ösz. fn. Váltójogra vonatkozó felsőbb hatósági rendeletek, melyeket a váltók kibocsátásában, elfogadásában, fizetésében stb. megtartani kell; használják e kifejezést megkülönböztetésül a váltótörvénytől, amennyiben amaz nem valamely alkotmányos törvényhozó testülettől, hanem korlátlan hatalomtól származik. V. ö. **VÁLTÓTÖRVÉNY**.

VÁLTÓSLAG, (vált-ó-os-lag) ih. Katalin prózai legendájában am. váltva, felváltva. „Négy

forgó kerekeket szereztete, es élös borotvákka! megfizeté (füzeté), kik egymás ellen váltóslag forognának.“ (Toldy F. kiadása. 269 l.)

VÁLTÓSZABÁLYZAT, (váltó-szabályzat) ősz. fn. Váltólevelekre vonatkozó szabályok összege.

VÁLTÓSZABÓ, (váltó-szabó) ősz. fn. Szabó, aki a neki általadott kelméből bizonyos megrendelők számára, vagy általán megrendelésre készít ruhane!müket; különböztetésül a vásári szabó-tól, ki úgy nevezett vásári munkákat az ön maga által vett kelméből készít.

VÁLTÓSZÁMLA, (váltó-számla) ősz. fn. Kereskedői vagy váltóüzéri könyvekben a kapott v. vett és tova adott váltólevelekről vezetett számla.

VÁLTÓSZÁMOLÁS, v. —**SZÁMOLAT**, (váltó-számolás v. — számolat) ősz. fn. Számolás, mely által meghatározzák, vagyis fölvetik, mennyit ér a váltófolyam szerint bizonyos nemű pénz, vagy mily viszonyban áll egyik pénz neve a másikhoz. Jelentheti az egész- vagy részletfizetésekről vezetett jegyzéket is. Különbözik a váltóleszámitolás.

VÁLTÓSZEG, (váltó-szeg) ősz. fn. Szeg, mely a cságatyút az ekerúddal öszveköti, s melyet ennek sorlyukaiba kény szerént által lehet tenni. V. ö. **CSÁGATYU**.

VÁLTÓSZERZŐDÉS, (váltó-szerződés) ősz. fn. Szerződés az iránt, hogy valaki váltólevélben kötelezi magát.

VÁLTÓSZOKÁS, (váltó-szokás) ősz. fn. Valamely váltópiaczon bevett szokás a váltófizetési határidőre nézve, mely a magyar törvény szerént lát után 14 nap.

VÁLTÓSZÖGLET, (váltó-szöglet) ősz. fn. Mértani ért. egymással szemközt álló szögletek.

VÁLTÓTÁNCZ, (váltó-táncz) ősz. fn. Táncz, melyben majd egyik, majd másik tánczol, vagy melyben a tánczos párok egymással váltakoznak.

VÁLTÓTÁR, (váltó-tár) ősz. fn. l. **VÁLTÓASZTAL**; **VÁLTÓHÁZ**.

VÁLTÓTELEP, (váltó-telep) ősz. fn. Ha a váltó nem az elfogadónak a váltóban kitett lakhelyén, hanem más helyen fizetendő, ez telepnek hívatik, melyben a magyar törvény szerént különösen annak neve is megemlítendő, kinél a fizetést fölvehetni.

VÁLTÓTOLDAT, (váltó-toldat) ősz. fn. Ha a váltólevél hátiratokkal már egészen megtelt, ahhoz varrás vagy pecsételé! által még egy darab papírt függesztenek, s ezt toldatnak hívják.

VÁLTÓTŐKE, (váltó-tőke) l. **VÁLTÓÖSZSZEG**.

VÁLTÓTÖRVÉNY, (váltó-törvény) ősz. fn. A váltókra, váltólevelekre mint okiratokra vonatkozó és az államhatalmak megosztása folytán törvény hozásra jogosított testülettől, (országgyűléstől) minden tényező hozzájárulásával szabályszerűleg alkotott törvény.

VÁLTÓTÖRVÉNYI, (váltó-törvényi) ősz. mn.

Váltótörvényre vonatkozó, azt illető, azon alapuló. *Váltótörvényi eljárás, elmarasztalás.*

VÁLTÓTÖRVÉNYKEZÉS, (váltó-törvénykezés) ősz. fn. Törvénykezés vagyis peres eljárás váltóügyekben.

VÁLTÓTÖRVÉNYSZÉK, (váltó törvény-szék) ősz. fn. Törvényszék, mely a váltóügyek iránt támadt perekben ítél.

VÁLTÓTÖRVÉNYSZÉKI, (váltó-törvény-széki) ősz. mn. Váltótörvényszékre vonatkozó, ahhoz tartozó, azt illető, attól származott. *Váltótörvényszéki utasítás. Váltótörvényszéki elnök, bíró, jegyző, íglató, kiadó. Váltótörvényszéki ítélet.*

VÁLTOTT, (vál-tott) mn. tt. *váltottat*. Ami váltva van. Átv. ért. színe hagyott, elszigorodott. *Milyen váltott vagy!* (Kriza J.).

VÁLTOTTGYERMEK, (váltott-gyermek) ősz. fn. A babonások hiszeme szerint, idéetlen, idomtalan, gyűge gyermek, kit, mint mesélik, ördög valamely boszorkánytól nemzett, s más gyermek helyébe csempesztett. Szélesb ért. szüleitől egészen elü!tött korcsgyermek.

VÁLTOTTMUNKA, (váltott-munka) ősz. fn. Megrendelésre készített mesteremberi munka; különböztetésül a vásári munkától. V. ö. **VÁLTÓSZABÓ**.

VÁLTÓÜGY, (váltó-ügy) ősz. fn. Váltólevelekre vonatkozó mindenféle ügy, pl. váltókibocsátás, váltóelfogadás, forgatás, váltókereset stb.

VÁLTÓÜGYLET, (váltó-ügylet) l. **VÁLTÓÜZLET**.

VÁLTÓÜZÉR, (váltó-üzér) l. **VÁLTÓKERESKEDŐ**.

VÁLTÓÜZLET, (váltó-üzlet) ősz. fn. Váltók adása vevése, kibocsátás, forgatás, elfogadás, különösen leszámítolas által, váltókkal nyereszkdés.

VÁLTÓVÉGREHAJTÁS, (váltó-végre-hajtás) ősz. fn. Váltókeresetből származott bírói végrehajtás.

VÁLTÓVEVÉS, (váltó-vevés) ősz. fn. Egy vagy több váltófőle okiratnak nyerekedés végetti megvásárlása.

VÁLTÓVISZKERESET, (váltó-visz-kereset) ősz. fn. Nem a főadósok (ú. m. idegen váltóban az elfogadó, saját váltóban a kibocsátó), hanem a jótállók, úgynevezett előzők elleni viszkereset.

VÁLTOZANDÓ, (vál-t-oz-and-ó) mn. tt. *változandó-t*. A mi változásnak van kitéve; nem állandó, ami nem marad úgy, a mint jelennem van. V. ö. **VÁLTOZÉKONY**.

VÁLTOZANDÓSÁG, (vál-t-oz-and-ó-ság) fn. tt. *változandóság-ot*, harm. szr. — a. Tulajdonság, melynél fogva valami változandó, jelen állapotában nem maradandó. V. ö. **VÁLTOZANDÓ**.

VÁLTOZÁS, (vál-t-oz-ás) fn. tt. *változás-t*, tb. — ok, harm. szr. — a. Akármily állapotnak vagy létezésnek egy más újjal történő fölcserélődése. *Idő-változás, sorsváltozás, színváltozás, átváltozás, egész-*

ségyváltozás, némi gyöngékedés. *Országos időváltozás*.
V. ö. VÁLTOZIK.

VÁLTOZÁSI, (vál-t-oz-ás-i) mn. tt. *változási-t*,
tb. —ak. Változást illető, ahhoz tartozó, arra vo-
natkozó. *Időváltozási előjelek*.

VÁLTOZAT, (vál-t-oz-at) fn. tt. *változat-ot*,
harm. szr. —a. 1) Új állapot, jelenség, tünemény, mely
egy másik helyett jön létre, mely azt mintegy föl-
váltja. 2) A zenészetben valamely alapidallamnak a
hangszerhez alkalmazva művészetibb, legalább mes-
terségesebb modorban eléadott módosítása, mely ál-
tal az eléadó különösen az illető hangszerezen szerzett
jártasságát akarja kitüntetni. (Variatio). 3) A régiek-
nél eléjön, 'váltság' helyett is.

„Isteneket felemeltet,
Nekik teszen áldozatot,
S ő binéért változatot.“

Katalin Versesleg. (Toldy F. kiadása 77. l.)

VÁLTOZATLAN, (vál-t-oz-atlan) mn. tt. *vál-
tozatlan-t*, tb. —ok. 1) Ami bizonyos idő folyta alatt
ugyanazon állapotban, mivoltában állandóan meg-
marad. *Változatlan egészség, időjárás, szerencse. Vál-
tozatlan kedély, akarat*. 2) Ami szükségképen létezik,
a mi lényegénél fogva mindig ugyanaz. *A természet-
nek változatlan törvényei*. Különösen, öröktől fogva
létező. *Az Isten változatlan*. Különbözik: *változ-
hatatlan*.

VÁLTOZATLANSÁG, (vál-t-oz-atlan-ság) fn.
tt. *változatlanság-ot*, harm. szr. —a. A létezőnek
tulajdonsága, melynél fogva az változatlan állapo-
tban marad. V. ö. VÁLTOZATLAN.

VÁLTOZATLANUL, (vál-t-oz-atlan-ul) ih.
Változat nélkül, ugyanazon állapotban maradva.

VÁLTOZATOS, (vál-t-oz-at-os) mn. tt. *változa-
tos-t*, v. —at, tb. —ak. Ami más-más állapotban, alak-
ban, jelenségekkel, működéssel, hatással mutatko-
zik. Különféle vegyes tárgyakból álló. *A természet
művei igen változatosak*.

VÁLTOZATOSAN, (vál-t-oz-at-os-an) ih. Vál-
tozatos minőségben vagy állapotban.

VÁLTOZATOSSÁG, (vál-t-oz-at-os-ság) fn.
tt. *változatosság-ot*, harm. szr. —a. Tulajdonság,
midőn valami változatos alakban tűnik elé; sokféle-
ség, különféleség, más-más neműség.

VÁLTOZÉKONY, (vál-t-oz-ék-ony) mn. tt.
változékony-t, v. —at, tb. —ak. Ami természeténél
fogva változásra hajlandó, s más-más alakban tü-
nik föl. *Változékony kedély*, azaz szeszélyes.

VÁLTOZÉKONYSÁG, (vál-t-oz-ék-ony-ság)
fn. tt. *változékonyság-ot*, harm. szr. —a. Változásra
hajlandó tulajdonság; állapotí mulandóság.

VÁLTOZÉKOS, (vál-t-oz-ék-os) mn. tt. *válto-
zékos-t* v. —at, tb. —ak. L. VÁLTOZATOS.

VÁLTOZHATATLAN, VÁLTOZHATLAN,
(vál-t-oz-hat-[at]lan) mn. tt. *változhatatlan-t*. tb.
—ok. Amin változtatni nem lehet, nem szabad, ami-
nek szükségképen úgy kell maradnia, amint van;

ami változásnak nincs alá vetve; végképen elha-
tározott. *Változhatatlan akarat*.

VÁLTOZHATATLANSÁG, VÁLTOZHAT-
LANSÁG, (vál-t-oz-hat-[at]lan-ság) fn. tt. *változha-
tatlanság-ot*, harm. szr. —a. Tulajdonság, melynél
fogva valami változhatatlan.

VÁLTOZHATATLANUL, VÁLTOZHATLA-
NUL, (vál-t-oz-hat-[at]lan-ul) ih. Változhatatlan
állapotban, vagy módon; szükségképen úgy ma-
radva, amint van; végkép eltökélett, elhatározott
módon.

VÁLTOZHATLAN; VÁLTOZHATLANSÁG,
stb.: l. VÁLTOZHATATLAN: VÁLTOZHATAT-
LANSÁG.

VÁLTOZIK, (vál-t-oz-ik) k. m. *változ-tam*,
—tál, —ott, par. —zál. Előbbi állapota, mivolta
másra fordul, más alakban tűnik elé, nem marad az,
vagy olyan, ami, vagy amilyen azelőtt volt. *A derűs
idő borusra, a borús derűsre változik. Régi vig kedélye
komorra változott. A hernyó pillangóvá változik. A
világ sorsa változik, megváltozik. Betegsége után
egészen elváltozott. „Változton változik“ Csúzi Trom-
bitájában am. szüntelen változik, oly alkatú mint
„folyton foly, menten megy.“ Meg-, kiváltozni, régiesen
am. magát meg-, kiváltani. Szabó Dávidnál is „ki-
váltolni“ am. szabadulni, mentekezni (azaz mene-
kedni). Eléjön 1641-ben kiadott egy bizonságlevél-
ben: „Egy igaz holdult embert vittek el, Fülemen
Lázár nevűt negyed magával, maga változott ki
600 flor.“ — „Molnár György feleségét, az ki 450
forénton változott ki.“ (Régi Magyar Nyelveml. III.
K. 362. l.). A Nádor codexben *megváltozni*. „Mondá
meg, ha vagy on (-e) valami kedvezés és ha megvál-
tozhatnak (-e) kéncsesel avagy ez világi ajándékok-
val.“ (335. l.). Ugyane codexben „valamibe vál-
tozni“ am. valamivé változni (l. végül a Szótárban).*

Képeztetésre hasonlók hozzá: *tartozik, költö-
zik, rejtezik, hűtözik, osztózik*.

VÁLTOZÓ, (vál-t-oz-ó) mn. tt. *változó-t*. Ál-
talan, ami előbbi állapotát, alakját, bizonyos tulaj-
donságát egy másféle újjal cseréli föl, ami nem
mindig azonképen létezik, mutatkozik, jelenkezik;
állhatatlan; szeszélyes stb. *Változó idő. Változó
ünnepek*, melyek nem minden évben ugyanazon idő-
pontra esnek, p. husvét, pünköszt, úrnapija. A dunai
hajóvontatók nyelvén azon hely, melyen a vontató
lovakat egyik partról a másikra áteszik. *Komárom-
tól Pozsonyig sok változó van*. Erdélyben: fehérnemű
ú. m. üng. gatyá, melyet t. i. időnként felváltva szo-
kás viselni.

VÁLTOZÓSÁG, (vál-t-oz-ó-ság) fn. tt. *válto-
zóság-ot*, harm. sz. r. —a. Változó minőség, vagy
állapot.

VÁLTOZTAT, (vál-t-oz-tat) mivel. m. *változ-
tat-tam*, —tál, —ott. par. *változtass*. Akár-
miféle működés, vagy erő által eszközli, hogy va-
lami változzék. *Ami meg nem lehet változtatni, azt
legjobb elfeledni*. (Km.). *Változtass rajta. Azon lehetet-*

len változtatni. Néha az egyszerű „vált” azaz, „csere” helyett használják. *Ruhát változtatni. Helyét, lakását minduntalan változtatja.* V. ö. VÁLTOZIK.

VÁLTOZTATÁS, (vál-t-oz-tat-ás) fn. tt. *változtatás-t.* tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valamit, vagy valamin változtatunk; v. ö. VÁLTOZTAT.

VÁLTOZTATHATATLAN, **VÁLTOZTATHATLAN**, (vál-t-oz-tat-hat-[at]lan) mn. tt. *változtathatatlan-t.* több. —ok. Amit, vagy amin változtatni lehetetlen, vagy nem szabad, nincs erőnk; aminek szükségképen úgy kell maradnia, amint van.

VÁLTOZVÁNY, (vál-t-oz-vány) fn. tt. *változvány-t.* tb. —ok, harm. sz. r. —a. Minőségre vagy alakra nézve átváltozott test, anyag. Mondják különösen növényről, gyümölcsről, midőn az elvetett magból vagy mag után az eredetitől elütő más fajta növény, v. gyümölcs terem.

VÁLTSÁG, (vál-t-ság) fn. tt. *váltság-ot*, harm. szr. —a. 1) Más által akármiképpen letartóztatott személynek vagy jószágának bizonyos díjért átváltétele, illetőleg megszabadítása. *Mit kívánsz váltságul?* (Szabó D.). Innen a *váltságdíj*, *váltságbér*, *váltságpénz* összetett szók. „Üdvözlégy angyali kenyer, váltságunkért adatott bér.” (Egyházi ének.) 2) Maga azon díj, vagy bér, melyet a megváltásért adni kell. *Levélváltság*, *zálogváltság*, melyen a levelet, zálogot kiváltjuk. 3) Régiesen pl. a Nádor-codexben előjön „választás” jelentésében. „Ő mely igen bódogtalan váltság választani az örök ként.” (107. l.). De előjön mai jelentésében is: „Pokolba valamely száméylek mennek, továbbá nincsen ő nekik váltságnak reménysége... ha mind ez velág ő kéncsét érte adná, egy pokolbeli lelköt meg nem szabadíthatnának.” (335. l.). Továbbá „csere” jelentésében. „Minemű váltságot től (tevé) ez napon, mert ime adaték neköm szolgál az úrért.” (363. l.).

Képeztetésre olyan, mint a hasonló alakú igékből származott *költség*, *mentség*.

VÁLTSÁGBÉR, (váltság-bér) ősz. fn. Bér, becsár, melyen más hatalmában, birtokában levő, letartóztatott személyt vagy dolgot visszaváltunk, megváltunk, megszabadítunk, legyen az pénz, vagy akármily más becsérték.

VÁLTSÁGDIJ, (váltság-dij) l. **VÁLTSÁGBÉR**.

VÁLTSÁGÖSSZEG, (váltság-összeg) l. **VÁLTSÁGPÉNZ**.

VÁLTSÁGPÉNZ, (váltság-pénz) ősz. fn. Váltságbér bizonyos pénzösszegben.

VÁLTSZIRMU, (vál-t-szirmu) ősz. mn. A növénytanban olyan bokrétráról mondják, melynek szirmjai semmi részben nem nőttek össze egymással pl. a szegfü bokréájában. (Dialypetala).

VÁLTVA, (vál-t-va) ih. Majd egyik, majd másik; majd most, majd máskor; majd így, majd

úgy; majd pihenve, majd működve st. *Ketten egy ruhát váltva viselnek. A nőtestvérek váltva teszik a konyhai munkát. A paripákat váltva használni.* V. ö. VÁLT.

VÁLÚ, **VÁLU**, (vál-u) fn. tt. *válu-t*, tb. —k. kicsiny. *valucska*. 1) Kisebb nagyobb darabfából való, öblösen kivéssett, hosszukás edény, melyből a barmokat, házi madarakat stb. itatni, illetőleg etetni is szokták. *Kút mellett itató válu. Juhokot szó, abrakoló válu. Disznóválu*, melyből a disznókat etetik. *Madróválu* a kalitkában. *Tyukok és más barmfiak váluja. Malomválu*. 2) Agyagból égetett, vagy kőből vésett hasonló alakú, és czelepra való edény. 3) Más váluforma készület, pl. csatorna. 4) A hajósoknál Kenessey A. szerint azon födélzeti burkony, mely a bőrfával (kis bálvánnyal) közégyenesen a hajó födélzetét körülfutja; s a tölgy hajókon a tető mellett jobbra balra a hajó hosszában járdát képez; másképp: *járó deszka*, Komáromban: *mesterdeszka*. (Wassergang, Leibhölzer, Gangbord). 5) A Debreczeni Legendáskönyvben előjön, „árnyékszék” (latrina) jelentésében. Másképp tájdivatosan: *vályu*, v. *váju*, melyek alapfogalomban rokonok, de gyökeikre nézve csekély eltéréssel különbözök, t. i. a *váló* törzse *vál-(ik)* mennyiben egymástól elváló oldalai vannak; a *váju* törzse pedig *váj*, mert ki van vájva, azaz, vésve. Hasonló rokonságuk a *válog* és *vájog*. „Vályu” pedig akár egyik, akár másikkal módosulhatott. — Képeztetését illetőleg azon *u ü* képzőjü szók osztályába tartozik, melyek eredetileg igenevek, vagyis részesülők, s miután főnevekké lettek, *ó ő* helyett *u ü*-vel is ejtetnek, milyenek: *csikoltó* csikoltú; *sutó* sutu: *furó* furu, *pattantó* pattantyú; *szivató* szivatyu; *töptörtő* töptörtü; *seprő* seprü; *mé. ő* mérü; *ütő* ütü; *véső* vésü stb. Molnár Albertnél is — Éder kiadásában — „válu” színte előjön *váló* alakban. Jancsóvicssal szlávul: *válov*.

VÁLÚ—, v. **VÁLUCSATORNA**, (válu-csatorna) ősz. fn. Váluformájú csatorna, vízvezető válu, p. mely a vizet a malomkerékre viszi.

VÁLÚ—, v. **VÁLÚPIKK**, (válu-pikk) ősz. fn. Növénynem az együttnevezők seregéből s egyenlő nők rendéből; vaczka kopasz, csészéje két soros, a külső sor néha kevés apró pikkelyekből áll; a belsőnek levelkői befelé válusak. (Lapsana). Fajai Diószegi-Fazekasnál: *piczi*, *büdös*, *czérnadgu* válu pikk.

VÁLUS, (1) l. **VÁLLUS**.

VÁLUS, (2) v. **VÁLÚS**, (vál-u-os) mn. tt. *vá-lus-t*, v. *at*, tb. —ak. Váluval ellátott, vagy válu formára kivéssett, alakított. *Vá-lus kút*. A növénytanban azon bemélyedésre vonatkozólag mondják, mely a levélen, vagy valamely szervén hosszában végig vonúl, mint a bunkós hajma (allium sphaerocephalum) levelén.

VÁLÚZ, **VÁLUZ**, (vál-u-oz) áth. m. *vá-luz-tam* —tál, —ott, par. —z. 1) Váluval fölcsere. 2) Válu gyanánt öblösre váj, vés valamit.

VÁLÚZÁS, **VÁLUZÁS**, (vál-u-oz-ás) fn. tt.

válúzás-t, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Cselekvés midőn valamit válúznak. V. ö. VÁLÚZ.

VÁLVA, v. VÁLVÁN, megválva, megválván, összetételben am. kivéve, kivévén. Pesti Gábornál is: „Kiket mind elada, kettétől megválva.“ (Aesopus élete. Toldy F. kiadása 14. l.). „Gyermekeitől megválván (gyermekeket kivévén) megkeresztöle két negyven ezer embört.“ (Nádor-cod. 617. l.). L. VÁL, VÁLIK alatt.

VÁLY, ALSÓ—, falu, FELSŐ—, falu és puszta Gömör m.; helyr. — *Vály-ba*, — *ban*, — *ból*.

VALYKÓCZ, falu Abauj és Sáros m.; helyr. *Valykócz-ra*, — *on*, — *ról*.

VÁLYOG, VÁLYOK (vályog v. *váj-og* v. *vál-og*) fn. tt. *vályog-ot*, harm. szr. — *a* v. — *ja*; *vályok* szó tárgyesete pedig *vályk-ot*, s harm. sz. raggal — *a*. 1) A székelyeknél agyagsár, melyet az asszonyok összevagyombolyított darabokban tétre eltesznek, hogy szükség idején vízzel föleresztve, tapasztal használják. 2) Saját módon meggyúrt agyagsárból kiszakasztott, s téglamintára alakított és napon megszáritott épületszer, melyből téglá gyanánt falat raknak; máskép: *sártégla*, *égetlen téglá*. A kiégetett vályogból lesz a téglá. *Vályogot téglát vetni*. V. ö. MÓR. Kiejtési változattal: *vájog*. v. *válog*. Gyöke magyar elemzéssel: *váj* illetőleg *vál*, mennyiben vájott, s részekre választott agyagból áll. Miklosich az ugyanazon jelentésű *válek* szót szlováknak mondja. 3) Néhutt a palócoknál jelent sodrófát s ez értelemben egyezik vele a német *Walke*, felső német *Walk* v. *Walch* és Miklosich szerint az új szláv *valék*. Magyar elemzéssel hasonlók hozzá: *tályog*, *hályog*, *szúnyog*, *horog* s némely mások.

VÁLYOGFAL, (vályog-fal) ősz. fn. Fal valamely épületben, kerítésnél, mely vályogból van rakva.

VÁLYOGFÖLD, (vályog-föld) ősz. fn. Agyagföld, melyből vályogot vetnek, mely vályognak legalkalmasabb.

VÁLYOGKEMENCZE, (vályog-kemencze) ősz. fn. Kemencze, melynek falai vályokokból vannak rakva.

VÁLYOGMINTA, (vályog-minta) ősz. fn. Fából csinált hosszukás négyszögű minta, melylyel a meggyúrt agyagföldet kiszakasztják, s tégláformává alakítják.

VÁLYOGMÓR, (vályog-mór) ősz. fn. Vályognak való s meggyúrt agyag, melyet szalmával v. polyvával is szoktak vegyíteni.

VÁLYOGOL, (vályog-ol) önh. m. *vályogol-t*. Az elkészített vályogmórt mintával kiszakgatja.

VÁLYOGVETŐ, (vályog-vető) ősz. fn. Munkás, illetőleg mesterember, ki vályogokat vet, azaz, csinál. V. ö. TÉGLAVETŐ.

VÁLYOK, 1 VÁLYOG.

VALYON, 1. VAJJON.

VÁLYU, 1. VÁLU.

VÁM, (1) fn. tt. *vám-ot*, harm. szr. — *ja*. 1) Tarozási járandóság, vagy díj gyanánt követelt, és kiszakasztott rész bizonyos ingó vagyonból, áruból stb. Ilyen a ma is divatozó *malomvám*, midőn a molnár az őrlésre hozott gabonából egy részt, nevezetesen a pozsonyi mérőből egy finaknyit kivesz. 2) Azon díj, melyet a szállított jószágtól, áruktól stb. néha a személytől a határokon, hidakon, utakon stb. az államnak, vagy illető tulajdonosnak javára fizetni kell. Nem lehet kétség benne, hogy a hajdani pénzszük korban az ily vámot sokszor természetben szokták megadni; innen *megvámolni* valamit am. bizonyos részt kivenni, elvenni belőle. *Határvám* melyet bizonyos országok, tartományok határán átváltított áruktól fizetnek. *Hidvám*, *útvám*, *kövezetvám*, *partvám*, a hidak, utak, kövezetek, partok használása fejében. *Tarka lőtől*; *vemhes számtól* *nem vesznek vámot*. (Km. Hanem a gazdájától). *Borvám*, *gabonavám*, *gyarmati áruvám*. *Kiviteli, behozatali vám*. *Fogyasztási vám*. *Hegyvám* az az *szőlőhegyi vám*, mely mielőtt a szőlőválság behozott, némely kiváltságos helyeken a szőlőhegyektől a földesúrnak nem tizedben vagy kilenczedben, hanem évenként bizonyos állandó összegben az évi termésre tekintet nélkül fizettetett. A *hegyvám* szó (németesen: *Bergrecht*) eljön az 1405-diki I. ső törvényezikben is, némelyek véleménye szerint *bányavám* értelmében. *Vámot vetni valamire*. *Vámot kérni*, *venni*, *szedni*, *adni*, *fizetni*. *A mit nyert a vámon*, *elvesztette a réven* v. némelyek szerint: *harminczadon*. (Km.). 3) Azon hely, vagy ház, vagy hivatal, hol a vámdíj szedik. *Vámhoz érni*. *A vámnál megállni*. *Kikerülni a vámot*. V. ö. HARMINCZAD.

Teljesen egyezik a persa *vám* szóval mely am. aes alienum, debitum; másképen: *ávám* v. *avám*, és *bám* v. *ábám* v. *abám*. (A *v* és *b* a persában gyakran váltakoznak pl. *bán* is másképen: *van*. Az *á* előtét is gyakran eljön a persában pl. *taš* és *á-tiš* am. tűz).

VÁM, (2) puszta Fejér m.; helyr. *Vám-ba*, — *ban*, — *ból*.

VÁMALATTI, (vám-alatti) ősz. mn. Amitől vámot kell fizetni.

VÁMA-MARGA, falu Krassó m.; helyr. — *Margán*, — *ra*, — *ról*.

VÁMÁTHÁGÁS, (vám-át-hágás) ősz. fn. Vámnak nem fizetése vagy kisebb összegben fizetése által a vámszabályok megsértése.

VÁMATLAN, (vám-atlan) mn. tt. *vámatlan-t*, tb. — *ok*. Amitől nem kell vámot adni, fizetni. *Vámatlan utak*, *hidak*. *Vámatlan szabad árúk*.

VÁMBÉLYEG, (vám-belyeg) ősz. fn. Bélyeg, melyet a vámhivatalban a megvámozott árúkra ragasztanak vagy az illető szállítónak adnak,

VÁMBÉR, (vám-bér) l. VÁMDÍJ.

VÁMBÉRLÉS, v. — BÉRLET, (vám-bérlés v. —bérlet) ösz. fn. Szerződés, vagy szerződési viszony, mely által valaki bizonyos vám jövedelmét határozott díjért bérbe veszi.

VÁMBÉRLŐ, (vám-bérlő) ösz. mn. és fn. Aki valamely vám jövedelmeit kibérli.

VÁMBEVÉTEL, (vám-be-vétel) l. VÁMJÖVEDEK.

VÁMBÓDÉ, (vám-bódé) ösz. fn. Bódé a vámszedő állomáson, melyben a járandó vámdíjt beszedik.

VÁMCZÉDULA, (vám-czédula) ösz. fn. Czédula, melyet a vámdíjat lefizető utas a vámhivataltól kap; másképp: *vámjegy*.

VÁMDÍJ, (vám-díj) ösz. fn. Meghatározott pénzmenyiiség, mely vám fejében fizettetik.

VÁMEGYESÜLET, v. — EGYLET, (vám-egyesület v. — egylet) ösz. fn. Több szomszéd államok egyesülete, mely bizonyos szerződésre lépett azon vámdíjakra nézve, melyeket a ki- és beviteli áruktól illetékesen fizetni kell. *Némethoni váme gylet*. Másképp: *vámszövetség*.

VÁMEGYLETI, (vám-egyleti, ösz. mn. Vámegyletre vonatkozó, azt illető, abban megállapított. *Vámegyleti mértékek. Vámegyleti államok*.

VÁMELJÁRÁS, (vám-el-járás) l. VÁMKEZELÉS.

VÁMFA, (vám-fa) ösz. fn. A vámhivatalnál föllállított czoboiféle fa, rendesen vámfizetésre emlékeztető táblával.

VÁMFALU, falu Szatmár m. helyr. — *faluba —ban, —ból*.

VÁMFELÜGYELŐ, (vám-fel-ügyelő) ösz. mn. és fn. Vámtisztí személy, ki a vám kivétele és beszedése körüli eljárás fölött örködik.

VÁMFIZETÉS, (vám-fizetés) ösz. fn. Cselekvény, midőn valaki a vámmilletéket megadja.

VÁMFIZETŐ, (vám-fizető) ösz. mn. és fn. Aki vámot fizet, vagy akinek vámot kell fizetnie.

VÁMHAMBÁR, (vám-hambár) ösz. fn. Molnárak hambára, melybe a vámgabonát töltik.

VÁMHÁZ, (vám-ház) ösz. fn. Ház a vámhivatalon, melyben a vámhivatalhoz tartozó személyek laknak, s hivatalosan működnek.

VÁMHELY, (vám-hely) ösz. fn. Általán minden hely, határvonal, hol vámot szednek.

VÁMHIVATAL, (vám-hivatal) ösz. fn. 1) Vámszedéssel foglalkodó hivatal. 2) Ezen hivatalhoz tartozó személyek. 3) Épület, ház, melyben ezen személyek tisztjeiket végzik.

VÁMILLETÉK, (vám-illeték) l. VÁMDÍJ.

VÁMJEGY, (vám-jegy) ösz. fn. Mindenféle jegy, pl. bélyeg, czédula, barcza, melyet bizonyítványul kap, aki a vámot lefizeté.

VÁMJEGYZÉK. (vám-jegyzék) ösz. fn. Sorozatos jegyzék, mely a vámfizetés alá vetett szállítási

árucikkék neveit, s az érettök járó vámdíjt magában foglalja.

VÁMJEGYZŐ, (vám-jegyző) ösz. fn. Vámhivatalhoz tartozó, s jegyzői kötelességet végző tisztí személy.

VÁMJEL, (vám-jel) ösz. fn. A vámhivatal előtt kitűzött valamely jel, p. czobor, tábla, zászló, mely az általkelni akarókat figyelmezteti, hogy ott vámot kell fizetni.

VÁMJOG, (vám-jog) ösz. fn. 1) Jog melynél fogva az állam, vagy bizonyos község, testület, vagy egyes személy vámot követelhet, és szedhet. 2) A vámjogra vonatkozó törvények, és rendeletek összvege.

VÁMJÖVEDEK, (vám-jövedék) ösz. fn. Jövedék, melyet valamely vámon vesznek be.

VÁMKAPCSOLAT, (vám-kapcsolat) ösz. fn. Kapcsolat vagy viszony vámszedési tekintetben.

VÁMKERÉK, (vám-kerék) ösz. fn. Czölőpre, karóra tett kerék, melyet némely vámhivatalok előtt vámjelül szoktak föllállítani.

VÁMKERÜLŐ, (vám-kerülő) ösz. fn. Vámhivatalhoz tartozó szolgál, kinek kötelessége az illető vámház környékén vigyázni, nehogy valaki a vámvonalt kikerülje, s fizetés nélkül elosonjon.

VÁMKEZELÉS, (vám-kezelés) ösz. fn. A vám kivétele és bevétele körüli eljárás.

VÁMKISZABÁS, (vám-ki-szabás) ösz. fn. Azon cselekvény vagy eljárás, melylyel a vámdíj mennyisége meghatároztatik.

VÁMKIVETÉS, (vám-ki-vetés) l. VÁMKISZABÁS.

VÁMKÖTELES, (vám-köteles) Személy, ki vámot fizetni tartozik. *A régi magyar alkotmány szerint a papság, nemesség stb. nem volt vámköteles; azaz vámmentes volt.*

VÁMKÖTELEZETTSÉG, (vám-kötelezettség) ösz. fn. Állapot, viszony, midőn valaki vámfizetésre kényszerítőleg is szoríthatatik.

VÁMLEVÉL, (vám-levél) ösz. fn. A lefizetett vámról bizonyítványul adott levél.

VÁMMENTÉS, (vám-mentés) ösz. mn. 1) Aki nek saját magától, s illetőleg a hozzá tartozó társaitól, lovától, szekertől s ezen levő vagy bármi módon magával vitt holmijától útvámot, hidvámot stb. fizetnie nem kell. 2) A személyre tekintet nélkül jószág, áru, melyet vámdíj nélkül szállítani lehet, szabad.

VÁMMENTÉSÍT, v. — MENTÉSÍT, (vám-mentésít) ösz. áth. Valakit v. valamit vámmentessé tesz, a vámfizetéstől fölment.

VÁMMENTÉSÍTÉS, v. MENTÉSÍTÉS, (vám-mentésítés) ösz. fn. Cselekvés, mely által a törvények, vagy illető felsőbbsségek valakit v. valamit vámmentessé tesznek.

VÁMMENTÉSSÉG, (vámmentesség) ösz. fn. Kiváltság vagy szabadalom, melynél fogva valaki

akár személyében, akár magával vitt vagyonaért vámot fizetni nem tartozik.

VÁMNYERESÉG, (vám-nyereség) ösz. fn. A kiviteli és behozatali vám egybevetése által a kiviteli vám részére mutakozó nyereség. Lehet azon összeget is érteni alatta, mely a kezelés és minden költségek levonása után megmarad.

VÁMOL, (vám-ol) áth. m. *vámol-t.* 1) Valamely jószágból járandóságképen bizonyos részt természetben kivesz, kiszakaszt, kiválaszt, pl. a molnár az őrlésre hozott gabonából. Szélesb ért. önkényből jogtalanul, erőszakkal valamely egészből elvisz valamit. *A nyomtatók megvámolták a buzagarmadát.* 2) A vámféle járandóságot pénzben beszedi.

VÁMOLANDÓ, (vám-ol-and-ó) mn. Vám alá tartozó, vámolni való.

VÁMOLÁS, (vám-ol-ás) fn. tt. *vámolás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) Vámrésznek természetben, vagy 2) vámdíjnak pénzben beszedése.

VÁMOLNIVALÓ, l. **VÁMOLANDÓ**.

VÁMOS, (1) (vám-os) fn. tt. *vámos-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Személy ki vámot szed, vagy valamely vámjövedelmet bérben tart. *Goromba mint a vámos. (Km.).* Jelenthet vámhelyet is, és mint olyan több helynevek jelzője mindkét magyar hazában, mint: *Vámos-Attya, Vámos-Csanád, Vámos-Györk, Vámos-Mikola* stb., melyek valószínűleg egykoron mint vámszedő helyek voltak.

VÁMOS, (2), faluk Győr, Somogy, Veszprém m.; **SAJÓ**—, Borsod m.; helyr. *Vámos-ra*, —on, —ról.

VÁMOSATTYA, v. **ATYJA** falu Bereg m.; helyr. — *Attyá-ra*, —n, —ról.

VÁMOSCSALÁD, falu Vas m.; helyr. — *Család-ra*, —on, —ról.

VÁMOSFALU, falu Pozsony m.; helyr. — *falu-ba*, —ban, —ból.

VÁMOSFALVA, falu Nógrád m.; helyr. — *falvá-ra*, —n, —ról.

VÁMOSGYÖRK, falu Heves m.; helyr. — *Györk-re*, —ön, —ról.

VÁMOSLADÁNY, falu Bars m.; helyr. — *Ladány-ba*, —ban, —ból.

VÁMOSLÁZ, falu Bihar m.; helyr. — *Láz-ra*, —on. —ról.

VÁMOSLEGÉNY, (vámos-legény) ösz. fn. A több kerekű malmokban azon legény, ki az őrlésre hozott gabonából a vámot kiveszi.

VÁMOSMIKOLA, falu Hont m.; helyr. — *Mikolá-ra*, —n, —ról.

VÁMOSOROSZI, falu Szatmár m.; helyr. — *Oroszi-ba*, —ban, —ból.

VÁMOSPÉRCs, hajdúváros; helyr. — *Pércs-re*, —én, —ról.

VÁMOSSÁG, (vám-os-ság) fn. tt. *vámosság-ot*, harm. sz. r. —a, Vámosi minőség v. állapot.

VÁMOSUDVARHELY, erdélyi falu Küküllő m. helyr. — *Udvarhely-re*, —én, —ról.

VÁMOSÚJFALU, falu Zemplén m.; helyr. — *Újfaluba*, —ban, —ból.

VÁMOSZLOP, (vám-osz-lop) l. **VÁMFA**.

VÁMŐR, (vám-őr) l. **VÁMKERÜLŐ**.

VÁMOZ, (vám-oz) áth. m. *vámoz-tam*, —tál, —ott, par. —z. L. **VÁMOL**, 2)

VÁMOZÁS, (vám-oz-ás) L. **VÁMOLÁS**. 2)

VÁMPÉNZ, (vám-pénz) ösz. fn. Pénz melyet vám fejében kell fizetni.

VÁMREND, (vám-rend) ösz. fn. Az illető felsőség, vagy hatóság által meghatározott rend, melyet a vámszedésben követni kell.

VÁMRENDSZER, (vám-rend-szer) ösz. fn. Bizonyos elvek, melyeken a vám tételeinek meghatározása és egyes tárgyakra kivetése alapszik.

VÁMSOROMPÓ, (vám-sorompó) ösz. fn. Sorompó a vámvonalon, melyet szabad járásra kinyitnak, vagy ha szükséges, bezárnak.

VÁMSZABÁLY, (vám-szabály) ösz. fn. Megállapított mód, eljárás a vám kivetése- és szedésében.

VÁMSZEDÉS, (vám-szedés) ösz. fn. Cselekvény midőn a kiszabott vámdíj át- és bevétetik.

VÁMSZEDŐ, (vám-szedő) ösz. fn. Vámhivatali tiszt, ki a vámdíjakat beszedi. Kisebb vámokon maga a vámbérlő vagy vámtulajdonos, vagy ezek megbízottja.

VÁMSZOBA, (vám-szoba) ösz. fn. Vámhivatali szoba, melyben a vámpénzt lefizetik s beszedik.

VÁMSZOLGA, (vám-szolga) ösz. fn. Vámhivatalhoz tartozó szolga.

VÁMSZÖVETSEG, (vám-szövetség) l. **VÁMEGYESÜLET**.

VÁMTÁBLA, (vám-tábla) ösz. fn. 1) Vámot jelező tábla, némi fölirattal. 2) Tábla melyre a vámjegyzéket ragasztani szokták.

VÁMTÁBLÁZAT, (vám-táblázat) l. **VÁMJEGYZÉK**.

VÁMTERÜLET, (vám-terület) ösz. fn. Földterület, meddig bizonyos vámhivatal hatóság vámszedési jogát gyakorolhatja és gyakorolja.

VÁMTÉTEL, ösz. fn. Egyes megnevezett tárgy és annak vámmilletéke valamely vámjegyzékben v. táblázatban.

VÁMTISZT, (vám-tiszt) ösz. fn. A vámhivatalhoz tartozó, s tisztí rangon levő személy.

VÁMTISZTSÉG, (vám-tisztség) ösz. fn. 1) Tiszti állomás, a vámhivatalnál. 2) A vámhivatalhoz tartozó tisztek testülete.

VÁMTÖRVÉNY, (vám-törvény) ösz. fn. Minden törvény mely vámra vonatkozik.

VÁMÚT, (vám-út) ösz. fn. Út mely bizonyos vámhely felé vezet, továbbá melytől útvámot kell fizetni.

VÁMÜGY, (vám-ügy) ösz. fn. A vámphoz,

vámjoghoz s vámkötelezettséghez és vám kezeléséhez tartozó dolgok egyenként vagy öszvesen.

VÁMÜGYELŐ, (vám-ügyelő) ösz. fn. Vámtiszt, ki az illető vámról azaz vámhivatalra vagyis az öszszes eljárásra ügyel.

VÁMVESZTESÉG, (vám-veszteség) ösz. fn. Veszteség midőn a kiviteli vám a behozatalnál kevesebb; továbbá midőn a vámkezelésre és hivatalokra fordított költségek felülmúlják a bevételi összeget. V. ö. **VÁMNYERESÉG**.

VÁMVONAL, (vám-vonal) ösz. fn. A vámterület azon része, hol a vámház és vámsorompó áll, melyen aki átlép a vámszabálynak van alávetve.

VAN, létige (verbum substantivum); és birtokige, s ezen utóbbi minőségben a személytelenek közé tartozik, és csak az egyes és többes harmadik személyben divik. — Mint létigét következőleg ragozzuk: Mutató mód. Jelen idő: *vagyok, vagy, van v. vagyok, vagyunk, vagytok* (tájdivatosan: *vattok*), *vagnak v. vannak* (tájdivatosan, pl. a székelyeknél és a régieknél is, pl. Szalay Ág. Levelestára. 14. lap.: *vadnak*).

Függő mult: *valék, valál, vala, valánk, valátok, valának*.

Általános mult: *voltam, voltál, volt, voltunk, voltatok, voltak v. voltanak*.

Előbbi mult: *voltam vala, voltál vala stb.*

Jövőjét *lesz* igétől kölcsönzi: *leszek, leszesz v. léssz, lesz v. leszen stb.* továbbá: *lenni fogok, fogsz stb.* és *leendek, leendsz v. leendesz, leend stb.*

Kapcsoló és parancsoló módját szintén a *lesz* igétől kölcsönzi: *legyek, légy, legyen stb.*

Óhajtó módban jelen: *volnék, volnál. volna, volnánk, volnátok, volnának*. Mult: *voltam volna, voltál volna stb.*

Határtalan módja is a *lesz* igéből van átvéve: *lenni*; régente eléjőn: *volni*.

Részesülő: *való*.

Állapotjegyző: *levén*; régente eléjőn: *valván*. Mint létige példái a jelen időben: *magam vagyok, magad vagy, maga van. Ketten vagyunk, vagytok, vannak. Ott vagyunk, itt vagyunk, vagytok, vannak. Mint birtokige példái: lovam van, lovad van, lova van stb.; hangsúlyozva: van lovam, van lovad stb.* A személy hangsúlyozásával: *nekem lovam van, és nekem van lovam, neked lovad van és neked van lovad, neki lova van stb.* Birtoktöbbesben: *lovaim, lovaidd, ökreim, ökreid vannak. Van annak aki meg nem issza. (Km.). Múltakban: lovam vala, lovaim valának, lovam volt, lovaim voltak stb.* Ellentétel, de csak a jelenben: *nincs, nincsenek*, is-sel: *sincs, sincsenek* pl. van is, *nincs is*; kinek térsa van, *ura van, kinek térsa nincs, ura sincs*; borom is van, *söröm is van, borom sincs, söröm sincs stb.* V. ö. **NINCS, SINCS, SE, SEM**. Sajátságos mondatok: *nagyra van vele, dicsekszik, kevélykedik, rártartja magát vele, v. néha: miatta; rajta van valamin, törekszik, iparkodik; oda van elveszett, vagy távol van; ugyan*

kivannak, valamely kedves állapotot nagy mértékben élveznek; *ő magában is elvan*, nem szorúl térsra; *benne van, mint zsidó a lóban*, nem menekülhet; *túl van rajta*, átesett rajta; *megvan, megta'áltam*; v. kész; *még fönny van*, nem feküdt le; *hátra van a bökkenő*, következik. „En szegődetlen voltam, valamit N(agyságod) adott, avval voltam.“ (Levél 1554-ből. Szalay Ág. 400 m. l.). „Ennekem N(agyságod) semmit nem fizetett, hanem az mit velem tett, abban vagyok. (Ugyanott). *Hogyan vagy?* = *hogyan érzed magad?* Jól vagyok = jól érzem magam. *Mennyire van Budától Bécs?* Mindennek van oka, foka. *Miben van a dolog?*

A létigék a nyelvekben a többi igék ragozásánál rendszerént segédigekül is szolgálnak. A magyarban ily minőségben *vala* és *volt* s a *lesz* ige után, *legyen* fordulnak elő, pl. *kérél vala, kérsz vala stb. kérék vala, kérék vala stb. kértém vala, kértél vala stb. kértém volt, kértél volt stb.* L. **VALA**, (1) alatt. A régieknél még eléjőnek más egybeállítások is, pl. *kérek volt, kérék volt stb.* de ezek ma nincsenek szokásban.

Mint kapcsolat (copula) a jelen idő 3-ik személyeiben elmarad, pl. az ember *halandó* (*homo est mortalis*), az emberek *halandók* (*homines sunt mortales*), mint a héber és arab nyelvben is, sőt ez utóbbiban többnyire az első s 2-ik személyek is elmaradnak pl. *en-et-türüku* = én (vagyok) az út, *entebnt* = te fiam (vagy), *enná türdün ve remádün* = mert mi por és hamu (vagyunk. Kollár.)

A fentebbi ragozásból láttuk, hogy ezen létige (a kölcsönzött *lesz* igétől elgondolva) közvetlenül három gyökből áll: *vagy* (csak a mutató módbeli jelen időben), *val* (csak a függő multban) és *vol*; sőt minthogy a régieknél *val* helyett is gyakran *vol* áll (pl. *vol-a*, l. **VAL**), sajátlag *vagy* és *vol* gyökökből (a *van* jelen is úgy tekinthető, mint a *vagyon* összevont alakja, mongolul: *bajan*.) A mongolban (*v* ajakhang helyett rokon *b*-vel, mely a tankönyvek szerint néha *v*-nek ejtetik) mindkét gyök mint ige törzs megvan, az egyik: *bai*, mely szótárak után így is olvasható: *baj*, sőt eléjőn mint a *vagyon*-nak közelebb megfelelő, *baina* és *baigha* is (Kowalewski szerint am. a francia *est, existe, se trouve*); az elsőt (*baina*) Bálinth Gábor kalmuk kiejtés után *büñ*-nek írja, mely közelebb a *van*-nak felel meg. A másik törzs: *bol*. Mindkettő teljes ragozással bír. A *val*, s *vol*-nak némely más nyelvekbeli rokonságairól l. **VAL**.

Azonban valamennyinek gyökeleme *va* v. *vo*, melyet föltalálunk különösen mind az árja mind a fentebbi nyelvekben is, t. i. a szanszkrit nyelvben *bhú*, a zend, persa nyelvekben *bú*, az ékiratokban *bu* (Vullers, Bopp). Ide sorolja Bopp a latin *fo-re fu-i, fu-turus*, a görög *φύω, ἔφυ*, a régi német *bi-m* (mai német *bi-n*), lithván *bü-ti* (esse), szláv *bü-ti* stb. szók törzseit is. A persában olvassuk: *bud va nábud* = lét és nem lét; *vagyon* (régiesen csak: *vagy*) és szegénység (*esse et non esse*; di-

vitiae et paupertas. Vullers). A mongolban a főntebbieknek megfelelően előjön egy harmadik létige-törzs: *bü*, mely már nem bír teljes ragozással, s ezzel egyezik a mandsu *bi*.

Figyelmet érdemel még, hogy a mongolban és mandsuban az ajak- mint előhang elhagyásával, egyedül az önhangzó is létige gyöke ú. m. a mongolban *a*, a mandsuban *o*, innen a mongolban *a-mui*, a mandsuban *o-mbi* am. vagyok, vagy, van, vagyunk, vagytok, vagynak (t. i. ezen nyelvekben a személynévmások nem olvadnak össze az igével). A mongolban *mui*, fenhangu ragozásban *müi*, s a mandsuban *mbi* az igeragozásban a jelen idő képzője. A *mui* s *müi* minden hihetőséggel egy a *büi* (= vagyok) segédigével; mely másképen, pl. Kowalewski Szótárában: *bui* (francia értelmezéssel: je suis, tu est, il est, nous sommes, vous êtes, ils sont; 2, l' être, entité, existence; celui qui est, celui qui existe); a mandsuban is a *bi* utóhang maga a *bi* s létige, és az *m* alkalmasint a határtalan mód *me* képzőjével azonos; egyébiránt ezek mindkét nyelvben, miként az imént érintők, a jelen idő képzője pl. a mongolban *szünö müi* = szünöm, szünöl, szünik stb. (szó szerint am. szünő vagyok, szünő vagy stb.) a mandsuban: *ili-mbi* = állok, állsz, áll stb. (szó szerint: álló vagyok, álló vagy stb.). Ennél fogva a főntebbi *a-mui* és *o-mbi* is körülbelül ezt teszi: létező vagyok.

Révay is Neumann után azt tartja, (Elaboratio Gram. Hung. 554. 837, és követk. lapokon) hogy a héber és chaldaei *hává* v. *hájá* (fuit, exstittit) eredetileg (?) egyszerűen *va* és *ja* s végül hehentes-sel: *vah*, *jah*, Vater alakjai (hávaj, hájaj) után indulva pedig (a *há* elhagyásával) *vaj*, *jaj* volt. Ő aztán ezen *vaj*-ból származtatja a magyar *vagy*, *val*, *vol* gyököket, rokonítván több más nyelvekbeli törzsekkel is (l. VAL), kivéven a mongol és mandsu törzseket, melyeket ő nem ismert, s ma sem sokan ismernek, nemcsak nálunk, hanem másutt is.

VÁN, elvont törzs, l. VÁNY.

—VÁN, magas hangon: — VÉN, (va-an, ve-en) állapotjegyző, határozói minőségben; körülíráható *midőn*, *minthogy*, *miután*, és kötszókkal (az utolsó néha elül, néha utól jön) s az illető ige mutató módjával (jelenben, multban, vagy jövőben is). Bármely eredeti magyar művet vegyünk kezünkbe, számtalan példát fogunk találni, pl. a Sajtószentpéteriek végezésében (Magy. Nyelveml. II. Kötet): „Ha valaki szeréni avagy somogyi borokat vehet valahol . . . tartsa Kisasszony napjáig, mely nap beteljesedvén (midőn beteljesedik) kikezdhessen.“ Mikes K. Leveleiben: „A fejedelem elbucsúzáva a hámtól (khántól), mi is megköszönvén csak főintéssel ő tatárságoknak jóakarátjokat, a szállásra menénk.“ (Miután a fejedelem elbucsúzott a khántól stb. II. levél.). „Urunk meg akarta látni a császárt, aki is Drinápolyból érkezvén (érkezett és) nagy pompával ment bé a városban.“ (XX-ik levél).

„Mert a hadakozást nem tudván (nem tudja és) attól irtózik“ (XXVIII. Levél). „Azt jól tudja talámked, hogy ki követje cselekedte aztot, hogy Bercsényi Pérából kiköltözködjék addig, amig oda érkezik, nem akarván (minthogy nem akar) véle egy városban lakni“ stb. A nép nyelve inkább a körülírásokat kedveli. A latinból magyarított munkákban még sokkal több a kérdéses állapotjegyző, pl. a Münchener codexet találomra kinyitván Máté XVIII. fejezetének mindjárt elején olvassuk: „Az időben vepének (lépének) Jézushoz ő tanéjtványi mondván“ (és mondanak). Egyébiránt e codexben *va ve* ragú részesülő helyett is sokszor a *ván vén* ragú állapotjegyzőket találjuk, pl. *mondván vagyon* (Máté V.); *adván vagyon* (Máté XIII.), *látá mennyeket megnyitván* (vidit coelos apertos. Mark. I.); *jövének sietvén* (Lukács II.); *írván vagyon* (Lukács. VII.); ezek helyett: *mondva vagyon*, *adva vagyon*, *látá mennyeket megnyitva*, *jövének sietve*, *írva vagyon*. Ugyanez áll több régi nyelvemlékekre nézve is. Nincs példa nélkül hogy e képző a mult alakhoz is járul pl. ebben: *akartván*. „Magam dolgát az mi nézi, akartván nem igyekeztem semmihe exorbitálnom.“ (Gr. Eszterházy M. nádor levele Sennyey István cancellárhoz. 1631-ben. Ma is mondjuk: *kész akartva*).

VANAL. (van-al) elavult ige, a *van* igének származéka s annyit tesz, mint folytonosan létezik; vagy birtokában van valaminek. A Münchener codexben betű szerinti fordítással a latin *bene habebunt* értelmében am. meggyógyul. „Betegekre vetik kezeket és megvanálnak“. Ebből alakult át csekély összehuzással és hasonulással a régies *vall* (= van-al, van-l); l. VALL.

VANCSAVÉSZ, falu Vas m. helyr. *Vancsavész-re*, —én, —ról.

VÁNCSFALU, falu Máramaros m. helyr. —*falu-ba*, —ban, —ból.

VÁNCSOD, falu Bihar m. helyr. *Váncsod-ra*, —on. —ról.

VÁNCZORODÁS; VÁNCZORODIK, l. VÁNSZORODÁS; VÁNSZORODIK.

VÁNCZORGÁS; VÁNCZOROG l. VÁNSZORGÁS; VÁNSZOROG.

VÁNDA, (vány-da) mn. tt. *vándá-t*. Elaszott, sovány testű, nyomorék. Elemzését illetőleg l. VÁNY, elvont gyök. Szokottabban: *vanyiga*.

VÁNDOR, mn. és fn. tt. *vándor-t*, tb. —ok. Idegen földön ideoda utazó, ideiglen majd itt, majd ott tartozkodó, lakhelyét váltogató, költözködő. *Vándor cigányok*, *drótos tólok*, *színészek*, *zenészek*. *Vándor madarak*. Különösen ki bizonyos mesterségi gyakorlat végett más városokba, országokba utazik. *Vándor szabólegények*. Átvitt értelemben jelenti az embert a földi életben.

„Kidől; s más vándor lép üres nyomára,
S az esti szellő játszva leng porára.“

Kisfaludy K. (Az Élet Korai).

Egyezik a német *Wanderer*, *wandernd* szókkal. A német *wandern* és *wandeln* gyakorlatos jelentésűek s az előbbi Adelung a *v* előtét elhagyásával az olasz *andare* és svéd *andra*, másképp szintén *v* vel *vandra* (gehen) szókkal egyezteteti. Heyse mindkettőt a *wenden* szóval hozza viszonyba, a mennyiben a *want* törzset (a régi felső-német *wantal* szóban) „wenden” szóval értelmezi.

VÁNDORBOT, (vándor-bot) ősz. fn. A vándornak útravaló botja. Átv. gyalog utazás. *Vándorbotot fogni* am. gyalogutazásra indulni.

VÁNDOREGÉR, (vándor-egér) ősz. fn. Egerek melyek bizonyos évszakokban más éghajlat alá, vagy tartományba költöznek.

VÁNDORÉLET, (vándor-élet) ősz. fn. Élet neme, midőn valakinek különösen valamely népségnél állandó lakhelye, telepe nincsen, hanem hol ide hol oda költözködik. V. ö. VÁNDORNÉP. Átv. ért. jelenti az emberi életet. V. ö. VÁNDOR.

VÁNDORÉV, (vándor-év) ősz. fn. A mesterembereknél azon év, vagy évek, melyeket mesterségi gyakorlat végett idegen helyeken töltenek vagy töltöttek.

VÁNDORGALAMB, (vándor-galamb) ősz. fn. Vadgalambok Éjszak-Amerikában, melyek felhőket képező sűrű csapatokban költözködnek. (Columba migratoria).

VÁNDORHANGYA, (vándor-hangya) ősz. fn. Egy helyről más helyre költözködő hangya, vagyis hangyasereg.

VÁNDORHERNYÓ, (vándor-hernyó) ősz. fn. Hernyók neme, melyek seregesen költözködnek helyről helyre.

VÁNDORKA, (vándor-ka) fn. tt. *vándorkát*. Szárnyfedeles féregnem, melynek lelőgő feje állkapcsos, tapogató szárvai szőrűsek, melle hosszú, benyomott, s négy összebonyolított szárnya van. (Mantis)

VÁNDORKÖNYV, (vándor-könyv) ősz. fn. A vándorló mester legényeknek az illető hatóságtól vagy czehtől adott könyv, melybe neveik, mesterségök, kiknél és hol dolgoztak stb. följegyezvék.

VÁNDORKÖPENY, (vándor-köpeny) ősz. fn. Utazásra alkalmas kivált vízhatlan kelméből készített köpeny.

VÁNDORLÁS, (vándor-ol-ás) fn. tt. *vándorlás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a 1) Általán, költözködés helyről helyre, idegen földön utazás; ideoda bolygás. 2) Kézművesek utazása mesterség gyakorlása végett.

VÁNDORLÓ, (vándor-ol-ó) mn. tt. *vándorló-t*, Aki vándorol, helyről helyre utazik, költözik, különösen, hogy bizonyos mesterségben gyakorolja magát. *Vándorló legények*. V. ö. VÁNDOR.

VÁNDORLÓKÖNYV, (vándorló-könyv) 1. VÁNDORKÖNYV.

VÁNDORLÓLEGÉNY, (vándorló-legény) ősz. fn. Mesterlegény, ki gyakorlat végett vándorol.

VÁNDORMADÁR, ősz. fn. Így hívják mind azon madárnemeket, melyek évszakonként más

éghajlat alá, különösen ősszel melegebb tájakra költöznek, pl a fecskék, gólyák, vadludak stb. Átv. ért. ki lakhelyét változtatni szereti.

VÁNDORNÉP, ősz. fn. Pásztorokodó, legeltető nép, melynek, minthogy a földműveléssel nem foglalkodik, állandó tanyája, telepe nincsen, hanem minden vagyonával, mely leginkább barmokból, sátrakból áll, majd ide, majd oda költözik; s görög-latinosan nomádnépnek hivatik, ezen görög szótól: *nomas* (= legeltetve ide s tova járókelő) ez pedig *ropu* (= legelő), ez ismét *νῆμος* (= legeltetek) szótól ered.

VÁNDOROL, (vándor-ol) önh. m. *vándorol-t*, v. *vándorlott*, htn. —ni, v. *vándorlani*. 1) Általán, folytonosan úton van, ideoda költözik; csavarog. 2) Különösen, bizonyos mesterség gyakorlása és ügyesség szerzése végett idegen helyeken, tartományokban, s illető műhelyekben megfordul s dolgozik: Népnyelven összev húzva: *vándol*, mint a népdalban: *Egy szegény legény vándolni készül, de nincsen kenyere*.

VÁNDORPÁLYA, (vándor-pálya) 1. VÁNDORÚT.

VÁNDORRUHA, (vándor-ruha) ősz. fn. Kényelmes pongyolaféle, sajátos szabásu ruha, melyet az utasok, vándorlegények viselnek.

VÁNDORSÁSKA, (vándor-sáska) ősz. fn. Legnagyobb sáskanem, mely az eget felhő gyanánt borító csapatokban helyről helyre költözik, s a mezőket, vetéseket elpusztítja. V. ö. SÁSKA.

VÁNDORSÓLYOM, (vándor-sólyom) Nemes sólyomfaj, mely vándorelni szokott. (Falco gentilis.)

VÁNDORÚT, (vándor-út) ősz. fn. A vándorlónak maga vagy mások által kitűzött útja, melyet bejárni akar, vagy már bejárt.

VANECSA, falu Vas m.; helyr. *Vanecsa-ra*, —n, —ról.

VANIGA, falu Nyitra m.; helyr. *Vanigá-ra*, —n, —ról.

VANILL, fn. tt. *vanill-t*, tb. —ok; másképp: *vanilla*, *vanília*, tt. *vanillát*, *vaniliát*. Az igazi vanill (*vanilla aromatica* v. *epidendron vanilla*) indiai fel-futó növény, a fák körül 18—20 lábnyira is feltekerződik; hüvelyekben teremnek azon igen apró fényes, fekete, balzsamillatú, s izgató erejű magocskák, melyeket leginkább csokoládéba használnak. A köz életben nálunk így nevezetűek az *amerikai kunkor* (*heliotropium peruvianum* v. *odoratum*), kékes fejér és vanília illatú virág csoportokkal, télen csak melegházban, de nyáron a szabadban is tenyészik.

VÁNKOS, fn. tt. *vánkos-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) Általán valamely szövettől, vagy bőrből, különféle alakban, és nagyságban összevarrott öblös mű, melynek ürét holmival, pl. tollal, pöhölylyel, szőrrel, csöptivel stb. megtöltik, s bizonyos támaszul, talapul stb. használják; másképp: *párna*. *Fej alá való vánkos*, ez néhutt másképp: *fejal*, v. *fejaly* v. —alj,

másutt : *féval* v. — *alj*. Nyitra völgyében : *fejel*. *Ablakvankos* ; *pamlagvankos* ; *oltárvankos* ; *órávankos* ; *kocsivankos* ; *varróvankos* ; *térdeplővankos*, *székvankos*. *Selyem vankos*, *bőr vankos*, *vászon vankos*. *Vankosra hajtani a fejét*. *Vankoson ülni*. *Vankosra dőlni*, *könyökölni*. 2) Átv. vankoshoz némileg hasonló alap vagy támasz fából, kőből stb. melyre valamit fektetnek, p. az építésben azon tönkök a ház tetőzetén, melyekre a gerendákat fektetik ; a szekérben a rakoneza talapja stb. A növénytanban a vaczok feldudorodott teteje, melyen aztán a virágrészek fejlenek ki (torus).

Élnek e szóval a szlávok is különösen Miklosich szerint *vankuš*, *vánkuš* alakban, de ő maga is a szlávban idegen szónak tartja. Jancsovicsnál szlávul másképen : *poduska*, v. *podhlavňice*, az az, *fejal*. Mi magyar elemzését illeti, mennyiben a vankos tulajd. ért. véve valami kitömöttet, puffadtat jelent, rokonok hozzá törzsben : *pánkó* és *fánk*, mint puffadt és töltelékes sütemények, s távolabbról azon ajakgyökhangú szók, melyekben a fuvás és puffadság alapfogalma rejlik, mint : *poh*, *pofa*, *pöffed*, *puffad*, *fű* stb.

VÁNKOSALJ, v. — **ALY** (vankos-alj v. — aly) ösz. fn. Növénynem a lopvánoszők seregéből, s a leveles mohok közül ; tokja kúpos, vankoson ül ; szája karimáján négy pár fog ; himvirágai ugyanazon tövön vagy gomba- vagy csillagformák. (Splachnum)

VÁNKOSFA, (vankos-fa) ösz. fn. A szoba padló alatt elnyúló gerenda, melyre a deszkákat szegeznek.

VÁNKOSHÉJ, (vankos-héj) ösz. fn. A vankosnak, különösen az ágybelinek felső héja, melyet tisztítás végett időnként lehúzni szoktak. Németesen túl a Dunán némely tájakon : *vánkoszeiha*.

VÁNKOSKA, (vankos-ka) kies. fn. tt. *vánkoskát*. Kicsi vankos.

VÁNKOSOS, (vankos-os) mn. tt. *vánkosos-t*, v. *at*, tb. — *ak*. Vánkossal ellátott, fölszerelt. *Vánkosos ágy*, *pamlag*, *ablak*, *szék*, *kocsikulcs*. V. ö. **VÁNKOS**.

VÁNKOSSZÉK, (vankos-szék) ösz. fn. Vánkossal ellátott szék.

VÁNKOSTAG, (vankos-tag) ösz. fn. Az építésben azon fekirányban lerakott tetőzeti tönkök, melyekre a gerendákat fektetik.

VANNA, hevesmegyei tájszó tt. *vannát* ; l. **VINDÖL**.

VÁNSZORI, (ván-osz-or-i) mn. tt. *vánszori-t*, tb. — *k* v. — *ak*. A székelyeknél am. vánszorgó, sinlődő, beteges.

VÁNSZORGÁS, (ván-osz-or-og-ás) fn. tt. *vánszorgás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Sinlődő nyavalygás, testi fonnyadás. V. ö. **VÁNSZOROG**.

VÁNSZORODIK, (ván-osz-or-od-ik) k. m. *vánszorod-tam*, — *tál*, — *ott*. Sinlődő, nyavalygó módjára mozdul. *Nagy nehezen föl-vánszorodott*. *El-vánszorodott*. V. ö. **VÁNY**, fn.

VÁNSZOROG, (ván-osz-or-og) gyak. önh. mult. — *tam*, — *tál*, *vánszorgott*, htn. — *ni*. v. *ván-*

szorgani. Sinlődik, nyavalyog, testében fonnyad, aszik ; továbbá, gyöngéledő betegkint nehezen, fáradtan, lankadtan, alig mozog. V. ö. **VÁNY**, fn.

VÁNY, elvont gyöke *vanyalít*, *vanyiga* szókknak. Egyezik *vány* törzsszel.

VÁNY, v. **VÁN**, elvont törzs, melynek két különemű, de alapfogalomban némileg egyező származékai vannak : a) Melyek az állati test fonnyadó, száradó, sinlődő állapotát fejezik ki, u. m. *ványad*, *ványadt*, *vánszorog*, *vánszorodik* ; a törzsben rövid önhangzóval : *vanyiga*. b) Melyek holmi bozontos, közös szövetelek dömöcözkölésére, illetőleg koptatására vonatkoznak, u. m. *ványol*, *ványoló*, *ványolódik* stb. Az első jelentésben vett *vány*-ból *osz* képzővel lett *ványosz*, s ebből *ványosz-ol*, *ványszol*, mint *unoszol* *unszol*, *vonoszol* *vonszol*, s keményebb hangon *vány-szor* s innen *ványszorog*, *ványszorodik*, vagy lágyítás nélkül és közösebb szokás szerint *vánszorog*, *vánszorodik*. Mennyiben a *vány* testi fogyatkozásra, aszásra vonatkozik, egyezik vele azon *fony* v. *fonny*, melyből a *fonnyad*, *fonnyaszt* szók származtak. A második jelentésű *vány*, *ványol* abban egyezik vele, hogy a ványolóban, azaz, kallóban az illető szövet szintén előbbi terjedelméből veszt, midőn tömöttebbé, összevonttá leszen, hogy továbbá bozontos, közös részei elhullanak, honnan a ruháról, s más nemű testekről mondjuk, hogy *el-ványolódnak*, vagy *elkallódnak*, midőn kopnak s vékonyabbakká lesznek, vagy épen lassankint szétmállanak. Szanszkrit nyelven *van* am. Ferire, laedere. Budenz J. szerint a finnben : *vanilla*, az észtkben : *vanuta*, a lívben *vant* am. ványolni.

— **VÁNY**, vékonyhangon — **VÉNY**, névképző, p. *indít-vány*, *kele-vény*, l. Előbeszéd 143. l. és — **MÁNY**, — **MÉNY**.

VÁNYA, **ALSÓ** —, **FELSŐ** —, puszták Pest m. **DÉVA** —, m. város Heves m. ; helyr. *Ványá-ra*, — *n*, — *ról*.

VÁNYAD, (vány-ad) önh. m. *ványadt*. Testében bágyad, fonnyad, színében sápad, pl. valamely belső betegség, vagy fárasztó munka, vagy korhelység stb. miatt. Különösebben a székelyeknél divatos szó. V. ö. **VÁNY**.

VÁNYADÁS, (vány-ad-ás) fn. tt. *ványadás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Bágyadás, fonnyadás, sinlődes, nyavalygás.

VÁNYADSÁG, (vány-ad-ság) fn. tt. *ványadság-ot*, harm. sz. — *a*. Bágyadt, beteges, fonnyadt állapot v. minőség.

VÁNYADT, (vány-ad-t) mn. tt. *ványadt-at*. Sápadt, bágyadt, fonnyadt, beteges, mintegy elványolt, elkopott.

VÁNYADTAN, (vány-ad-t-an) ih. Bágyadt, fonnyadt állapotban.

VÁNYADTSÁG, (vány-ad-t-ság) l. **VÁNYAD-SÁG**.

VANYALÍT, (vany-al-ít) áth. m. *vanyalít-ott*, htn. — *ni* v. — *ani*, par. — s. Kriza J. szerint a

székelyeknél: „hirtelenében (könnyedén, felületesen) készíteni valamit, pl. ha egy szegényebb gazda némi díb-dáb kertelést készített, mondják: *vanyalított*. Így a gazdasszonyok is mondják: *egy kis vacsorát vanyalítottok*.” A Tisza vidékén sem ismeretlen szó. Rokon hozzá a székelyeknél mind törzshangokban, mind jelentésben: *pónyál*; és Szabó Elek szerint: *jányol*.

VANYALÍTÁS, (vany-al-ít-ás) fn. tt. *vanyalítás-t*, tb. — *ok*, harm. sz. r. — *a*. Valaminek hirtelenében, könnyedén készítése. V. ö. VANYALÍT.

VANYARCZ, falu Nógrád m.; helyr. *Vanyarczra*, — *on*, — *ról*.

VÁNYHAD, (vány-h-ad); VÁNYHADÁS, (vány-h-ad-ás) l. VÁNYAD; VÁNYADÁS.

VANYIGA, (vany-ig-a) mn. tt. *vanyigát*. Szóvány, nyomorult, hitvány, nyuzga. Kriza Jánosnál: gyáva, gyenge mint a venyige. *Vanyiga* gyerek, ember. Törzse azonos a vány törzsszel, mely *vanyalít*-nál is rövidülve jön elő. V. ö. VÁNY. Képzetetésre hasonlók hozzá: *nyafiga*, *guriiga*, *taliga*, melyekben a gyakorlatos igeképző *og* kicsinző *ig*-re változott, s eredetileg: *nyafogó*, *gurogó*, *tologó*, tehát *ványogó*.

VÁNGIGA NÁPICZ. Nápicz nembeli növényfaj; bugája széljelberzedt görbegruba ágakkal; ondója tövön pelyhes és kalászos; ízéke fölül leveletlen; levelei hajszál formák. (Aira flexuosa; némelyek szerint: *avena* fl.).

VÁNYOL, (vány-ol) áth. m. *ványol-t*. 1) A gyapjuszövetet, zeke- s harisnyaposztót úgy nevezett ványolómalomban, vagyis kallóban beavatja, összeveri, s megtisztítja. Mit a Tájzsótár Incze József után így ír le: „Mikor a zekeposztót megszövik, elküldik a malomba, hol feltürve, vízzel tele valóba teszik, erre, mint a kásátörő kés olyan bot jár rendre, melyeket a víz hajt s minthogy ezen botok csapanólág esnek a posztóra, azt nemcsak összeverik s *avatják*, hanem a valóban forgatják is; az ilyen malom ványolóknak nevezetik.” 2) A ruhát, viselés által koptatja. V. ö. VÁNY; VANYALÍT.

VANYOLA, falu Veszprém m. helyr. *Vanyolára*, — *n*, — *ról*.

VÁNYOLÁS, (vány-ol-ás) fn. tt. *ványolás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. A szövésből nyersen kijött posztónak, szűrnek kallóban elkészítése.

VÁNYOLÓ, (vány-ol-ó) mn. és fn. 1) Aki ványol; v. amivel ványolnak. 2) Kalló malom. V. ö. VÁNYOL.

VÁNYOLÓDÁS, (vány-ol-ó-od-ás) fn. tt. *ványolódás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Holmi ruhane-műeknek viselés, hordozás általi kopása, elkallódása, elnyűvése.

VÁNYOLÓDIK, (vány-ol-ó-od-ik) belsz. m. *ványolód-tam*, — *túl*, — *ott*. Viselés által kopik, mál-lik, kallódik. V. ö. VÁNY, VÁNYOL.

VÁNYOLÓMALOM, (ványoló-malom) l. KALLÓ.

VÁNYOVKA, falu Árva m.; helyr. *Ványovkára*, — *n*, — *ról*.

VÁPA, (váp-a) fn. tt. *vápát*. 1) Láp, v. lápa, lápos hely, azaz, mocsáros lapály, vizállás, tócsa, fertő (Szabó D.). 2) Gödör, mélyedés, homorú szöget képező hajlás. *Vápahupa*, völgydomb, hegyvölgy, néhutt másképp: *hápahupa*, *hátahupa*, *hátahoporja*, Lugossynál: *hépe-hupa*, a székelyeknél: *vápa-kotya*, is. Térd *vápája*, hajlása. *Vápa a bányában*, árok forma mélyedés. — Miklosich szerint *vapa* „stagnum” jelentésben régi szláv. Azonban „lápa” nála nem jön elő, pedig e két szó a magyarban azonos mert az *l* és *v* hangok benne úgy váltakoznak, mint *lép* és *vép*, *lék* és *vék*, *láz* és *váz* szókban.

VÁPAHUPA, (vápa-hupa) ikerített fn. l. VÁPA alatt.

VÁPAHUPÁS, (vápa-hupás) ikerített mn. l. HÁPAHUPÁS.

VÁPAKOTYÁS, (vápa-kotyás) ösz. mn. A székelyeknél am. *vápahupás* v. *hápahupás*.

VÁPÁS, (váp-a-as) mn. tt. *vápás-t*, v. — *at*, tb. — *ak*. 1) Lápos, mocsáros. *Vápás vidék*, *térség*. 2) Gödrös, völgyes, homorú. V. ö. VÁPA.

VAR, fn. tt. *var-at*, harm. szr. — *a*. Kéregféle héj, vagy hártya, mely a hegedő seben vagy fölfakadt daganaton, kelésen képződik; továbbá azon hoportos héj, mely a rühes, koszos bőrt takarja, vagy mely a fejbőrön fejlik ki, ez néhutt: *hompora*. Szabó Dávidnál: *túr*, *kosz*. A székelyeknél jelent rühöt is. V. ö. ÖLTVAR, POKOLVAR, RÜH. Mandsu nyelven = *valu* (Geschwür, az u oly utóhang mint *baturu* (= bator) szóban; továbbá gyökre nézve egyeznek vele az arab *barasz* v. *berasz* (Aussatz), a latin *verruca*, *porrigo*, s a német *Borke*. Budenz J. felhozza mint rokont az erza-mordvinban és votjákban az *ur* (= kelés) szót. Mennyiben a *var* száradt állapotban porhanyóvá lesz, egyezik vele a *por*, *purha*, s erre látszik vonatkozni a *hompor* v. *hompora* is, azaz om-por, omló por, mely leginkább a kis gyermekek fejét szokta belepni. Lugossy J. *bőr* szóval hozza párhuzamba.

VÁR, (1) önh. és áth. m. *várt*. Azon okból, hogy valamely idő lefolyta alatt bizonyos tárgyra vonatkozó kíváncsisága teljesezni, vagyis valami történni fog, kedélyét függőben tartja, illetőleg az esendőség bekövetkezteig bizonyos időt mulaszt, halaszt, elfolyini enged. A várás fogalmában háromféle dolog rejlik: a) valamely esendőség függő állapota; b) ezen esendőségre irányzott folytonos figyelem, és kíváncsiság; s c) határozott vagy határozatlan tartóságu időhaladék. A várásnak okozója: *vágy*, *kíváncsiság*; végoka: *érkezés*, *megjövés*, *teljesedés*, s ezeknek ellentétei: *késés*, *elmaradás*. A várás minden eshetőségre kiterjed, ami teljesedése által a kedélyt akár kedvesen, akár kedvetlenül lepi meg. Örömmel, *szívesen*, *vágyva*, *kíváncsilag*, *csendesen várni valakit*. *Várton vár*, *várván vár* valakit vagy valamit am,

fölöttébb, nagyon, igen nagy vágyódással vár. *Mint bizonyost, elmaradhatatlant várni valamit. Félelem, remegés között, szomorúan, leverten várni a fenyegető csapást, az ítéletet, a büntetést. Halálát minden órában várják. Ide, oda várni valakit. Előbb ott, azután itt vártalak. Haza várni, visszavárni az elutaztakat. Vendégeket várni. Hivatalt, jutalmat, örök üdvösséget várni am. ohajtani, kívánni, reményleni. Bevárni a dolog végét. A gyülekező társakat összevárni. A mely szekér meg nem vár, az után nem kell futni. (Km.). Időszakra vonatkozólag: reggeltől estig, több napig, hónapokig, évekig várni. Sokáig várni. Várt leány (aki várt) várat nyer. (Km.). Ne várjuk azt, míg fejünk felett elesapnak a veszélyek hajjai.* (Palóczy L. az 1840. apr. 23. diki országos ülésben). Mondjuk nehézkes nőről is, hogy *vároban v. várandóban van*, midőn szülési ideje közeledik. Fölható ragu viszonynévvel: *valakire várni*, érkezését figyelemmel, kíváncsian lesni; *valamire várni*: teljesedését lesni. *Jobb időre várni. Sorára várni, várj sorodra. Fölcsérlettetik néhutt les* igével. *Már régen lesem őt, még sem jő. Elutamt őt lesni.* — Távolító ragu viszonynévvel, bizonyos személytől, vagy dologtól reméll, kíván valamit. *Tőle sokat várhatunk. Soromat a jövőtől várom. Pénzt várok atyámtól. Ettől keveset várhatsz. Időtől kell várni, tanácsra hallgatni. (Km.).*

Mennyiben a várás a kedélynek folytonos kíváncsiságában áll, úgy vélekedünk, hogy alapfogalomban és hangban azon kedélyszókkal rokon, melyek vágyat, kívánást fejeznek ki, mint: *vágy vaj, vajh, vah, ah, áh*, tehát elemezve, a *vah v. vá* indulathangot vévén alapul, melyből *vágy* is származik, *v* képzővel: *vár*, mint *si sir*; *tá tár*; *té tér*; *szu szúr*; *s l* képzővel: *dú dúl*; *hü hül*; stb. Így keletkezik indulat hangokból az esengő várásra, kívánságra vonatkozó *vágy* szón kívül: *ohajt, ahít*, és az *üző haj!* -ből származott *hajt*. Lugossy J. az ör szóval hozza párhuzamba.

Hasonlók hozzá a német *harren* és *warten*. Amazt Adelung a francia *garder*, s olasz *guardia*, emezt a latin *durat* és *haeret* szókkal rokonítja. Annyi igaz, hogy a várás némi figyelemmel, vigyázattal és leiséssel jár; de azt sem tagadhatni, hogy a leisének eredeti, első indoka bizonyos vágy, vagy kíváncsiság, vagyis mielőtt lesni indulnánk valamit, előbb vágnak, kíváncsiságnak kell felébrednie bennünk. Budenz J. szerint lapp nyelven *vuorde*, finn-lapp nyelven *vuordde*, vogul nyelven: *úrkat* am. várni, várakozni; déli vogul nyelven *uor* am. őrizni, mordvin nyelven *varža*, erza mordvin nyelven *varša*, *varča* am. megnézni.

VÁR, (2), fn. tt. *vár-t at*, tb. — *ak*, harm. szr. — *a*. 1) Magasabb helyre, nevezetesen hegyromra rakott, s erősített építmény, vagy több épületből álló védhely, az ellenség megtámadásai ellen. *Sziklavár, hegyi vár*. Ilyenek a hazánk hegyes

vidékein jobbra már romladozott számos várak. 2) Hasonló célból akár magasb helyen, akár sík földön épített erősség, vagyis falakkal, bástyákkal, várkokkal stb. kerített, vagy ha jelenleg nincs is kerítve, de régebben kerítve volt helyiség. *Földvár, Sárvár, Vízvár, Óvár, Újvár* stb. S ily összetételben számos helyneveket alkot, mint *Csákvár, Daruvár, Fejérvár, Ikervár, Kapusvár, Kapuvár, Oroszvár, Sárvár, Szigetvár, Ungvár, Vasvár* stb. 3) Nagyobbszerű mérvben épített, s fényesb és erősebb alkotmányu, fejedelmi lakul, avagy fejedelmi és állami célokra szolgáló erődítmény. *Császári királyi vár*. Mennyiben némely várak bizonyos helységek, illetőleg városok kebelében vagy mellett épültek, a várt szót inkább személyragozni szokták: *Buda vára*, néha, kivált költői nyelven: *Budavár*.

„És újra nagy lesz egykor a magyar,
És újra fényes ősi Budavár.”

Jókai M.

Arad vára, Munkács vára, Komárom vára, különösen ha személyről neveztetik, egy szóvá olvad: *Leopoldvára, Pétervára. Bélavára*. Még általában némely nevezetek és kifejezések: az erősített helynek magasabb része *fellegvár*. Más részei lehetnek: *alsó vár, felső vár, külső vár, belső vár. Várat vni, ostromolni, körülvenni, megszállani, megvenni*, (némely vidéken: *bevenni*). *Várból kirohanni. Azé a vár, kié a mező. (Km.). Baj egyedül a várban bízni, nem katonáiban. (Km.). Könnyű oly várat védni, melyet nem vinak. (Km.). Szóból várat. (Km.).* 4) Átv. ért. jelent védelmet, ótalmat, biztosítást. *Isten a mi erős várunk.* — Tréfásan: *fellegvár v. felső vár* am. fej. *Kiszöktek a felső várból; v. üres a fellegvár v. felső vár, nincs otthon a gazda (km. Elvesztette az észét). Bevették a felső várat, azaz részeg. Léggvár, képzelt remények, tervek. Léggvárakat építeni..*

A rokonságok közt legközelebb áll hozzá a persa bár (arx, aula regia, továbbá báru (arx, castellum); a héber-ben eléjőn *bíráh*, melyről Simon szótára azt mondja: „videtur persicae originis.” A *v* és *b* egymással könnyen fölcseréltetnek, mint szintén a persa *vám* és *bám* s megfordítva *bán* és *ván* szókban is. Olvastuk a régiségi tanulmányokban, különösen De Vaux munkájában, hogy Media fővárosa, Ekbatánának egy részét *vár-nak* hívták, — Budenz J. felhossa rokonokul a finn *vuore*, *vaare*, lapp *vare*, finn-lapp *varre* szókat, melyek hegyet jelentenek, továbbá a mordvin *vár*, erzamordvin *väre*, veri szókat, melyek főnvalót, felső részt jelentenek. (A szans kritban *para* am. magas, a persában *bar* némely kiejtés szerint *ber* am. magasság, felső rész, pars superior, altitudo; és a góth-ban *baig* am. hegy). *Hunnivár* eléjőn Jornandes-nél a VI. században, mely az egykorú Procopiusnál am. castrum vetus hunnorum. Távolabbról talán ide sorozhatjuk a

a görög *πύργος*, német *Burg* szókat is. (Némelyek szerint ezek is rokonok a *Berg* német szóval).

VÁR, (3), Pusztá Sopron m.; helyr. *Vár-on*, —*ra*, —*ról*.

VARACS, (var-acs) kics. fn. tt. *varacs-ot*, harm. szr. —*a*. Var forma szömörce, bibircsó, csomócska némely állatok bőrén és növények héján, kérgén. Megtoldva : *varacsk*, mint tövis *tövisk*, viasz *viaszk*, rovat *rovátk* stb. Máskép : *varancs* v. *varangy*.

VÁRACS, (vár-acs) fn. I. VÁRDA.

VARACSK, (var-acs-k) fn. tt. *varacskot*, harm. sz. —*ja*. L. VARACS.

VARACSKOS, (var-acs-k-os) mn. tt. *varacskos-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Varacsokkal rakott; néhutt: dorozmás. *Varacskos béka*. Más képeztetéssel : *varangyos*. Mondják némely terményekről is : *varacskos burgonya*, *tök*, *dinnye*, *uborka*, azaz bibircsós héju.

VARACSO, I. VARACSKOS.

VARACZK; VARACZKOS, I. VARACSK; VARACSKOS.

VÁRAD, falu Somogy, pusztá Somogy m. ALSÓ—, FELSŐ—, faluk Bars, KIS—, Nyitra; NAGY—, város Bihar m.; helyr. *Várad-ra*, —*on*, —*ról*.

VÁRADIA, falu Temes m., helyr. *Váradia-ra*, —*n*, —*ról*.

VARÁDICS, fn. tt. *varádics-ot*, harm. szr. —*a*. Növénynem az együttnevezők seregéből és nöszövények rendéből; vaczka kopasz; fészke félgolyóbis, födelékes; virágának szirmai csak száraz nyáron nőnek meg; bóbítja párkányos. (Tanacetum). Fajai Diószegi-Fazekasnál : *berzedt*, *gilisza*, *bodros* varádics. A gilisztavarádics köznépiesen : *varádicskóró*; máskép : *gilisztavirág*. *Vad* varádics népiesen am. libapimpó (potentilla anserina) : más-kép szintén népiesen : *pipefü*, *lúdpázsit*, *fejér* v. *ezüstös hátú fü*.

Miklosich szerint új szlávul : *vratič*, szlovénul : *vratič*, csehül : *vratič*, *vratyč*, lengyelül : *wrotycz*.

VARÁDICKÓRÓ, (varádics-kóró) ősz. fn. I. VARÁDICS alatt.

VÁRADKA, falu Sáros m. helyr. *Váradka-ra*, —*n*, —*ról*.

VARADZÁS, (var-ad-oz-ás); VARADZIK, (var-ad-oz-ik) I. VARASODÁS; VARASODIK.

VÁRAKODÁS; VÁRAKODIK, I. a szokot-tabb VÁRAKOZÁS; VÁRAKOZIK szókat. Amazok találhatók, Pázmánál, Káldinál, Molnár A-nél.

VÁRAKOZÁS, (vár-a-koz-ás) fn. tt. *várakozás-t* tb. —*ok*. Kíváncsi és figyelmes cselekvési állapot, midőn valaki várakozik. *Légy várakozással*. Hosszas, rövid várakozás. *Megunni a várakozást*. Éhez embernek nehéz a várakozás. (Km.). Nincs nehezebb a várakozásnál, (Km.).

„Anyámasszony, a fonás
Nehéz a várakozás.“

Népdal.

V. ö. VÁRAKOZIK.

VÁRAKOZÁSI, (vár-a-koz-ás-i) mn. tt. *várakozási-t*, tb. —*ak*. Várakozást illető, arra vonatkozó. *Várakozási hely*, idő.

VÁRAKOZAT, (vár-a-koz-at) fn. tt. *várakozat-ot*, harm. szr. —*a*. Elvont értelemben vett, vagy megtörtént, bevégzett várakozás.

VÁRAKOZIK, (vár-a-koz-ik) k. m. *várakoztam*, —*tól*, —*ott*. Folytonosan, vagy hosszabb ideig vár valakire, v. valamire. *Várakozzál, míg visszajö-vők*. *Sokáig várakoztunk rátok*. *Nagy uraknál, malom-ban, rébben várakozni kell*. (Km.).

VÁRAKOZTAT, (vár-a-koz-tat) mivelte. m. *várakoztat-tam*, —*tól*, —*ott*, par. *várakoztass*. Okozza, meghagyja, parancsolja, hogy várakozzék valaki. *Órákig, hetekig várakoztatni valakit*. *Reggeltől estig várakoztatni a kérelmezőket*. V. ö. VÁRAKOZIK.

VÁRAKOZTATÁS, (vár-og-oz-tat-ás) fn. tt. *várakoztatás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Halasztás, visszatartóztatás, mely által valakit várakoztatunk. V. ö. VÁRAKOZTAT.

VÁRALAG, (vár-a-lag) ősz. fn. Váralatti mély üregek, melyeket régebb korban börtönökül használtak.

VÁRALJ v. —ALJA, (vár-alj v. —alja) ősz. fn. Vár alatt fekvő táj, vagy helység, város. A helységek neveinél többnyire így írják: *Várallya*.

VÁRALJAI, (vár-aljai) ősz. mn. Váraljára való, oda tartozó, arra vonatkozó. *Váraljai lakosok, kertek, szőlők*.

VÁRALLY, I. VÁRALJ.

VÁRALLYA, faluk Bereg, Kraszna, Sáros, Tolna, Ung m., Kővár vid.; puszták Somogy, Liptó m.; erdélyi faluk Hunyad, Küküllő. m.; ÁRVA—, Árva m. BERENCs—, Nyitra, BOLDOGKÓ—, mezőváros Abauj, DETREKÓ—, fdu Pozsony, DOBRÓ—, Zólyom, KISMARTON—, Sopron, KRASZNAHORKA—, Gömör, REVISTYE—, Bars, SZEPEs—, mezőváros Szepes, SZKLABINYA—, falu Turóc, SZINYÉR—, inváros Szatmár, TAMÁS—, falu Ugocsa, ZNIÓ—, mváros Turóc, ZÓLYOM—, falu Zólyom m.; helyr. *Várallyá-ra*, —*n*, —*ról*.

VARANCS, (var-ancs) I. VARACS. E szók csupán *n* közbetét által különböznek egymástól, mint : *rapacs rapancs*; *ripacs ripancs*; *görcs göröncs*; *locs loncs*, és némely mások.

VARANCSAG, (var-ancs-ag); VARANCSA-GOS I. VARANCS; VARANCsOS. Máskép : *varancsék*, *varancsékos*, v. *varangyék*, *varangyékos*.

VARANCsOS, (var-ancs-os) I. VARACSKOS. Egy értelműek vele : *varancsagos*, *varangyékos*, ki-vált midőn békára vonatkoznak.

VÁRANDÓ, (vár-and-ó) mn. évi részesülő, tt. *várando-t*. Mint minden — *andó* — *endő* képzőjű részesülő, ha átható igéhez járul, úgy ez is mind cselekvő mind szenvedő értelemben elélőn. 1) Cselekvőleg : aki vár v. várni fog. *Jelenleg viszsza-vonulok a politikai élettől, várando, mi történik később.* 2) Szenvendőleg : amit várni kell, vagy amit várni lehet, vagy fogunk. *A vendégek mind bevárando, mielőtt asztalhoz ülnek. Várando örökség. Várando van, azaz, valaminek a teljesedésére vár, különösen a nő, ki nem sokára szülni készül.*

VÁRANDÓS, (vár-and-ó-os) mn. tt. *várando-s-t* v. — *at*. tb. — *ak*. Mondják viselő nőről, ki nem sokára szülni fog.

VÁRANDÓSÁG, (vár-and-ó-ság) fn. tt. *várando-ság-ot*, harm. szr. — *a*. Általán a birtoklási jognak, vagy reménynek azon neme, melynél fogva valaki bizonyos idő elfolyta után valamely jószág-nak birtokába jut; máskép: *váromány*. (Virtualitas).

VARANGY, (var-angy) l. **VARANCS**. Oly hasonlóság van köztök, mint a *göröngy* és *göröncs*, *ingy* és *incs*, *rongy* és *roncs* között.

VARANGYAK v. **VARANGYOK** l. **VARANGYÉK**.

VARANGYÉK, (var-angy-ék) fn. tt. *varangyék-ot*, harm. szr. — *a*. Nem vizekben, hanem nedves, nyirkos földben lakó békafaj, melynek bőrének zöldes, szürke, sötétsárga, és fekete varforma foltok fődik; a földbe likakat tűr, s férgekkel él; rövid lábai inkább mászásra alkalmasak, mint ugrásra. (Rana bufo). Mandsu nyelven *var* = quaken-der Frosch; egyezik a hangutánzó, vartyogás-gyökével.

VARANGYOK, (var-angy-ok) l. **VARANGYÉK**.

VARANNÓ, mváros Zemplén m. helyr. *Varannó-ra*, — *n*, — *ról*.

VÁRÁROK, (vár-árok) ősz. fn. A sikon fekvő várnak falait, sánczeit, bástyáit kerítő árok. *A vár-árkot vízzel megtölteni.* Máskép birtokragozva : *vár árka*.

VARAS, (var-as) mn. tt. *varas-t*, v. — *at*, tb. — *ak*. 1) Amit varféle, porhanyó bőrhártya takar; rühes, koszos, homporás. *Varas seb*, mely hegedni kezd. *Varas fej*. 2) Varhoz hasonló foltokkal, bibircsókkel rakott. *Varas béka*. Átv. mocskos, penészes. *Segíts rajta jó garas, ne légy görbe, se varas.* (Km.).

VÁRAS, (vár-as) mn. tt. *váras-t*, v. tb. — *at*. — *ak*. A hová vár van építve, vagy várakkal bővelkedő. *Várás hegy, várás vidék.* Hajdan 'város' fn. is ez alakban használtatott, melyet Szabó D. is *várás*-nak ír. Mai bevett szokás szerint különbözik tőle: *város* fn., mely habár eredetileg oly helységet jelentett is, melyet védfalak, bástyák kerítettek, vagy melynek területén vár állott, de újabb korban nagy részét más tulajdonokról veszi nyezetét. V. ö. **VÁROS**.

Ily különbséget tesz több vidéken a nyelvszokás a *májas, ágas, lábas, tálas* melléknevek és *májos v. május, ágos, lábos, tálos* főnevek között.

VÁRÁS, (vár-ás) fn. tt. *várás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Kíváncsi és figyelmes cselekvési állapot, midőn valaki vár. V. ö. **VÁR**, (1.).

VARASBÉKA, (varas-béka) ősz. fn. l. **VARANGYÉK**.

VARASD, megye, és szab. kir. város azon megyében; faluk Baranya és Tolna m.; helyr. *Varasd-ra*, — *on*, — *ról*; mint megyénél: *Varasd-ba*, — *ban*, — *ból*.

VÁRASDI, v. **VÁRÓSDI**, (vár-as-di v. vár-ó-s-di) fn. tt. *várásdi-t*, v. *váró-sdi-t*, több. — *ak*. Lap-tázás neme, midőn a játszó társak körben állanak, s várják, mikor jő feléjük a lapta, hogy elkap-hassák. Olyan mint *kapó-sdi, kiülő-sdi, futó-sdi*; lehet a körtől véve *vár-as-di* (azaz várt képző játék) is.

VARASÍT, **VARASIT** (var-as-it) áth. m. *vara-sít-ott*, par. — *s*. htn. — *ni* v. — *ani*. Varassá tesz, okozza, hogy varak támadnak valamely testen. V. ö. **VARAS**.

VARASÍTÁS, **VARASITÁS**, (var-as-it-ás) fn. tt. *varasítás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Cselekvés, okozás, mely által valami varassá tétetik.

VARASODÁS, (var-as-od-ás) fn. tt. *varasodás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Varféle kútegek fejlődése, támadása az állati bőrön.

VARASODIK, (var-as-od-ik) k. m. *varasod-lam* — *tál*, — *ott*. Bőre vagy sebe varassá lesz, varak fejlődnek, támadnak rajta. V. ö. **VAR**.

VARASÚL, (var-as-úl) ősh. m. *varasult*. L. **VARASODIK**.

VARASÚLÁS, (var-as-úl-ás) L. **VARASODÁS**.

VÁRASZÓ, falu Heves m.; helyr. *Váraszó-ra*, — *n*, — *ról*.

VÁRASZT, (vár-aszt) áth. m. *váraszt-ott*, htn. — *ni*, v. — *ani*, par. *váraszsz*. Szokottabban : várat; l. **VÁRAT**, (1.).

VÁRAT, (1) (vár-at) mivelt. m. *várat-lam*, — *tál*, — *ott*, par. *várass*. Okozza, eszközli, hogy valaki várjon, vagy kénytelen legyen várni, különösen késés, elmaradás által. *Sokáig váratja magát, v. várat magára, azaz késik, nem jön. Ugyan megvárattál bennünket.*

VÁRAT, (2), (vár-at) fn. tt. *várat-ot*, harm. szr. — *a*. Várás, mint végrehajtott dolog. *Kis váratra itt leszek, visszatérek.*

VÁRATLAN, (vár-atlan) mn. tt. *váratlan-t*, tb. — *ok*. Akit, vagy amit nem vártak, véletlen, meglepő, nem reménylett. *Váratlan szerencse, eset. Váratlan érkezés. Váratlan vendégek. Váratlan találkozás.* Határozóként am. váratlanul.

VÁRATLANSÁG, (vár-atlan-ság) fn. tt. *váratlanság-ot*, harm. szr. — *a*. Váratlan állapot, véletlenség, meglepő tünemény.

VÁRATLANUL, (vár-at-lan-ul) ih. Nem várva, a nélkül, hogy várták volna; véletlenül, meglepőleg, nem remélve, nem sejtve; kitűzött idő előtt. *Váratlanul érkezni haza.*

VARAZÁS, (var-az-ás) szokottabban : *varadás*. L. **VARASODÁS**.

VARAZIK, (var-az-ik), szokottabban : *varadzik*. L. **VARASODIK**.

VARÁZS, fn. tt. *varázs-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Bűbáj, vagyis rendkívüli, meglepő erőhatás, és tünemény, melynek oka a babonahitűek szerint megfoghatatlan, természetfölötti, s azt valamely titkos szellemi lénynek, nevezetesen, ördögnek, boszorkánynak, tündérnek stb. kell tulajdonítani. Ide tartoznak a különféle szemfényvesztő műtételek, kuzlások, megrontások, igézések stb. Szelidebb s átvitt ért. titkos erő, mely kellemes, bájos módon lepi meg a kedélyt, elragadja s magához vonzza a lelket, pl. rendkívüli női szépség, szívhez szóló zene, kies vidék stb.

Miklosich szerint *vražati* (varázsolni, bűvölni) régi v. ó szláv szó. (Az *ó szláv* a szláv nyelvészeknél többnyire bulgárt jelent, ezekről pedig történelmileg kétségtelen, hogy eredetileg turáni népség volt). Előjön a magyarban *vahorász* v. *vahoráz* (Sándor Istvánnál, Szabó Dávidnál), am. bűbajoskodik (l. **VAHORÁSZ**), mely hangtanilag alig különbözik a *varázs* szótól, és egészen magyar elemekből áll : *vah-or-ász*. — Némelyek a *v* előtételével *orvos* szóval rokonítják.

VARÁZSÁG, (varázs-ág) l. **VARÁZSVESZ-SZŐ**.

VARÁZSBOT, (varázs-bot) ősz. fn. Bűvösök szemfényvesztők csodabotja, melylyel úgy látszólag varázstüneményeket idéznek elő.

VARÁZSBÖTÜK, (varázs-bötük) ősz. fn. Bötük, melyeknek titkos jelentéseiből a varázslók jóvendőlni s bűvölni szoktak.

VARÁZSCSOMÓ, (varázs-csomó) ősz. fn. Csodálatos, bűvös titkos szövetség, s föloldhatatlan csomó.

VARÁZSDOB, (varázs-dob) ősz. fn. Bűvös erejű, és hatása dob.

VÁRAZSERŐ, (várazs-erő) ősz. fn. Titokszerű, csodálatos erő, mely bűvös tüneményt, hatást eszközöl, pl. mely a szemek igéző nézésében rejlik. Átv. ért. igen nagy hatása erő.

VARÁZSFÜ, (varázs-fü) ősz. fn. Növényfaj népies neve a szíropárok neméből; szára felálló; levelei tojáskerekek, vagy szívesek, itt-ott fogasak; máskép : *varázslófű*; növénytani néven : *varázs-szíropár*. (Circaea lutetiana). Nevét onnan kapta, mert varázserőt tulajdonított neki a babonahit.

VARÁZSGYÜRÜ, v. **GYÜRÜ** (varázs-gyűrű) ősz. fn. Megbűvölt, vagy bűverejű gyűrű. Ha a mese hőse a varázsgyűrűt megfordítja, minden vágya teljesül.

VARÁZSHANG, (varázs-hang) ősz. fn. Átv. ért. emberi vagy zenei hang, mely az érzést mintegy elragadja.

VARÁZSÍGE v. —**IGE**, (varázs-ige) ősz. fn. Ige, az az, egyes szó, vagy értetlen mondat, melynek kiejtésével a bűvölő személy látszólag csodás tüneményeket hoz létre. Ilyenek a *dauzsolás*, *birbitelés*, *vahákolás*, *vahorászás*, *hókuszpókusz*. A boszorkánynyomás ellen : *Kaszakd a fülébe, disznószar a szájába*. Vagy midőn a kihullott foggal a kemence szurdékba kiált a gyermek : *Egér éger adok neked csontfogat, adj te nekem vasfogat*.

VARÁZSÍR, (varázs-ír) ősz. fn. Babonás hiedelem szerint varázsló, vagyis bűverejű zsír, boszorkányszir, melylyel ha valaki hónalját és talpait megkeni, és azt mondja : *hipp hopp ott legyen, a hol akarom*, legott oda röpül. Mese szerint ha a befogott ökrök nyakát várázs irral bekenik, szekerestül elrepülnek, s csak boszorkány szállíthatja le őket.

VARÁZSITAL, (varázs-ital) ősz. fn. Bűvös erejű, és hatása ital. A mese hőse ha ezt megiszza, szerelmet gerjeszt maga iránt, vagy álomba esvén csodásan átváltozik, vagy sárkányok legyőzésére erőt kap stb.

VARÁZSJÁTÉK, (varázs-játék) ősz. fn. Bűvös mutatványokból, szemfényvesztő jelenetekből álló játéknemű mulattatás. Továbbá némely csodaszerű természeti tünemények változékonysága, szemeket kápráztató tulajdonsága. *Délibáb varázs-játéka*.

VARÁZSJEL, (varázs-jel) ősz. fn. Mindenféle jel, p. taglejtés, bottal hadarászás, gyűrűforgatás, szitapörgetés stb. melyeket a bűvösök, varázslók működéseikben szoktak használni.

VARÁZSKÖNYV, (varázs-könyv) ősz. fn. Könyv, mely varázmesterségre oktat; továbbá melyből a varázslók valamit kiolvasnak, vagy ráolvasnak valamire. Ilyen a hirneves Kristóf imádsága is.

VARÁZSKÖR, (varázs-kör) ősz. fn. Körvonal, melyet a varázslók bizonyos működésekkor magok körül huznak, s melyen belül minden más varázsló hatalma ellen biztosítvák.

VARÁZSKÚT, (varázs-kút) ősz. fn. Megbűvölt vagy bűverejű kút, p. melynek vize a belőle ivót, erőssé, a benne megmosdót gyönyörűséges széppé teszi stb. Természettani ért. ugrókút formájára készített mesterséges szerkezetű edény, melyből föl-váltva víz szökell ki. (Fons intermittens Kircheri.)

VARÁZSLÁMPA, (varázs-lámpa) ősz. fn. Lámpa, melynek segédelmével különféle képtüneményeket lehet mutatni. (Laterna magica.)

VARÁZSLÁS, (var-ázs-ol-ás) fn. tt. *varázslás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Bűvölés, bájolás, boszorkányozás, szemfényvesztő működés, igézés. Régente pl. a Bécsi codexben am jóslás, jóvendölés. „A látásért éj leszen önekik, és setétség a varázslásért“ (pro divinatione, Micheas III.).

VARÁZSLAT, (varázs-ol-at) fn. tt. *varázslat*-ot harm. szr. — a. Varázslás eredménye, jelenetei, tüneményei, szóval minden, mit a varázsló végrehajt.

VARÁZSLEVELKE, (varázs-levelke) ősz. fn. Bűvös erejű levelke, vagy czédula, melyre holmi varázsbetűket, szokat, vagy mondatokat szoktak írni.

VARÁZSLÓ, (varázs-ol-ó) mn. és fn. tt. *varázsló*-t, 1) Amivel varázsolnak, vagy ami varázserejű. *Varázsló vessző, gyűrű, birtitelés.* 2) Személy, ki bűbajos mesterséget űz; jós, javas, bűvös, boszorkány, garabonczás, szemfényvesztő, tátos.

VARÁZSLÓFÜ, 1. VARÁZSFÜ.

VARÁZSLÓ NŐ, Bűvös mesterséget űző nőszemély pl. boszorkány, javas nő, kártyavető asszony.

VARÁZSMŰ, (varázs-mű) ősz. fn. Varázslás, bűvölés, boszorkányság által létre hozott mindenféle mű, tünemény.

VARÁZSOL, (varázs-ol) önh. és áth. m. *varázsol*-t, v. *varázslott*, htn. —ni. v. *varázslani.* 1) Bűvös mesterséget űz. 2) Bűvölés által bizonyos változást, tüneményt eszközöl, p. megigéz, megront, széppé, erőssé tesz stb. 3) Régente am. jósol; v. ö. VARÁZSLÁS. 4) Túl a Dunán némely tájakon am. viraszt, máskép: *verázsol*. Ennek törzse tulajdonkép a tájdivatos *verrad* azaz *virrad* v. *virad* szóéval azonosnak látszik s am. viraszol.

VARÁZSOLÁS, (varázs-ol-ás) fn. tt. *varázsolás*-t, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) 1. VARÁZSLÁS. 2) Mint a *virad* (verrad) igének származéka jelent folytonos vagy gyakori virasztást. V. ö. VARÁZSOL.

VARÁZSPÉCSÉT, (varázs-pécsét) ősz. fn. Bűvös erejű s hatású pecsét.

VARÁZSSIP, (varázs-sip) ősz. fn. Bűverejű sip. *Mozárt varázssipja*, ily czimű zeneműve.

VARÁZSSIPKA, (varázs-sipka) ősz. fn. Bűvösök sipkája, melyet működésök alatt fejökre tesznek; továbbá bűverejű sipka, mely, amint ideoda forgatják, különféle hatású.

VARÁZSSZER, (varázs-szer) ősz. fn. Különféle szerek, melyeket a varázslók használnak, p. italok, írók, kenőcsök, emberek v. állatok csontjai, füvek stb.

VARÁZSSZIROMPÁR, 1. VARÁZSFÜ.

VARÁZSSZÓ, (varázs-szó) ősz. fn. Szó, melynek egyes, vagy ismételt kiejtése által a varázsló némi bűjeleneteket, varázsműveket idéz elé; máskép: *varázsige*.

VARÁZSTÉT, (varázs-tét) ősz. fn. Varázslók mütéte, egyes mutatványa; vagy ezeket utánzó próba.

VARÁZSTÖLTÉSÉR, (varázs-töltésér) ősz. fn. Töltésér alakú műbe rejtett szivornya.

VARÁZSTÜKÖR, v. —TÜKÖR, (varázs-tükör) ősz. fn. Bűvös tükör, mely különféle csodálatos képeket mutat. Átv. a képzelet tükre, vagy azon tünemények, melyekkel a déli báb, vagy az erdők

közti csendes tavak árnyképei kápráztatják a szemeket.

VARÁZSÜTÉS, (varázs-ütés) ősz. fn. Varázsvesszővel érintés. V. ö. VARÁZSVESSZŐ. Átv. ért. mintegy varázsolás vagy bűvölés támasztotta érzelem.

VARÁZSVESSZŐ, (varázs-vessző) ősz. fn. Bűvösök vesszeje, melylyel küllátszatra csodálátványokat, eredményeket hoznak létre, pl. melylyel valakit elaltatnak, vagy a holtat ideiglen föllevenítik stb. *Boszorkányok varázsvesszeje*, melylyel a nép hiedelme szerént a vert tejet vérré változtatják, az elrejtett kincseket megmutatják stb.

VÁRBAKOLÓ, (vár-bakoló) ősz. mn. Arany Jánosnál am. vartörő, romboló, a bak v. kos (aries) szótól. *Várbakoló eszköz* „Buda halála“ czimű költeményben.)

VÁRBELI, (vár-beli) ősz. mn. Várban levő, lakó, oda tartozó. *Várbeli katonaság, hadi műszerek.*

VÁRBIRO, (var-biró) ősz. fn. A régi várurak cselédei, illetőleg várnepe fölött birói hatalmat gyakorlott udvari tiszt. Különbözik tőle a vársereg főnökét jelentő *várnagy*.

VARBÓ, faluk Borsod és Nógrád m.; helyr. *Varbó-ra*, —n, —ról.

VARBÓCZ, faluk Gömör és Torna m.; helyr. *Varbócz-ra*, —on, —ról.

VÁRBÓK, CSÁBRÁG —, KECSKE —, KOPÁS —, faluk Hont m.; helyr. *Várbók-ra*, —on, —ról.

VÁRBÖRTÖN, (vár-börtön) ősz. fn. Börtön a várban, a hadbírótság által elítélt gonosztevők, illetőleg politikai foglyok számára.

VÁRCZA, ALSÓ —, FELSŐ —, KÖZÉP —, faluk Köz. Szolnok m. helyr. *Várcza-ra*, —n, —ról.

VARCZOG, (varecz-og) gyak. önh. m. *varczogtam*, —tál, —ott. Mondjuk valamely kemény testről, midőn a fogak által rágva kellemetlen fűlértő *varecz-féle* hangot ad. *Varczog fogai között a köporos dara.* Máskép: *vorczog*; rokona: *porczog*.

VARCZOGÁS, (varecz-og-ás) fn. tt. *varczogás*-t, tb. —ok, harm. szr. —a. A fogak közt türedező kemény testnek kellemetlen *varecz* hangja.

VARCZOGAT v. VARCZOGTAT, (vareczogat v. —tat) mivel. m. *varczogott*, par. *varczogass*. Fogai közt ropogtat valamely kemény, köves, csontáros testet. *Mogyorót, diót, csontot, homokot varczogtatni.*

VÁRDA, (1) (vár-da) fn. tt. *várdá-t*. Kisebb várnemű erődítmény.

VÁRDA, (2) falu Somogy, puszta Veszprém m.; KIS —, mváros Szabolcs, falu Somogy m.; helyr. *Várdá-ra*, —n, —ról.

VÁRDOMB, falu Tolna m.; helyr. *Várdomb-ra*, —on, —ról.

VÁRDÓTFALVA, erdélyi falu Csik sz. helyr. —*falvá-ra*, —n, —ról,

VÁREGYHÁZ, (vár-egy-ház) ösz. fn. Vár területén álló egyház vagyis templom, vártemplom; várkápolna.

VÁRÉPÍTÉS, (vár-építés) ösz. fn. 1) Építés, melynek földadata bizonyos terv szerint várat állítani. 2) Munka a vár építése körül. *Várépítésre ítelt rabok.*

VÁRERDŐ, pusztá Győr m.; helyr. *Várerdő-re*, —n, —ről.

VÁRERŐDÍTÉS, (vár-erődítés) ösz. fn. Várépítési munkálat, különösen várfalak, bástyák, sánczok építése, melyek a várat erőssé teszik.

VÁRERŐSÉG, (vár-erőség) ösz. fn. Vármű, várat képező minden féle építmények, falak, bástyák stb.

VÁRÉT v. **VÁRÍT**, (vár-ét v. vár-ít) m. *várít-ott*, htn. —ni v. —ani, par. —s. Göcsejben am. várakozik (Pländer Ferencz).

VÁRFAL, (vár-fal) ösz. fn. Várat kerítő köfal, v. téglafal.

VÁRFALVA, erdélyi falu Aranyos sz.; helyr. *falvá-ra*, —n, —ről.

VÁRFENÉK (1), (vár-fenék) l. **VÁRALAG**. **VÁRFENÉK**, (2), pusztá Heves m. helyr. *fe-nék-re*, —én, —ről.

VÁRFOGSÁG, (vár-fogság) ösz. fn. Büntetésszerű szabott fogság valamely katonai, különben néptelen várban.

VÁRFOK, (vár-fok) ösz. fn. Erődítés szabályai szerint a vár kiálló részein épített sánczok, védgátok.

VÁRFÖLD, falu Szala, pusztá Komárom m. helyr. *Várföld-re*, —ön, —ről.

VÁRFÜ, (vár-fü) ösz. fn. A sikkantyúk neméhez különösebben a négy metszésű bokrétajuakhoz tartozó növényfaj népies neve, melynek szirmjai a karimán nagyobbak; szára, szőrös levelei néha mind épek, s itt-ott fogasak, néha mind szárnyasan hasadtak; vaczka szőrös. Másképp szintén népiesen: *rühfű, fekélyfű, koszfű, kelésfű, sennyedékfű*; növénytani néven: *mezei sikkantyú*. (Scabiosa arvensis). Fönti magyar népies neveit onnan kapta, mert varak s fekélyek ellen gyógyszerül használják.

VARGA, (1), (varr-og-a) fn. tt. *vargát*. A régi czéhrend szerint, mesterember, ki bőrből saru, bocskor, bakancs, vagy cipőféle lábbeliket varr s különbözik a csizmadiától, kinek műköréhez a régi úgy nevezett „articulusok” szerint a csizmak és magyar topányok csinálása tartozik. Több városokban a csizmadiák remeke kordoványból nöcsizma és férfi topány volt a legújabb időkig. *Német varga*, ki német szabásu lábbeliket (stibliket), azaz német sarukat készít. *Tót varga* v. *horvát varga* v. *cserző varga*, ki önmaga által gyártott tehén és ló bőrből durvább mivű, vastag talpu sarukat s bakancsokat varr. *Bocskorvarga*, ki bocskorokat készít. *Czipő-* v.

czipellős varga, ki női s gyermekeczipőket varr. Egyébiránt ma már, a czéhkülönbségek daczára, az ügyesebb városi csizmadiák német vargai munkákat is csinálnak, és viszont. Valamint a németeknél a szabók, úgy a magyar köznépi nyelvén a vargák különféle gúnynevek, és csúfolódó élczek tárgyai, ellenben a csizmadiák ritkábban. *Húzza mint varga a bőrt. Siet, mint varga a vásárra. Megrázza, mint Krisztus (nagy pénteki kerepelő) a vargát.* Még némely közmondatok: *Igen tud varga lovat patkólni. Vargához viszi az ekevasat. Varga ne szóljon feljebb a kaptánál. Varga vargának ha barátja, csuda. Nem illet vargát veres köröm. Örül a varga ha kaptáját kihúzza. Varga csereze ki bőrét. Eb a varga bőr nélkül. Vargakésnek nincs, nem is lesz tokja. Ritka vargának jó saruja. Hadd morogjon a varga, csak jó sarut varrjon. Átv. jelent durvát, gorombát vagy a maga nemében hitványat. Vargalégy, mérges pöcsik. Vargahal, igen szállás husu czompó.*

E szónak gyöke *varr*, melyből gyakorlatos képzővel lett a szokatlan *varrog* ige, s ebből *varrogó, varroga, varrga*, mint: bugyoga, czinege, fürge, pörge stb. Ily származási viszony van a latin *suo* és *sutor* s a tót *sijem* és *svecz* között. — Általában csak egy *v*-rel szokták írni.

VARGA, (2), falu Baranya m.; helyr. *Vargá-ra*, —n, —ről.

VARGAÁRR, (varga-árr) ösz. fn. A vargák árrféle hegyes eszköze. V. ö. **ÁRR**.

VARGABOLT, (varga-bolt) ösz. fn. Vargaárakkal rakott bolt, melyben vargamunkákat árulnak.

VARGABÖTÜ, (varga-böttü) ösz. fn. Átv. tréfás ért. félrecesavarodás az egyenes útról. *Íme jöttöm-ben egy vargaböttüt csináltam*, azaz, kerülőt mint midőn varga késével a bőrről kanyarít.

VARGACSER, (varga-cser) ösz. fn. A cser- s némely más fának kérge, melyet a timárok s más bőrkészítők csávéba használnak.

VARGACZÉH, (varga-czéh) ösz. fn. Bizonyos városban, vagy vidéken lakó s egy külön testületet képező és czéhmester alatt levő vargák. Átv. ért. túl a Dunán egy két városban jó kedvű úri pártások néhai mulató egylete, melynek tagjai kendezeni szokták egymást, s gyűléseikben épen nem válogatták a finomabb kifejezéseket. Elnökük czéhmester nevet viselt.

VARGAFESTÉK, (varga-festék) ösz. fn. Festék leginkább vasrozsdából készítve, melylyel a vargák a lábbelinek való s némely más bőrt magok festenek be.

VARGAFOLT, (varga-folt) ösz. fn. Folt, melyet varga vet valamely lábbelire. Átv. fölösleges, helytelen toldalék, mely az egészhez nem illik.

VARGAFONAL, (varga-fonal) ösz. fn. Vastag goromba fonal, melylyel a vargák varrnak, másképp: *dratva* v. *dratya*, a német *Drath*-ból.

VARGAGYÜSZÜ, v- — **GYÜSZÜ**, (vargagyüszü) ösz. fn. Tulajdonkép széles gyűrű, rézből vagy vasból, melyet a varga ujára húz, hogy a vastag vargatűt nagyobb erővel és sérelem nélkül benyomhassa a bőrbe.

VARGAHAL, (varga-hal) ösz. fn. 1. **CZOMPÓ**.

VARGAINAS, (varga-inas) ösz. fn. Vargamesterséget tanuló inas; németesen: *vargagyerek*.

VARGAKAPTA, (varga-kapta) ösz. fn. Kapta, vagyis lábminta fából, melyre a vargák a lábbeli fejét ráütik, ráhuzzák.

VARGAKÉS, (varga-kés) ösz. fn. Vargák görbe kése, melyet a bőr kiszabására használnak; a csizmadiáknál *dikis* v. *dikics*. *Soha nem volt, nem is lesz vargakésnek hüvelye.* (Km.).

VARGALEGÉNY, (varga-legény) ösz. fn. Iparos, ki az inaséveket betöltötte, s a czéh szabályok szerint legénynyé avatva, vagyis fölszabadítva a vargamesterséget valamely mester műhelyében gyakorolja.

VARGALÉGY, (varga-légy) ösz. fn. 1. **BAROMPÖCSIK**.

VARGAMESTER, (varga-mester) ösz. fn. Iparos, ki a vargamesterséget bizonyos számú évekig mint legény gyakorolta, s jóváhagyott remekmű készítése után a varga czéh mestertagjává avatott.

VARGAMESTERSÉG, (varga-mesterség) ösz. fn. Vargamívek készítésével foglalkodó mesterség, kézi ügyesség, kézművesség.

VARGAMUNKA, (varga-munka) ösz. fn. Munka, vagy kézműv, melyet a varga, mint olyan készít, p. saru, bocskor, bakancs, cipő.

VARGAMÜHELY, (varga-műhely) ösz. fn. Műhely, melyben vargák dolgoznak, s vargamíveket készítenek.

VARGÁNYA, fn. tt. *vargányát*. A galócák neméhez tartozó, fölül sárga bőri gombafaj népies neve, melynek kalapja töltéses, csavargós szélű; lemezei kövérek, eresek, tönkre futók; más-kép szintén népiesen: *kenyérbélű gomba*; növénytani néven: *vargánya gomba*. (*Agaricus cantharellus*). Fajtái: *búza*-, *rozsa*-, *hajdinavargánya*, amint t. i. a búzával, rozsszal, vagy hajdinával együtt nőnek, melyek ehetők; *tehénvargánya*, mely nem ehető.

Talán a latin *agaricus*-ból módosult. Vagy mivel lemezei eresek, azaz, barkásak, lehet eredetileg *barkánya*; végre lehet *vargagomba*, mint: vargahal, vargalégy.

VARGÁNYAGOMBA, (vargánya-gomba) ösz. fn. 1. **VARGÁNYA**.

VARGÁNYÁSZ, (vargánya-ász) fn. tt. *vargányász-t*, tb. — *ok*. Aki vargányagombát keresget, sze-deget. Ugyanez alakban ige is.

VARGASÁG, (varr-og-a-ság) fn. tt. *vargaság-ot*, harm. szr. — *a*. 1) Műipar, melyet a vargák űznek;

vargamesterség. *Vargaságot tanulni, gyakorolni. Vargaságot sem lehet egy nap megtanulni.* (Km.). 2) Valamely községben a vargák együtt véve.

VARGÁSKODÁS, (varr-og-a-as-kođ-ás) fn. tt. *vargáskodás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Vargamesterség űzése, gyakorlása.

VARGÁSKODIK, (varr-og-a-as-kod-ik) k. m. *vargáskod-tam*, — *tál*, — *ott*, Vargamesterséget űz, gyakorol.

VARGASZEG, (varga-szeg) ösz. fn. Vékony szegek vasból, és fából, melyeket a vargák a lábbelik sarkaiba, és talpaiba vernek. A legújabb divat szerint a talpvarrásra fa szegeket használnak.

VARGASZÉK, (varga-szék) ösz. fn. Három lábón álló, s homorúra csinált kerekcsabásu báttalan szék, melyen a vargák, és csizmadiák dolgozni szoktak.

VARGASZUROK, (varga-szurom) ösz. fn. Szurom, melylyel a vargák a varrófonalat bekenik, hogy csuszósabb legyen.

VÁRGÁT, (vár-gát) ösz. fn. Vár körül, felhánt földből épített, gátféle védmű.

VARGATARATTYÚ, (varga-tarattyú) ösz. fn. Holmi dirib-darab foltok, bőrnyesedékek, hulladékok stb. a vargaműhelyben; továbbá ócska, rongyos lábbelik, saruk, cipők, száraz, papucsok, mint zsidárak. V. ö. **TARATTYÚ**.

VARGATINTA, (varga-tinta) ösz. fn. 1. **VARGAFESTÉK**.

VARGATÖR, (varga-tör) ösz. fn. 1. **VARGÁRR**.

VARGATŰ, (varga-tű) ösz. fn. A vargák, lapos és kevesse meghajlott fülű tüje.

VARGAZSÍB, (varga-zsib) ösz. fn. Ócska vargamívekből álló zsidár; továbbá foltok, úgy nevezett vargapofák, az az, bocskornak, táknak való bördarabok, talpszeletek stb.

VÁRGEDE, falu Gömör m. helyr. *Várgédé-re*, — *n*, — *ről*.

VÁRGONDVISELŐ, (vár-gond-viselő) ösz. fn. 1. **VÁRNAGY**.

VÁRGONY, falu Sáros m. helyr. *Várgony-ba*, — *ban*, — *ból*.

VÁGRÓF, (vár-gróf) ösz. fn. Középkorban a németeknél, grófi czímmel diszitett személy, kit a fenségi hatalommal bíró várúr a vársereg kapitányává nevezett ki (Burggraf), s ez egyszersmind a vár gondviselője, s a várnép ítélő bírója volt. Több régi íróinknál a „Burggraf” után átalakítva: *porkoláb*, valamint a Markgraf *morkoláb*. V. ö. **VÁRNAGY**.

VÁGRÓFI, (vár-grófi) ösz. mn. Vágróftól illettő, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Vágrófi cím, rang, hatalom, kötelesség*. V. ö. **VÁGRÓF**.

VÁGRÓFSÁG, (vár-grófság) ösz. fn. Vágrófi rang, hivatal.

VARGYAS, erdélyi falu Udvarhely sz. helyr. *Vargyas-ra*, —on, —ról.

VARGYÚ I. VARJU, VARNYÚ.

VÁRHÉGY, (1), (vár-hégy) ősz. fn. Hegy, melyre várat építettek, melyen vár áll. *Pozsonyi várhegy*.

VÁRHÉGY, (2) erdélyi faluk Torda m. és Kézdi sz.; helyr. *Várhégy-re*, —én, —ról.

VÁRHÉGYALJA, erdélyi falu Csik sz.; helyr. —*hégyaljá-ra*, —n, —ról.

VÁRHELY, erdélyi faluk Doboka, Hunyad m.; helyr. *Várhely-re*, —én, —ról.

VÁRHOMOK, NAGY—, puszta Zemplén m.; helyr. *Várhomok-ra*, —on, —ról.

VÁRHÜBÉR, (vár-hü-bér) ősz. fn. A hajdani hübbéri rendszerben vár, melyet a fejedelem valakinek hübbéri czim alatt adományozott azon kötelezéssel, hogy azt védelmezze.

VÁRHÜBÉRÉS, (vár-hü-bérés) ősz. fn. Szmély, kinek a fejedelem valamely várat hübbérben adományozott.

VARI fn. tt. *varit*; I. VARJU.

VÁRI, (1), (vár-i) mn. tt. *vári-t*, tb. —ak. Várhoz tartozó, azt illető; várban tartózkodó, lakó. Leginkább összetételekben divatos, mint *fehértvári*, *óvári*, *temesvári* stb.

VÁRI, (2), mváros Bereg m.; helyr. *Vári-ba*, —ban, —ból.

VARIHURÓCZ, falu Zemplén m.; helyr. *Varihuróc-z-ra*, —on, —ról.

VARINADOHÁNY, (varina-dohány) ősz. fn. Kitünő jelességű dohány, mely déli Amerika Varinas nevű tartományában terem.

VÁRÍT, I. VÁRÉT.

VARIZSÁL I. HARIZSÁL.

VARJ, I. VARJU.

VARJAS, (1), (var-j-as) mn. tt. *varjas-t*, v. —at, tb. —ak. Varjakkal bővelkedő. *Varjas vidék*, erdő.

VARJAS, (2), faluk Baranya és Temes m. puszták Heves és Pozsony m. KIS—, NAGY—, faluk Arad m.; helyr. *Varjas-ra*, —on, —ról.

VARJASKÉR, falu Somogy m. helyr. —*Kér-be*, —ben, —ból.

VARJASLÓ, (varjas-ló) ősz. fn. Hamvas varjuhoz hasonló színű szürke ló.

VARJÚ, VARJU, (var-j-ú) fn. tt. *varju-t* v. *varjat*, tb. —k, v. *varjak*, harm. szr. *varja*. Madárnem, melynek három előre álló, és egy hátra fekvő meztelen lábúja van; csőre v. orra hengerded és hegyes végű; orra tövéből szőrösálak nyúlnak alá, s nyelve hasított. (Corvus). Fajai népnyelven : *fekeke varju*, v. *holló*, v. *kálvinista varju*, mely a maga nemében legnagyobb, s hússal, *hamvas* v. *szürke* v. *pápista varju*, mely magokkal táplálkozik. Közmondatok : *Nem vágja ki egyik varju a másikának szemét. A varju is neki krádog. Éhes varjú dög után lát. Úgy krádog a varju mint az anyja. Néz mint varju az üres konczba. Varjutól is fél, hogy kikerádogja. Gyanakszik mint a*

varjú. Aki varjut akar löni, nem pengeti íjját. Varjun varjut fogni. Nehéz a pápistavarját húsrá szoktatni. Más is látott karón varjút. Az őrségi nép nyelven : vari. „Pizsellém (kis csibe) . . . az átkozott vari, meg a a tikhordu kánya évitte minden szálán.“ (Magyar Nyelvőr. IX. Füzet. 422. l.).

E szónak gyöke a természeti *var* hang (mint a *károg* szó *kár* gyökével rokon), melyből j képzővel lett *varj* (*vari*, mint föntebb), honnan a *varjat*, *varjak*, *varjas* ragozások, végre u utóhangzással : *varju*. Hasonló képzésűek : *borj borju*, *sarj sarju*; továbbá u utóhang nélkül : *orr orj*; *mor morj*; *tar tarj*; *szeder szederj*; és némely mások. A természeti varjuhangozása szerint alakultak ezek is : a török *karga*, csagataj *barga* (Vámbéry szerint), szláv *vrana*, hellenlatin *corax*, latin *cornix*, *corvus*, német *Kräh*e stb. valamint a magyar *károg* és *krádog*. Budenz J. szerint rokonok még a finn *varekse*, észt *vares*, liv *variškš*, lap *vuoračes*, *vuorča*, finnlap *vuoraš*, *vuorčes*, osztják *varňaj*, szurguti osztják *urňi*, mordvin *varsi*, *varhsi*, erza-mordvin *varsej*, *varaka*, szürjén *variš* (ez utolsó am. bagoly).

VARJUBAB, (varju-bab) ősz. fn. Növényfaj népies neve a szakák neméből; levelei nyeletlenek, tojáskerékek, húsosak, fűrészesen fogasak; virágai sátorozók. Másképp szintén köz néven : *bablevelű fű*, *kövérfű*, *szerelem taplója*; növénytani néven : *bablevelű szaka*. (Sedum Telephium.)

VARJÚBORSÓ, (varjú-borsó) ősz. fn. Népies neve a *takarmánybaltaczim* növényfajnak. L. TAKARMÁNYBALTACZIM.

VARJUFALU, falu Sáros m.; helyr. —*falub-a*, —ban, —ból,

VARJUKÖRÖM, (varju-köröm) ősz. fn. A dudafürtök neméhez tartozó csernővényfaj népies neve; levelkéi körkörösök, behorpadt végűk; vitorláján két rövid púposodás van; virága sárga. Másképp szintén népiesen : *hólyagos borsófa*; növénytani néven : *pukkantó dudafürt*. (Colutea arborescens).

VARJULÁB, (varju-láb) ősz. fn. 1) Tulajd. ért. a varju nevű madár lába. 2) Növényfaj népies neve az utifüvek neméből; levelei szálasak, fogasak, vagy bevagdaltak; tököcsánya hengeres. Másképp szintén népiesen : *hollóláb*, *kigyóharaptafű*; növénytani néven *hollóláb útifű*. (Plantago coronopifolia).

2) Idomtalan betüvakarintás, macskavakarás.

VARJULAPOŠ, puszta Szabolcs m. helyr. *Varjulapos-ra*, —on, —ról.

VARJUMOGYORÓ, (varju-mogyoró) ősz. fn. Népies neve a tákajak nemű növényfajnak; másképp szintén népiesen : *fekeke cseresznye*, *fekeke bodza*, *torokgyékű*; növénytani néven : *bodzatákajak*; I. ezt.

VARJUSZÉM, (varju-szém) ősz. fn. 1) A varju nevű madár szeme. 2) Magva Kelet-Indiában tenyésztő bizonyos fának, melynek levelei tojásdadok s gyümölcse aranyasárga. (Stychnos nux vomica).

VARJUSZÖLŐ, (varju-szölő) ősz. fn. Az afonyanemű növénynek bogyója. V. ö. AFONYA.

VARJUTÖVIS, (varju-tövis) ösz. fn. A bengék neméhez tartozó növényfaj népies neve; ágai tövises végűek; virága négy metszésű; levelei tojásdadok; bibéje négy. Másképp szintén népiesen: *ebtövis*, *festő kökény*, *hashajtó kökény*; növénytani néven: *varjutövisbenge* (*Rhamnus catharticus*.)

VARJUVÁR, (v. Kajmád) puszt. Fehér m. helyr. *Varjuvár-ra*, —on, v. —ott, —ról.

VÁRKAPITÁNY, (vár-kapitány) ösz. fn. A régi várrendszerben, várfőnök, várparancsnok kapitányi czimmel. Ma így nevezhetni a várkormányhoz tartozó térkapitányt.

VÁRKÁPOLNA, (vár-kápolna) ösz. fn. Vár területén álló kápolna. Továbbá a fejedelmi várakhoz tartozó udvari kápolna.

VÁRKAPU, (vár-kapu) ösz. fn. A várba be-, s kijárást szolgáló kapu.

VÁRKATONA, (vár-katona) ösz. fn. Várörséghez tartozó, s várban tanyázó katona.

VÁRKERT, (vár-kert) ösz. fn. Kert a várnak területén, vagy környékén különösen a fejedelmi várak mellett.

VÁRKESZŐ, falu Vas m. helyr. *Várkesző-re*, —n, —ről.

VÁRKONY, faluk Baranya, Borsod és Pozsony m. **TISZA**—, falu Heves m.; helyr. *Várkony-ba*, —ban, —ból.

VÁRKORMÁNYZÓ, (vár-kormányzó) l. **VÁRPARANCSNOK**.

VÁRKÖRNYÉK, (vár-környék) ösz. fn. Várhoz tartozó környék, terület, vagy vidék.

VÁRKÚN, (vár-kún, talán inkább: avar-kún) ösz. fn. Némely régi írónál eléjövő neve a húnava-roknak. Theophilactus szerint: alii *var*, alii *chunni* (*Ὁὐὰν καὶ Χουννί*) veteri nomine dicuntur. „E nép igazi nevét *Ouar* v. *Var* és *Chouni*, *Var* és *Chuni*, s gyakran *Varchonitae* alakban találjuk“ (Thierry Amadé után Szabó K. Figyelmet érdemel, hogy a mongolok közt aki magát igazi v. tiszta mongolnak tartja, így nevezi magát: *oor-mongghol*. Az *oor* szó lehet az *oghor* v. *ughor* rövidülete is, minthogy a torokhangot a mongolban a szó közepén igen gyakran kihagyják, pl. *khaghán*-ból lesz *khán*, *baghatúr* a mandsuban *batúru* s a magyarban *bátor* stb.).

VÁRLAK, (vár-lak) ösz. fn. Nagybbszerű, fényes építményű fejedelmi lak. Szélesb ért. a régi ebb korban oly várhelyiségek, melyekben fejedelmek, főurak, lovagok, nemesek laktak.

VÁRLAKÓ v. —**LAKOS**, (vár-lakó v. —lakos) ösz. fn. Valamely várban rendes lakással bíró személy, egyén.

VÁRMEGYE, (vár-megye) ösz. fn. 1) Eredetileg, országunknak bizonyos várhoz tartozott, s arról nevezett kisebb nagyobb tartományi területe. S igaz ugyan, hogy több vár, mely utóbb megyei székhely

lőn, már Árpád korában s általában Szent István előtt fennállott, de a megyerendszernek mint részint honvédelem alapjának, részint a közigazgatás fő közegének eredetét jeles történetíróink Szent István első királyunknak tulajdonítják, ki több vármegyére osztotta fel birodalmát, s főnökökül úgy nevezett megyeispánokat (*comes parochianus*) rendelt. Későbbi időkben a legujabb korig (pl. az 1848. V. tcz. elszámálása szerint) némely hatósággal bíró kerületeken és határ- s más vidékeken kívül, miután némelyek törvényhozásilag már előbb egyesítették, a magyarországi vármegyék száma, a szorosán vett erdélyieket ide nem értve, de a 3 szlavoniaiakkal 52, a horvátországiakkal 55, az erdélyiekkel (a székek s vidékek kivételével) 63. *Dunán inneni és túli, Tiszán inneni és túli vármegyék. Pest, Pilis és Zsolt törvényesen egyesült vármegyék. Bács és Bodrog, Gömör és Kis Hont, Heves és Szolnok egyesült vármegyék. Terjedelemre legnagyobb Bihar, legkisebb Torna vármegye.* 2) Régebben az ily területen lakott, vagy birtokos, és a nemesi osztályhoz tartozott személyek egyeteme, mint testület. *Vármegye gyűlése, tisztújítása.* Ma főleg csak közigazgatási ügyekben működő testületet képez, s tagjai részint a nagyobb adófizetők személyesen, részint a több adófizetők közül választott képviselők, s a választási jogra bizonyos legkisebb adómennyiség vétetik alapul. E testület (bizottság) választja a tisztviselőket is. 3) Régebben az ily területen lakott nemesség kebeléből, s annak egyetemi többsége által választattak bizonyos időszakokban a megyei bíróságok is, u. m. alispánok, szolgabírák, esküttek, mint a megyei törvényszéknek ezekből álló egyik része. A másik részét a táblabírák tették, kiket a főispán nevezett volt ki. Ma a bíraskodás egészen el van különítve a közigazgatástól, s a rendszerint bírákat ministeri ellenjegyzés mellett a király nevezi ki, kik fegyelmi eljárás nélkül el nem mozdíthatók stb.

VÁRMEGYEBELI, (vár-megye-beli) ösz. mn. Valamely vármegyében létező, valamely vármegyéből való.

VÁRMEGYEGYÜLÉS v. —**GYÜLÉS**, (vár-megye-gyűlés) ösz. Régebben valamely vármegye-hez tartozó karok és rendek gyűlése. Mai napság a vármegyei bizottságot alkotó testület összejövetele s tanácskozása.

VÁRMEGYEHÁZ, (vár-megye-ház) ösz. fn. A vármegyei hivatalok, és gyűlések székhelye. Magyarosabban: *vármegye háza*.

VÁRMEGYEI, (vár-megyei) ösz. mn. Vármegye-hez tartozó, onnan való, azt illető, arra vonatkozó stb.

VÁRMELLÉK, (1), (vár-mellék) ösz. fn. Valamely várnak legközelebbi környéke.

VÁRMELLÉK, (2), falu Vas m.; helyr. *Vármellék-én*, —re, —ről.

VÁRMEZŐ, (1), (vár-mező) ösz. fn. A vár tövében elterjedő sík tér.

VÁRMEZŐ, (2), erdélyi falu Doboka m.; helyr. *Vármező-re*, —*n*, —*ről*.

VÁRMUNKA, (vár-munka) ösz. fn. Várépi téshez tartozó mindenféle munka. V. ö. SÁNCZ-MUNKA.

VÁRMŰ, (vár-mű) ösz. fn. Mindenféle erődtí-mények u. m. sánczok, árkok, gátak stb. melyek valamely várhoz tartoznak, vagy bizonyos helyet az ellenség rohanása ellen biztosítanak.

VÁRNA, (1), mváros Trencsén m.; helyr. *Vár-ná-ra*, —*n*, —*ról*.

VÁRNA, (2), fn. tt. *várnát*. Némelyek által fölvetett szó az idegen (spanyol, portugall) származású *Kaste*, azaz zárt családtörzs v. zárt osztály jelen-tésében.

VÁRNAGY, (vár-nagy) ösz. fn. A régi vár-
védrendszerben, a várórség főnöke, és vezénylője. Újabb korban így nevezték a vármegyekatonák és hajdúk főnökét, ki egyszersmind a megye házára és börtönökre felügyelt. Máskép mind a régi, mind az újabb időben: *porkoláb*, a német „Burgráf”ból. — Képeztetésre hasonlók hozzá: *hadnagy*, *násznagy*, régi *folnagy*, s az újabb *országnagy*, *őrnagy*, *tábor-nagy* stb.

VÁRNAGYI, (vár-nagyi) ösz. mn. Várnagyot illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Várnagyi rang*, *hivatal*.

VÁRAGYSÁG, (vár-nagyság) ösz. fn. Vár-nagyi hivatal, állomás.

VÁRNOK, (vár-nok) fn. tt. *várnok-ot*, harm. szr. —*a*. Várépítési, erősítési, hadi mérnökségi tudományokban jártas, és az úgy nevezett várnoktest-hez tartozó katonai személy.

VÁRNOKKAR, (várnok-kar) l. VÁRNOK-TEST.

VÁRNOKTEST, (várnok-test) ösz. fn. Vár-nokból álló hadi test.

VÁRNOKTISZT, (várnok-tiszt) ösz. fn. Hadi tiszt a várnoktestben.

VARNYÚ, l. VARJÚ. Tájdivatos kiejtés, mint *bornyú*, *sarnyú*. Szintén tájdivatosan: *vargyú*, mint *borgyú*, *sargyú*; *sürje* helyett *sürgye*; *pörje* h. *pör-gye* stb.

VÁRODALOM, (vár-od-al-om) fn. tt. *váro-dalmat*. A Müncheni codexben am. várás, vára-kozás. „Emberek megaszván a *várodalmtól*” (Luk. XXI. fej.). Hasonlók hozzá: *fáradalom*, *türedelem* stb.

VÁROK, pusztá Pest m. helyr. *Várok-ra*, —*on*, —*ról*.

VÁROMÁNY, (vár o-mány) fn. tt. *váromány-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Remélt jószág, birtok, melyre valaki bizonyos idő múlva, különösen egy vagy többek halálozása után, mint reá háramlan-dóra tart számot.

VÁROMÁNYOS, (vár-o-mány-os) mn. és fn. Aki valamely várományt igényel.

VÁROMLADÉK, (vár-omladék) l. VÁRROM. VARONCZ; VARONCZOS, l. VARANCZS; VARANCZSOS.

VÁRONG, falu Tolna m.; helyr. *Várong-ra*, —*on*, —*ról*.

VÁROS, (vár-os) fn. tt. *város-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Eredetileg, vár gyanánt erősített, vagy falakkal készített helység, honnan a *kulcsos város* régi nevezet. Szélesb ért. bizonyos szabadalmakkal, s ami legkevesebb, vásári szabadalommal felruházott község, melynek lakosai a kívánt képesség mellett polgár czímet viselnek, s főleg kézmivekkel és ke-reskedéssel foglalkoznak. A törökben: *város* csak külvárost (fauburg-ot) jelent. Szabadalmak kü-lönbőségére nézve: *szabad kir. város*, mely a me-gyeitől elkülönített saját törvényhatósággal bír; s ezekhez számíttatnak a *bányavárosok* is; *püspöki vá-ro*s (püspök székhelyével); *mezőváros*, *jászkún*, *haj-dúváros*. *Főváros*, *anyaváros*, *székváros*, *fejedelmi város*. Keletkezése idejét tekintve: *ó város*, *új város*. Részenként véve: *belváros*, *külváros*. Lakosainak különbségére nézve: *rácváros*, *czigányváros*. Terje-delmére: *nagy*, *kis város*, *népes város*. Körületére: *nyílt*, *kerített város*. Főbb hivatalnokai: *városfő*-, *al-polgármestere*, *főispánja*; *város kapitánya*. *Város tiszt-jei*, *szolgái*, *rendőrei*, *hajdúi*. V. ö. FALU. Az illető tulajdonnévhez harmadik személyraggal járúl. *Pest városa*, *Buda városa*, ma egyesítve: *Budapest városa*. Némi különböztetéssel l. VÁRAS.

VÁROS, (2) erdélyi falu Csik sz. helyr. *Város-ra*, —*on*, —*ról*.

VÁROSÁNY, falu Bihar m. helyr. *Városány-ba*, —*ban*, —*ból*.

VÁROSBELI, (város-beli) ösz. mn. Városban lakó, v. onnan való, ott lévő, divatozó stb. *Város-beli nép*, *mesteremberek*. *Városbeli szokások*.

VÁROSBIRÓ, (város-bíró) ösz. fn. A városi törvényszék elnöke; hajdan több városban, hol polgármester nem volt, a város feje. Magyarosabban: *város bírója*. A legújabbban hozott törvényeknél fogva, a bírói hivatal a közigazgatásitól elkülönít-tetván, tulajdonképeni városbíró nincsen.

VÁROSFALVA, erdélyi falu Udvarhely sz.; helyr. —*falvá-ra*, —*n*, —*ról*.

VÁROSFÉL, (város fél) ösz. fn. A városi község egyes polgára. „Polgár” helyett ajánlatott, de divatba nem ment szó.

VÁROSHÁZ, (város-ház) ösz. fn. Községi épület a városi hivatalok számára. Magyarosabban: *város háza*.

VÁROS-HIDVÉG, mváros Somogy m.; helyr. —*Hidvégre*, —*én*, —*ról*.

VÁROS-HODÁSZ, mváros Vas m.; helyr. —*Hodász-ra*, —*on*, —*ról*.

VÁROSI, (vár-os-i) mn. tt. *városi-t*, tb. —*ak*. Városban lakó, oda tartozó, abban létező, azt illető, arra vonatkozó, ott divatozó. *Városi mesteremberek*,

Városi tisztviselők, polgárok. Városi elöljáróság. Városi szokások. Városi község. Városi rendőrség.

VÁROSIAS, (vár-os-i-as) mn. tt. *városlas-t. v. at, tb. —ak.* Városi szokásokra mutató, azokat utánozó; finomabb, műveltebb. *Városias divat, viselkedés, társalgás, életmód.*

VÁROSIASAN, (vár-os-i-as-an) ih. Városi módon; finomabban.

VÁROSIASSÁG, (vár-os-i-as-ság) fn. tt. *városlas-ság-ot*, harm. szr. —a. Finomabb, műveltebb társalgási szokás; udvariság. Eszmeileg a latin *urbanitas* hasonlatára alakított szó, valamint az *udvarias, udvariság v. udvariasság* német *höflich* és *Höflichkeit* szónak felel meg.

VÁROSILAG, (vár-os-i-lag) ih. Városi módon, városi szokás szerint; finomabban, műveltebben.

VÁROSKA, (vár-os-ka) kics. fn. tt. *varoskát*. Kis város, milyen pl. Ruszt, a magyarországi királyi városok legkisebbike.

VÁROSKAPITÁNY, (város-kapitány) ősz. fn. Városi törzstisztviselő, ki különösen rendőri főhatóságot gyakorol.

VÁROSLIGET, (város-liget) ősz. fn. Pestvárosnak főmulató helye annak kelet felőli részén. Magyarosabban: *városi liget*.

VÁROSLÖD, falu Veszprém m.; helyr. *Városlöd-re, —ön, —ről*.

VÁROSNAGY, (város-nagy) ősz. fn. Némelyek által ajánlott szó „polgármester” helyett.

VÁROSNEGYED, (város-negyed) ősz. fn. Tulajd. szoros ért. az igazgatási tekintetben négy részre osztott városnak egy-egy része, melynek külön al hivatalnokai vannak. Némely nagyobb terjedelmű városok négynél több ily részre osztattak fel, de amelyeket régente szintén negyedeknek szoktak nevezni.

VÁROSONKÉNT, v. —KINT, (vár-os-on-ként) ih. Városról városra, több várost külön-külön s egymás után véve. *Városonként járni. Valamely rendeletet városonként kihirdetni.*

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

VÁROSPALÁNKA, falu Bereg m.; helyr. —*palánká-ra, —n, —ről*.

ugyanis a Magyar Nyelvőr 1872-ik évi IX-ik Füzetében 411-ik lapján több ily szó, hol Ponori Thewrewk Emil figyelmeztet bennünket Molnár Albert Szótárában előforduló ezen szókra: „Patrius, hat zánk, conterraneus földemi (ma: földim. Az iménti szók egy későbbi kiadású Pariz-Pápai-féle szótárban vannak). Továbbá a szerkesztő Szarvas Gábor ugyanott felhossa az ormányságban hallotta „falunki” szót. Ide igtatható még a Vörösmarty-nál olvasható *sírhalmomi*.

VÁRÖR, (vár-ör) ősz. fn. A vár őrizetére, illetőleg védelmére rendelt hadseregben szolgáló katonára.

VÁRÖRNAGY, (vár-ör-nagy) ősz. fn. Az állandó várőrseregben őrnagyi rangot viselő tiszt, másképp: *térőrnagy*.

VÁRÖRSÉG, (vár-ör-ség) ősz. fn. Vár őrizetére rendelt, s a várban és vár környékén tanyázó katonaság, különösen gyalogság, tüzérség.

VÁRÖRTORONY, (vár-ör-torony) ősz. fn. Vigyázótorony, lestorony a várban.

VÁRPALOTA, (vár-palota) ősz. fn. Palotaszzerű épület mint fejedelmi lak valamely várban.

VÁRPARANCSNOK, (vár-parancsnok) ősz. fn. Kormányzó minőséggel bíró személy valamely várban.

VÁRPIACZ, (vár-piacz) ősz. fn. Piacz, vagy is tágasabb térség a várban; vartér, melyen őrszolgáltatásra, szemlére stb. összegyűlnek az őrhadak.

VÁRPINCZE, (vár-pincze) ősz. fn. Pinczeféle üregek a várban; váralag.

VARR, áth. m. *varr-t, v. —ott, htn. —ni*. Tübe huzott fonállal, vagy más hasonló eszközzel valamely szövetszerű vagy rostos testet összevegyt; továbbá, az ily munka által valamit készít, alakít, *Czérnával, selyem-, pamut-, szőrfonállal varrni valamit. A feslett ruhát összevarrni. A könyvön elszakadt ruhát bevarrni. A leszakadt gombot fölvarrni. A szűrt czifrán kivarrni. Likra foltot varrni. A ruhát megvarrni. Üngőt, gatyát, nadrágot varrni. Himet varrni. A fölhasított hasbort összevarrni. Szíjgyártó műveket varrni. A hajócsinálónaknál, hajót varrni am. a hajó alkatrészeit, illetőleg gerendáit, deszkáit úgy nevezett eszkábákkal összevegyt.*

Rokona az erősebb varráshoz szükségelt ár v. árr, s magas hangon Lugossy J. szerint: *férce* vagyis ennek gyöke: *fér*, melyekben általában alaphang a hangutánzó *r*, amint az a *fúr* szóban is szerepel, melyhez egészben is hasonló, s melylyel egyezik a görög *περάω*, latin *foro*, német *bohren*, csagataj *buru-mak*, (fúr-ni), mongol *ürüm* (furu). Jelentésben még közelebb jár hozzá a mandsu *furu-me* = szó-ni. Budenz J. ezen szókkal egyezteteti: lapp *koro-*, cseremisiz *orug-*, hegyi cseremisiz *org-ur-*, votják és szűrtjen *vur-*, melyeknek jelentése szintén *varr-ni*.

VÁRRAB, (vár-rab) ősz. fn. 1) Várbeli börtönbe zárt rab. 2) Vármunkára ítelt rab, sánczrab. V. ö. VÁRFOGSÁG.

VÁRRABSÁG, (vár-rabság) l. VÁRFOGSÁG.

VARRÁNY, (varr-ány) fn. tt. *varrány-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) L. VARROMÁNY. 2) Boneztani ért. a csontoknak egymásba vágó összevetése. (Sutura).

VARRÁS, (varr-ás) fn. tt. *varrás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. 1) Cselekvés, midőn valaki varr valamit, vagy folytonosan e munkával foglalkodik. *Varráshoz fogni. Varrással keresni kenyerét.* 2) E cselekvés által eszközölt mív. *Szép, finom, tömött, ritka varrás. Himvarrás.* Az utóbbi jelentésben szabatosabban : *varrat, varromány.*

VARRASÚR, falu Pozsony m. helyr. — *Súr-ra*, —on, —ról.

VARRAT, (varr-at) fn. tt. *varrat-ot*, harm. szr. —a. Varrás által eszközölt mív.

VARRATLAN, (varr-atlan) mn. tt. *varratlan-t*, tb. —ok. A mi nincs megvarrva, összevarva. *Kiszabott, de még varratlan posztó, gyolcs, vászon.* Továbbá, a mi egy czélszerű egészet képez a nélkül, hogy több darabból volna összevarva. „Varratlan vala pedig a köntös, a föltől fogva egészen szőttetett.” (Káldi. János ev. 19. fej. 23. v.)

VARRDOGÁL, l. VARROGAT.

VARRGA, l. VARGA.

VARRÓ, (varr-ó) mn. és fn. tt. *varró-t*. Aki valamit varr, vagy rendszeren varrással foglalkodik. A viszonynévvel öszvetett szót alkot. *Varrónő, varróleány* (helyesebben az utóbbi szók elválasztatnak: *varró nő, varró leány*). Továbbá, varráshoz való, arra vonatkozó, varrókat illető. *Varróvánkos, varróráma, varrótü, varrószer, varróhelyem, varróiskola, varróóra.*

VARRÓASSZONY, (varró-asszony) ősz. fn. Asszony, ki a varrással foglalkodik, ki varrásból él.

VARRÓASZTAL, (varró-asztal) ősz. fn. A varráshoz szükségelt eszközökkel ellátott asztal, melynél varni szokás.

VARRÓESZKÖZ, (varró-eszköz) ősz. fn. A varráshoz kellő mindenféle eszköz, u. m. tű, olló, czérna, varróvánkos, gyűszű stb.

VARROGAT, (varr-og-at) gyak. áth. m. *varrogat-tam*, —tál, —ott, par. *varrogass*. Gyakran, folytonosan, vagy kicsiniesen s némi kényelemmel varr, foltozgat, férczelget.

VARROGATÁS, (varr-og-at-ás) fn. tt. *varrogatás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Gyakori, folytonos, vagy kicsiniesen, aprólékos varrás.

VARRÓGÉP, (varró-gép) ősz. fn. Különös szerkezetű gép, mely a varrási munkát igen nagy mértékben gyorsítja. Újabb kor találmánya.

VARRÓGYÜRÜ, v. —GYÜRÜ, (varró-gyűrű) l. VARGAGYÜSZÜ.

VARRÓISKOLA, (varró-iskola) ősz. fn. Iskola, melyben a növendékek, illetőleg leánykák varni, hímezni, horgolni stb. tanulnak.

VARRÓLÁDIKA, (varró-ládika, ősz. fn. Ládika, melyben a varrók, és varró nők holmi varró eszközeiket tartják.

VÁRROM, (vár-rom) ősz. fn. Dűledezett vár összeomlott része vagy részei.

VARROMÁNY, fn. tt. *varromány-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A mit varrva készítettek, varrott mív.

VARRÓNŐ, (varró-nő) ősz. fn. Nőszemély, ki varrással foglalkodik, s azzal keresi kenyerét; helyesebben elválasztva: *varró nő*.

VARRÓÓRA, (varró-óra) ősz. fn. Bizonyos meghatározott óra varrás vagy ennek tanulása végett.

VARRÓPÁRNA, (varró-párna) ősz. fn. Varróasztalra fektetett, vagy szélére odacsipetett kemény, tömör, nehéz párnácska v. vánkos, melyhez a munkába vett kelmét kapocscsal hozzá akasztják, hogy kényelmesebben bánhassanak vele.

VARRÓRÁMA, (varró-ráma) ősz. fn. Ráma, melyre bizonyos varrásoknál az összevarrandó kelmét ráfeszítik. V. ö. HIMZŐRÁMA.

VARRÓSELYÉM, (varró-selyém) ősz. fn. Selyemfonal, melylyel varni szokás. *Fekete, fehér, sárga* stb. *varróhelyem*.

VARRÓSZER, (varró-szer) ősz. fn. l. VARRÓESZKÖZ.

VARROTT, (varr-ott) mn. tt. *varrott-at*. Amit összevarrtak, varrás által készítettek, különböztetésül a *szövött*, v. *kötöttől*, pl. *varrott nadrág*, nem szövött, nem kötött.

VARRÓTÜ, (varró-tű) ősz. fn. Tű, melylyel varni szokás, különböztetésül a *kötő, hímező, gombos* stb. tűktől.

VARRÓVÁNKOS, (varró-vánkos) l. VARRÓPÁRNA.

VARRÓVAS, (varró-vas) ősz. fn. A hajósoknál vaseszköz, melylyel a kóczot vagy mohot a hajó faeresztékeibe s a burkonyok közibe tömik.

VARSA, (var-s-a) fn. tt. *varsát*. Vesszőből font, hosszukás kosárforma eszköz, melylyel az álló vizekben halakat és csikokat fognak. Magas hangon a Vág mellékén *verse*, Szabó Dávidnál *vörse* alakban is. *Hallgat, mint csik a varsában.* (Km.). „Ő varsájába (in sagera sua) vonta és ő hálójába gyűjtötte . . . Azért kiterjeszti ő varsáját, és nem szőnik mindenkoron nemzeteket megölni.” (Bécsi cod. Abakuk. I.).

Azon *r* gyökhangu, s *bar ber, far fer, par per, mar* stb. gyöki szók osztályába sorozható, melyek valami köröset, kerekdedet, pergőt, forgót jelentenek. Képeztetésre hasonlók hozzá: *morsa* (morzsa) *torsa* (torzsa).

VARSÁD, falu Tolna m. helyr. *Varsád-ra*, —on, —ról.

VÁRSÁNCZ, (vár-sáncz) ősz. fn. Vár erődítése végett épített sáncz. V. ö. SÁNCZ.

VARSÁND, GYULA—, falu Arad m. helyr. *Varsánd-ra*, —on, —ról.

VARSÁNY, faluk Hont, Nógrád, Veszprém m. pusztá Pest m. ALSÓ—, FELSŐ— puszták Heves, KIS—, NAGY— Szabolcs m.; helyr. *Varsány-ba*, —ban, —ból.

VARSÁNYHELY, pusztá Bihar m.; helyr. *Varsányhely-re*, —én, —ről.

VÁRSÍK, (vár-sík) ősz. fn. I. VÁRMEZŐ.

VARSOLCZ, falu Kraszna m.; helyr. *Varsolecz-ra*, —on, —ról.

VÁRSONKOLYOS, falu Bihar m.; helyr. *Vársonkolyos-ra*, —on, —ról.

VÁRSZEG, erdélyi falu Csik sz. pusztá Pest m.; helyr. *Várszeg-re*, —én, —ről.

VÁRSZÓ, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Várszó-ra*, —n, —ról.

VÁRSZÖG, (vár-szög) ősz. fn. A várbástyának szöget képező része.

VARTA, fn. tt. *vártat*. Katonai nyelven, a német *Warte* után am. őrállás, őrhely, v. ismét idegen nyelven: *strázsa*, *strázsálás*. *Vártára menni*. *Vártán állani*. *Vártaház* = őrház.

VÁRTAT, (vár-tat) mivel. m. *vártat-tam*, —tál, —ott, par. *vártass*, Meghagyja, parancsolja valakinek, hogy várjon; várni kényszerít. Ritka használatu, helyette inkább 'várakoztat' vagy 'várat' dívik. V. ö. VÁRAT.

VÁRTATÁS, (vár-tat-ás) fn. tt. *vártatás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Parancsolás, kényszerítés, mely által akarjuk, hogy valaki várjon.

VÁRTATVA, (vár-tat-va) A 'vártat' igének egyes részesülője. Bizonyos ideig tartó várakozás mellett vagy után. *Kevés vártatva* (azaz kevés vártatás v. várakoztatás mellett v. után, nem sokára) *ott leszek*. A Müncheni codexben: *vártatván*. „Es kevesenné (kevesennyi régiesen am. kevesnyi) vártatván“ (Et post pusillum. Lukács. XXII.).

VÁRTELEK, falu Közép-Szolnok m.; helyr. *Vártelek-re*, —én, —ről.

VÁRTEPLOM, ősz. fn. Várbeli templom; különösen, melyben a várórség isteni szolgálatra szokott összeveszülni.

VÁRTERÉM, (vár-terém) ősz. fn. A vár lakóépületében levő terem; továbbá, terem a fejedelmi várakban.

VÁRTISZT, (vár-tiszt) ősz. fn. 1) A várőrseregben szolgáló tiszt, különösen ki a várkormányhoz tartozik, p. tőrőrnagy, térkapitány, térhadnagy. 2) A régi várszerkezetben, a várurnak polgári rendű hivatalnok, p. várbíró, várgondviselő.

VÁRTORONY, (vár-torony) ősz. fn. Örtorony, lestorony a várban.

VÁRTÖMLÖCZ, (vár-tömlöcz) ősz. fn. A hadi törvényileg elítelt katonák, vagy államfogylok be-

zárására épített tömlöcz a várban; máskép: *vár-börtön*.

VÁRTÖRVÉNYSZÉK, (vár-törvényszék) ősz. fn. A hajdani várurak által állított törvényszék, mely az illető várnép ügyeiben bíraskodott.

VARTY, a vízi békának utánzott természeti hangja, melyből *vartyog*, *vartyogás* származtak. Használók hozzá: *horty*, *forty*, *korty*, *szorty*, *szörtty*.

VARTYOG, (varty-og) gyak. önh. m. *vartyogtam*, —tál, —ott. *Varty-féle* durva rekedt hangon kiáltoz. *Vartyog a béka*; más hangutánzással: *brekeg*, *kuruttyol*, *karatylol*.

VARTYOGÁS, (varty-og-ás) fn. tt. *vartyogás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A vízi békának *varty-féle* kiáltozása.

VÁRUDVAR, (vár-udvar) ősz. fn. Várépületek által kerített tér, különösen a fejedelmi várak udvara. V. ö. UDVAR.

VÁRUTCZA, (vár-utcza) ősz. fn. Utcza a várterületen levő épületek között.

VÁRÜREG, (vár-üreg) ősz. fn. Bástya alatt rejtett üreg. Az idegenszerű *kaszamatta* (olaszul: *casamatta*) magyarosítása.

VÁRVIVÁS, (vár-vivás) ősz. fn. Mind azon támadó hadi munkálatok, melyek valamely vár bevételére szükségesek, milyenek, a várfalak, bástyák rongálása, aknázás, rohanás stb.

VÁRVIVÓ, (vár-vivó) ősz. mn. és fn. Ki az ellenséges várat hadi erőszakkal ostromolja, rongálja stb. *Várvivó seregek*.

VÁRVIZ, falu Bihar m. helyr. *Várviz-re*, —én, —ről.

VAS, (1), fn. tt. *vas-at*, harm. szr. —a. 1) Fehéres szürke színű, igen kemény, rugalmas és nyújtható fém, melyet ugyan a nemtelenek osztályába soroznak, de sokféle haszonvetősége miatt igen becses, sőt minden fémek között a leghasznosabb. *Tiszta természetes*, mely másféle ásványrészekkel nem vegyülve találtatik. *Nyers vas*, amint azt vasköből a vashámorokban kiolvasztják, s melyet még tisztítani kell. *Vért v. kovácsolt vas*. *Hengerezett vas*. *Öntött vas*. Az aczél a vasnak szénenynyel egyesüléséből áll elé. A *mágnésvas* is vaséleg és vaséleny vegyülete. *A vas is megvásik idővel*. (Km.). *Addig kell a vasat verni, míg tüzes* (km.), élni kell a jó alkalommal. *Ó kocsit vasaért, vén lednyit pénzeért ne végy*. (Km.). *Vasat verni, edzeni, aczélni, keményíteni, nádolni, nyújtani*. 2) Jelent különféle miveket, eszközöket, melyek belőle készülnek, s ezekkel rendszeren összevetett szót alkot. *Bélyegvas*, *csiptelvas*, *ekevas*, *fogóvas*, *kardvas*, *kengyelvas*, *keresztvas* = bilincs melyet a rab egyik kezére és lábára keresztben tesznek; *kurtavas*, rövid lánczu rabbilincs; *körömvás*, melylyel a puskából a töltést kiveszik; *kötővas*, *marokvas*, *mellvas*, *nyakvas*, *orrvas*, *ostyasütővas*, *pléhvas*, *radvas*, *reszelvas*, *singvas*, *kerékvas*, *szántóvas*, *téglázóvas* stb. melyeket l. Sajat rovataik alatt, 3) Vasérczet tartalmazó, vasérczczel

foglalkozási helyet. *Vasbánya. Vaskoh.* 4) Mint mel-
léknév jelent vasból valót, vasból csináltat. *Vas*
abroncs, vas ajtó, vas ágy, vas kalán, vas láda, vas
rostély, vas rúd. Az általános szokás ezeket is ösz-
vetéve szereti írni. *Vaskapu, vasmaeska* és hasonlók,
mídon t. i. az egész nem tulajdon értelemben vétetik
minden esetre összetéve irandók. 5) Képes kifejezéssel
a maga nemében erős, kemény, szilárd. *Vasfeju ember,*
makacs, nyakas. Vaskar, kemény, erős kar. Vasakarat,
elszánt, hajthatatlan. Vastürelem, kitartás. „Világ vas
sarkai” *Vörösmarty.* (Zalán futása). 6) Jelent még ön-
állólag vágó, szuró fegyvert, u. m. kardot, dárdát stb.
főleg költői nyelven: „Visszaesapott ez s most vasaik
veszedelmes erővel összetalálkozván a léget messze be-
tölték rémitő csengésekkel.” *Vörösmarty.* (Cserha-
lom). 7) Szintén önállólag jelent ravvasat v. bilincset.
Vasra verni a rabot. Vasat viselni, hordozni.

E szó különféle nyelvcsaládokban kisebb na-
gyobb módosulattal eléfordul, mi ős régiségét tanu-
sítja. Szanszkrit nyelven: *ajasz*, góthul: *aisz*, németül: *Eisen*, Bopp F. ide sorozza a latin *aes* szót is.
Buden József szerent finül *vaske* = réz, észt
vask = réz, lív *vašk* = érez, réz. Plinius szerint
(Hist. Nat. lib. 36. c. 11) az aethiopok a *basalt* kö-
vet vasszinéről nevezték így stb.

VAS, (2), puszta Komárom m. helyr. *Vas-ra,*
—on, —ról.

VÁS, *vásik, vásít, váslal, váslik, vásol*, stb. szók
törzse L. VÁSIK alatt.

VASABRONCS, v. —ABRINCS, (vas-abroncs
v. —abrincs) ösz. fn. Vasléczből v. sinből készített
abroncs, hordókon, kádakon stb.

VASABRONCSOS, (vas-abroncsos) ösz. mn.
Vasabronccsal ellátott, körülfogott, összeszorított.
Vasabroncsos kád, hordó.

VASACS, (vas-acs) fn. tt. *vasacs-ot.* l. VAS-
ÉLECS.

VASAD, falu Bihar, puszta Pest m.; helyr.
Vasad-ra, —on —ról.

VASAG, (vas-ag) fn. tt. *vasag-ot*, harm. szr.
—a, v. —ja; l. VASÉLEG.

VASÁGY, (vas-ágy) ösz. fn. Vasrudakból ösz-
veállított ágytalapzat.

VASAJTÓ, (vas-ajtó) ösz. fn. Ajtó, mely egé-
szen vasból van; vagy vaslemezzel bevont faajtó.

VASAKNA, (vas-akna) ösz. fn. Akna, mely-
ből vastartalmu ásványokat, köveket bányásznak ki.

VASAL, (vas-al) áth. m. *vasal-t.* 1) Vassal
bevon, erősít, öszveforraszt valamit. *Szekeket, kereket,*
tengelyt vasalni, megvasalni; lovat vasalni, patkólni.
Továbbá valakire vasbilincset ver. *Megvasalni a*
rabokat. 2) Vasaló nevü eszközzel ruhaneműeket
simít, idomít. *Posztót, fehérruhát vasalni.* Átv. tréfás
ért. *elvasalni*, am. elillanni, elotródni, s mintegy
patkós sarkát mutatva elrugtatni, mint: *elpatkólni.*
Eleget vasaltam rajta Szabó D. szerent = eleget
úntattam, eleget kopácsoltam, tüzeltem rajta. A hason-
lat talán inkább a vasaló eszközzel simítástól van véve

VÁSÁL, v. VÁSÁLL (vásár-l) a nép nyelvén
összébb huzódva, illetőleg az *r* *l*-lé hasonúlva am.
vásárl v. vásárol.

VASALÁS, (vas-al-ás) fn. tt. *vasalás-t*, tb. —
ok, harm. szr. — *a* 1) Cselekvés, különösen kovács-
munka, mely által valamit vasalnak. *Kerékvasalás,*
szekevasalás, lóvasalás = patkólás. 2) Bilincsre verés.
3) Ruhasimítás, kiegyengetés úgy nevezett vasaló
által. V. ö. VASAL.

VASALAT, (vas-al-at) fn. tt. *vasalat-ot*, harm.
szr. — *a.* Azon vasmű, melylyel valamit bevontak,
megerősítettek. *Erős, vastag vasalat. A kerék vasalata*
kopni kezd. A kapu vasalatát behorpasztani.

VASALATLAN, (vas-al-atlan) mn. tt. *vasa-*
latlan-t, tb. — *ok.* Meg nem vasalt. Határozóként am.
meg nem vasalt állapotban.

VÁSÁLL l. VÁSÁL.

VASALLYA, v. VASALJA falu Vas m.; helyr.
Vasallya-ra, —n, —ról.

VASALÓ, (vas-al-ó) mn. és fn. tt. *vasaló-t.* 1)
Aki valamit vasal. *Szekeket, lovat vasaló kovácslegény.*
2) Aki úgy nevezett vasalóval ruhaneműeket, sző-
veteket kisimít. *Vasaló szobaleány. Vasaló szabóle-*
gény. 3) Háromszögforma s mintegy arasznyi vas-
tégla, melyet megtüzesítve s tokba zárva, vagy
pusztán is ruhaneműek kisimítására használnak a
szabók, mosónők stb. Másképp: *téglázóvas.*

VASALÓNYELV, (vasaló-nyelv) ösz. fn. Azon
darabvas, mely tulajdonkép a vasaló lényegét teszi.
V. ö. VASALÓ, 3)

VASÁND, ÓSÁM—, falu Bihar m.; helyr. —
Vasánd-ra, —on, —ról.

VASANY, (vas-any) fn. tt. *vasany-t*, tb. — *ok.*
A nehéz, nemtelen fémek közé tartozó egyszerű
elem, illetőleg maga a vas mint fémanyag. Magában
vasis azt jelenti.

VÁSÁR, (1), fn. tt. *vásár-t*, tb. — *ok*, harm.
szr. — *a.* Baranyai tájszó, s jelent fekete szurkot.
Talán am. *vassár.*

VÁSÁR, (2), a ,vásárnap‘ szóban ,vásár‘ he-
lyett első tagjában megrövidült.

VÁSÁR, fn. tt. *vásár-t*, tb. — *ok*, harm. szr.
— *a, v. —ja*; helyragokkal, ha nem helybeli vásár-
ról van szó, — *ba, —ban, —ból* helyett: — *ra, —on,*
— *ról* divatozik pl. *a debreczeni vásárra megyek; a*
d. vásárról jövők. 1) Nagy számú, részint valamit el-
adni, részint venni jött emberek gyülekezete vala-
mely nyilvános helyen. Néhutt: *sokadalom*, akár a
nép sokaságától, akár a sok adnivalótól, de hihetőb-
ben az előbbtől úgy nevezve. *Heti vásár*, melyet
hetenként egy vagy több napon tartanak. *Országos*
vásár, mely évenként valamely helyen csak néhány-
szor fordul elé, melyre távolabb vidékről is vagy
egész országból, tartományból öszvegyűlnek az adók-
vevők, s mindenféle árucikkeket nagyobb mennyi-
ségben hordanak öszve. 2) Az árucikkek, és ne-
mekre nézve így nevezik a helyet is, ahol valamit
adni venni szoktak, még pedig leginkább öszvető-

telekben, pl. *baromvásár, lóvásár, disznóvásár, gabonavásár, búzavásár, zsidóvásár, káposztavásár* stb. Néha a vásárokat azon áruk szerint különböztetik meg, melyek az illető időszakban főleg vannak folyamatban, ilyen Pesten a medardi *gyapjúvásár*, a nyakavágói *dinnyevásár*, a Leopoldi *hajnavásár*. *Vásárookra járni.* „Szegény legény vagyok én, vásárookra járok én.” (Népd.) „Vásárt (= vásártt azaz vásárban) ülő gyermekekhez” (pueris sed entibus in foro. Münchener cod. Máté. XI.). *Vásárra vinni valamit.* 3) Átv. nagy zaj, zibongás. milyen a vásárookban szokott lenni. *Micsoda vásár ez? Csitt vásár!* ne lármázzatok. 4) Néha jelenti az adásvevési cselekvényt. *Kettőn áll a vásár.* (Km.). *Megereszteni a vásárt.* *Jó, rossz vására volt.* *Vásárt ütni valamivel.* Némely közmondatok, és példabeszédek: *Siet mint varga a vásárra.* Minden kecske maga bőrért viszi a vásárra. *Maga van mint varga a vásárban.* Két asszony egy lúd, egész vásár. Csak egyszer volt Budán kutyavásár. *Pénzzel járják a vásárt.* *Megesett neki a diószegi vásár.* *Szabad a vásár.* *Megesik egy ember nélkül a vásár.*

Több keleti népeknél divatos szó; perzsa és török nyelven: *bázár* v. *pázár* (marché; lieu de marché; jour de marché. Zenker. Honnan persául: *bázári* am. *vásári*); mongol nyelven: *bászár* v. *vászár*, (endroit habité, bourg, village. Kowalewski). Elemeit a mongolban találjuk, mert *bászu* (a szanszkritban *vászu*) am. áru, és *oru* am. hely; az egész tehát am. áruhely.

VÁSÁRÁLLÁS, (vásár-állás) ősz. fn. 1. **VÁSÁRHELY**, (1).

VÁSÁRÁRU, (vásár-áru) ősz. fn. Áru, melyet eladás végett vásárra visznek; jobb hangzással: *vásári áru*.

VÁSÁRBIRO, (vásár-bíró) ősz. fn. A vásári rendre felügyelő, s a vásárosok közt támadó peres ügyeket eligazító helyhatósági személy.

VÁSÁRBIZTOS, (vásár-biztos) ősz. fn. Vásárookban rendőri alsóbb hivatalnok.

VÁSÁRBOLT, (vásár-bolt) ősz. fn. Bolt a vásárhelyen, melyben vásári czikkeket árulnak.

VÁSÁRCZÉDULA, (vásár-cédula) ősz. fn. Cédula, melyet a vásári árusok bizonyítványul kapnak, hogy a helypénzt megfizették.

VÁSÁRD, **ALSÓ**—, **FELSŐ**—, faluk Nyitra m.; helyr. *Vásárd ra*, —on, —ról.

VÁSÁRFIA, (vásár-fia) ősz. fn. Ajándék, melyet valakinek kedveskedésül a vásárban vesznek, különösen holmi csemegék, játékszerek stb. a gyermekek számára.

VÁSÁRHAJÓ, (vásár-hajó) ősz. fn. Hajó, dereglye stb. melyen némely árukat vásárra szoktak szállítani.

VÁSÁRHELY, (1), (vásár-hely) ősz. fn. Tér, piac, melyen vásárokat tartanak. „Kik akar-
nak járnok stóliákban és köszöntetniek vásárhelyt.”

(In foro. Münchener cod. Mark. XII.). Néhutt más-kép: *vásárállás*.

VÁSÁRHELY, (2), falu Zemplén m. *Fugyi-Vásárhely*, falu Bihar, *Kis*—, Szala, *Holdmező*—, mváros Csongrád, *Somlyó*—, mváros Veszprém m, *Győr*—, erdélyi falu Kolos m. *Kézdi*—, mváros Kézdi sz. *Maros*—, mváros Maros székben, *Óldh-Vásárhely*, falu B. Szolnok m.; helyr. *Vásárhely-re*, —én, —ről.

VÁSÁRHÉT, (vásár-hét) ősz. fn. Hét, melyen bizonyos városban országos vásárt tartanak.

VÁSÁRHIVATAL, (vásár-hivatal) ősz. fn. A vásárokból különösen a rendre ügyelő hivatali személyzet.

VÁSÁRI, (1), (vásár-i) mn. tt. *vásári-t*, tb. —ak. Vásárt illető, ahhoz tartozó, abban történő, arra vonatkozó. *Vásári áru.* *Vásári bíróság*, *rendőrség.* *Vásári hirdetés.* *Vásári váltó.* *Vásári jószág.* *Vásári lopás.* *Vásári munka*, a ruhacsináló mesterembereknél oly munka, v. ruhanemű, melyet vásárra készítenek; átv. a maga nemében alábbvaló, futtában készített mű, különböztetésül a *váltott* v. *mondva csinált* munkától. V. ö. **VÁSÁR**.

VÁSÁRI, (2), puszta Bihar m.; helyr. *Vásári-ba*, —ban, —ból.

VÁSÁRIDŐ, (vásár-idő) ősz. fn. Hatóságilag vagy szokás szerint meghatározott idő a vásáron történő adásvevésekre.

VÁSÁRJOG, (vásár-jog) ősz. fn. Jog, vagy szabadság, melynél fogva valamely község, vagy földbirtokos a maga területén bizonyos időkben vásárokat tarthat.

VÁSÁRKÖNYV, (vásár-könyv) ősz. fn. A vásárokra járó kalmárok és kereskedők könyve, melybe vásári üzleteiket bejegyzik.

VÁSÁRL 1. **VÁSÁROL**.

VÁSÁRLÁS, (vásár-ol-ás) fn. tt. *vásárlás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Alkuval járó cselekvés, midőn valamit vásárlunk. V. ö. **VÁSÁROL**.

VÁSÁRLÁSI, (vásár-ol-ás-i) mn. tt. *vásárlási-t*, tb. —ak. Vásárlást illető, arra vonatkozó. *Vásárlási ügyesség*, *szemesség*, *kedv*.

VÁSÁRLAT, (vásár-ol-at) fn. tt. *vásárlat-ot*, harm. szr. —a v. —ja. Végrehajtott vásárlás.

VÁSÁRLÓ, (vásár-ol-ó) mn. és fn. tt. *vásárló-t*. Aki valamely árucikket alku szerint megvesz, megvásárol. V. ö. **VÁSÁROL**.

VÁSÁRNAGY, (vásár-nagy) ősz. fn. 1. **VÁSÁRBIRO**.

VÁSÁRNAP, (vásár-nap) ősz. fn. Közöséges fogalom szerint a hétnek első napja, melyet az egész kereszténység Urunk föltámadása emlékeül ünnep gyanánt üll meg. De tulajdonképen, ha azt vesszük hogy a magyar a hét első napját *hétfő*-nek, a másodikat *kedd*-nek azaz, *ketted*-nek nevezi; a vásárnap a főntebbi elnevezések után a hétnek utolsó napja volna, mely a dologtevő hat napot mint nyugnap zárja be. Egyházi, különösen katholikus keresztény

szokás szerint a vásárnapoknak saját neveik vannak. *Négy adventi vásárnap; karácson utáni vásárnap; háromkirályok utáni vásárnapok; septuagesima, szexagesima, quinquagesima vásárnap; böjti vásárnapok, különösen az utolsó előtti: feketevásárnap, az utolsó, virágvasárnap; husvétvasárnap, fehérvasárnap, husvét s pünkösd utáni vásárnapok, ez utókók változó számmal, a mint a husvét korábban vagy későbbben esik. Egyházi nyelven a vásárnapokat azon szóról czimezik, melylyel az illető vásárnapon a misében az úgy nevezett Introitus kezdődik, pl. első adventi vásárnapon: Ad te levavi; másodikán: Populus Sion; harmadikán: Gaudete; husvét utáni elsőn: Quasimodo geniti stb. A husvét-, pünkösd-, és szentháromsági vásárnapoknak saját neveik vannak. E vásárnapi címek minden naptárban olvashatók. Némely tájjezéssel pl. túl a Dunán, és a Vág mellékén *vesárnap*.*

Elemmezve: *vásár-nap*, minthogy régente ezen napon szokták a vásárokat tartani, midőn t. i. a vidék népe az anyageyházba isteni szolgálatra összegyűlve egyszersmind csereberélni szokott, minek nyoma a templomi búcsunapokon maiglan fenn van. A török nyelvben is e nap elnevezése ugyan ezen elemekből áll; t. i. vásárnap törökül *bazar günü* v. *güni*, melyben *bazar* v. *pazar* am. vásár és *gün* am. nap.

VASÁRNAPI, (vásár-napi) ösz. mn. Vásárnapot illető, arra vonatkozó, akkor történni szokott stb. *Vásárnap isteni szolgálat. Vásárnap ijság*, mely vásárnapokon jelenik meg.

VASÁRNAPILAG, (vásár-napilag) ösz. ih. Vásárnapon szokott módra, ünnepiesen. *Vásárnapilag öltözködni*.

VÁSÁROL, (vásár-ol) áth. m. *vásárolt* v. *vásárlott*, htn. — *ni*, v. *vásárlani*. Bizonyos árut alku szerint megvesz, magaévá tesz. *Lovakat, disznókat, gabonát, posztót, vásznat vásárolni. Téli szükségre való élelmi czikkeket bevásárolni. Legjobb készpénzen vásárolni (km.)* mert a hitel kamattal, ráfizetéssel jár. Némely vidék hangejtése szerént *vásál* vagyis inkább *vásáll* t. i. a végelotti *l* az *r*-ből hasonúlt, tehát am. *vásárl* vagyis *vásárol*. V. ö. **VÁSÁR**.

VÁSÁROLÁS, l. **VÁSÁRLÁS**.

VÁSÁROS; **VÁSÁROSSÁG**, l. **VÁSÁRUS**; **VÁSÁRUSSÁG**.

VÁSÁROS, (vásár-os) fn. tt. *vásáros-t*, tb. — *ok*. Kereskedő, kalmár, mesterember, szatócs, ki áruival vásárról vásárra jár. Általán aki a vásáron adásvéves végett megjelen. *A vásárosokat meglátni, kirabolni*.

VÁSÁROSDOMBÓ, falu Baranya m.; helyr. *Dombó-ra*, — *n*, — *ról*.

VÁSÁROSFALU, falu Sopron m.; helyr. — *falu-ba*, — *ban*, — *ból*.

VÁSÁROSNAMÉNY, mváros Bereg m.; helyr. — *Namény-ba*, — *ban*, — *ból*.

VÁSÁRPÉNZ, (vásár-pénz) ösz. fn. 1) Pénz, melyen a vásárban valamit veszünk, vagy venni

akarunk. 2) Helypénz, melyet a vásárban árulók az illető községnek, vagy helybirtokosnak fizetni tartoznak.

VÁSÁRSÁTOR, (vásár-sátor) ösz. fn. Sátor a vásártéren, melyben a vásárosok áruikat kirakják, és árulják. Jobb hangzással: *vásári sátor*.

VÁSÁRSEGÉD, (vásár-segéd) ösz. fn. Személy, ki a vásárost áruinak eladásában segíti.

VÁSÁRSZENTIVÁNY, erdélyi falu Doboka m.; helyr. — *Szentivány-ba*, — *ban*, — *ból*.

VÁSÁRTELKE, erdélyi falu Kolos m.; helyr. — *telké-re*, — *n*, — *ről*.

VASÁRU, (vas-áru) ösz. fn. Vas anyagból álló különféle áruczikkék, p. rudak, eszközök, szerzőszámok, edények vashól.

VASÁRULÁS, (vas-árlás) ösz. fn. Vasárak eladása.

VASÁRUS, (vas-árus) ösz. fn. Kereskedő, ki részint vasmíveknek való vasrudakat, részint vashól készített holmi eszközöket, kész miveket árul; másképp: *vásáros*; emez kerekdedebb hangzatú, amaz szóelemzéshez hivebb, mert törzse: *vas-áru*.

VASÁRUSBOLT, (vas-árus-bolt) ösz. fn. Bolt, melyben vasárakat adnak vesznek.

VASÁRUSSÁG, (vas-árusság) ösz. fn. Vasárakkal üzött kereskedés.

VÁSÁRÚT, mváros Pozsony m.; helyr. *Vásárút-ra*, — *on*, — *ról*.

VÁSÁRZÁSZLÓ, (vásár-zászló) ösz. fn. Közsegi, vagy földbirtokosi zászló, melyet a vásár ideje alatt valamely magasabb helyen kitűznek. Néhutt ezt már néhány nappal a vásár előtt szokták tenni.

VASAS, (1), (vas-as) mn. tt. *vasas-t*, v. — *at*, tb. — *ak*. 1) Vasrészekkel bővelkedő, amiben vasmékek vannak. *Vasas ásványvizek, kövek*. 2) Amit vassal erősítették, összeforrasztottak stb. *Vasas hordó, vasas szekér, vasas láda*. 3) Kinek pánczéla vashól van. *Vasas katona, vasas német*; ez értelemben önálló főnevül is használjuk, s ekkor többese: *vasasok*. A katolikus naptárban: *Vasas Szent Péter napja*, augst. 1-sején, mint e szent apostol fogságának emlékünnepe. (Petrus in vinculis.)

VASAS, (2), falu Baranya, pusztá Gömör m.; helyr. *Vasas-ra*, — *on*, — *ról*.

VÁSÁS, (vás-ás) fn. tt. *vásás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. 1) A test tömörségének fogyó állapota, midőn csiszolás, dörzsölés által részei kopnak; vagy midőn szöglete, éle elkopván tompává leszen. 2) A fognak bizonyos tompulása. 3) Vágyódás. V. ö. **VÁSÍK**.

VASATLAN, (vas-atlan) mn. tt. *vasatlan-t*, tb. — *ok*. 1) Ami vasrészeket nem foglal magában, ami vasat nem terem. *Vasatlan vizek, kövek*. 3) Amit meg nem vasaltak, vasatlan. *Vasatlan hordó, szekér*.

VASAZ, (vas-az) áth. m. *vasaz-tam*, — *tál*, — *ott*, par. — *z*. Vassal, vagy is vashól készített le-

mezzel, abronccsal, sinnel stb. erősít, bevon. *Kereket, tengelyt vasazni*. Rokon jelentésű: *vasal*, de ezt több más értelemben is használják. V. ö. VASAL.

VASAZÁS, (vas-az-ás) fn. tt. *vasazás-t*, tb. — ok, harm. szr. — a. Kovács v. lakatosféle munka, melylyel valamit vasaznak. l. *Vasaz*.

VASAZAT, (vas-az-at) fn. tt. *vasazat-ot*, harm. szr. — a. Azon vasművek összvege, melyekkel bizonyos testet beyontak, öszveköttettek, megerősítettek, pl. vasabrincok a hordón, vassinek és hasonlók más erősítvények a szekéren.

VASBÁDOG, (vas-bádóg) ösz. fn. Vékonyra kinyújtott bádógalaku vaslap, vaslemez.

VASBÁNYA, (vas-bánya) ösz. fn. Bánya, melyből vasrészekkel bővelkedő ásványokat, vasköveket fejtenek; néha a vaségetéshez és rudakká alakításhoz szükségelt hámorokkal együtt is értve.

VASBERZENCZE, falu Zólyom m.; helyr. — *Berzenczé-re*, —n, —ről.

VASBILINCS, (vas-bilincs) Vasgyűrűkből és perczekből készített láncz, melyet rabokra, foglyokra szoktak verni.

VASBORONA, (vas-borona) ösz. fn. Rácsformára alkotott mezőgazdasági eszköz, vafogakkal eliatva, melylyel a hantos, göröngyös földet porhanyitják, vagy a gízgától megtisztítják; máskép: *fogasborona* v. egyszerűen, *fogas*. Különbözik tőle a *tövis- és hengerborona*.

VASCSEKLYE, v. — **CSEKLE**, (vas-cseklye) v. — csekle) ösz. fn. Sándor I. szerint vadat fogó vas szerszám.

VASCSTALLÁM, (vas-csillám) ösz. fn. Vasrészek, melyek a vasérczeiken, vasköveken csillámgyanánt tündökleni látszanak.

VASDERÉK, (vas-derék) ösz. fn. A derekat, különösen mellett takaró pánczél vasból; mellvas, mellvért.

VASDERES, (vas-deres) ösz. fn. Ló, melynek vashoz hasonló szürkés vagy deres színű szőre van.

VASDINNYE, puszta Komárom m.; helyr. *Vasdinnyé-re*, —n, —ről.

VASDORONG, v. — **DURUNG**, (vas-dorong) v. — durung) ösz. fn. Különféle czélokra vasból csinált dorong.

VASDRÓT, (vas-drót) ösz. fn. Vékonyabb, vastagabb fonalformára kinyújtott vasszálacska, vashuzal, vassodrony.

VASEDÉNY, (vas-edény) ösz. fn. Akárminő edény vasból. V. ö. VASFAZÉK.

VASÉK, (vas-ék) ösz. fn. Ékféle eszköz vasból.

VASÉLECS, (vas-élecs) ösz. fn. A vasnak élenynyel vegyülete kisebb fokban (Eisen-Oxydul).

VASÉLEG, (vas-éleg) ösz. fn. A vasnak élenynyel vegyülete nagyobb fokban (Eisen-Oxyd). Az üveget, ha ezen anyagban bő mennyiségben van jelen, vöröses sárgára festi.

VASÉR, (vas-ér) ösz. fn. Ér, vagyis menet a vashegyekben, illetőleg vashányákban, mely vasérczet tartalmaz.

VASÉRCZ, (vas-érecz) ösz. fn. Vasrészeket tartalmazó ércz.

VASÉRCZKŐ, (vas-érecz-kő) ösz. fn. Kőnem, melynek fő alkotórésze vasérczből áll.

VASERŐSSÉGŰ, (vas-erősségű) ösz. mn. Szilárd, rugalmas erejű mint a vas.

VASESZKÖZ, (vas-eszköz) ösz. fn. Eszköz, szerszám vasból.

VASFA, (vas-fa) ösz. fn. 1) A vashámorokban, vaslemezzel bevont fadorong, melylyel a nyers vasdarabokat a pöröly alá emelik 2) A természetrajzban fanövény déli Afrikában, Malabarban, és Karolinában, melynek fája fölötté kemény. (Side-roxylon.) Továbbá egy másik faj Sína v. Chinában láncsás levelekkel, mely szintén igen kemény. (*Dracaena ferrea*).

VASFÁZÉK, (vas-fazék) ösz. fn. Főző edény vasból, melynek belseje czineze van, hogy az ételben levő savany a vashól valamit fel ne oldjon.

VASFEDŐ, l. **VASFÖDŐ**.

VASFEJTÉS, (vas-fejtés) ösz. fn. A vasérczes hegyekben azon bányamunka, mely által a vasérczeket, illetőleg köveket feltörik.

VASFEJŰ, v. — **FEJŰ**, (vas-fejű) ösz. mn. Átv. ért. nagy merészségű; továbbá makacs, átalakodott akaratú, fejcs, nyakas, csökönyös, magát megkötő.

VASFÉNY, (vas-fény) ösz. fn. A vasércznek, illetőleg fémnek sajátnevi fénye, csillogása.

VASFESTVÉNY, (vas-festmény) ösz. fn. Vasból készített festvény. (*Tinctura ferri*.)

VASFOGÓ, (vas-fogó) ösz. fn. Vasból csinált fogóféle eszköz. V. ö. **FOGÓ**.

VASFOLT, (vas-folt) ösz. fn. Folt valamely testen, melyet vasrozsa fogott meg.

VASFONAL, (vas-fonal) ösz. fn. Fonalformára, vékonyan kinyújtott vasanyag; vasdrót, vashuzal, vassodrony.

VASFÖDŐ, (vas-födő) ösz. fn. Födő eszköz vasból készitve.

VASFÖLD, (vas-föld) ösz. fn. Vasrészeket, vasérczeket tartalmazó föld.

VASFÖRDŐ, v. — **FÜRDŐ**, (vas-fürdő) ösz. fn. Vaskuti vízből készített fürdő. l. **VASKÚT**.

VASFÖVEG, (vas-föveg) ösz. fn. l. **VAS-SÜVEG**.

VASFÖVENY, (vas-fövény) ösz. fn. Vasrészesekkel, vassporral vegyített, külféle, de kivált fekete vagy vörnyeges barna színű fövény.

VASFURÓ, v. — **FURU**, (vas furó) ösz. fn. Vasat fúrni való sajátnevi erős furóeszköz.

VASFŰ, (vas-fű) ösz. fn. Néhutt népnelyven így hívják a galambóc, illetőleg szapora galambóc nevű növényt.

VASGÁLICZ, (vas-gálicz) ősz. fn. Föleresztett kénsvan fölolvastott vasrészecskék; zöld gálicznak is hívják. Vegyészeti neve: *kénsvas vasélecs*. Némely vidékeken természetesen is nagy mennyiségben található.

VASGANAJ, (vas-ganaj) ősz. fn. L. VASSZAR.

VASGÉM, (vas-gém) ősz. fn. Vasderes tollu gémfaj. (Ardea pullo).

VASGÖBECS, (vas-göbeccs) ősz. fn. Vasrészeket tartalmazó göbeccses ásvány.

VASGYÓGYSZER, (vas-gyógyszer) ősz. fn. Gyógyszer, melynek fő alkotórésze vas.

VASGYÚRÓ, v. —GYURÓ, (vas-gyúró) ősz. mn. és fn. Átv. rendkívül erős természetű; mindent összetörő; erejével kérkedő, birkozni szerető. Szabó Dávidnál másképp: *vasverő*.

VASHÁMOR, (1), (vas-hámor) ősz. fn. Vashányához tartozó épületek, melyekben a kiégetett nyers vasat pörölyözés által rudakká, szálakká stb. idomítják.

VASHÁMOR, (2) pusztá Veszprém m.; helyr. *Vashámor-ra*, —on, —ról.

VASHÁMORHULLADÉK, (vas-hámor-hulladék) ősz. fn. Tüzes vastömegekből elhullott részek a hámorokban. L. VASSZIKRA.

VASHEGY, erdélyi falu A. Fehér m.; VO-NYARCZ—, falu Szala m. helyr. *Vashegy-re*, —en, —ről.

VASHOMOK, (vas-homok) ősz. fn. 1. VASFÖVENY.

VASHÜTŐ, (vas-hűtő) ősz. fn. A vashámorokban, kovácműhelyekben stb. vízzel töltött tekenő, melyben hűtés végett a megtüzesedett szerszámokat, vagy edzésül az izzó vasatszokták mártani, továbbá melyből az égő szenet fecskendezik, hogy hirtelen el ne égjen.

VÁSIK, (vás-ik) k. m. *vás-tam*, —tál, —ott. par. *vássál*. 1) Mondják mindenféle szilárd állományu testről, midőn csiszolás, súrolás, dörzsölés által kopik, tömege fogy, szélei, fölszíne, élei, hegyei kisebbek lesznek stb. *A vas is elvásik idővel*. (Km.) *Vásik a csizma talpa, a kerék sine. A bőr levdott a tenyeréről. Ruhája elvástott. Vásik a fejsze, a szantóvas, a kés, a kard éle*. 2) A fogakra vonatkozólag, némi savanyú ételtől v. fanyar italtól megtompul, s rágásra alkalmatlan. *Savanyú szőlőtől elvástott a foga. Nem vásik benne a fogad, azaz, nem eszel belőle, vagy nem nyered meg a mit kívánsz.* „Mert az ő almaételével az én fogam kezd megvásnia.” Levél 1557-ből. (Szalay Ág. 400 m. 1. 271. 1.) 3) Valamire, valakire nagyon vágnyi v. vágyódni, mintha t. i. a foga vásnék (v. fájna) reá. „Vannak kik reád vásnak, nem engedlek én másnak.” Népdal. (Erdélyi gyűjt. I. köt. 9. 1.). Így a székelyeknél is. L. VÁSÓDIK. 4) A mult részesülöben *vástott* átv. ért. am. pajkos, kirugó. L. VÁSOTT. — Azon hasonló gyökhangú szók osztályába tartozik, melyek a testek részeinek erőszakos elválására vonatkoznak, mint *ás, áj, vág, vág, vés*, továbbá *válik, feslik, fejlík*, és származékaik. V. ö. VÁL, ige és VÁG. Rokon vele mind jelen-

tésben mind hangokban a ,feslik‘ ige *fes* gyöke, úgy hogy *váslik* és *feslik*, *vástott* és *feslett* már csak *al*-és *fenhanguságban* különböznek. Továbbá idegen nyelvekben rokon vele a szanszkrit *vasz* (findere, abscondere. Bopp F. Glossarium, az 5. sz. a.). Vámbéry Á. szerint csagataj nyelven *ašin-mak* am. elkopni, vás-ni; *ašundur-mak*, koptatni, vásítani, *ašinmiš* koptott, vásott.

VASILLÓ, falu Árva m.; helyr. *Vasilló-ra*, —n, —ról.

VÁSÍT, (vás-it) áth. m. *vásít-ott*, par. —s, htn. —ni v. —*ani*. Eszközli, okozza, hogy valamely test vássék, elvássék; csiszolva, dörzsölve, súrolva koptat, tompít stb. *A forgó kerék vásítja a tengelyt, a kerék-sint vásítja a kemény út. A hosszas írás elvásítja a toll hegyét. A fű elvásítja a kaszát, a gabonaszár a sarlót. A savanyú gyümölcs, ital elvásítja a fogakat.* V. ö. VÁSIK.

VÁSÍTÁS, VÁSÍTÁS, (vás-it-ás) fn. tt. *vásítás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Csiszolás, dörzsölés általi koptatás, tompítás. V. ö. VÁSÍT.

VASKA, (1), L. VASKÓ.

VASKA, (2), KARDOS—, falu Trenesin m.; helyr. *Vaská-ra*, —n, —ról.

VASKAKÉS, (vaska-kés) ősz. fn. 1. VASKÓ.

VASKALÁN, (vas-kalán) ősz. fn. Gyarmathi szerint a székelyeknél am. vaslapát.

VASKALAP, (vas-kalap) ősz. fn. 1) Vaslemezből csinált kalap, melyet néhány a kalaposok czimerül tesznek ki. 2) Régi szabásu háromszögletes, vagy úgy nevezett éghasító kalap tréfás gúnyneve. V. ö. VASKALAPOS.

VASKALAPÁCS, (vas-kalapács) ősz. fn. Kalapács, melynek feje vasból van.

VASKALAPOS, (vas-kalapos) ősz. fn. Tréfás nyelven, személy, ki háromszögű (éghasító) régi divatszertű kalapot visel. Így nevezik a magyar kőzatonák azon törzs- és más tiszteteket, kik oly kalapot viselnek. Továbbá, gúnyosan szólva, ő szabásu, a régi szokások mellett nyakasan megmaradó, újításokat ellenző személy, főleg tanár, pap.

VASKÁLYHA, (vas-kályha) ősz. fn. Vasból készült kályha, szobák, boltok stb. fűtése végett.

VASKAPOCS, (vas-kapocs) ősz. fn. Kapocs vasból, különböztetésül a réz, ezüst stb. kapocstól.

VASKAPU, (1) (vas-kapu) ősz. fn. Vasból készített, vagy legalább vaslemezrel borított kapu. Átv. szoros út magas hegyek között, mely az ellenség rohanását, mintegy erős kapu, akadályozza. Több helység neve.

VASKAPU, (2) erdélyi pusztá Doboka m. és hegyszorulat Hunyad m., puszták Baranya és Gömör m. hegyorom Esztergom határában; helyr. *Vaskapu-ra*, —n, —ról.

VASKAR, (vas-kar) mn. és fn. tt. *vaskar t*, tb. —ok. Átv. ért. jelent erős kart, erős embert. „A kun vaskarja nem enged.” Vörösmarty. (Cserhalom). VASKÁR 1. VASMAT.

VASKARIKA, (vas-karika) ösz. fn. Különféle czélokra szolgáló karikák vasból. Különösen vasgyűrű. Átv. *fából csinált vaskarika*, am. képtelenség lehetetlenség.

VASKEMENCZE, (vas-kemencze) ösz. fn. 1) L. VASKÁLYHA. 2) L. VASKOH.

VASKEMÉNY, (vas-kemény) ösz. fn. Oly kemény, mint a vas. Átv. ért. szilárd, törhetetlen, hajthatatlan jellemű, akaratú. Magyarosabban *vas keménységű*.

VASKERESKEDÉS, (vas-kereskedés) ösz. fn. Kereskedés, melyet valaki vasárukkal űz.

VASKERESKEDŐ, (vas-kereskedő) 1. VASÁRUS.

VASKEZTYŰ, (vas-keztű) ösz. fn. Keztű-féle kéztakaró vaslemezből, a régi pánczélos fegyverzetben.

VASKÓ, (vas-kó) fn. tt. *vaskó-t*. Kések, kardok stb. vasa, pilingája, pengéje. Gúnyosan, nyeletlen rossz bicska, kés; a székelyeknél másképp: *vaska*, *vaskakés*.

VASKOH, (1), (vas-koh) ösz. fn. Vasbányai kemence, melyben a vasérmeket fölolvasztják; vashuta. *Igyiridi bigyiridi váradi vaskoh*. (Gyermekek kiolvasó verse.)

VASKOH, (2) mváros Bihar m. helyr. *Vaskoh-ra*, —on, —ról.

VASKOHÓ, 1. VASKOH, (1).

VASKOH-SZELISTYE, falu Bihar m.; helyr. —*Szelistye-re*, —n, —ről.

VASKOH-SZOHODOR, falu Bihar m.; helyr. —*Szohodor-ra*, —on, —ról.

VASKORONA, (vas-korona) ösz. fn. Korona vasból. *Dózsa Györgyöt tüzes vaskoronával koronázták meg*. Vaskoronának hívják azon koronát, melylyel a VI. század vége óta a lombardiai királyok, aztán Nagy Károly, s a német királyok nagy része V. Károlyig, 1805-ben I-ső Napoleon és 1838-ban az osztrák császár mint lombardia fejedelmei koronáztattak meg. Nevét belsejében levő azon keskeny vas karikától vagy pártától kapta, mely a monda szerint a Krisztus keresztjének egy szegéből alkittatott s melyet Nagy Gergely pápa ajándékozott Theodeline lombard fejedelemnőnek. Jelenleg Bécsben őriztetik. *A vaskorona rendjét* Napóleon 1805-ben Olaszthonban történt koronázása után alapította, de a mely 1814-ben megszűnt; hanem utóbb ú. m. 1816-ban I. Ferencz ausztriai császár mint vitézrendet hozta be.

VASKOS, (vas-k-os) mn. tt. *vaskos-t*, v. —at, tb. —ak. Erős, csontos, izmos, vállas, tenyeres talpas. *Vaskos legény, hajdu*. Más kiejtéssel: *vacskos*.

Képeztetésre hasonló a *lucskos*, *mocskos*, *pocskos*, *rücskös*, *piszkos*, *peczkos* szókhoz s valamint ezek törzsei: *lucsk*, *mocsk*, *pozsk*, *rücsk*, *piszk*, *peczk*, hasonlóan amazé *vask*, s ennek gyöke a fenn említett hasonlat szerint *vas*, t. i. a vaskos átv. értelmű szó, s am. vashoz hasonló erejű. V. ö. VASTAG. Budenz

J. szerint finn és észtr nyelven: *valva*, am. erős (firmus, fortis, robustus); terhes (schwanger).

VASKOSSÁG, (vas-k-os-ság) fn. tt. *vaskosság*-ot, harm. szr. —a. Az állati, különösen emberi testnek izmossága, contossága, erőssége, tömörsége, zömöksége. V. ö. VASKOS.

VASKÖ, (vas-kő) ösz. fn. Vasrészeket, vasérczet tartalmazó terméskő. *Vörös vaskő*, mely nem igen kemény. *Barna vaskő*. *Fekete vaskő* stb.

VASKÚT, (1), (vas-kút) ösz. fn. Kút melynek víze vasrészeket tartalmaz; vasaskút.

VASKÚT, (2), falu Bács és Vas m.; helyr. *Vaskút-ra*, —on, —ról.

VASLÁB, (1) (vas-láb) ösz. fn. Valamely bútornak, vagy állványnak, szobornak vasból csinált lába. Különösen három lábon álló konyhai készülék, melyre sütésfőzéskor bizonyos edényeket állítanak.

VASLÁB, (2), erdélyi falu Csik sz.; helyr. —*Vasláb-ra*, —on, —ról.

VÁSLAL, (vás-ol-al) gyak. áth. m. *vászlal-t*, Folytonosan vásít, koptat, tompít valamit. „Elvásaltam a rubát.” (Szabó D.). Kettős képzőjénél fogva hasonló a *késlel*, *értel*, *kérlel*, *bérlel* stb. igékhez.

VÁSLALÁS, (vás-ol-al-ás) fn. tt. *vászlalás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Folytonos vásítás, koptatás, tompítás.

VASLAPÓCZKA v. —LAPICZKA (vas-lapoczka v. —lapiczka) ösz. fn. Vasból készült lapiczka vagyis kisebb féle lapát, a tűzhelyeken, fűtőkemenczéknel, a tűz szítására, a zsarátnak tova vitelére stb.

VÁSLEMEZ, (vas-lemez) ösz. fn. Lemez, vékonyra lapított, vagy nyújtott vasból. V. ö. LEMEZ.

VASLEVÉL, (vas-levél) ösz. fn. Levélformára alakított vékony vaslap, vaslemez.

VÁSLIK, (vás-l-ik) k. m. *vászlott*, htn. —ni. Szabó D. szerint am. az egyszerű vásik, honnan nála „elváslott a köntösöm, fogam” am. elvásott; „váslott am. kopott; pajkos, hamis p. o. ifjú, leány.”

VÁSLÓDIK, (vás-ol-ód-ik) belszenvedő vagyis középigye, m. *vászlód-tam*, —tál, —ott. Ferenczi János szerint a székelyeknél nyughatatlan, pajkos, rossz erkölcsű gyerekekről mondják. V. ö. VÁSIK; VÁSOTT.

VÁSLOTT, (vás-l-ott) 1. VÁSOTT, és v. ö. VÁSLIK.

VASMACSKA, (vas-macska) ösz. fn. 1) Vasból csinált lábas állvány a tűzhelyen, melyre az égetni való fát fektetik. 2) Két vagy több horgas, és hegyes águ vasrúdféle készülék a hajókon, melyet megállapodáskor a víz fenekére bocsátanak, hogy a földbe furódva a hajót helyben marasztalja. *Leereszteni, felhúzni a vasmacskát*. Ujabb kifejezéssel, és általános értelemben: *horgony*. Kenessey A. a két águ és kapájuakat nevezi horgonynak, s a négy águ és kapájuakat vasmacskának. V. ö. HORGONY.

VASMACSKAÁG v. —LÁB, (vas-macska-ág v. —láb) ösz. fn. A hajózási vasmacska- v. hor-

gonyszár alsó végén azon kiálló részek, melyek a horgony kapáit tartják.

VASMAT, mn. tt. *vasmat-ot*. Erdélyben am. vaskos, izmos. Valószínűen létezett *vasmad* önható ige, melyből lett *vasmadt*, mint *duzmad duzmadt*, *fürmed fürmedt*, *nyommad nyommadt*, s ezek szerint *vasmadt*, mintegy vaserejüvé alakult. Némely kiértés szerint: *vasmati*, *vasmag*. Eléjön ez értelemben *vaskár* is. (Kriza J.)

VASMEGYER, falu Szabolcs m.; helyr. — *Megyer-re*, —*én*, —*ről*.

VASMETSZŐ, (vas-metsző) ösz. fn. Eszköz a vashámorokban, vagy a vasmíveseknél, melylyel a vasrudat darabokra metszik.

VASMÍV, I. VASMUNKA.

VASMIVES, (vas-míves) ösz. fn. Mesterember, vagy gyáros, ki vasból különféle miveket készít, gyárt, pl. kovács, lakatos, szegecináló stb.

VASMOSÁNY, (vas-mosány) ösz. fn. Mosány, vagyis iszapos bányaér, bányamenet, mely vasrészeket tartalmaz.

VASMUNKA, (vas-munka) ösz. fn. Munka, v. mív, melyet vasból csináltak, p. vaságy, vasszék, vasedény, s mindenféle kovács v. lakatosmunka.

VASMŰ, I. VASMUNKA.

VASMŰVES, I. VASMÍVES.

VASNEMŰ, v. — NEMŰ, (vas-nemű) ösz. mn. Vashoz hasonló tulajdonsága. *Vasnemű ásványok*, *érc*ek, *kövek*.

VÁSÓDÁS, (vás-ó-od-ás) fn. tt. *vásódás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Vágyódás valamire. V. ö. VÁSÓDIK.

VÁSÓDIK, (vás-ó-od-ik) k. m. *vásód-tam*, —*tál*, —*ott*. Valamire nagyon vágyik v. vágyódik. A székeleknel dívik.

„Hallod-e te szép barna menyecske!

Métt (= mért) vásódál férhez ojan ízibe?”

„Nekém anyám azt mondotta,
Ne vásógygyam férhez soha.”

Székely népdalok. (Kriza Jánosnál.)

L. VÁSIK, 3).

VÁSODKODIK, (vás-od-kod-ik) k. m. *vásod-kodtam*, —*tál*, —*ott*. Vásozt, v. pajkos módon viseli magát, pajkoskodik. Eléjön Bíró Mártonnál. (Micae 32, 351. l.). Másképp: *vásonkodik*.

VÁSOL: (vás-ol), áth. m. *vásolt*. L. VÁSÍT.

VÁSOLÁS, (vás-ol-ás) I. VÁSÍTÁS.

VASOLU, (vas-olu) ösz. fn. Tűzben fölolvastott, folyóvá tett vasanyag.

VÁSONKODÁS, (vás-ong-od-ás) fn. tt. *váson-kodás-t*, tb. —*ok*. Tulajd. ért. folytonos vásás, kopás. Átv. ért. cselekvés, midőn valaki úgy viseli magát, mintha erkölcsi érzete elvásott, elkopott volna. V. ö. VÁSONKODIK.

VÁSONKODIK, (vás-ong-od-ik) k. m. *váson-kod-tam*, —*tál*, —*ott*. Tulajd. ért. folytonosan vásik,

kopik, szakadoz, mállik, kallódik. Ez értelemben kevesbbé divatos. Átv. mondják pajkos fiatalokról, gyermekekről, kiknek tettei olyanok, mintha erkölcsi érzetök elvásott, elkopott, megtompult volna, kik engedetlenek, kicsapongók stb. Törzse a gyakorlatos *vásony*, melynek *g* betűje *k*-ra változik.

VÁSONY, NAGY—, mváros, TÓT—, falu Veszprém m. puszt. Fehér m.; helyr. *Vásony-ba*, —*ban*, —*ból*.

VASORRUBÁBA, (vas-orru-bába) ösz. fn. A népmesékben nagy szerepet játszó, boszorkányféle bűvös banya, kinek tűhegyes vasorra van, s ha a vasalat ostromolja, hét mértföldnyiről ugrik neki. Tizenkét leánya van, kiket rézlovakká változtat stb.

VASORRU MAGNYITÓ, (vas-orru mag-nyító) ösz. fn. 1) Általános neve azon madaraknak, melyek orra vagyis csőre hengerded hegyes, s azzal éa magokat feltörik. (Coccothraustes.) 2) Különösen, erős, vastag csőrű madárfaj, melynek háta barna. hasa hússzínű vörös, s fark- és röptollai feketék. Rendesen a bükkösökben lakik, s cseresznyeéréskor a kerteket látogatja és a cseresznyemagvakat nagy ügyességgel feltöri. (Loxia coccothraustes.)

VÁSOTT, (vás-ott) mn. tt. *vásott-at*, tb. —*ak*. Csizolás, dörsölés, súrolás stb. által elkopott, megtompult. *Vásott élű kard*, *kés*. *Vásott keréktalp*. Átv. ért. pajkos, kicsapongó, kinek erkölcsi érzékei mintegy elvástak, megtompultak. Különösen gyermekek s ifju személyekről mondják. *Vásott gyermek*, *ifju*, *leány*. Másképp: *váslott*. (Szabó D.).

VÁSOTTAN, (vás-ott-an) ih. Vásozt, kopott állapotban; vásozt, pajkos módon.

VÁSOTTSÁG, (vás-ott-ság) fn. tt. *vásottság-ot*, harm. szr. —*a*. 1) Kopott, tompult állapota vagy tulajdonsága valamely testnek. 2) Pajkosság, engedetlenség. V. ö. VÁSOTT.

VÁSOTTUL, (vás-ott-ul) I. VÁSOTTAN.

VÁSÖNTŐ, (vas-öntő) ösz. fn. 1) Iparos, vagy gyáros, ki vasból különféle eszközöket, szerszámokat, edényeket stb. önt. 2) L. VÁSÖNTŐDE.

VÁSÖNTŐDE, (vas-öntőde) ösz. fn. Műhely, gyár melyben különféle eszközök pl. kályhák, rácszatok előállítására vasakat öntenek.

VASPÁLCZA, (vas-pálca) ösz. fn. Bizonyos célra vasból csinált pálczaforma eszköz, pl. akoló vaspálca.

VASPÁLYA (vas-pálya) I. VASÚT.

VASPÁNCZÉL, (vas-pánczél) ösz. fn. Vasból csinált pánczél, vért, mellvas. V. ö. PÁNCZÉL.

VASPATAKA, falu Sáros m.; helyr. *Vaspatakára*, —*n*, —*ról*.

VASPECSÉT, (vas-pécsét) ösz. fn. L. VASFOLT.

VASPLÉH, (vas pléh) ösz. fn. 1) Vékonyra vert, nyújtott vaslap. 2) Ilyen vaslapból csinált zártok. V. ö. PLÉH.

VASPLÉHHÁMOR, (vas-pléh-hámor) ősz. fn. Hámor, melyben vaspléheket csinálnak.

VASPLÉHTŰZ, (vas-pléh-tűz) ősz. fn. Tűz a vashámorokban, melynél pléheket készítenek.

VASPOR, (vas-por) ősz. fn. Porféle hulladék, mely reszelés, ütés, dörzsölés által a vastól elválí. Továbbá, a vasmosányban, vashomokban levő párányi vasrészekék.

VASPORTÉKA, (vas-portéka) ősz. fn. 1. VASÁRU.

VASPÖR, falu Szala m.; helyr. *Vaspör-re*, —ön, —ről.

VASPÖRÖLY, (vas-pöröly) ősz. fn. Nagy, nehéz kalapács vasfejjel, nagyobb műhelyekben, hámorokban.

VASPÖRÖLYDE, (vas-pörölyde) 1. VASHÁMOR.

VASPRÓBA, (vas-próba) ősz. fn. Középkorban istenítélet neme, midőn a vádlottnak, ártatlansága bebizonyítására, tüzes vasat kellett kezébe fognia.

VASRAGASZ, (vas-ragasz) ősz. fn. Égett gipszből, vasporból, és ecetből csinált ragasz, vízi építésekre.

VASRÁSPOLY, (vas-ráspoly) ősz. fn. Ráspoly, melylyel a vasat reszelik, simítják, idomitják.

VASRESZELÉK, (vas-reszelék) ősz. fn. Minden hulladék, mely reszelés által a vastól elválí.

VASRESZELŐ, (vas-reszelő) ősz. fn. 1. VASRÁSPOLY.

VASROSTA, (vas-rosta) ősz. fn. Rosta, melynek főalkatrésze vasból készült.

VATROSTÉLY, (vas-rostély) ősz. fn. Rostély, melynek részei vasból készültek.

VASROZSDA, (vas-rozsda) ősz. fn. Vörnyeges porféle rozsda, mely a romlásnak indult vasat meglepí. V. ö. ROZSDA.

VASRÚD, (vas-rúd) ősz. fn. 1) Szálformára kivert vasanyag, amint a hámorból kijön. 2) Bizonyos célra ruddá alakított vas; vasdorong, vaskaró.

VASRÜGY, (vasár-ügy) ősz. fn. Kovacske-ménységű, korallalakú, fehér csepegőkő, mely néha a vaskövekhez tapad.

VASSALAK, (vas-salak) ősz. fn. Az olvasztott és kovácsolt vasnak salakja, alja, hulladéka, süpreje. V. ö. SALAK.

VASSAV, (vas-sav) ősz. fn. A vasnak éleny-nyel vegyülete a legnagyobb fokon.

VASSÍN, (vas-sín) ősz. fn. Laposra nyújtott vagyis léczformára vert vasrúd.

VASSISAK, (vas-sisak) 1. VASSÜVEG.

VASSÓ, (vas-só) ősz. fn. Részint a vasélecsnek, részint a vasélegnek különféle savakkal egyesülése által támadott só; s annak vegyülete többnyire zöld színű, s az üveganyagokat sötét zöldre festi.

VASSÜLYOM, (vas-sulyom) ősz. fn. Súlyomhoz hasonló szeges vaseszköz, péld. melyet oly helyre tesznek le, hogy a tolvajok jöhetnek, hogy lábaikat

megsértse. Továbbá görbe vas vadak fogására, melyet a törbe hágott nagyobb vad odább voncsol.

VASSÜVEG, (vas-süveg) ősz. fn. Vaslemezből készített főveg, p. a bajvivók-, ostromlóknál, vas-sisak.

VASSZAR, (vas-szar) ősz. fn. 1. VASSALAK.

VASSZATÓCS, (vas-szatócs) ősz. fn. Holmi ócska vasakkal kereskedő szatócs.

VASSZÉMÉR, (vas-szémér) ősz. fn. Vasból öntött apró golyócskák, srétek, melyeket lödőzésre használnak.

VASSZÉN, (vas-szén) ősz. fn. Szénné égetett vas, melyet formába öntve író-, rajzoló eszközül használnak.

VASSZER, (vas-szer) ősz. fn. Mindenféle szer, eszköz vasból; továbbá gyógyszer, melynek főalkatrésze vas, vagyógyszer.

VASSZERSZÁM, (vas-szerszám) ősz. fn. Szerszám vasból, p. fejsze, kalapács stb.

VASSZIKRA, (vas-szikra) ősz. fn. A tüzes, izzó, kovácsolt vasról elpattogó szikrák; t. i. ha a vörös izzásig hevített vasat kalapácsesal ütjük, a rajta képezett vaséleg fölületéről leválí; melyet nagy kohókban *vashámorhulladék*-nak is neveznek. Ha az aczelt a kemény tüzközhöz erősen ütjük, szintén apró vasdarabok válnak le, melyek ütése közben izzásig hevülven a levegőn elégnék vagyis szikrát adnak.

VASSZÍN, v. —SZIN, (vas-szín) ősz. fn. Olyan szín, milyen a vasé. Mint mn. = vasszínű.

VASSZÍNÜ, v. —SZINÜ (vas-színü) ősz. mn. Vas színéhez hasonló színű; vasderes. *Vasszínü kö.*

VASTAG, mn. tt. *vastag-ot*. 1) Molnár A. szerint megfelel neki a latin *solidus, nervosus, robustus, firmus, validus, fortis*, azaz tömött, minek sok inai, izmai, illetőleg rostjai, rétegei sűrűen és szorosan érintkeznek egymással, ami kisebb terimében aránylag nagyobb tömeget foglal, s ennek következtében szilárd, kemény, erős. Minél fogva a vastagság eredeti értelme: erővel párosult tömötség; s ellentétei: *ritka, léha, laza, foszlány, gyöngye, erőtlen*. De ezen jelentése, úgy tudjuk, elavult. 2) Mai közönséges ért. oly tömör test, melynek oldallapjai távolabb állnak egymástól, s több tömeget zárnak magukban, pl. *vastag fal, vastag deszka, vastag kötőbla, körteleg; vastag könyv, vastag pengéjű kés* stb. továbbá, oly hengerded test, melynek külső pontjai, kívülálai aránylag távol fekszenek a középponttól, és nagyobb beltartalmuak. *Vastag fa, dorong, rúd, bot, karó, pipaszár, henger, sodrófa. Vastag derék, czomb, lábikra, kar, ujj*. Ellentéte: *vékony, karcsu*. 3) Tompa. *Vastag toll, vastag ék*; ellentéte: *hegyes, éles*. 4) Átv. ért. maga nemében durvább, gorombább. *Vastag eledel. Vastag tréfa, vastag felelet*. 5) Hangokra vonatkozva mély, kemény, erős, mint az *a, o, u*; vagy a zene és ének hanglejtőzetén alsóbb, mélyebb foku hang.

Ha e szónak eredeti jelentése valóban az, melyet Molnár A. jegyzett föl; úgy valószínű, hogy

gyöke az erőnek jellegét viselő *vas*, és egy értelmű a *vaskos*, *vasmat* szókkal, s mennyiben tömöttet jelent, szintén hasonlítható a *vashoz* mint kitünőleg tömör testhez. Mi ellemzését illeti, vagy öszve-tett szó, *vas-tag*, mint *vaskar*, *vasfej*, melyek átv. ért. a magok nemében valami szilárdat, erőset jelentenek; vagy létezhetett önható ige *vasad*, mint, *avad*, *olvad*, *horgad*, *gornyad*, *szörnyed* stb. s valamint ezekből lett *avatag*, *olvatag*, *horgatag*, *gornyatag*, *szörnyeteg* stb. úgy amabból, *vasatag*, öszve-húzza *vastag*. V. ö. VASKOS és VASMAT.

VASTAGBÉL, (vastag-bél) ösz. fn. 1. VÉGBÉL.

VASTAGÉTEL, (vastag-étel) ösz. fn. Száraz terményekből pl. lencse, bab, borsóból készített eledel.

VASTAGHALOM, pusztá Fehér m.; helyr. — *halom-ra*, *halm-on*, *halom-ról*.

VASTAGÍT, VASTAGIT, (vastag-ít) áth. m. *vastagít-ott*, par. —s, htn. —ni, v. —ani. Vastaggá teszi, tömörít, izmosít, illetőleg: tompít. V. ö. VASTAG.

VASTAGÍTÁS, VASTAGITÁS, (vastag-ít-ás) fn. tt. *vastagítás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által valamely test vastaggá tétetik. V. ö. VASTAGÍT.

VASTAGOCSKA, (vastag-ocs-ka) kics. mn. tt. *vastagocskát*. Kevessé vastag; nem oly vékony, nem oly karcsu, mint rendesen lennie kellene.

VASTAGODÁS, (vastag-od-ás) fn. tt. *vastagodás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A test tömörségének gyarapodása, sokasodása, tömörödés, izmosodás.

VASTAGODIK, (vastag-od-ik) k. m. *vastagodtam*, —tél, —ott. Inai, izmai, illetőleg rostjai, rétegei szaporodnak, sűrűsödnek, nagyobb és nagyobb terimében vagy körimében fejlődnek ki. *Az élőfa évről-évre vastagodik*. Dereka, czombjai, karjai vastagodnak. Ellentéte: *vékonyodik*, *karcsúdik*. Átv. hangja mélyebb, s erősebb lesz.

VASTAGON, (vastag-on) ih. Vastag állapotban v. minőségben; durván.

VASTAGSÁG, (vastag-ság) fn. tt. *vastagság-ot*, harm. szr. —a. A testnek tulajdonsága, midőn mind tömörség, mind teriméje nagyobb. Különösen a test oldallapjainak távolsági aránya. *Fal vastagsága*, *könyv vastagsága* stb. V. ö. VASTAG.

VASTAGSZIK, (vastag-szik) k. Ragozásban csak a mutató mód jelenében tartja meg az *sz-et*; a többi időt a 'vastagodik' szótól kölcsönzi. L. VASTAGODIK.

VASTAGÚL, VASTAGUL, (vastag-úl) önh. m. *vastagúlt*. L. VASTAGODIK.

VASTAGULÁS, VASTAGULÁS, (vastag-úl-ás) 1. VASTAGODÁS.

VASTAGVÉG, (vastag-vég) ösz. fn. Valamely testnek azon vége, mely a másiknál tömörebb, buncósabb. *A botnak vastagvége*.

AKAD. NAGY SZÓTÁR. VI. KÖT.

VASTARTALMŰ, (vas-tartalmú) ösz. mn. Ami vasrészeket foglal magában. *Vastartalmú ásvány, kövek, homok, forrás*.

VASTARTALOM, (vas-tartalom) ösz. fn. Vas-elemek, vasrészek, melyeket bizonyos test magában foglal.

VASTÉGLA, (vas-tégla) ösz. fn. Túlságosan kiégetett szénforma téglá.

VASTÉVŐ, (vas-tévő) ösz. fn. Ajtócska vaspléből, melylyel a kemence, vagy kályha száját beteszik.

VÁSTOL, (vás-t-ol) áth. m. *vástol-t*. A növények fonnyadó, vagy buján tenyésző fölösleges leveleit letépi, hogy az illető növény jobban tenyészszék vagy gyümölcse könnyebben érjék. *Szőlőt vástolni*.

Ez igének törzse *vás-ik* (= kopik), melyből lett *vástt*, *vást*, mint *ront*, *bont*, *dönt*, *követ*, s *ol* képzővel *vástol*, mint *roncsol*, *bonzol*, *dönczöl*, *követel*. A *vást-hoz* hasonló értelműek: *foszt*, *fejt*. V. ö. VÁSIK.

VÁSTOLÁS, (vás-t-ol-ás) fn. tt. *vástolás-t* tb. —ok, harm. szr. —a. A növény leveleinek letépése bizonyos czélból. V. ö. VÁSTOL.

VÁSTÓR, (vas-tőr) ösz. fn. Törféle szuró, hasító eszköz vasból. Továbbá vadfogó eszköz, pl. az úgy nevezett vidravas. V. ö. TÖR.

VÁSÚ, fn. tt. *vásút-t*, tb. —k. Ritkán használt tájszó, a terjedtebb szokásu *faszuly* v. *paszuly* helyett, melylyel különben azonos. L. PASZULY.

VÁSÚL, (vás-úl) önh. m. *vásúlt-t*. Vástottá lesz, tompúl. V. ö. VÁSIK.

VÁSULÁS, (vás-ul-ás) fn. tt. *vásulás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. Fogatkozási állapot, midőn valamely test vásúl; kopás, tompulás.

VÁSÚT, (vas-út) ösz. fn. Párhuzamos vassínnel ellátott út, melyen csak ehhez alkalmazott kerekű kocsikon lehet jární, s rajta nagy terhekkal rakott kocsik könnyen és gyorsan mozgósíthatók levén, az mind a személy-, mind az árufogalmat rendkívüli módon előmozdítja. *Gőzerő* (gőzmozdonyok) használatára épített *vasút*. *Lóvasút*, *lóerő* használatára épített *vasút*. Másképp: *vcspálya*.

VÁSÚTI, (vas-úti) ösz. mn. Vasúthoz tartozó, vasútra vonatkozó. *Vasúti kocsi*. *Vasúti gőzös*. *Vasúti őr*. *Vasúti* (pénz-) *kölcsön*.

VASÜVEG, (vas-üveg) ösz. fn. Vasércz neme, mely könnyen törik, mint az üveg.

VASVÁGÓPÖRÖLY, (vas-vágó-pöröly) ösz. fn. A vashámorosok és kovácsok pörölye, melylyel a vasrudakat darabokra vágják.

VASVÁR, mváros Vas, pusztá Borsod m.; helyr. *Vasvár-ra*, —on v. —ott, —ról.

VASVÁRI, BATIZ—, NYIR—, faluk Szatmár m.; hely. — *Vasvári-ba*, —ban, —ból.

VASVÁRMEGYE, (vas-vár-megye) ösz. fn. A Dunán tuli kerülethez tartozó vármegye, Stájerország, Austria, Sopron, Veszprém, és Szalavármegye között.

VASVÁRMEGYEI, (vas-vár-megyei) ösz. mn. Vasvármegyében létező, lakó, oda tartozó, onnan való, arra vonatkozó. *Vasvármegyei városok, faluk, lakosok, magyarok, hiencek, vándék.*

VASVERŐ, (vas-verő) ösz. mn. és fn. 1) L. **VASGYURÓ**. 2) Vashámorban dolgozó bányaműves. 3) L. **VASPÖRÖLY**.

VASVÉSŐ, v. —**VÉSŰ**, (vas-véső) ösz. fn. Vésőféle eszköz, melylyel a vasat vésik, hornyolják stb.

VASVESSZŐ, (vas-vessző) ösz. fn. Bizonyos czélokra szolgáló vesszőformájú eszköz vasból, pl. a puskatöltő vessző. „Fogd meg, pajtás, a vasvesszőt, verd meg vele a temetőt,” (Népd.). Átv. a kemény szigorú fegyelemnek jelvénye. *Vasvesszővel kormányozni.*

VASVILLA, (vas-villa) ösz. fn. Villa, melynek ágai v. fogai vasból vannak. *Két, háromágu vasvilla. Úgy állnak a szemei, mint a vasvilla,* azaz, haragosan, mintha szúrni, öldökölni akarna velők. V. ö. **VILLA**.

VASVIRÁG, (vas-virág) ösz. fn. Növénynem az együttnevezők (syngenesia, Gönczy Pál szerint: forrt portokúak) seregéből; vaczka polyvás; fészke födelékes; belső pikkelyei sugárossan kinyúlnak, színesek, sugáros virágúak; bőbitája polyvássértés. (Xeranthemum). Fajai D. F.-nál: *kinyúló* (X. annuum) s a köznép ezt hívja különösen *vasvirágnak*, máskép: *szalmavirágnak*; és *húnyó* (X. inapertum v. cylindricum).

VASVONAT, (vas-vonat) ösz. fn. A vasnak vegyészileg eszközölt kivonata.

VASZ, faluk Zágráb m.; helyr. *Vasz-on*, —*ra*, —*ról*.

VÁSZ, 1) ‚vászón‘ szó törzse: l. ezt. 2) L. **VÁZ**.

VASZAK, fn. tt. *vaszak-ot*, harm. szr. —*ja*, v. —*a*. Túl a Dunán, nevezetesen a Kemenesalon divatozó tájszó, s am. holmi dibdáb jószág, hánytvetett pogyász; kaczat, retyemutya. Talán átv. ért. az állatok tanyáját, buvó v. alvó helyét jelentő *vaczok* v. *vaszok* változata, mennyiben ez is összevordott, s hánytvetett, kuszált holmiból áll. Ugyanazon törzsből ered *vaszkota*, v. *viszkota*. V. ö. **VASZKOTA**.

VASZAKOL, (vaszak-ol) áth. m. *vaszakolt*; összevisszahány, kuszál. V. ö. **VASZAK**.

VASZAKOLÁS, (vaszak-olás) fn. tt. *vaszakolást*, th. —*ok*, harm. sz. r. —*a*. Összevisszahányás, kuszálás.

VASZAR, faluk Baranya és Veszprém m.; helyr. *Vaszar-ra*, —*on*, —*ról*.

VASZARA l. **VASZORA**.

VASZARKODIK, (vaszar-kod-ik) k. m. *vaszarkodtam*, —*tál*, —*ott*. Pezderkedik, erején túl erőködik. Erdélyi tájszó.

VASZKA, (1). mn. tt. *vaszkát*. Mondják méhekről, melyek vesztegelve henynén töltik az időt,

s mézet nem takarítanak. *Vaszka méh*. Ezen méhek hitványabb testűek a munkásoknál s ennél fogva alapfogalomban egyezik nevökkel a hitványat, soványságot, veszendőt jelentő *poszka*, *poszáta*; vékonyhangon *veszke*, a *vesz* (perit) gyöktől, akár azért, mert veszni készül, akár pedig mivel *veszteg* tölti, vagyis vesztegeti az időt.

VASZKA, (2), falu Trencsin m.; helyr. *Vaszka-ra*, —*n*, —*ról*.

VASZKA, (3) l. **VASKA**, **KARDOS**—

VASZKALÓDIK, l. **VACZKOLÓDIK**.

VASZKI, (vasz-ok-i) mn. tt. *vaszki-t*, th. —*ak*. A székelyeknél am. egy anyától, egy méhből született, egyhasi. *Vaszki gyermekek*, azaz, egy vaszokból, fészekből, méhből valók. V. ö. **VASZOK**, **VACZOK**.

VASZKOLÓDIK, l. **VACZKOLÓDIK**.

VASZKOTA, (vaszok-ol-ta?) fn. tt. *vaszkotát*. A székelyeknél elhevert (mintegy vaszkolt) szemét; szeméthyely. Máskép: *viszkota*, (Krizsa J.). Ez utóbbi szó törzse *viszk* közelebből a *fészek* szóhoz rokon áll. Talán *viskó* is e családba tartozik.

VÁSZNAS, (vászón-as) mn. tt. *vásznas-t*, v. —*at*, th. —*ak*. Vászonnal ellátott, megrakott, v. üzérkedő. *Vásznas kalmárbolt. Vásznas tót*. Továbbá, vászonnal takart, bélelt. *Vásznas szekér. Vásznas nadrág*. V. ö. **VÁSZON**.

VÁSZNOK, falu Baranya m.; helyr. *Vásznok-ra*, —*on*, —*ról*.

VASZOJA, falu Arad m.; helyr. *Vaszoja-ra*, —*n*, —*ról*.

VASZOK, l. **VACZOK**.

VÁSZOLY, falu Szala m.; helyr. *Vászoly-ba*, —*ban*. —*áról*.

VÁSZON, fn. tt. *vásznat*, v. *vászont*, th. *vásznak*, harm. szr. *vászna*. Kender- vagy lenfonalakból szőtt kelme, melybe néha gyapotot is gyítnak, vagy melyet egészen gyapotból is készítenek. *Kendervászon, lenvászon. Csínvat, sávolyos vászon. Kittől, négy nyüstös vászon. Vastag, goromba, vékony, finom vászon. Zsáknak, ponyvának, ruhának való vászon. Hetes vászon, legkeskenyebb. Tíz, tizenegyes vászon. Fehérített, festett, viaszos, szurkos vászon. Ritka, tömött vászon. A finomabb vászon nem különösen gyolcs, vagy bulya vászon. Hazájára nézve, hol készítik: lengyel vászon, rumburgi, hollandi stb. vászon. Vásznat szőni, fehéríteni. Vászónra festeni: Vászónnal bélelni a ruhát. Asszonyt, vászont nem jó gyertyavilágnál nézni. (Km.). Ő sem jobb a Deáké vásznánál. (Km.). Minő a vászon, olyan foltja kerül. (Km.). Átv. jelent vászonból készített ruhát. *Vászónban járni*. Továbbá am. vászonból való. *Vászónnadrág, vászonszoknya, vászonzal, vászonköpeny*. Tréfásan, *vászoncseléd*, am. fehérnép, nőnép.*

Mennyiben a vászon foszlékony, vagyis szálai, rostjai egymástól elválaszthatók, némely vélemény szerint valószínű, hogy törzs, *vál-ik*, s talán eredetileg *vászón* s képeztetésre hasonló a *tulajdon*, *ala-*

csön, kicsin. kölcsön, vagyon nevekhez. Egyébiránt egyezik vele a mandsu *boszo* (Gewerbe, Leinwand), mely mint látjuk, a *posz-tó* szó első részét is alkotja; továbbá a mongol *bűsz* (toile), *bűsze* (ceinture), *bűdze* (ruban). Vámbéry Á. szerint törökül *bez*, csagataj nyelven *böz* szintén am. vászon.

VÁSZONÁRU, (vászon-áru) ösz. fn. Vászonszövet, mint eladni való kelme, vászonportéka.

VÁSZONÁRUS, (vászon-árus) ösz. fn. Kereskedő, kalmár, ki vásznat árul.

VÁSZONÁRULÁS, (vászon-árulás) ösz. fn. Vászonszövetek áruba bocsátása.

VÁSZONCSELED, (vászon-cseléd) ösz. fn. Tréfás népnnyelven, nő, fehérszemély, fehérchseléd.

VÁSZONFEHÉRÍTÉS, (vászon-fehérítés) ösz. fn. A szövöszékből vagy gyárból nyersen kijött vászonnak mosás, áztatás, és bizonyos szerek általi elkészítése, hogy fehér legyen.

VÁSZONGÁNCS (vászon-gáncs) ösz. fn. A fonálnak csomósodása, vagy rendetlen fekvése a vászonban, máskép: *belezna*, talán a mennyiben e hiba a *bél*-fonal rendetlensége miatt szokott történni. V. ö. **BELEZNA**.

VÁSZONHÁZ, (vászon-ház) l. **VÁSZONPALOTA**.

VÁSZONKERESKÉDÉS, (vászon-kereskédés) ösz. fn. Kereskedés neme, melyet valaki vászonféle szövetekkel üz.

VÁSZONKERESKÉDŐ, (vászon-kereskédő) ösz. fn. Kereskedő, ki vászonkelmékkel üzérkedik.

VÁSZONKORSÓ, (vászon-korsó) ösz. fn. Egy fülü csöcsös korsó csak közönséges gerencsérfdölből, mely halavány sárga színű, mint a durva nyers vászon.

VÁSZONKÖPENY v. —**KÖPÖNYEG**, (vászon-köpeny v. —köpönyeg) ösz. fn. Vászonszövetből csinált foszlány, könnyű, por ellen való köpönyeg.

VÁSZONMARADÉK, (vászon-maradék) ösz. fn. Kisebb nagyobb vászondarab, mely az egész végből hátra marad, miután nagyobb részét eladták, vagy kellő célra kiszabták.

VÁSZONPALOTA, (vászon-palota) ösz. fn. Tréfásan am. sátor vászonból. Él e szóval Mikes Kelemen, Törökorsz. leveleiben. (XLV. levél). Más helyütt *vászonzház*. (LXI. levél).

VÁSZONPOH, (vászon-poh) ösz. fn. Több réten öszvehajtogatott vászon, mely bizonyos célra, péld. takarásra szolgál.

VÁSZONPORTÉKA, (vászon-portéka) ösz. fn. l. **VÁSZONÁRU**.

VÁSZONSZÖVŐ, (vászon-szövő) ösz. fn. Kéz-mives, illetőleg gyáros, ki vásznat szöv, takács.

VÁSZONTÁBLA, (vászon-tábla) ösz. fn. Széke-lyesen átv. ért. szülőágy. *Miolta vászontáblára kitétek, azaz miolta születtem.*

VASZORA, fn. tt. *vaszorát*. A tehénnek, kan-czának, szukának stb. hugyozó lika, külső nemi

része. E szónak *vasz* gyöke hihetőleg ugyanaz a *vaszok* szó gyökével, midőn szintén vaszkot, fészket jelentene, t. i. a magfogazás, ivás vaszkát, fészket; s ezen fogalom megvan a *vaszki* szóban is.

VASZTÉLY, pusztá Fehér m.; helyr. *Vasztélyba*, —*ban*, —*ból*,

VAT l. **VATH**.

VÁT, (1), l. **VÁLT**.

VÁT, (2), l. **VÁTH**.

VATA, l. **GYAPU**.

VATAHÁZA, erdélyi pusztá Kolos m.; helyr. — *házára*, —*n*, —*ról*.

VATAHOTA, fn. és mn. tt. *vatahotát*, Kriza J. szerint a széke-lyeknél am. zuvat, szófia beszéd; és: kétes, bizonytalan dolog, pl. *vatahota dolog*, kétséges eredményü. Ikerített szónak látszik, mintha volna: *zuвата-hota*, s a zuvatot nyomatékossabban akarná kifejezni.

VATALÉ, fn. tt. *vatalét*. Fapalaczk, vagy kis hordóforma edény, csobolyó, kulacs (Molnár Albert), veresgyurkó (Szabó D.), melyben a mezei munkások innivaló vizet, vagy más italt szoktak magokkal vinni. „Egy ember vívén egy vatalé vizet” (Münch. cod. Mark. XIV.). „Hogy nyomnátok ötven vatalé bort.” (Bécsi cod. 144. levél). Más kiejtéssel: *vataléj*, *vatalaj*, *vatallé*, *vatola*.

E szó *vat* gyöke, a *vatyika*, s *vatyog* szók *vaty* gyökével egyezik; s ha ezt ismét *kotyog*, *kotytyan* szók *koty* gyökével összevetjük, mely különösen a szűk száju edényből kiömlő víz hangjának utánzása is, akkor *vat*, *vaty* gyökök is ily hangutánzóknak tekinthetők, s *vatalé* annyi volna mint *vatyoló*; mint a *butykos*, *csobolyó* nevű hasonló ivó edények is a bugyogástól vették nevüket. Más vélemény szerint *vedel* túl a Dunán némely vidékeken annyi mint mohón iszik, sokat iszik, ebből származik *vedelő*, némi hangváltozattal, t. i. mély hangon: *vatalé*. V. ö. **VEDEL**.

VATARÁSZ, (vat-ar-ász) gyak. önh. m. *vatarás-tam*, —*tál*, —*ott*, par. sz. Kezeivel itt-ott tapo; gatva keresgél, kutatgat. Egy gyökü és jelentésü a *matat*, *motat*, *motorász* igékkel (vat = mat, mot). Rokonai a *hadarász*, *kotorász*, *kutat* szók is.

VATH, **BELSŐ**—, **KÜLSŐ**—; faluk Vas m. helyr. *Vath-ra*, —*on*, —*ról*.

VÁTH, falu Vas, pusztá Nógrád m.; helyr. *Váth-ra*, —*on*, —*ról*.

VATKA l. **VADKA**.

VÁTIG; **VÁTOTT**, l. **VÁLTIG**, **VÁLTOTT**.

VATOLA l. **VATALÉ**.

VATTA, falu Borsod m. **BÉL**—, Zólyom, **VAJAS**—, Pozson m.; helyr. *Vattá-ra*, —*n*, —*ról*.

VATTINA, falu Temes m.; helyr. *Vattind-ra*, —*n*, —*ról*.

VATTYA, pusztá Pest m., helyr. *Vattyá-ra*, —*n*, —*ról*.

VATY, hangutánzó *vatyog* szóban; l. ezt.

VÁTY, NAGY—, falu Baranya m.; helyr. *Váty-ra*, —on, —ról.

VATYIKA, erdélyi tájszó, tt. *vatyikát*. L. FINAK.

VATYKA I. VOTKA, VODKA.

VATYOG, (vaty-og) gyak. önh. m. *vatyogtam*, —tál, —ott. Kis gyermek módjára értetlen hangon mond valamit; kotyog, gagyog, vakog, mokog, dadog, *Vityegni-vatyogni*. (Czech J. szerint Győr m.). Gyöke hangutánzó.

VÁTYON, puszta Bihar m.; helyr. *Vátyon ba*, —ban, —ból.

VAVÁKOL, (vavák-ol) önh. m. *vavákol*. A fürjről mondják, mely pitypalatty helyett *vavák* hangon szól.

VAVÁKOLÁS, (vavák-ol-ás) fn. tt. *vavákolás-t*, tb. —ok, barm. szr. —a. A fürjnek *vavák* hangon szólása.

VÁZ, fn. tt. *váz-t* v. —at, tb. —ak, harm. szr. —a. 1) A gerinces állati test szilárd részeinek, illetőleg csontjainak egész szerkezete, külön véve; bőr, izom, inak, erek stb. minden lágy részek nélkül, csontváz. (Skelett). *Emberi váz*, állati *váz*. Átv. igen sovány ember, kiről azt mondjuk, hogy csak csontja bőre van. 2) Emberi vázhoz hasonló készülék, melyet holmi rongyokba öltöztetnek, s madár-ijesztőül állítanak föl a szőlőkben, kertekben stb. *Olyan, mint az ijesztő váz*. „Mert miként a dinnyés kertben a váz semmit nem őriz.” (Bécsi cod. Baruth). Vas vármegyében Horváth József szerint: *láz*, oly hangcseréléssel mint *vápa* = *lápa*, *vépik* = *lépik* szókban, melyekben t. i. a *v* és *l* hangok szintén föleseréltetnek.

Alapfogalomban és gyökhangra egyezik vele a soványat jelentő *vészna* v. *vészna*. Szabó D. így is írja: *vász*.

VAZALL, fn. tt. *vazall-t*, tb. —ok. Idegen szó, francziául: *vassall*, németesen: *Vasall*; am. hűbéres; alattvaló. Celta eredetűnek tartják.

VÁZLAT, (váz-ol-at) fn. tt. *vázlat-ot*, harm. szr. —a. Valamely mesterségi, művészeti, vagy elmei műnek általános vonásokban foglalt tervezete, s mintegy az állati vázhoz hasonló száraz szerkezete. (Skizze). *Képek, zeneművek vázlata*. *Regény, hősköltemény, színmű vázlata*. *Vázlatban közleni valamit*.

VÁZLATOS, (váz-ol-at-os) mn. tt. *vázlatos-t*, v. —at, tb. —ak. Ami valamely műnek csak vázlatát mutatja, annak csak fővonalait tárgyalja. *Vázlatos kép*.

VÁZOL, (váz-ol) áth. m. *vázol-t*. Valamely tervben levő műnek csak tájékoztatásra szolgáló főbb vonalait határozza meg és jegyzi föl, vagy terjeszti elé.

VÁZOLÁS, (váz-ol-ás) fn. tt. *vázolás-t* tb. —ok, harm. szr. —a. Cselekvés, mely által vázolunk valamit. V. ö. VÁZOL.

VÁZOLAT, I. VÁZLAT.

VAZUL, férfi kn. tt. —t, tb. —ok. Az eredeti görög nyelv után latinosan: *Basilius*, (βασιλειος = királyi).

— VE. I. —VA.

VÉ régiesen és a székelyeknél ma is divatos, összehúzáva ebből: *vevé*; az egész függő mult tárgyi ragozással: *vém*, (= *vevém*), *véd* (= *vevéd*), *vé* (= *vevé*), *vők* (= *vevők*), *véték* (= *vevétek*), *vék* (= *vevék*). Hasonló összehúzás van a *té* (= *tevé*) törzsben: *tém* (= *tevém*), *téd* (= *tevéd*), *té* (= *tevé*), *tők* (= *tevék*), *tétek* (= *tevétek*), *ték* (= *tevék*). Alanyi ragozással *vék* (= *vevék*), *vél* (= *vevél*), *vön* (= *veön*), *vének* (= *vevének*), *vétek* (= *vevétek*), *vönek* (= *vevének*). V. ö. VÉSZ, és VÖN; TÖN.

—VÉ I. —VÁ.

VÉCS, falu Heves m. és Erdélyben Torda m.; BODROG—, Zemplén m.; helyr. *Vécs-re*, —én, —ről.

VECSE, falu Nyitra — DUNA, mváros Pestm. m.; helyr. —*Vecsére*, —n, —ről.

VÉCSE, falu Zemplén, HERNÁD—, falu Abauj m.; helyr. *Vécsé-re*, —n, —ről.

VECSEHÁZ, falu Krassó m.; helyr. *Vecseház-ra*, —on, —ról.

VECSEJ, puszta Pest-Solt m.; helyr. *Vecsej-be*, —ben, —ből.

VÉCSÉK, I. VÖCSÖK.

VECSEKLŐ, falu Nógrád m.; helyr. *Vecseklő-re*, —n, —ről.

VECSENY, puszta Veszprém m.; helyr. *Vecseny-be*, —ben, —ből.

VECSÉRD, erd. falu Felső-Fejér m.; helyr. *Vecsérd-re*, —én, —ről.

VECSERNYE, fn. tt. *vecsernyét*. A székelyeknél Cserey Elek szerint am. délest. A keresztények, különösen római katolikusok ájtatoskodása, melyet templomban, vagy más nyilvános imahelyen délután, déleesti órákban szoktak tartani. Szorosb ért. bizonyos zsoltárokból, énekekből, és imádságokból álló zsolosma, az úgy nevezett breviáriumban. *Vecsernyére harangozni, menni*. *Vecsernyét énekelni, elmondani*. *Eltalálta, mint Balás pap a vecsernyét*. (Km.). Átv. gúnyos ért. *zsidó vecsernye* zűravaros, idomtalan kiáltozás, mozgás, birmítölés. *Nem lehet zsidó vecsernye morgás nélkül*. (Km.).

A latin *vesper*, *vespera* és szláv *vecseru*, *vecsera* után alakult idegen eredetű szó. Curtius Etymológiájában rokonságba hozza a mondottakat a szanszkrit *vasz-a-ti-sz*, német *West* szókkal s a *vasz* (umhüllen) szótól származásukat hihetőnek mondja. (Viel leicht in *vasz* umhüllen [erkennen wir] die Wurzel unseres Wortes.“ Legyen szabad itt is megjegyeznünk, hogy a szanszkrit *vasz*, *vasz-é* (induo mihi) szóval szintén rokon a magyar *mez*). Különböztetésül I. VETERNYE.

VECSERNYÉZ, (vecsernye-ez) önh. m. *vecsernyéztem*, —tél, —ett, par. —z. *Vecsernyét tart*. V. ö. VECSEK.

VECSERNYÉZŐ, (vecsernye-ez-ő) mn. tt. *vecsernyéző-t*. 1) Aki *vecsernyét* tart. *Vecsernyéző*

pap, nép. 2) Vecsernyéhez tartozó. *Vecsernyéző palást*, melyet a pap vecsernyekor vesz magára.

VECSÉS, falu Pest m.; helyr. *Vecsés-re*, —én, —ről.

VECZE, falu Hont m., és Erdélyben Maros-székben; helyr. *Veczé-re*, —n, —ről. 2) L. VEZA; 3) 1. VICZE.

VECZEL, erd. falu Hunyad m.; helyr. *Veczel-re*, —én, —ről.

VECZEK, fn. tt. *veczk-et*, harm. szr. —e. Erdélyi tájszó, 3—6 éves gyermeknek mondják, ha csintalan, vagy csintalankodik. Rokon vele: „*viczkandik*” *viczk* gyöke.

VÉCZK, erd. falu Belső-Szolnok m.; helyr. *Véczk-én*, —re, —ről.

VÉCZKE, erd. falu Udvarhely székben; helyr. *Véczké-re*, —n, —ről.

VECZKELŐDIK, (vecz-ek-el-ő-öd-ik) k. m. *veczkeld-tem*, —tél, —ött. Nyugtalanodik, fészkelődik. V. ö. VECZEK.

VECZKENDIK, 1. VICZKANDIK.

VED, gyöke *vedel* és *veder* szónak; 1. ezeket.

VÉD, (1), áth. m. *véd-tem*, —tél, —ött. Valakit, v. valamit bizonyos megtámadás, veszély, baj, kár, romlás stb. ellen megóni, óltalmazni, menteni, sértetlenné tenni törekszik; pártol, gyámolít. *Az el-lenség, gyilkosok, rablók, haramiák ellen védni magát. Minden ügyész a maga felét védi. A családapának kö-telessége védni övét. Tűz, víz ellen védni a házat. Vá-rat, várost védni. Ügyet védni. Veszélytől, kártól védni, megvédni. Átv. bizonyos állítás, vélemény ellen felhozott okokat, nehézségeket megczáfolni igye-kszik. Alaposan, erős okokkal védni, megvédni valamit. — Rokon a fed v. föld szóval. Egy 1558-diki levél-ben (Szalay Ág. 400 m. 1. 301. lapon) „véd-ni” helyett *imád-ni* jön elé. „Mind adigi es (addig is) nagyságotól várom az en igazságomat, törvény-nel imádom magamot, kit te nagyságodnak az előtt es kiáltottam.”*

VÉD (2), fn. tt. *véd-ét*, harm. szr. —e, v. —je. Azon nevek egyike, melyek egyszersmind igék, mint *les, nyom, zár, zavar, csavar* stb. Leginkább összeté-telekben használják. 1) Személy, ki valamit véd, óltalmaz. *Ügyvéd, várvéd, honvéd, védszent, védőr; elővéd, utóvéd* a hadi lábon álló seregben. *Védül meg-kérni valakit. Nincs senki véde.* „Ő nekem védem.” (Szabó D.). 2) Ami által valamit óltalmazunk, visz-szatorló erő, eszköz; különösen az összetétel előré-szében. *Védfejszer, véderő, védsereg, védgát, védfal, védvár, védírat* stb.

VÉD, (3), puszta Bihar m.; helyr. *Véd-re*, —én, —ről.

VÉDAJTÓ, (véd-ajtó) ősz. fn. Ajtó, mely egy másíknak védelmére szolgál. Általában, mely vala-minek megvédeése végett van föllállítva.

VÉDÁLLAPOT, (véd-állapot) ősz. fn. Álla-pot, melyben az van, kit az ellenség megtámadott, s ez ellen óltalmazza magát.

VÉDANGYAL, (véd-angyal) ősz. fn. Angyal, ki valamely ország, hely, nemzet, nép, család, külö-nösen bizonyos személy fölött őrökdi; őrangyal. V. ö. ANGYAL. Átv. ért. személy, ki különös gyön-gédséggel, gonddal véd, óltalmaz valakit.

VÉDANYA, (véd-anya) 1. VÉDASSZONY.

VÉDÁROK, (véd-árok) ősz. fn. Erődtímenyek-nél védül szolgáló árok.

VÉDASSZONY, (véd-asszony) ősz. fn. Asszony, nőszemély, ki valakit, vagy bizonyos ügyefogyottak-ból, szegényekből álló intézet gyámoltjait pártolja, jó-tékonyságában részesíti. *Árvák, özvegyek védasszonya.* Különösen illeti e czím a boldogságos Szűz Anyát. *Magyarország védasszonya Szűz Mária.*

VÉDBÉR, (véd-bér) 1) Védési bér. 2) 1. HÜBÉR.

VÉDBESZÉD, (véd-beszéd) ősz. fn. Nyilvános, ünnepeles, hivatalos szónoki, ügyvédi beszéd, mely-ben valaki valakit különösen a bíróság előtt óltal-maz, vagyis a védettje ellen felhozott vádakát czáfolja s őt a büntetéstől, kárhoztatástól, illetőleg marasz-talástól fölmentetni törekszik.

VÉDDEGÉL, (vész-d-ég-él) gyak. áth. m. *véd-degél-t*. Valamit több ízben, vagy többet egymás után elvesz. *Veddegél, teddegél* valamit. *A rakáspénzt da-rabonként elveddegélte.* Továbbá am. vásárolgat. Képeztetésre hasonlók hozzá: *téddegél, viddégél, hid-degél, éddégél, iddogál, aluddogál*, melyekben a törzs képzője sz átváltozik d-re, ezek helyett: *teszdegél, viszdegél, hiszdegél, észdegél, iszdogál, aluszdogál.*

VEDDEGÉLÉS, (vész-d-ég-él-és) fn. tt. *vedde-gelés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Cselekvés midőn valaki valamit több ízben, vagy többet egymásután elvesz. V. ö. VEDDEGÉL.

VÉDDESZKA, (véd-deszka) ősz. fn. Deszka, mely védgát gyanánt tétetik bizonyos test mellé, vagy elé, vagy után.

VÉDEGYLET, (véd-egylet) ősz. fn. Egylet v. egyesület, mely valaminek védelmét tűzi ki czélul.

VÉDEGYLETI, (véd-egyleti) ősz. mn. Véd-egyletre vonatkozó, ahhoz tartozó. *Védegyleti alap-szabályok. Védegyleti tagság.*

VÉDEKÉZÉS, (véd-é kéz-és) fn. tt. *védekézés-t*, tb. —ék. Ön magának szóval vagy másképen védel-mezése, önvédelem.

VÉDEKÉZIK, (véd-é kéz-ik) k. m. *védekéz tem* —tél, —ött. Ön magát szóval vagy másképen vé-delmezi.

VEDEL, (ved-el) áth. m. *vedél-t*. Mohón iszik, oktan állat módjára iszik, sokat, mértéken túl iszik. *Vedeli a sok vizet. Vedel, mint a lúd.* (Vas, Tolna megyében, Kemenesalon). *Aki a sós vízben sokat vedelvé.* (Vajda. Krisztus köv. 360. 1.). Má-tyusföldén: *lakál*. Gyöke *ved* egyezni látszik *ned* (= nedv) szóval, mely némely régieknél, és tájdi-vatosan: *med* pl. *medves* szóban. *Vedel*, tehát an-nyi volna mint *nedel* v. *medel*. V. ö. VEDER.

VÉDELEM, (véd-elém) fn. tt. *védelmet*, harm. szr. —e. Véd, egész terjedelmében, mivoltában

véve, vagyis mind azon eszközök, és cselekvények, melyek által valamit védünk, ótalmazunk. *Önvédelem*, saját maga védelmezése. Egyezik vele: jelentésben *ótalom*. V. ö. VÉD.

VÉDELEMPÉNZ, (védelem-pénz) ösz. fn. Pénz, vagyis díj, melyet azon személynek adunk, ki ügyünket, személyünket védelme alá veszi.

VEDELÉS, (véd-el-és) fn. tt. *védelés-t*, tb. — *ék*. harm. szr. — *e*. Vízivás állatok módjára; mohón ivás; mérték nélkül ivás; Mátyusföldén: *lakálás*.

VÉDELMEZ. (véd-el-ém-ez) áth. m. *védelmeztem*, — *tél*, — *ett*, par. z. Védelme alá vesz, ótalmaz, menté tesz, pártfogol, gyámolit, valaki v. valami javára minden védeszközt, véderőt fölhasznál. *Védelmezni a megtámadott hazát, a vádlott felet. A várost tűz, víz ellen védelmezni*. V. ö. VÉD.

VÉDELMEZÉS, (véd-el-ém-ez-és) fn. tt. *védelmezés-t*, tb. — *ék*, harm. szr. — *e*. Erőkifejtés, mely által valamit v. valakit védelmezünk. V. ö. VÉDELMEZ.

VÉDELMEZŐ, (véd-el-ém-ez-ő) mn. és fn. tt. *védelmező-t*. Aki valakit vagy valamit védelmez; ótalmazó, pártoló, gyámolitó; mentő.

VÉDELMEZŐLEG, (véd-el-ém-ez-ő-leg) ih. Valamit óva; ótalmazólag, pártolólag, gyámolitólag; védő állapotban. Ellentétei: *támadólag, bántólag, fenyegetőleg, vádolólag* stb. V. ö. VÉD, VÉDELMEZ.

VÉDELMI, (véd-el-ém-i) mn. tt. *védelmi-t*, tb. — *ék*. Védelmet illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Védelmi eszközök. Életvédelmi jog. Védelmi háború. Önvédelmi ügy*.

VÉDÉNCZ, (véd-éncz) fn. tt. *védéncz-ét*, harm. szr. — *e*. Személy kit valaki bizonyos ügyben, bajban véd, pártfogol, gyámolit, pl. a pörösfél az illető ügyvédnek védenceze.

VÉDÉNCZSÉG, (véd-éncz-ség) rn. tt. *védénczség-ét*, harm. szr. — *e*. Védés, gyámolítás, pártfogolás alatti állapot.

VÉDENY, mváros Moson m.; helyr. *Védeny-be*, — *ben*, — *ből*.

VEDER, v. VÉDER (ved-ér) fn. tt. *veder-t*, v. *vedrét*, harm. szr. *vedr-e*. 1) A gémes kút ostarára akasztott edény, melylyel a kútból vizet merítnek. Némely kiejtés szerint: *vödör. Leeresztetni, fölhúzni a vedret. Vederből váhíba tölteni a vizet*. Továbbá hasonló edény a csigás vagy gugorás kúton, mely lánczon, vagy kötélen jár alá föl. 2) Szélesb ért. karikás fogatú faedény, vagy bőrkanna melyben vizet hordanak, tartanak; néhutt, ha fából van, *rocska. Csübbörből vederbe lépni*, máskép: lóról számárta ülni, v. eben gubát cserélni, esőről csepegő alá menni. 3) Erdélyben ürmértékül szolgáló edény, akó. *Egy veder bor*; itt máskép: *vider*. 4) Átv. hasonló alakú kő- vagy cserépedény, pl. milyenben a római halottak hamvait eltakarították, *hamveder*.

Magyar elemzéssel e szó gyöke: *ved* am. *med* v. *med* (nedü' v. nedv' és medves' szókban) s a *vedel* ige gyöke is *ved*; amely tehát származási és fogalmi viszonyban áll a *veder*-rel is, épen úgy mint a latinban *aqua* és *aqualis*, a hellenben a *ὕδωρ* és *ὕδρια* (hydria). V. ö. MED, MEDENCZE, NEDV. Miklosich szerint régi és új szláv nyelven: *vědro, vědro*, mordvinul: *vederka*, új görögül: *βέδρον*.

VÉDERNYŐ, (véd-ernyő) ösz. fn. Védelmül szolgáló ernyő. Minthogy az ernyő (pl. esernyő, napernyő, szekérenyő) magában is mindig védelmül szolgál, az összetétel egészen fölösleges.

VÉDERŐ, (véd-erő) ösz. fn. Általában erő, melyre valaki mint védelemre támaszkodik. Különösen katonai vagy hadi erő, melynek rendeltetése háboru esetén főképen a haza védelme.

VÉDERŐSÉG, (véd-erőség) ösz. fn. A várerődítésben, azon bástyák, erődművek, melyek az illető várat a megtámadás ellen védik.

VÉDÉS, (véd-és) fn. tt. *védés-t*, tb. — *ék*, harm. szr. — *e*. Erőkifejtés, ellenszegülés, mely által valamit védünk; ótalmazás, pártolás; illetőleg mentétevés, visszaczáfolás. V. ö. VÉD, (1).

VEDESIN, pusztas Sopron m.; helyr. *Vedesin-be*, — *ben*, — *ből*.

VÉDESZKÖZ, (véd-eszköz) ösz. fn. Eszköz, mely által valamit védünk, mely a védett tárgy, vagy veszély természetéhez képest különféle lehet, pl. hadi, rablók elleni védeszközök; törvényes védeszközök stb.

VÉDETLEN, (véd-etlen) mn. tt. *védetlen-t*, tb. — *ék*. Véd nélküli, akit vagy amit nem védnek; kárnak, veszélynek kitett; pártolatlan, gyámoltalan, elhagyott. *Védetlen vár. Védetlen árva*. V. ö. VÉD. Határozóként am. *védetlenül*. Máskép: *védtelen*.

VÉDETLENSÉG, (véd-et-len-ség) fn. tt. *védetlenség-ét*, harm. szr. — *e*. Védetlen állapot, védnélküliség; pártolatlanság, gyámoltalanság, elhagyatottság.

VÉDETLENÜL, (véd-et-len-ül) ih. A nélkül, hogy valaki védné; veszélynek, kárnak kitve; pártolás, gyámolás nélkül.

VÉDÉTT, (véd-étt), mn. tt. *védétt-et*. Akit v. amit védtek, ótalmaztak, pártoltak, gyámolítottak, vagy jelenben: védnek, ótalmaznak stb. illetőleg vád, ellenvetések ellen igazoltak v. igazolnak. *A jól védett várt nem vehette be az ellenség. A rosszul védett ügy elveszett. Mint főnév jelent védenczet; l. VÉDÉNCZ*.

VÉDFA, ösz. fn. Általán, fából való eszköz, mely bizonyos véd gyanánt szolgál, pl. támaszfa, mely valamit a bedőlés, eldőlés ellen véd stb.

VÉDFAL, (véd-fal) ösz. fn. Általán, fal, mely bizonyos veszély ellen gátul, akadályul szolgál, pl. a vár előfalai, a tűzfalak, árvíz ellen épített fal stb.

VÉDFEGYVER, (véd-fegyver) ősz. fn. Fegyver, melynek rendeltetése, hogy vele a megtámadások ellen védjük magunkat, különböztetésül más-nemű, p. vadász-, diszfegyvertől.

VÉDFRIGY, (véd-frigy) ősz. fn. Fejedelmek, vagy nemzetek közti frigykötés, szövetség, mely szerint lekötelezik magokat, hogy egymást a megtámadók ellen viszonyosan segíteni, védeni fogják.

VÉDGÁT, (véd-gát) ősz. fn. Általán mindenféle gát, mely bizonyos veszély, vagy kár elhárítására, akadályozására véd gyanánt szolgál. *Várerődítési, árviz elleni védgátak.* V. ö. **GÁT**.

VÉDHÁBORU, (véd-háboru) ősz. fn. Háboru, melyet valamely fejedelem, vagy állam a megtámadó ellen visel, hogy magát védje; ellentéte: *támadóháboru*.

VÉDHAD, (véd-had) ősz. fn. Had, mely valamely helynek védelmére van rendelve; helyőrség, várhad.

VÉDHAJÓ, (véd-hajó) ősz. fn. A derékhajó-had körül örködő hajó, mely azt az ellenség rohama ellen fődözi.

VÉDHAJÓS, (véd-hajós) ősz. fn. 1) Hadi védhajón szolgáló hajós. 2) Kormányos, vagy tengerész, ki a bejárando tengert, s annak veszélyes tájait ismeri, s ezek ellen a hajót óvja, védi.

VÉDHATALMASSÁG, (véd-hatalmasság) ősz. fn. L. **VÉDHATALOM**, 2).

VÉDHATALOM, (véd-hatalom) ősz. fn. 1) Általában hatalom, mely valakit vagy valamit megvédeni képes. 2) Különösen nagyobb hatalmasság vagyis állami hatalom, mely valamely kisebb állam védelmét magára vállalta vagy vállalja.

VÉDHIMLŐ, (véd-himlő) ősz. fn. Tehénhimlő, melyet a gyermekekbe szoktak oltani, hogy a veszélyes gyermekhimlő ellen megvédjék.

VÉDINTÉZET, (véd-intézet) ősz. fn. Általán intézet, melynek feladata valamit védeni, pártolni, gyámolítani, attól a veszélyt elhárítani. *Szegények, árvák, kisderek védintézete. Tűz, árviz elleni védintézet.*

VÉDIRÁS v. —**IRAT**, (véd-írás v. —irat) ősz. fn. Irat, melyben valaki magát vagy más bizonyos vádak, megtámadások ellen kimenteni s igazolni törekszik. (Apologia)

VÉDIRÓ, (véd-író) ősz. fn. Személy, ki védíratot készít, és bocsát ki. (Apologus). V. ö. **VÉDIRAT**.

VÉDISTEN, (véd-isten) ősz. fn. A sokisteniséget hívó népeknél, különösen görögök és rómaiaknál, főbb és alsóbb rendű istenek, kik hiedelem szerint, bizonyos országnak, helynek, népnek, vagy egyes háznak, személynek védei, pártolói voltak.

Ellenistenek is léteztek, mint Ovid bizonyítja: „Iupiter in Trojam, pro Troja stabat Apollo. Aequa Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.”

VÉDISTENNŐ, (véd-isten-nő) ősz. fn. Fő,

avagy alsóbb rendű istennő, mint bizonyos országnak, helynek, népnek stb. véde, pártolója. V. ö. **VÉDISTEN**.

VÉDISTENSÉG, (véd-istenség) ősz. fn. Véd-isteni tulajdonság; de többnyire csak maga a „véd-isten” helyett vesszük.

VÉDJOG, (véd-jog) ősz. fn. Jog, melynél fogva valaki bizonyos személyeket, testületeket, vagy községeket ügyesbajos állapotukban védhet, s e joggal járó előnyöket élvezheti. *Atyai, úri, egyházi védjog.*

VÉDKINCS, (véd-kincs) ősz. fn. A hitregés időkörben, istenektől adottnak, az égből csodálatosan lehullottnak hitt, vagy akármily kegyeletes kép, szobor, fegyver stb. mely a hit szerint az illető birtokost veszély ellen védte, p. Mars paizsa a rómaiaknál, Etele kardja a húnoknál, Pallásznak égből esett képe a trójaiaknál, honnan a *palladium* szó nevezete.

VÉDKOSÁR, (véd-kosár) ősz. fn. Vesszőből font, s földdel töltött nagy kosarak, melyek ostromok alkalmával az ellenség lövései ellen védgátul szolgálnak.

VÉDKÖTELESSÉG, (véd-kötelesség) ősz. fn. Kötelesség, melynél fogva valaki valakit vagy valamit védeni köteles, pl. a gyám gyámoltját, s annak vagyonát.

VEDLÉS, (ved-l-és) fn. tt. *vedlés-t*, tő. — *ék*, harm. szr. — *e*. Némely állatok testén véghez menő változás, midőn vedlenek; hámlás, tollhullás. V. ö. **VEDLIK**.

VÉDLET, (véd-él-et) fn. tt. *védlet-et*, harm. szr. — *e*. Folyamatban levő, vagy végrehajtott védés.

VEDLETT, (ved-el-ett) mn. tt. *vedlett-et*. Am. felbőrét, vagy tollait, szőreit elhányta, elhullatta. *Vedlett kigyó, madár.*

VÉDLEVÉL, (véd-levél) ősz. fn. Illető felső-ségtől kiadott okmány, melyben kijelenti, hogy alattvalóját minden bántalom ellen védeni fogja, s ennél fogva akarja, hogy személy-, és vagyonbiztosságát senki ne háborítsa.

VEDLIK, (ved-l-ik) k. m. *vedl-ett*, htn. *védleni*. Mondjuk állatokról, melyek bizonyos időben felső bőreiket, pikkelyeiket, szőreiket, tollaikat elvetik, elhullatják. *Vedlenek tavasszal a kigyók. Vedlik a fiatal szarvasmarha, midőn borjuszőre elhull. Vedlenek a madarak; máskép: küklenek. Szabó Dávidnál eléjön mint hasonzó: verdik.*

Képeztetésre hasonlók hozzá: *foszlik, fejlík, feslík, hámlík* stb. Elemezve, vagy *vet-l-ik*, a *vet* igétől, mert a vedlő állat héját, tollát szőrért elveti, s mintegy levetkezik, kivetkezik; vagy gyöke *ved* a ruhát jelentő *mez* változata, mintha volna *mezlík*. Így lett a *hám-ból hámlík*, azaz, *hámja elválik, kopácslik*, p. a dió, azaz kopácsa elválik.

VÉDMŰ, (véd-mű) ősz. fn. Minden erődtéti

mű, mely az ellenség támadása, berohanása ellen védül szolgál, p. sáncz, gát, palánk stb.

VÉDNÖK, (véd-nök) fn. tt. *védnök-öt*, harm. szr. —e. Felsőségi hatalommal, erővel, tekintéllyel bíró személy, ki valakit védelme, ótalma, pártfogása, gyamolítása alá vesz. *Ő nekem védnököm, s én az ő védenecze vagyok..*

VÉDOK, (véd-ok) ősz. fn. Ok, mely bizonyos állítást igazolni, s az ellene felhozott nehézségeket megczáfolni törekszik. *Erős, alapos védokok.*

VÉDŐ, (véd-ő) mn. és fn. tt. *védő-t*. Aki valamit véd, vagy ami által védünk valamit. *Nemzetét, hazáját, fejedelmét védő hazafi, katona. Védő eszközök, fegyverek.* Midőn személytelen tárgyra vonatkozik, rendesen *véd* áll helyette, s a viszonymnévvel öszvetett szót képez: *védeszköz, védfal, védgát* stb. Mint önálló főnév jelent személyt, ki valakit, v. valamit véd, óalmaz, pártol, gyamolít; röviden: *véd*, pl. *honvéd, ügyvéd.*

VÉDŐLEG, (véd-ő-leg) ih. Védő állapotlan, magát a támadás ellen védve, óalmazva, vagy is arra törekedve, hogy a fenyegető veszélyt elhárítsa magától. Ellentéte: *támadólag.*

VÉDŐLEGES, (véd-ő-leg-és) mn. tt. *védőleges-t* v. *et*, tb. —ek. Magát védőleg működő, az ellen-erőt, bántalmat visszatörő, visszaverő. *Védőleges háboru.*

VÉDŐR, (véd-őr) ősz. fn. Őr, kinek kötelessége a támadó ellenség mozgalmaira vigyázni, s azok ellen állomását, s a rábizottakat védeni, óalmazni.

VÉDPÁRKÁNY, (véd-párkány) ősz. fn. Czölöpökből, gerendákból állított párkány, kerítés, mely az ellenség előrenyomulását gátolja.

VÉDPÉNZ, (véd-pénz) ősz. fn. Pénz, vagy díj, melyet a védenecz védnökének fizet.

VÉDRÁCS, (véd-rács) ősz. fn. Általán, vasrács, v. rostélyzat, mely bizonyos helyet akár-miféle kár, veszély, megtámadás ellen biztosít; különösen illetén készület a várak kapuján, bejárásain.

VÉDREND, (véd-rend) ősz. fn. Általán, rend, melyet a védháboruban, védcsatákban a megtámadók ellen kell tartani.

VÉDRENDSZER, (véd-rend-szer) ősz. fn. Rendszer az állami szervezetben, mely védelemre szorítkozik; vagy mely a honvédelmi összes erőket, eszközöket alkotja, szabályozza.

VÉDRÖD, falu Pozsony m.; helyr. *Vedröd-re, —ön, —ről.*

VÉDSÉG, (véd-ség) fn. tt. *védség-ét*, harm. szr. —e. 1) Azon jogok és kötelességek öszvege, melyek a védet v. védnököt illetik; inkább csak öszvetételben használatik: *ügyvédség, honvédség*, s ilyenkor jelent ügy- v. honvédestületet is.

VÉDSIPKA, (véd-sipka) ősz. fn. Kitömött gyermeksipka, vagy főveg, mely eleséskor betörés, vagy sértés ellen védi a fejet.

VÉDSZELLEME, (véd-szellem) ősz. fn. Magasabb szellemi lény, mely vallási hit, vagy bevett hiedelem szerint bizonyos személyt vagy dolgot véd, pártfogol. (Genius). V. ö. **VÉDANGYAL**.

VÉDSZENT, (véd-szent) ősz. fn. A r. katolika egyházban szent, kit bizonyos személy, vagy közösség, testület, nép, tartomány stb. védője gyanánt tisztel. *Szent István, s a boldogságos Szűz Magyarorszáig védszentai.*

VÉDSZER, (véd-szer) ősz. fn. Mindenféle szer, vagy eszköz, mely által védünk valakit v. valamit. Különösen jelenti az egészségtanban azon szert, mely által a nyavalyát, mielőtt bekövetkeznék, elháríthatni véljük; máskép: *óvszer.*

VÉDSZÓ, (véd-szó) ősz. fn. Szó, vagyis beszéd, mely által valakit v. valamit védünk.

VÉDSZÓNOK, (véd-szónok) ősz. fn. Szónok, ki valakit v. valamit bizonyos vád, vagy megtámadás ellen véd, s igazolni, illetőleg menteni törekszik.

VÉDSZÖVETSÉG, (véd-szövetség) l. **VÉDFRIGY**.

VÉDTELEN, (véd-telen) l. **VÉDETLEN**.

VÉDÚR, (véd-úr) ősz. fn. Úr, ki bizonyos személyek vagy közösségek fölött védjogot gyakorol.

VÉDURAS, (véd-uras) ősz. mn. Védurral bíró. *Véduras egyház.*

VÉDURASÁG, (véd-uraság) ősz. fn. 1) Véd-úri minőség. 2) L. **VÉDÚR**.

VÉDÚRI, (véd-úri) ősz. mn. Védúrra vonatkozó, azt illető. *Védúri jogok és kötelességek.*

VÉDV, (véd-v) fn. tt. *védv-et*, harm. szr. —e. Erősítő ok, mely által valamely állítást védünk. (Argumentum)

VÉDVÁM, (véd vám) ősz. fn. Valamely iparág védelmére vagy annak fejlesztése végett a külföldről behozandó árukra vetett magasabb vám, mint azt rendes körülmények között megszabni szokták.

VÉDVONAL, (véd-vonal) ősz. fn. Azon vonal, melynek mentében hadi működéseiket intézik azok, kik a támadó ellenség ellen védőleg tartják magokat.

VÉG, fn. tt. *vég-et*, harm. szr. —e, köznépszen: —i. 1) Azon pont, vagy vonal, melyen bizonyos test, vagy tér hossza megszakad, mintha elvágták volna. *Gerenda, lajtörja, pózna vége. Minden hosszu, vagy hosszában vett testnek két vége van. Kert, szőlő, rét, szántóföld vége. Város, falu, ház vége. Megházza magát mint guta a falu végén. (Km. Talán Guta nevű tolvaj értetik alatta). Egyik végtől a másikig. Végtől v. végtől végig.* Szélesb ért. a tér vagy test terjedelmének bármily mértékirányban vett megszakadása, külső pontjai, vonalai. *Világ vége. Négyszögű test végei. Egy végben, egy végtiben, midőn egyik dolog vége a másikáét mintegy közvetlenül érinti, egymás után, egy folytatában.* 2) Határvonal,

mely bizonyos tért a vele érintkezőtől mintegy elvág, elválaszt. Különösen országunknak a török birodalom felőli részein fekvő helyek, várak. „Az vég mindenkor így járt, az szegény legény ez félével él, mivelhogy az frigy alatt az fejedelmek is szűkön fizetnek“. Szinan aga levele Magyar Bálinthoz 1559-ben (Szalay Ágoston 400 m. levél. 335. lap.). Innen a *végbeli, végház, véghely, végvár, végvidék, végles* nevezetek. V. ö. VÉGHÁZ. 3) Valamely testnek utolsó része, darabja, íze, ahol terjedelme, hossza megszűnik. *Kötél vége, gyertya vége, bot vége, vastag, vékony vége. Minden botnak végén a feje. (Km.). A karó egyik végét megheggyezni. Láttam karó végén tar varját. (Km.). Ostor vége. Végén csattan az ostor (Km.) am. végén válik el a dolog. Hátra van még a vastagabb vége. (Km.). Szaru vége, köröm vége, kard vége, kés vége. Átv. Kellő végét fogni valaminek. A dolognak könnyű végét fogni. 4) Bizonyos szövet egész szál hosszában véve. Vég posztó. Egy vég vászon, két vég gyolcs három vég selyem, négy vég szőnyeg. Nyolcz vég bagazia, karasia négy vég. (E két utóbbi olvasható Thúry György hagyatékáról 1571-ben fölvett leltárban. Századok. 724, 725. II.). Végestül v. vég számra venni gyolcsot, egész véget venni. 5) Számra, mennyiségre, aokaságra vonatkozva, ahol az megszűnik, megszakad. Az átvonuló katonaságnak vége hossza nem volt. Jön a sereg vége. 6) Időt illetőleg, hol az betelik, s bizonyos egészet képez. Hónap, esztendő, század vége. Minden év végén számot adni. Élet vége. 7) Mindenféle ügynek, dolognak, cselekvésnek betölte, bezárása, utója. Pör kezdete és vége. Beszéd eleje, folyamata és vége. Vigalom, mulatás, dolog, munka vége. Végbevenni, végrehajtani valamit. Kezdetől végig. Elejétől végig. Végét érni, végére jutni, véget vetni, végét szakasztani valaminek. Jó a tréfa, de nem mind végig. (Km.). Végig végig. A szindarabot végig nézni. A könyvet végig olvasni. Mise végeig a templomban maradni. 8) Azon eredmény, mely valamiből foly, s az előzménynek mintegy záradéka. Mi vége lett a dolognak? Végén válik el, v. vége választja meg, v. várd el a végét. Menjünk végére, széna-e vagy szalma. (Km.). Beszél, beszél a barát, koldulás a vége. (Km. Nehutt e közmondatot így végződik : alamizsnát vár). Jó vég köti a munka koszorúját. (Km. Latinul: finis coronat opus). Ennek nem lesz jó vége. Rossz vége lesz neki. Véget érni am. bevégezni. Szerencsés, boldog véget ért. Végére járni valaminek, kettős értelme van : a) elejétől végig kinyomozni; b) elvesztetni, elpazarolni; pl. minden vagyonának végére járt. 9) Vész, elmulás; különösebben halál, mely bizonyos létnevet megszakaszt, megszüntet. Végünk van, oda vagyunk, elvesztünk. „Jól vigyázz, meg ne tudjon fogni, mett (mert) osztán vége nekünk.“ Székely népmese. (Krizsa J. gyűjt.). Vége vége mindennek, elmult, elveszett. Végéhez, halálához közelget. Vége van, meghalt. 10) Cél, utolsó ok, melyből valami történik. Mi végre teszed ezt? Az más végből történt. Nehéz tudni célját, végét, kitanulni mesterségét az*

asszonyoknak. (Gúnydal). 11) Átv. valaminek oly állapota, mivolta, melynél tovább, főlebb nem terjedhet; s ilyenkor többnyire a „végső“ melléknév helyett, és mai szokott helyesírásunk szerint az illető szóval összetéve áll. *Végerejét (végső erejét) megfeszíteni. Végromlásra jutott. Végreménye is eltűnt. Végóra. Végnap. Végrendelet. Végbucsi. V. ö. VÉGNAP.*

Mind ezekből kitűnik, hogy a *vég* szó alapfogalomban valami folytonos egésznek megszakadását, s mintegy *elvágasát* jelenti. Mindfogva némelyek (Lugossy, Ballaghy) úgy vélekednek, hogy egy eredetű a *vág* igével, s annak vékonyhangu módosulata. Hasonló módosulatok vannak ezekben : *tá té; vás vés; tár tér; ár (pretium) ér-(ték); sár csér; vás vészna; csámcsog csémcsog; láb lép.* Úgy látszik, mintha a latin *finis* és *findo* közt is ezen fogalmi és gyöki viszony rejlenék. Mi szerint azon szók seregébe osztályozható, melyek igék és nevek egy alakban, mint : *nyit, zár, les, nyom, vágy* stb. Innen elemezhető a *vég*hetetlen szó, melynek középképzője *het*, mint tehető képző, csak igékhez szokott járulni. V. ö. VÉGTÉRE. Mint személynévet régiesen *gh*-val írják : *Véggh*.

Egyébiránt egyeznek a „*vég*“ szóval mandsu nyelven : *vadsin* (Ende) *vadsima* (Ende, Schlus); *vadsi-me* (végezni, endigen); továbbá szintén mandsu nyelven : *mokho*. (Gabelentz. *Éléments de la Grammaire mandchoue*. 67. l. Magában Gabelentz szótárában *mohon* áll, s am. a német Ende, Gränze, das Aeuszerste. A *kh* olvasásáról azt mondja a nyelv-tan, hogy az úgy hangzik mint a magyar *h* vagy mint a német *ch*). Budenz J. fölhozza rokonokul a finn *viimehe* (postremum, ultimum), *viimeise* (postremus, ultimus), észt *viimse*, *viimane* (utolsó, végső), liv *vîmi* szokat stb. Vámbéry Á.-nál eléjön az ujgur *ing*, *eng* am. végső, utolsó, legfőljebb, sajátképen azon szócska, melylyel az ujgur nyelv a harmad foku melléknévet képzí, pl. *ing üstün*, legmagasb.

VÉGABRONCS, ösz. fn. A kádároknál azon abroncs, mely a hordó, kád stb. fenekéhez, illetőleg szájához legközelebb fekszik.

VÉGADOMÁNY, (vég adomány) ösz. fn. Adomány, melyet mint végsőt kíván az adományzó tekinteni.

VÉGA-KARAT, (vég-akarat) ösz. fn. Elhatározott, változhatatlan, utolsó akarat; különösebben valakinek halála esetére nyilvánított akarata, melyet szabatosabb kifejezéssel végrendeletnek hívunk.

VÉGA-KARATI, (vég-akaratí) ösz. mn. Vég-akaratot illető, arra vonatkozó. L. VÉGRENDELETI.

VÉGA-KARATILAG, 1. VÉGRENDELETILEG.

VÉGÁLDOZAT, (vég-áldozat) ösz. fn. Utolsó áldozat.

VÉGARDÓ, falu Zemplén m. BEREKSZÁZ —, Bereg m.; helyr. — *Végardó-ra*, —*n*, —*ról*.

VÉGBE, (vég-be) ih. Teljesedésbe, azon pontra, határra, hová terjednie kell. *Végbe vinni valamit. Végbe ment.* „Noha kívántuk volna ugyan, hogy ennyi haladékok után, szegény hazánk jóváért és nagy sok difficultásainknak rendben vételéért végben mehet vala ez az gyűlés.“ Gr. Eszterházy M. nádor levele Győr megyéhez. 1634-ben. (Magy. Történelmi Tár. VIII. köt. 87. l.).

VÉGBÉL, (vég-bél) ősz. fn. Vastag bél, melynek felső része a haskéren belül, alsó vége pedig azon kívül fekszik s az alfelig lenyúlik. (Intestinum rectum.)

VÉGBÉLFÉREG, (vég-bél-féreg) ősz. fn. Gilisztaféle féreg, mely a végbélben tartózkodik. (Acaris vermicularis.)

VÉGBÉLFOLYÁS, (vég-bél-folyás) ősz. fn. Vér folyás a végbélből, folyó aranyér.

VÉGBÉLGYÚLÁS, (vég-bél-gyulladás) ősz. fn. Gyulladásféle kór a végbélben.

VÉGBELI, (vég-beli) ősz. mn. és fn. A végvárakban v. végházakban létező vagy létezett, ahhoz tartozó, vagy tartozott. *Végbeli katonák. Végbeliek.*

„Az végbelieknek tartsd meg erejeket,
Hogy pogány vérben mártsák fegyvereket.“
Thúry György 1548 ban. (Thaly K. gyűjt.)
V. ö. VÉGHÁZ.

VÉGBÉLLOB, (vég-bél-lob) l. VÉGBÉLGYÚLÁS.

VÉGBESZÉD, (vég-beszéd) ősz. fn. Beszéd, mely bizonyos értekezést, tanácskozást, vitatkozást stb. bezár.

VÉGBETÜ, l. VÉGBÖTÜ.

VÁGBEVISZ, v. —VISZEN, (végbe-visz v. —viszen) ősz. áth. Valamely dolgot, teendőt teljesen bevégez, végrehajt, teljesít, eszközöl. *Ész, fegyver, érték mindent végbeviszen.* (Km.). *Könnyű végbe vinni, minek más veté meg ágyát.* (Km.)

VÉGBEVITEL, (végbe-vitel) ősz. fn. Bizonys teendőnek teljesítése, bevégezése, megtevése.

VÉGBÖTÜ, (vég-bötü) ősz. fn. Bötü, mely bizonyos bötük sorát bezárja, mely utolsó helyen áll, p. ezen szónak : ember, végbötüje *r*; a magyar ábécének végbötüje *zs*.

VÉGBÚCSÚ, v. —BUCSU, (vég-búcsú) ősz. fn. Búcsú, melyet eltávozásunk előtt utoljára veszünk, vagy mely után többé nem látjuk egymást.
V. ö. BÚCSÚ.

VÉGCZÉL, (vég-czél) ősz. fn. Azon előre kitűzött siker, eredmény, melynek elérése után a cselekvés teljes-n befejeztetik.

VÉGED, falu Szala m. helyr. *Véged-re*, —*én*, —*ról*.

VÉGEDES VÉGIG, (végedes-végig) l. VÉGES VÉGIG.

„Többet ebből a beszédből nincs mit hallgatatok, met (mert) elmondtam végedes végig.“ (Székely népmese. Kriza gyűjt.).

VÉGEK, (vég-ek) többesi fn. Régebben így nevezték az országnak a török birodalommal vagy foglalással határos és a törökök ellen őrsgül szolgáló határait s határvárait. „Vitézek mi lehet e széles föld felett szebb dolog a végeknél?“ (Ballasza B.). Másképen s mai nap szokottabban: katonai *végvidék, határvidék, őrvidek*, mely azonban a legújabb korban polgári szervezetet nyert. V. ö. VÉG, 2); VÉGHÁZ.

VÉGELADÁS, (vég-el-adás) ősz. fn. Végképeni eladás, midőn valamennyi áruk olyképp adatnak el, hogy azután a kereskedés, legalább a megnevezett helyen vagy czég alatt, egészen megszűnik.

VÉGELEMZÉS, (vég-elemzés) ősz. fn. A végsőig vitt, vagyis a lehető legrészletesebb elemzés.

VÉGELINTÉZÉS, (vég-el-intézés) ősz. fn. Végképeni elintézés.

VÉGELŐHÓ, (vég-elő-hó) ősz. fn. November hava. V. ö. VÉGHÓ.

VÉGELŐTTI, (vég-előtti) ősz. mn. A végsőt közvetlen megelőző, a végsőtől visszafelé második, aki v. ami a sorozatos sokaságban a végtag, végrész előtt áll, létezik; *Végelőtti szótag. Végelőtti ház*, másképp: *utóelőtti, véginnenső*.

VÉGEMBER, (vég-ember) ősz. fn. A sorba állított emberek, különösen katonák között az utolsó.

VÉGENYÉSZET, (vég-enyészet) ősz. fn. Végképeni semmivélevés állapota. „Nehéz idők, vészteljes évek mentek el felettünk. Végenyészet szélén állott nemzetünk.“ Deák F. (A képviselők házában 1861. május 13-ikán).

VÉGERVÉNYES, (vég-érvényes) ősz. mn. Végképen eldőntő és oly érvényre jutott, mely többé változás alá nem eshetik. *Végérvényes határozat, ítélet*.

VÉGES, (vég-es) mn. tt. *véges-t*, v. —*ei*, tb. —*ek*. Aminek véges határa van, aminek hosszát, terjedelmét meg lehet mérni, ami nem tart örökké. *Véges lény. Véges emberi elme*. Ellentétei: *végtelen, határtalan, örökkévaló, mérhetetlen*.

VÉGESÁRÚ, v. —ÁRU, (véges-árú) ősz. fn. Áru, illetőleg szövet, melyet számra szoktak adni s venni, pl. posztó, vászon.

VÉGESEDEVÉGIG, (végesded-végig) l. VÉGES VÉGIG.

VÉGESLEG, (vég-es-leg) ih. Valamely működést, cselekvést teljesen berekesztőleg; másképp: *végkép, végképen, végleg*. A székelyeknél azt teszi: *vég számra. Vásznot, posztót végesleg vásárolni*.

VÉGESSÉG, (vég-es-ség) fn. tt. *végesség-ét*, harm. szr. —*e*. A térnek, időnek, s a térben időben létezőnek azon tulajdonsága, melynél fogva terjedelmének, illetőleg tartásának határa van. Ellentétei: *végtelenség, határtalanság, mérhetetlenség, örökkévalóság*.

VÉGESVÉGIG, (véges-végig) ősz. vagyis ikerített, erősített ih. Egyik végtől a másikig, egész hosszában, folytában, elejétől utójáig. Némely tájkon: *végesdedvégig, végedesvégig, végtől végig, végtelen végig, végeslen végig. Végesvégig elrepszteni, elhasítani valamit. Végesvégig menni az útczán.*

VÉGESVÉGIN, (véges-végin) ősz. ih. Épen utolján. (Szabó D.)

VÉGESVÉGÜL, I. **VÉGÜL** alatt.

VÉGESZAKADATLAN, (vége-szakadatlan) ősz. mn. Aminek soha sem szakad, soha nem lesz vége. *Mind tart vége szakadatlan.* (Kriza J.). Határozóként: oly módon, hogy soha sem szakad vége.

VÉGESZAKADTÁN, v. — **SZAKADTÁVAL** (végeszakadtán v. —szakadtával) ősz. ih. Valaminek végeztén v. végeztével (Kriza J.)

VÉGETLEN, (vég-etlen) mn. tt. *végetlen-t*, tb. —*ék.* Aminek vége, határa nincs; örökké tartó. Székelyesen: *vége szakadatlan.* Nagyító ért. ami a maga nemében igen terjedelmes, nagyon sok, igen hosszú ideig tartó. *Végetlen pusztaság, tenger. Végetlen munkába kapott.* Úgy látszik azonban, hogy a nyelvszókás ez átvitt értelemben inkább a *végtelen-t* szereti használni. *Végtelen sokaság, erdőség. Végtelen nagy város.* Határozóként am. vég nélkül.

VÉGETLENSÉG, (vég-et-len-ség) fn. tt. *végetlenség-et*, harm. szr. —*e.* Tulajdonság, melynél fogva valami végetlen; határtalanság; örökkévalóság.

VÉGETT, (vég-et) névhatározó. Bizonyos végből, végokból, czélból, vagyis azért, hogy valami történjék, teljesedjék. *Mulatság, látogatás végett menni valahová. Tanulás, tapasztalás végett utazni. Életünk fentartása, nem torkosság végett kell enni.* Némileg rokon hozzá: *miatt*, mennyiben mindkettő okságra vonatkozik; de különböznek először abban, hogy *miatt* valaminek mintegy előkát, *végett* pedig utókat, czélakat fejezi ki, vagyis oly kitűzött valamit, minek későbbben kell teljesednie; másodszor abban, hogy *miatt* kedvezőtlen jelentéssel bír, midőn t. i. valamely ok nem ohajtásunk szerint üt ki; *végett* pedig a kívánságunkhoz képesti czélt fejezi ki. Fölvilágosításul szolgáljanak ezen ellentétek: *Sok olvasás miatt* (sok olv. vala az oka, hogy) *elgyöngült a szeme*; *olvasás végett* (olv. oka v. czéljából) *könyvet kért tőlem. Czírkálás végett kiindult a hajó, de szél hiánya miatt nem haladhat. Betegsége miatt nem végezhetette el munkáját, egészsége végett fordőre ment. Mi végett tessed ezt? Mi miatt nem tetted meg? Pénz végett jött hozzám. Csak pénze miatt becsülik őt. Apám végett jöttem, hogy lássam. Apám (pazarlása) miatt vagyok szegény. Fölveszi a személyragokat is: végettem, végetted, végette stb. V. ö. MIATT.*

VÉGEZ, (vég-ez) áth. m. *végez-tem*, —*tél*, —*tt*, v. *végzetttem, végzettél, végzett, par. végez-z; ltn. —ni, v. végzeni.* 1) Bizonyos munkát, mivet, dolgot befejez, vagy tovább folytatni megszűn. *Szántást, vetést, aratást, nyomtatást végezni, elvégezni, bevégezni. Ebédet vacsorát*

végezni. Előadást, beszédet végezni. A tüt mindenkor ott hagyd a munkában, a hol elvégezted. (Km.). *Jobb alant kezdeni és fent végezni.* (Km.). 2) Néha am. teljesít. *A szakmányos munkát bizonyos órában végezni.* 3) Megfontolás, tanácskozás, értekezés után valami bizonyosat határoz, rendel, intéz. *Sokáig tanácskoztak, de semmit sem végeztek. Azt végezték, hogy máskor végeznek. Ügyeiket magok között elvégezték. Elvégezém magamban, hogy nem engedek. „Végezé arra az ő gondolatját, hogy ötöt tartaná egy magas toromban.”* (Nádor-cod. 493. 1.). 4) *Valakit kivégezni* am. halál által életének, különösen törvényes ítélet következtében, véget vetni, fölakasztani, lefejezni stb. *Szükségét végezni.* I. **SZÜKSÉG** alatt.

VÉGEZÉS, (vég-ez-és) fn. tt. *végezés-t*, tb. —*ék.* harm. szr. —*e.* Bizonyos cselekvés, munkálkodás, működés folyamának bezárása, teljesítése. Használják „végezet” 2-ik jelentésében is, pl. 1403-ik évben a Sajó-Szentpéteriek végezésében:

„Mind ez egész városnak lakosinak . . . egy aránt való végezéséből, ilyen végezéseket avagy rendeléseket szerzettünk.” (Régi Magyar Nyelvemlékek. II. K.). V. ö. **VÉGZÉS**.

VÉGEZET, (vég-ez-et) fn. tt. *végezet-et*, harm. szr. —*e.* 1) Minden, a mi végezve van, a cselekvésnek vagy létezésnek utolsó pontja, mivolta. 2) Elhatározott, eltökélt, elintéztet valami. *Tanács, törvényszék végezete. Örök végezet, istehi végezet.* 3) Régiesen halál pl. a Nádorcodexben: „És annak utánna sírsz, hogy engömet én végezetömnek előtte nem láttál” (559. 1.). V. ö. **VÉGZET**.

VÉGEZETLEN, I. **VÉGZETLEN**.

VÉGEZETRE, (vég-ez-et-re) ih. Utóljára, mindenek után. *Végezetre elhatározták, hogy . . . Másképp: végtére.*

VÉGEZETÜL, (vég-ez-et-ül) ih. *Végezet- vagy határozotként. A többség akarátát végezetül kimondani. Végezetül kimondott ítélet.* A Müncheneri codexben am. végtére. (novissime). „Hogy végezetül jöven ne szorongasson engemet.” (Ne in novissimo veniens sugillet me. Lukács. XVIII.).

VÉGEZHETETLEN, (vég-ez-het-etlen) mn. tt. *végezhetetlen-t*, tb. —*ék.* Amit elvégezni nem lehet. A Nádorcodexben am. véghetetlen.

VÉGEZŐDÉS; **VÉGEZŐDIK**, I. **VÉGZŐDÉS**; **VÉGZŐDIK**.

VÉGFAL, (vég-fal) ősz. fn. A várerődítésben a többi bástyafalak közül kiálló homlokkal.

VÉGFELELET, (vég-felelet) ősz. fn. Felelet, mely bizonyos vitatkozást, kérdezősködést bezár.

VÉGGYALU, (vég-gyalu) ősz. fn. Az ácsok, asztalosok stb. simító gyaluja.

VÉGGYOLCS, (vég-gyolcs) ősz. fn. Egész szövet gyolcs. *Egy, két, három stb. vég gyolcs.*

VÉGGYŐZEDELEM v. — **GYŐZELEM**, (vég-győzelem v. —győzelem) ősz. fn. Végső, vagyis végkép eldöntő győzelem.

„S ha zendül majd a véggyőzelmi dal:
Nevéhez kötve lesz a diadal“

Szász K. (Báró Eötvös J. emlékezetére).

VÉGHAGYÁS, (vég-hagyás) ősz. fn. Nyelv-
tani ért. a szó végének megkurtítása valamely betű
vagy szótag elhagyásával, p. *eskü esk, tövisk tövis*.

VÉGHANG, (vég-hang) ősz. fn. Végso
hang valamely énekben, zenében, szóban.

VÉGHATÁROZAT, (vég-határozat) ősz. fn.
Tanácskozást, vitatkozást, bíráskodást bezáró ha-
tározat.

VÉGHÁZ, (vég-ház) ősz. fn. A régieknél am.
az országnak a török birodalom vagy foglalás felőli
határán fekvő vár, erőség; végek.

„Adjad nagy Úr-Isten, vitézi tettekkel
Végházunk kérkedjen sok pogány fejekkel“

Thúry György 1548-ban (Thaly K. gyűjt.).

Thaly K. megjegyzi: „*Végház, végvár*: a tö-
rökök ellen fennállott határvár“; ismét: „*Végbeliek*
azon vitézek, kik e várak őrségét képezvén, foly-
tonos csatározásban voltak s a legjobb hősökké fej-
lődének. A *vég* szó akkor tájban az illető várak neve
elé iratott, így találjuk például gyakorta: Vég-
Szendrő, Vég-Onád, Vég-Veszprém, Vég-Ujvár, Vég-
Simontornya.“

VÉGHELY, (1), (vég-hely) ősz. fn. Hely, tér-
huzam, mely valamely országnak, tartománynak
határát képezi; továbbá, végvár, határvár, határ-
város, határfalu. I. VÉGEK. VÉGHÁZ.

VÉGHELY, (2) csárda Baranyában; helyr.
Véghelyre, —*in*, —*ről*.

VÉGHETETLEN, (vég-het-etlen) mn. tt. *vég-
hetetlen-t*, tb. —*ek*. Nagytólal szólva, aminek végét
nem lehet érni, vagy felfogni, igen igen terjedelmes,
vagy nagy mennyiségű, sokaságú, vagy mértékű,
fokozatú. *Véghetetlen mindenség*. Az *Isten véghetetlen
jószág*. *Véghetetlen kin, fájdalom*. Ezen szó képezetése
sajátságos a maga nemében, mert a *het* mint tehető
képző szabály szerint csak igékhez járul; s úgy lát-
szik, azt kell föltennünk, hogy a *vég* némely más szók
módjára hajdan ige is volt. V. ö. VÉG.

VÉGHETETLENSÉG, (vég-het-et-len-ség) fn.
tt. *véghetetlenség-ét*, harm. szr. —*e*. Oly nagysági,
sokasági, terjedelmi tulajdonság, melynek végét érni,
szakasztani nem lehet.

VÉGHETETLENÜL, (vég-het-et-len-ül) ih.
Nagytólal szólva, megmérhetetlen nagyságban,
terjedelemben, sokaságban, vagy mértékben, foko-
zatban. *Véghetetlenül nagy, sok*. *Véghetetlenül szenved,
haragszik, örül*.

VÉGHÉZVIHETŐ, (véghéz-vihető) ősz. mn.
Amit bizonyos cselekvés, ipar, szorgalom, erőfeszít-
és stb. által teljesíteni, eszközölni, végrehajtani
lehet. *Véghezvihető szándék, akarat, parancsolat, terv*.

VÉGHÉZVIHETŐSÉG, (véghéz-vihetőség) ősz.
fn. Tulajdonsága valaminek, amennyiben az vég-
hezvihető, teljesíthető, végrehajtható.

VÉGHÉZVITEL, (véghéz-vitel) ősz. fn. A
cselekvés alá fogott dolognak teljesítése, eszközlése.

VÉGHÉZVITLEN, (véghéz-vitlen) ősz. mn.
A mit véghez nem vittek, nem teljesítettek, abban-
hagyott, félbeszakadt. *Véghezvitlen munka, terv, épi-
tés*. Határozóként am. a nélkül hogy véghez vitték,
végrehajtották volna. *Dolog-véghezvitlen* (re infecta)
visszajött, Kresznerics szerint közmondatt.

VÉGHÉZVIVÉS, (véghéz-vivés) I. VÉGHÉZ-
VITEL.

VÉGHLES I. VÉGLES.

VÉGHLESHUTA, I VÉGLESHUTA.

VÉGHÓ, (vég-hó) ősz. fn. December hava. A
hónapoknak sorszám szerénti elnevezésében fordul
elő. (Első- v. előhó, másodhó, harmadhó,
tizedhó = október, végelőhó = november).

VÉGHURKA, (vég-hurka) I. VÉGBÉL.

VÉGI, (1), (vég-i) mn. tt. *végi-t*, —*ek*. A vég-
hez tartozó, végül levő. (Finalis. Zum Ende gehörig.
Molnár A.).

VÉGI, (2), köznépi kiejtés 'vége' helyett. V.
ö. VÉG.

VÉGIG, v. ritkán: **VÉGIGLEN**, (vég-ig v.
vég-ig-len) ih. 1) Azon tér- vagy időpontig, melynél
valaminek vége szakad. *Eljéjtől végig olvasni a köny-
vet*. *Végig hallgatta a beszédet*. *Mind végig mind vé-
rig*. (Km.). 2) Egész hosszában vagy tartósságában.
Végig járta a várost. *Végig nézte őt*, tetőtől talpig.
Ez az útca végig sáros. Fokozva: *végesvégig*, v.
végedesvégig, v. *végtől végig*, amaz helyesebben: *vég-
től*, t. i. összetett határozói *t* és *ül* ragokkal, mint
széltől szóban is.

VÉGINNENSŐ, (vég-innenső) ősz. mn. Aki v.
ami a végsőt közvetlen megelőzi, a sorozatban a
végrész v. végtag előtt áll, létezik; másképp: *vég-
előtti*, *utolsó előtti*.

VÉGINNENSŐELŐTTI, (vég-innenső-előtti)
ősz. mn. Aki v. a mai véginnensőt megelőzi, a végsőtől
visszafelé harmadik. (Penultimus, —*ma*, —*num*).

VÉGINTÉZET, (vég-intézet) I. VÉGREN-
DELET.

VÉGINTÉZETLEN, (vég-intézetlen) ősz. mn.
és ih. Végintézet nélküli; végintézet nélkül.

VÉGINTÉZKEDÉS, I. VÉGRENDÉLKÉZÉS.

VÉGINTÉZKEDŐ, (vég-intézkedő) I. VÉG-
RENDELKEZŐ.

VÉGINTÉZŐ, helyesebben: *végintézkedő* v.
végrendelkező.

VÉGIRAT, (vég-irat) ősz. fn. A magyar tör-
vénykezési rendes eljárásban két periraton túl a
fölpertesnek még egy végső előadása az alperesi vi-
szonválaszra. Ezen végiratra következik az
alperesi *ellenvégirat*.

VÉGIRE, tájdivatosan am. végére; pl. *végire
járás* = végrejtás; *végire járás*. V. ö. VÉG, 8).

VÉGITÉLET, (vég-ítélet) ösz. fn. 1) Ítélet, melyet a bíró valamely ügyben utószor, eldöntőleg hoz; vagy melyet mint változhatatlant a legfelsőbb törvényszék mond ki. 2) A keresztény hittan szerint isteni ítélet, melyet Isten az utolsó napon a sirjaikból feltámadandó emberek fölött tartani fog; szokottabban: *utósó ítélet*.

VÉGJEL, (vég-jel) ösz. fn. Jel, mely valaminek véghatárát mutatja.

VÉGJELENTÉS, (vég-jelentés) ösz. fn. Végső jelentés.

VÉGJUTALOM, (vég-jutalom) ösz. fn. Jutalom, mely végsőkép adatik.

„Add által szivedet, ez lesz utitársam,
Adj egy csókot rózsám, az lesz végjutalmam.“
Népdal.

VÉGKÉP, **VÉGKÉPEN**, (vég-kép v. —képen) ösz. ih. Valamely működést, cselekvést, vagy állapotot bezárólag. *Végkép elenyészett. Végképen elmaradt. Végkép elintézni valamit.*

VÉGKÉPENI, **VÉGKÉPI**, (vég-képeni v. —képi) ösz. mn. Valamely cselekvést, állapotot bezáró, megszüntető. *Végképi elhatározás. Végképeni eladás.*

VÉGKIELÉGÍTÉS, (vég-ki-elégítés) ösz. fn. Oly kielégítés, melynek megtörténte után többé semmi követelésnek helye nincsen.

VÉGKŐ, (vég-kő) ösz. fn. A határ végét jelölő kő.

VÉGKURTÍTÁS, (vég-kurtítás) l. **VÉGHAGYÁS**.

VÉGLEG, (vég-leg) l. **VÉGKÉP**, **VÉGKÉPEN**.

VÉGLEGÉS, (vég-leg-és) mn. tt. *véglegés-t*, v. —et, tb. —ek. L. **VÉGKÉPENI**.

VÉGLÉS, falu Zólyom m.; helyr. *Végles-re*, —en, —ről.

VÉGLESHUTA, falu Zólyom m.; helyr. —hutá-ra, —n, —ról.

VÉGLET, (vég-let) fn. tt. *véglet-ét*, harm. szr. —e. Végső határ, végső állapot, végsőség.

VÉGLETÉS, (vég-let-és) mn. tt. *végletés-t* v. —et, tb. —ek. 1) Végsőig menő, végsőig terjedő. 2) L. **VÉGKÉPENI**.

VÉGMENEDÉK, (vég-menedék) ösz. fn. Végső, utósó menedék.

VÉGNAP, (vég-nap) ösz. fn. 1) Végső nap valamely ember életében, halál napja. 2) A keresztény hittan szerint azon végzetes nap, melyen a világ elmúlik, s a föltámadt emberek fölött végítéletet mond az Istenség, melynél fogva a jókat örök boldogságra, a gonoszokat örök kárhozatra ítéli; más-kép: *ítélet napja, utósó ítélet*.

Mindkét jelentésben eléjőn az I. Lajos korabeli azon hivatalos eskümintában, melyet Mossóczy Zakariás I. Lajosnak 1351-iki decretuma (végzeménye) végén első közölt a Corpus jurisnak (Törvénytárnak) 1584-ik évi kiadásában, s mely aztán több

következő kiadásban is befoglaltatik. Ebben az 1-ső jelentésre vonatkozva ezek állanak: „Szűz Mária melletted te vég napodon szent fiának előtte úgy támadjon.“ Továbbá: »Isten teste te vég napodon méltán neked úgy méltóztatassék« (így). A 2-ik jelentésre vonatkozólag; »Isten szénjét (színjét az az színét) te vég napodon úgy láthassad“. Hogy itt a 2-ik jelentést kell értenünk, teljes bizonyosságul szolgál Hunyadi János kormányzói esküje (1446-ik évről, mely ugyan eredeti példányban szintén nincsen meg, de valamennyi meglevő másolatban, és a Törvénytár különböző kiadásaiban is (latinul) az illető szavak egybehangzólag fordulnak elé) ezen kifejezésben: „Ítélet napján (in die judicii) Istennek ő szent színét úgy láthasd“. (L. Régi Magyar Nyelvmélekek II. kötet 355. l.).

VÉGOK, (vég-ok) ösz. fn. Azon kitűzött czél, melynek elérése végett valami történik, tétetik. (Causa finalis)

VÉGÓRA, (vég-óra) ösz. fn. 1) Az órákra felosztott vagy számított idő folytában az utósó óra, mely a többit bezárja. *A csata végórájában a szerencse hozzánk fordult s az ellenség futásban keresett menedéket.* 2) Bizonyos időszaknak, különösen az életfolyamnak közel vége, a halálozást megelőző mintegy egy órányi idő. *Ült neki a végóra. Végóráján kibékült ellenségével.* V. ö. **VÉGNAP**.

VÉGOSTROM, (vég-ostrom) ösz. fn. Ostrom, mely végsőkép intéztetik az ellenség, vagy ellenséges erőség ellen.

VÉGŐR, (vég-ör) ösz. fn. Végül álló ör. Különösen az ország határán örökös katona vagy más személy, határőr. V. ö. **VÉGEK**.

VÉGÖRS, (vég-örs) ösz. fn. Végül álló örs. Sándor Istvánnál: *végörös*.

VÉGÖSZLET, v. —**ÖSSZEG**, (vég-ösztlet v. —összeg) ösz. fn. Több összeadott számok ismétli összeadásából eléállott egész v. teljes összeg.

VÉGPERCZ, (vég-percz) ösz. fn. Bizonyos kimért időben, különösebben az élet folyamában azon végső és csekély időtartam, melyben ama kimért idő vagy az élet folyama megszűnik. *A végperczben érkezénk a hajóra, midőn ez már indulóban volt. Eszméletét a végperczig megtartotta.*

VÉGPONT, (vég-pont) ösz. fn. Azon pont, mely bizonyos térnek, vagy időnek, t. i. akár térben létező testnek, akár időben tartó cselekvésnek, történetnek folyamatát bezárja, elvágja.

VÉGPOSZTÓ, (vég-posztó) ösz. fn. Egész szövet posztó. *Egy, két, három stb. végposztó.*

VÉGRE, (vég-re) ih. 1) Bizonyos megtörtént dolgok elmulta után bezárólag. *Végre ő is megérkezett. „Felkeresésére útnak indult sokad magával. Végre megtalálták.“* (Székely népmese. Kriza J. gyűjt.). Különösen élünk e szóval, midőn valamit késellünk. *Végre megjött az esze. Végre valahára megfizette adósságát. El szócskával összekötve elvégre, igen kedvelt kifejezés, mely az egyszerű*

,végre' szóra nagyobb nyomatékot fektet, s különösen annyit tesz : mindenek után; több esélyen keresztül áthatolva; több bajon, viszontagságon át-törve. *Elvégre célhoz jutottunk. Elvégre győztünk.* 2) Néha am. *végett.* *Mi végre tetted azt? A végre jöttem, hogy...* A *hajt* igével öszvetéve teljesítést jelent. *Végrehajtani valamely rendeletet, parancsot.* V. ö. VÉGREHAJT.

VÉGREHAJT, (végre-hajt) ösz. áth. Cselekvési célul kitűzött valamely dolgot teljesít, bevégez, eszközöl. *A mit magában föltesz, azt végrehajtja.* Különösen, bizonyos rendeletet, parancsot, törvényt, bírói ítéletet stb. tettleg valósít, az illetőket, a kötelezet-teket annak teljesítésére kényszeríti. *A törvényszék által rendelt elkobzást végrehajtani. A felsőbb rendelet, az országosan hozott törvényt végrehajtani.*

VÉGREHAJTÁS, (végre-hajtás) ösz. fn. Cselekvés, mely által valaki végrehajt valamit, e szó-nak minden értelmében. V. ö. VÉGREHAJT.

VÉGREHAJTÁSI, (végre-hajtási) ösz. mn. Végrehajtásra vonatkozó, azt illető. *Végrehajtási uta-sítás, kérvény, végzés. Végrehajtási eljárás. Végrehaj-tási jelentés.*

VÉGREHAJTATÓ, (végre-hajtató) ösz. mn. és fn. Fél, ki valamely bírói határozat végrehajtását kéri és eszközölsébe véteti.

VÉGREHAJTHATATLAN, VÉGREHAJT-HATLAN, (végre-hajthat[at]lan) ösz. mn. Amit végrehajtani nem lehet vagy nem szabad.

VÉGREHAJTHATÓ, (végre-hajtható) ösz. mn. Amit végrehajtani lehet, aminek végrehajtása meg-engedendő.

VÉGREHAJTÓ, (végre-hajtó) ösz. mn. és fn. 1) Ami által végrehajtatik valami. *Végrehajtó hata-lom, rendelet.* 2) Személy ki törvény v. más felső-ség által, vagy magánosok által is pl. végrendelet-ben föl van hatalmazva, hogy bizonyos törvényt, rendeletet, parancsot, ítéletet, végzést stb. az illető felekkel tudasson, azok teljesítését eszközölje, vagy eszközölni igyekezzék stb. *Bírósági végrehajtó. Vég-rendeleti végrehajtó.*

VÉGREHAJTÓI, (végre-hajtói) ösz. mn. Vég-rehajtót illető, arra vonatkozó. *Végrehajtói kötelessé-gek, jogok.*

VÉGREHAJTÓSÁG, (vegre-hajtóság) ösz. fn. Hatalom, felsőség, mely köteles, vagy melynek joga van végrehajtani valamit. V. ö. VÉGREHAJT.

VÉGREJÁRÁS, (végre-járás) ösz. fn. Nyomo-zás, t. i. cselekvés, midőn végére járunk vala-minek. V. ö. VÉG, 8).

VÉGREJUTÁS, (végre-jutás) ösz. fn. Azon pontra jutás, melyen valami végét éri.

VÉGREMÉNY, (vég-remény) ösz. fn. Remény, melynek megbiúsulta után többé reményleni meg-szűnünk. V. ö. REMÉNY.

VÉGRENDÉLÉS, (vég-rendelés) ösz. fn. Cselekvés, midőn valaki szóval vagy írásban végrendeletet tesz. *Végrendelésre felszólítani, kérni, sürgetni;*

a beteget. Végrendeléstől vonakodni, azt halasztani. Szokottabban : *végrendelkezés.* V. ö. VÉGREN-DÉLET.

VÉGRENDÉLET, (vég-rendelet) ösz. fn. Tör-vényszerű módon akár előszóval kijelentett, akár okmányba foglalt akarata valakinek, mely szerint halála esetére, leginkább vagyonáról intézkedik. *Végrendeletet tenni, fölnyitni, meghamisítani; el-sik-kasztani. Végrendelet nélküli örökös, öröködés.* A latin-ból kölcsönzött szóval : *testamentom.*

VÉGRENDÉLETI, (vég-rendeleti) ösz. mn. Végrendeletet illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Végrendeleti akaratnyilvánítás, intézkedés. Végrendeleti végrehajtó.*

VÉGRENDÉLETILEG, (vég-rendeletileg) ösz. ih. Végrendeletnél fogva, végrendeletben nyilváni-tott módon.

VÉGRENDÉLETLENÜL, (vég-rendeletlenül) ösz. ih. A nélkül, hogy végrendeletet tett volna; szokottabban : *végrendelet nélkül. Végrendeletlenül halni meg.*

VÉGRENDÉLKÉZÉS, (vég-rendélkezés) ösz. fn. Szóbeli nyilatkozás, vagy okmányírás, mely által valaki szabályszerűen végrendeletet tesz. V. ö. VÉGRENDÉLET.

VÉGRENDÉLKÉZÉSI, (vég-rendélkezési) ösz. mn. Végrendelkezést illető, arra vonatkozó. *Végren-delkezési képesség, tehetőség.*

VÉGRENDÉLKÉZŐ, (vég-rendélkező) ösz. fn. Személy, ki végrendeletet tesz, vagy tett.

VÉGRÍM, (vég-rím) ösz. fn. Rím a verssor, vagy versszak végén. V. ö. RÍM.

VÉGROMLÁS, (vég-romlás) ösz. fn. Romlás, mely valaminek épségét, kellő mivoltát egészen megsemmisíti. Átv. tönkrement, vagyonának sem-mivé levése.

VÉGRÖVIDÍTÉS, (vég-rövidítés) ösz. fn. l. VÉGHAGYÁS.

VÉGSÉG, (vég-ség) fn. tt. *vég-ség-et*, harm. szr. —e. Valaminek végső állapota, főleg mely a kellő határon is túlterjed. Szokottabban : *vég-sős/g v. véglet* V. ö. VÉGSÉGÉS.

VÉGSÉGÉS, (vég-ség-és) mn. tt. *vég-ség-és-t* v. —et. Végső állapotú; végső határig létező. Eléjőn Szabó Dávidnál.

VÉGSEREG, (vég-sereg) ösz. fn. A vonulás-ban levő derékhadat bizonyos távolságban követő sereg vagy csapat; különösen, mely azt az után-nyomuló ellenség megtámadása ellen fűdözi; hátyvéd. (Arriergarde).

VÉGSŐ, (vég-ső) mn. tt. *vég-ső-t.* 1) Ami végét teszi, képezi valaminek, ami végen áll, a mi bizonyos sorozatot, folyamatot, mint annak része, bezár. *Vég-ső ház a faluban. A kertnek, szőlőnek vég-ső része.* Mint rokon képzőjü társai, fölveszi a felső fokot : *legvégső*, és tulságos fokozással *legesleg-vég-ső.* 2) Ami valamit teljesen bevégez, bezár, ami után semmi

sem következik. *Végső akarat, remény.* Mint főnév jelenti bizonyos állapotnak utósó fokát. *Végsőre menni, jutni.*

„Isten veled hazám” — végsőt sohajta,
És néma lőn a Búcsu dalnoka.”

Szász Károly. (Báró Eötvös József emlékezetére).

Képzetetésre rokonai mind azon szók, melyek helyet vagy helyviszonyt határoznak mint: *alsó, felső, külső, belső, immenső, tulsó, középső, szélső, első, utósó.* V. ö. — SÓ, — SŐ képző.

VÉGSŐKÉP v. — **KÉPEN**, (végső-kép v. képen) ösz. ih. Utójjára, azon izben, mely bizonyos szám-, vagy sorrendet bezár.

VÉGSŐSÉG, (vég-ső-ség) fn. tt. *végsőség-t*, harm. szr. — e. Bizonyos határ végső pontjáig terjedő állapot vagy tulajdonság. Átv. ért. cselekvési túlság. *Végsőségig vinni valamit.* Máskép: *szélsőség*, Újabbkori szóval: *véglet.*

VÉGSŐSZÖR, (vég-ső-ször) ih. Azon izben, mely bizonyos szám-, vagy sorrendet bezár; utószor, nem többé.

VÉGSZÁMADÁS, (vég-szám-adás) ösz. fn. Számadás, mely valamely üzlet jövedelmeit és kiadásait végképen tisztába hozza, s az utósó eredményt, létállapotot kimutatja.

VÉGSZÁMRA. Kelmék mértékére, mennyiségére vonatkozva am. egész darabban, egész végben. *Végszámrá venni a posztót, gyolcsot.*

VÉGSZÁNDÉK, v. — **SZÁNDOK**, (vég-szándék v. —szándok) ösz. fn. Utósó szándék, melyet valaki magában föltesz; elhatározott s változhatatlan szándék.

VÉGSZEG, (vég-szeg) ösz. fn. Bizonyos testnek, műnek végébe ütt szeg, különösen a tengely végén, mely a kereket a kiesés ellen óvja. V. ö. **DERÉKSZEG**.

VÉGSZEGFOGÓ, (vég-szeg-fogó) ösz. fn. Csavaros fogó, melylyel a hintókban divatos kerékszeget ki- vagy becsavarják.

VÉGSZÓ, (vég-szó) ösz. fn. 1) Egyes szó, mely valamely mondatot, verssort, versszakot bezár. 2) Beszéd vége, zárbeszéd.

VÉGSZÓHANG, (vég-szó-hang) l. **VÉGHANG** alatt.

VÉGSZÓTAG, (vég-szó-tag) ösz. fn. A több tagu szónak utósó tagja, p. e szóban *emberség*, *vég-szótag* a *ség*.

VÉGTAG, (vég-tag) ösz. fn. 1) Azon tagok az emberi és állati testben, melyeknek több végeik vannak, u. m. a kerék- és lábakon az újjak. 2) L. **VÉGSZÓTAG**.

VÉGTÉBEN, l. **VÉGTIBEN**.

VÉGTELEN, (vég-te-len) mn. tt. *végtelen-i*, tb. — *ék*. A minnek vége nincs; ami örökké tart; aminek nincs határa, amit meghatározni nem lehet. Köz-

nyelven, nagyítólag szólva, a mi a maga nemében igen nagy, fölötte sokáig tart, aminek végét érni nem lehet, igen terjedt, nagyon hosszú. *Végtelen sokaság*. Határozóként am. végtelenül. V. ö. **VÉGETLEN**.

VÉGTELENSÉG, (vég-te-len-ség) fn. tt. *végtelenség-t*, harm. szr. — e. Végtelen állapota, vagy tulajdonsága valaminek; határtalan mennyiség, sokaság, terjedtség.

VÉGTELENÜL, (vég-te-len-ül) ih. Határtalanul; a maga nemében igen nagyon; fölötteképen rendkívül nagy mennyiségben, terjedelemben. V. ö. **VÉGTELEN**.

VÉGTELKE, falu Gömör m.; helyr. *Végtelké-n*, — *re*, — *ről*.

VÉGTÉRE, (vég-et-e-re) v. *vég-t-e-re* ih. Utójjára, midőn valami bevégeződik; máskép: *vége*, *végezetül*. Valamint a *vég* hajdan ige is lehetett, melyből *et* képzővel alakult *vég*et főnév, mint *vág* *vágat* *lát* *látat*, *út* *ütet*, stb. harmadik személyraggal, *vége*tev *vég*te, innen *végtére* mint *lát*tára történt, *kértére* kapott valamit, *jöttére* megijedtek. Egyébiránt a *t* lehet határozói képző is, mint *szél-t-ére*, *szél-t-ül* szókéban is. V. ö. **SZÉLTÉBEN**.

VÉGTIBEN, **VÉGTÉBEN**, (vég-t-e-ben) ih. Ezen kifejezésben: *egy végtiben* am. végökkel v. végeikkel mintegy közvetlenül érintve egymást, egymás után, egy folytatában. *Réteink egy végtiben felelnek.*

VÉGTOLDÁS, (vég-toldás) ösz. fn. Szóhosszabbítás neme, midőn valamely bőtiüt, avagy szótagot, vagy hangzatosságot végett, vagy utóhangzasképen vagy csupa túlbőségből toldanak a szóhoz; pl. *te* *ten*, *mi* *min*, *ti* *tin*, *máj* *mája*, *zúz* *zúza*, *moh* *moha*, *vak* *vakandok*, *azt-at*, *ezt-et*, *azt-at-at*, *ezt-et-et* stb. A végtoldás abban különbözik a ragozástól, hogy ez a gyök- vagy törzsszó értelmét némileg módosítja, a végtoldás pedig rendszerént nem.

VÉGTOLL, (vég-toll) ösz. fn. Szélső toll a madár szárnyában.

VÉGTÜL, l. **VÉGIG** alatt.

VÉGÜL, (vég-ül) ih. A sorban v. az elősoroltakban végső v. utósó helyen, utójjára. Fölveszi a *leg* előszócskát is: *legvégül*, s még nagyobb súlyosbítással: *legeslegvégül*; némely szójárásban: *vég*es *végül*.

„Imádkozom az én teremtménnek,
Aggyon eszt az én szeretémnek,
Osztan adjon a munkához kedvet,
Végös végül tiszta hű szerelmet”

Székelypéldal. (Krizsa J. gyűjt.)

VÉGVACSORA, (vég-vacsora) ösz. fn. Utósó vacsora, melyet Üdvöztőnk, kinszenvedése és halála előtt tizenkét tanítványával végzett, midőn „vevé „a kenyeret és megáldá és megszegé, és adá a tanítványinak, és mondá: Vegyétek, és egyétek, ez

„az én testem; és vevén a pohárt hálákat ada, és nekik adá, mondván: igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem . . . (Káldi. Máté 26 „fej.) Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.“ (U. o. Luk. 22 fej.)

VÉGVÁGAT, (vég-vágat) ösz. fn. A vágá sokra osztott erdőben azon rész, melyet utószor vágna le.

VÉGVÁLASZTÓ, (vég-választó) ösz. mn. Ami a dolog végét elválasztja, vagyis végkép elhatározza. *Végválasztó ítélet, határozat.*

VÉGVÁR, (vég-vár) ösz. fn. Bizonyos ország, vagy tartomány határán álló vár, határvár. Régente a török birodalommal vagy foglalással határos vár. **L. VÉGHÁZ.**

VÉGVÁSZON, (vég-vászon) ösz. fn. Egész szövet vászon. *Egy, két, három stb. szövet vászon.*

VÉGVESZÉDELEM, (vég-veszedelem) ösz. fn. Veszedelem, mely valaminek véget vet; végromlás.

VÉGVESZÉLY, **L. VÉGVESZÉDELEM.**

VÉGVETÉS, (vég-vetés) ösz. fn. Cselekvés, vagy határozás, mely által valaminek véget vetünk, valamit megszüntetünk, abban hagyunk, vagy befejezünk.

VÉGVIDEK, (vég-vidék) ösz. fn. **L. VÉGEK.**

VÉGVONAGLÁS, (vég-vonaglás) ösz. fn. A haldoklóknak utolsó küzdelme az élet és halál között. **V. ö. VONAGLÁS.**

VÉGZEMÉNY, (vég-ez-mény) fn. tt. *végzemény-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Általán, fontolgatás, tanácskozás, vitatkozás után bizonyos ügyben megállapított határozat, rendelet, törvény, legfelsőbb akarat. Különösen, régebben egy egész országgyűlésen hozott törvények összege.

VÉGZEMÉNYÉS, (vég-ze-mény-és) mn. tt. *végzeményés-t v. —et*, tb. —*ék*. Ami bizonyos végzeményt foglal magában. *A hatóságnak, fejedelemsnek végzeményes akarata.*

VÉGZÉS v. **VÉGEZÉS**, (vég-ez-és) fn. tt. *végzés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. 1) Bizonyos cselekvésnek, munkának bezárása, vagyis azon pontra juttatása, melyen folyamata megszűnik. 2) A tanácskozás, vitatkozás eredményének kimondása, s megállapítása. *A végzést följegyezni, beírni a jegyzőkönyvbe.* 3) **L. VÉGZET**, 3) és 4)

VÉGZET, **VÉGEZET**, (vég-ez-et) fn. tt. *végzet-ét*, harm. szr. —*e*. 1) A cselekvés által eszközölt műnek vége, bevezetett része. 2) Nyelvtanilag valamely szónak egy vagy több hangból álló végső része, mint általános neve a rag és képzőnek. 3) A tanácskozás, vitatkozás után megállapított végzés tartalma. 4) Sors, vagyis felsőbb erő, avagy Istenség által elhatározott viszontagságok, események, melyek szükségkép tűnnek elé, melyek mintegy eleve el vannak végezve, melyeken változtatni nem lehet. *Örök végzet.*

„Fajáért ége keble tiszta lángja,
Magát emésztő fénynyel mint a fákyla,

S a halvány lapra fényt e szó vete:

Hogy „szeretni az ember végzete.““

Szász K. (B. Eötvös J. emlékezete).

VÉGZETHIVÉS, (végzet-hivés) ösz. fn. Valamely felsőbb világi erő vagy istenség által eleve megállapított, elhatározott sorsnak hívése, elvi elismerése.

VÉGZETHIVŐ, (végzet-hivő) ösz. mn. és fn. Valamely felsőbb világi erő vagy istenség által eleve megállapított sorsnak hívője. (Fatalista).

VÉGZETLEN, (vég-ez-etlen) mn. tt. *végzetlen-t*, tb. —*ék*. Ami nincs bevégezve; amiben működni, amit csinálni előbb megszüntek, hogysem kellő teljességet ért volna. *Végzetlen épület, könyv. Végzetlen zenemű, színmű. Végzetlen mult* **L. MULTAK** alatt. Határozóként am. végzetlenül, be nem végezve.

VÉGZETLENÜL, (vég-ez-et-len-ül) ih. A nélkül, hogy bevégezték volna; csonkán, hiányosan, félbehagyva, teljesen el nem készítve.

VÉGZETSZERŰ v. —**SZERŰ**, (végzet-szerű) ösz. mn. Mondják oly eseményről, mely úgy tűnik fel előttünk, mintha valamely felsőbb erő által eleve elhatározottat volna.

VÉGZETÜL, **VÉGEZETÜL** (vég-ez-et-ül) ih. Végzetképen, utójjára, hezárólag, végül. *Végzetül még egy két szót mondok.*

VÉGZÖDÉS, (vég-ez-öd-és) fn. tt. *végződés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Bizonyos cselekvés, vagy tünemény, vagy létezés stb. folyamatának megszűnése, bezáródása.

VÉGZÖDIK, (vég-ez-öd-ik) belsz. m. *végződik*. Az első és harmadik személynek a dolog fogalmánál fogva észszerűleg nincs helye. 1) Térben, vagy időben azon pontig ér, melyen folyamata, illetőleg terjedelme, széle, hossza, vagy tartóssága megszakad, megszűnik, betelik. *Itt a határvonal, itt végződik a város területe. December utolsó napján bevégeződik a polgári év.* 2) Bizonyos mű, munka, foglalatosság azon pontra jut, melyen a cselekvés megszűnik. *Végződik a per, csata. A szüret már az egész hegyen bevégeződött.* 3) Valamely egésznek utolsó része betelik valamivel. *E vers egytagu szóval végződik. Minden versszak rimmel végződik. Ezen színmű szomorú jelenettel végződik.*

VEGY, (éles *v*-vel, mely nem szokott *ö*-vé változni) fn. tt. *vegy-et*, harm. szr. —*e*. Különnemű, s egyiüvé kevert, vagy keveredett részekből álló egész, vagy tömeg. *Különféle borokból csinált vegy. Lisztből, tejből, tojásból, csukorból való vegy. Festékvegy, színvegy*, azaz, tarkaság. Természettani ért. minden test, melyet alkatrészeire, vagyis elemeire feloldani lehet, s melyek külön véve egészen másneműek, mint az illető egész.

VÉGY, „vész“ ige parancsolójának, továbbá kapcsoló módja jelenének egyes 2-ik személye; a kapcsoló mód egész jelene: *vegy-ek, végy, végyen*,

vegyünk, vegyetek vegyenek. L. VÉSZ v. VÉSZEN áth. ige.

VEGYARÁNY, (vegy-arány) ösz. fn. Az összetett testekben levő részeknek egymáshoz való aránya. T. i. ha valamely test egy másikkal új testté egyesül, az mindig bizonyos arányban történik, úgy hogy az egyik test egy paránya a másik testnek szintén egy vagy két vagy három parányával vegyül, vagy az egyik test 2 paránya a másik testnek 3 vagy 5 vagy 7 parányával, vagy 3 parány 5 vagy 7-tel stb. stb.

VEGYARÁNYTAN (vegy-arány-tan) l. **VEGYMÉRTAN**.

VEGYÁRU, (vegy-áru) ösz. fn. Vegyészeti czélokra vagyis működésekre szolgáló áru.

VEGYBELI, (vegy-beli) ösz. mn. l. **VEGYÉSZETI**.

VEGYBONTÁS, (vegy-bontás) ösz. fn. Valamely összetett testnek alkotórészeire vegyészeti uton történő bontása.

VEGYBÚZA, (vegy-búza) ösz. fn. Más gabonafajjal, különösen rozsossal kevert búza; kétszeres.

VEGYEGYESÜLÉS, (vegy-egyesülés) ösz. fn. Vegytani ért. a külön természetű anyagok olyatén egyesülése, mely által mindegyik elveszti előbbi tulajdonságát, s együtt egészen újnemű testet alkotnak, pl. midőn az egyesült kén és higany czinóberré lesz.

VEGYELEMZÉS, (vegy-elemzés) ösz. fn. Valamely összetett testnek elemeire vegyészeti felbontása.

VEGYES, (vegy-es) mn. tt. *vegyes-t*, v. —*et*, tb. —*ek*. Különnemű, vagy fajú alkotórészekből álló, kevert. *Vegyes ital. Vegyes vetemény. Vegyes népség. Vegyes tárgyú könyvek.* Különösen, tarka. *Vegyes színezet.* Személyekre vonatkozólag, különnemű hatósági, igazgatási, törvényhozási stb. testület tagjaiból álló. *Vegyes ülés, tanács, törvényszék.*

VEGYESEN, (vegy-es-en) ih. Vegyes v. kevert állapotban, különnemű vagy fajú részekből alkotva. V. ö. **VEGYES**.

VEGYESÍT, **VEGYESIT**, (vegy-es-ít) áth. m. *vegyesít -ett*, par. —*s*, htn. —*ni*, v. —*eni*. Vegyessé tesz, különféle részekből egy vegyes testet, tömeget készít.

VEGYESÍTÉS, **VEGYESITÉS**, (vegy-es-ít-és) fn. tt. *vegyesítés-t*, tb. —*ek*. Cselekvés, mely által vegyesítünk valamit. V. ö. **VEGYESÍT**.

VEGYESKÉDÉS, (vegy-es-kéd-és) fn. tt. *vegyeskédés-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Hozzá nem valókkal közlekedés v. társalgás. V. ö. **VEGYESKEDIK**.

VEGYESKÉDIK, (vegy-es-kéd-ik) k. m. *vegyeskéd-tem*, —*tél*, —*ett*. A székelyeknél Kriza J. szerint: hozzá nem valókkal közlekedik v. társalog.

VEGYESLEG, (vegy-es-leg) ih. Vegyített, kevert állapotban. L. **VEGYESEN**.

VEGYESÜL, **VEGYESÜL**, (vegy-es-ül) önh. m. *vegyesül-t*. Vegyessé lesz. V. ö. **VEGYES**.

VEGYESÜLÉS, **VEGYESÜLÉS**, (vegy-es-ül-és) ösz. fn. Vegyessé levés, alakulás, képződés.

VEGYÉSZ, (vegy-ész) fn. tt. *vegyész-t*, tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Gyakorló természettudós, ki az összetett testeket alkotórészeikre illetőleg végső elemekre feloldja, vagy különböző elemekből és testekből vegyítés által másnemű testeket állít elő. (Chemicus).

VEGYÉSZET, (vegy-ész-et) fn. Gyakorlati tudomány, mely a testek vegyületével vagyis azoknak mind alkatrészeikre felosztásával, mind vegyítés által újabb testekké alakításával foglalkodik.

VEGYÉSZETI, (vegy-ész-et-i) mn. tt. *vegyészeti-t*, tb. —*ek*. Vegyészetet illető, arra vonatkozó.

VEGYÉSZETILEG, (vegy-ész-et-i-leg) ih. Vegyészeti módon v. úton.

VEGYÉSZI, (vegy-ész-i) mn. tt. *vegyészi-t*, tb. —*ek*. Vegyészt illető, arra vonatkozó.

VEGYÉSZILEG, (vegy-ész-i-leg) ih. Vegyész módjára, mint a vegyészek szoktak működéseikben eljárni.

VEGYÉSZSZEREK, (vegyész-szerek) ösz. tb. fn. Szerek, melyeket a vegyészek működéseikben szoktak használni.

VEGYFOLYAM v. —**FOLYAMAT**, (vegy-folyam v. —folyamat) ösz. fn. Vegytani ért. a vegyülést okozó vegyrokonság működése.

VEGYFÜRKÉSZET, (vegy-fütkészet) ösz. fn. Az összetett testek vegyészeti minőségére vonatkozó vizsgálódás.

VEGYHATÁLY, (vegy-hatály) ösz. fn. A vegyrokron tárgyakra egymásra való befolyása. V. ö. **VEGYROKONSÁG**.

VEGYÍT, **VEGYIT**, (vegy-ít) áth. m. *vegyített*, par. —*s*, htn. —*ni*, v. —*eni*. Két vagy többféle anyagot keverés által egygyé tesz. *Buzát rozs-szal, szénát szalmával, bort vízzel vegyíteni.*

VEGYÍTÉK, **VEGYITÉK**, (vegy-ít-ék) fn. tt. *vegyíték-et*, harm. szr. —*e*. Különféle testek, anyagok vegyítéséből támadt keverék egész. *Árpakásából és babból való vegyíték. Gyógyszeres vegyíték.* Öszvetéve: *Vegyítékbort, vegyítékgabona, vegyítékeledel.*

VEGYÍTÉS, **VEGYITÉS**, (vegy-ít-és) fn. tt. *vegyítés-t* tb. —*ek*, harm. szr. —*e*. Cselekvés, mely által vegyítünk holmit. V. ö. **VEGYÍT**.

VEGYÍTETLEN, **VEGYITETLEN**, **VEGYITLEN** (vegy-ít-[et]len) mn. tt. *vegyítetlen-t*, tb. —*ek*. Ami másnemű részekkel nincs vegyítve; egynemű részekből álló, tiszta. *Vegyítetlen bort, tejet.*

VEGYÍTETLENÜL, **VEGYITETLENÜL**, **VEGYITLENÜL** (vegy-ít-[et]len-ül) ih. Vegyítetlen állapotban; idegennemű részekből, anyagokból tisztán. *Vegyítetlenül inni a bort, árulni a tejet.*

VEGYÍTHETETLEN, **VEGYITHETLEN**, (vegy-ít-het-[et]len) mn. tt. *vegyíthetetlen-t* tb. —*ek*.

Amit bizonyos testekkel vegyíteni nem lehet. Az *olaj a vízzel vegyíthetetlen.*

VEGYJEL, (vegy-jel) ösz. fn. Könnyebb érthetőség és felfogás végett a vegytanban az elemek és ezekből összetett testek jelölésére a latin-görög neveknek jellemző kezdő betűi használatnak, pl. O = oxygen (magyarul : éleny), H = hydrogen (magyarul : köneny), S = sulphur (magyarul : kén), Fe = ferrum (magyarul : vas); úgy hogy az összetett testeknél a vegyarány is ki van fejezve, pl. Fe₂ O₃ azt jelenti, hogy ezen vegyületben két vegyarány vas van egyesülve három vegyarány élennyel, mit röviden vasélegnek hívnak. Az ekkép használt betűket nevezik a vegytanban vegyjeleknek.

VEGYKÉM, (vegy-kém) ösz. fn. **VEGYÉSZ**.

VEGYKÉMLET, (vegy-kémlet) ösz. fn. I. **VEGYÉSZET**.

VEGYMÉRTAN, (vegy-mér-tan) ösz. fn. Tan az összetett testek vegymennyisége vagy vegyarányáról; máskép : *vegyaránytán*. (Stöchiometria).

VEGYRÉS, (vegy-rész) ösz. fn. A vegyet képező, vagyis öszvetett vegytestnek, vegyegésznek egy-egy alkatrésze, illetőleg eleme.

VEGYROKON, (vegy-rokon) ösz. mn. Oly testekről mondjuk, melyek egymással annak útján érintkezve egymásra vonzó erővel bírnak. V. ö. **VEGYROKONSÁG**.

VEGYROKONSÁG, (vegy-rokonság) ösz. fn. Vegytani ért. a különféle testeknek, anyagoknak azon ereje vagy beltulajdonsága, illetőleg vonzó ereje, mely a vegyülést eszközli, vagyis melylyel különmemű testek új testté egyesülni szeretnek, vagy mely által a már egyesült testek egyesülésökben megállapodnak. A vegyrokonság csak érintkezés, különösen folyadékban, avagy légalakban, illetőleg hőben érintkezés által gyakorolhatja működését; ha pl. vasport és ként még oly soká keverünk is egymással, azok nem fognak egyesülni; de ha e keveréket addig hevítjük, míg a kén megolvad : akkor izzás alatt egyesül a vas a kénnel, és új testet alkot.

VEGYSÉG, (vegy-ség) fn. tt. *vegység-ét*, harm. szr. —e. Vegyi állapot vagy minőség. (Chemismus). V. ö. **VEGY**, természettani értelemben.

VEGYSÜLY, (vegy-súly) ösz. fn. A vegyésznek szokott meghatározása után azon súlymennyiség, melyek szerént az elemek egymással vegyülnek. Valahányszor t. i. valamely test egy másikkal új testté egyesül, az mindig meghatározott és változhatatlan mennyiségben történik, pl. egy súlyrésznyi köneny (hydrogen), ha ezt más elemekkel akarjuk új testté egyesíteni, az élenyből (oxygenből) 8, a kénből 16, a halványból (chlorból) 35·5 súlyrészt igényel stb.

VEGYTAN, (vegy-tan) ösz. fn. A súlyos testek természettanának egyik szaka, mely a testeket vegyállapotukra nézve tárgyalja, hogy t. i. miképen

lehessen a vegyes testeket elemi alkatrészeikre felbontani, vagy pedig különböző testeket vegyrokonságuknál fogva öszvekötni, és szoros értelemben vett vegyületté alakítani. V. ö. **VEGYÜLET**. *Tiszta vegytan*, mely tekintet nélkül a gyakorlati használatra, az ebbeli tünemények rendszeres előadásával foglalkodik. *Alkalmazott vegytan*, mennyiben gyakorlatilag az orvosi, mütani, földmívelési stb. tanzakokra vonatkozik. *Állati, növényzeti, ásványi vegytan*.

VEGYTANÁR, (vegy-tanár) ösz. fn. Tanár a a vegyészethen, vegytudományban.

VEGYTANI, (vegy-tani) ösz. mn. Vegytant illető, ahhoz tartozó, arra vonatkozó. *Vegytani kísérlet, vizsgálát, előadás*.

VEGYTANILAG, (vegy-tanilag ösz. ih. L. **VEGYÉSZETILEG**.

VEGYTUDOMÁNY, (vegy-tudomány) ösz. fn. A vegytani ismereteknek bizonyos elvekre alapított rendszere.

VEGYTUDOMÁNYI, (vegy-tudományi) ösz. mn. Vegytudományt illető, azt tárgyaló, arra vonatkozó. *Vegytudományi ismeretek, értekezések, művek*.

VEGYTUDÓS, (vegy-tudós) ösz. fn. Természettani szaktudós, ki különösen a vegytani ismeretekben járta.

VEGYÜL, **VEGYÜL**, (vegy-ül) önh. m. *vegyül-t*. Széles ért. több hasonló, vagy különmeműek közé keveredve azokkal bizonyos egységet képez; elegyül, elegyedik, egyveledik. *A nép közé vegyült. A bitang ló az idegen ménesbe vegyült. A kása öszvegyült a mákkal. Szénából szalmából vegyült takarmány.* Átv. valamibe bonyolodik, avatkozik. *Belevegült a verekezésbe.* Vegytani ért. egyik test a másikkal olyképen keveredik öszve, hogy mindegyik elveszti előbbi tulajdonságát, s együtt egy egészen ujnemű testté válnak.

VEGYÜLÉK, **VEGYÜLÉK**, (vegy-ül-ék) fn. tt. *vegyülék-ét*, harm. szr. —e. L. **VEGYÜLMÉNY**.

VEGYÜLÉS, **VEGYÜLÉS**, (vegy-ül-és) fn. tt. *vegyülés-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Allapot, midőn bizonyos testek egymással vegyülnek. „Minden élet, minden kifejlődés a különböző elemek vegyülése által feltételezett.“ (Gondolatok. B. Eötvös Józseftől).

VEGYÜLET, **VEGYÜLET**, (vegy-ül-et) fn. tt. *vegyület-ét*, harm. szr. —e. Széles ért. oly keverék egész, mely különfélekéből állott öszve. *Színek tarka vegyülete.* Vegytani ért. több alkatrészekből álló olyatén egész, melynek részei az egyesület előtti sajátosságait megváltoztatják, s egészen más nemű egyet képeznek. Különbözik tőle : *elegy*, melynek részei csak öszve vannak keverve, egy nemű anyagot nem képeznek, és előbbi tulajdonságait nem változtatják, p. az öszvekevert hamu és sőrészecskék; továbbá : *oldat*, melynek részei szemre egynemű anyagot képeznek ugyan, de előbbi természetüket szinte nem változtatják, pl. a vízben felolvasztott konyhasó.

VEGYÜLMÉNY, (vegy-ül-mény) fn. tt. *vegyülmény-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Általán, vegyülés, keveredés, elegyedés által egy egészzé lett anyag; máskép: *vegyülék*.

VEHÉCZ, falu Zemplén m.; helyr. *Vehécz-re*, —*én*, —*ről*.

VEHEM, l. VEMH.

VEJ, elvont gyök *vejcz*, *vejsze* és *vejész* s talán *vejint* v. *venyit* és *venyige* (= *vejige*) szókban is.

VEJCZ, fn. tt. *vejcz-ét*. L. VEJÉSZ.

VEJÉSZ, (vej-ész) fn. tt. *vejész-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. A felső Duna és alsó Vág mellékén, nádából vagy vesszőből öszveköttözött falforma képzület, melylyel a halászok az ereket, és kisebb patakokat keresztben elzárják, s melyet tekervényesen úgy állítanak öszve, hogy a körbe csúszott halak vissza ne mehessenek.

Más tájakon: *vész*, v. *vejcz*, v. *vejsze*, v. *vészlés*.

Vejész és *vejcz* szókban a *vej* hajlékonyságot látszik jelenteni; a midőn a mélyhangu *haj* gyökkel volna rokon. V. ö. VÉJINT; VENYIGE. A fönti *vész* szó pedig nem más mint a 'vejész' szó összehúzása.

VEJÉSZEL, (vej-ész-el) áth. m. *vejészelt*. *Vejeszből* vagy *vejész* módra együvé kötöz; *vejésszel* halász.

VÉJINT, fn. tt. *vejint-ét*, harm. szr. —*je*. Másképen: *venyit*. Baranyai tájszó, mely az Ormánságban iszalagot, másutt *venyigét* jelent. Első jelentésénél fogva, mennyiben az iszalag mint a fákat s más növényeket körülövező, igen hajlékony szokott lenni, eredetre nézve a *vejész*hez hasonlítható. Másik értelmére nézve is, mennyiben a *venyige* hasonló tulajdonságu, szintén rokonítható vele.

VEJKE pusztá Sopron m., KIS—, NAGY—, faluk Tolna m.; helyr. *Vejké-re*, —*n*, —*ről*.

VEJSZE, (vej-sze) fn. tt. *vejszét*. L. VEJÉSZ.

VEJSZEL, (vej-szel) l. VEJÉSZEL.

VEJTE, pusztá Pest m.; helyr. *Vejté-re*, —*n*, —*ről*.

VEJTI, falu Baranya m.; helyr. *Vejti-be*, —*ben*, —*ből*.

VEK, hangutánzó, elvont gyöke *vekeg*, *vekeneg* szókban.

VÉK, (1) összehúzva ebből: *vevélk*. „Okot vék verseimre.” (Beniczky Péter a XVII. században). A régieknél többször előjön.

VÉK, (2), fn. tt. *vék-ét*, harm. szr. —*e*. Jégen vágott lik, melyen a halászok a hálót a vízbe eresztik. Erdélyben és Bodroghözben divatos szó; más vidékeken: *lék*. L. LÉK.

VÉK, (3), pusztá Komárom m.; hely. *Vék-re*, —*én*, —*ről*.

VEKA, fn. tt. *vékát*. Száraz ürmérték, illetőleg mérőedény, vagyis a pozsonyi mérőnek fele, a pestinek harmada, a köbölnek v. sarlai szapunak v. némely vidéken a kilának egy negyede; Mátyus földön: *mécz* (a német Metzen); Túl a Dunán némely

tájakon, kerekkosár, milyenben pl. Győr vidékén gyümölcsöt, s holmi más árukat fejeiken szoktak a nők piacra hordani. *Egy véka cseresnye, szilva. Véka alá dugni valamit*, szem elől elrejtteni. *Tetézve visszasaadni a csapott vékát*, átv. ért. a kölcsönt kamattal visszafizetni, tromfot nagyobb tromfival ütni, a bántást nagyobb mértékben megtorolni. *Nap fényét nem rejthetni néha alá.* (Km.). *Nem kell a gyertyát véka alá rejtteni.* (Km.).

Talán a kivágott likat jelentő *vék* (= *lék*) szónak származéka, mennyiben a vékaféle ürmőrő edény eredetileg üregesen kivájt, kivésett faderékből, tönkből állhatott. V. ö. VÁKÁNY.

Egyezik vele Gyarmathi S. szerint a román *viķe* v. *jike* a finn *vakka*, s rokona a szintén finn *vako* barázda, vágány a földben, és *vak* böleső, mint vágányhoz hasonló mű.

VEKACSINÁLÓ, (véka-csináló) ősz. fn. *Famives*, ki vékaféle ürmőrő edényeket készít.

VEKÁS, (véka-as) mn. tt. *vékás-t*, v. —*at*, tb. —*ak*. Vékamértékű. *Egy, két, három vékás zsák. Őt, tíz, húsz, vékás föld.*

VEKÁZ, (véka-az) áth. m. *vékáz-tam*, —*tál*, —*ott*, par. —*z*. Vékával mér, fölmér, kimér valamit. *Vékázni a felszórta gabonát.*

VEKÁZÁS, (vék-á-az-ás) fn. tt. *vékázás-t*, tb. —*ok*, harm. szr. —*a*. Mérés, vékaszámmra.

VEKE, falu Zemplén m.; helyr. *Véké-re*, —*n*, —*ről*.

VEKÉG, (vek-ég) önh. m. *vekég-tem*, —*tél*, —*étt*. Lugossy József 'vakog' szóval hozza párhuzamba; egyezik *mekeg* szóval is.

VEKÉNG, (vek-éng) önh. m. *vekéng-tem*, v. *étttem*, —*tél*, v. —*éttél*, —*étt*. Lugossy J-nél am. *vekeg*, *vakog*.

VEKÉNY, falu Baranya m.; helyr. *Vékény-be*, —*ben*, —*ből*.

VEKERD, falu Bihar m.; helyr. *Vekerd-re*, —*én*, —*ről*.

VEKK, természeti hangutánzó gyök *vekkedéz*, *vekken* szókban.

VEKKEDÉZ, (vekk-ed-éz) önh. m. *vekkedéz-tem*, —*tél*, —*étt*, par. —*z*. A székelynél Kriza J. szerint am. félve tart valamitől; továbbá: erősen vágyik valaminek bírása után. Az első jelentésben gyöke rokon a *hökken* szó *hök*k gyökével.

VEKKEDÉZÉS, (vekk-ed-éz-és) fn. tt. *vekkedezés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Valamitől félve tartás; valaminek bírása után vágyás. V. ö. VEKKEDÉZ.

VEKKEN, (vekk-en) önh. m. *vekken-t*. Valamely esés után *vekk* hangot hallat. *Úgy leest, hogy ugyan megvekkent.* (Kriza J.). Rokon egészben *nyekken* szóval.

VEKKENÉS, (vekk-en-és) fn. tt. *vekkenés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Esés után *vekk* hang hallatása; máskép: *nyekkenés*.

VÉKNYAN, 1. VÉKONYAN.

VÉKNYÍT; VÉKNYÚL, 1. VÉKONYÍT; VÉKONYÚL.

VÉKONY, mn. és fn. *vékony-t*, v. — *at*, v. *vékonyat*, tb. — *ak*, v. *véknyak*; mint fn. harm. személyraggal: *vékonya* v. *véknya*. 1) Mondjuk hosszukás, hengerded testről, melynek átmérője aránylag csekély. *Vékony czombok, karok, ujjak. Véony fa, dorong, karó, sodrófa, bot, vessző. Vékony fonál, czérna, tű. Vékony a hajszál, mégis van árnyéka. (Km.). Ott szakad ahol legvékonyabb. (Km.).* Ellentéte, a mai értelemben divatos *vastag*. V. ö. SUDÁR, KARCSÚ, VÉZNA. 2) Lapos testekre vonatkozólag, a minek oldallapjai szűk keskeny közüiek. *Vékony fal. Vékony szelet. Vékony deszka, donga. Vékony papír, bőr, gyolcs, patyolat, fátyol, vászon.* 3) Átv. aminek anyaga, tartalma kevés, értéke csekély, silány. *Vékony eledel, vékony ebéd, vékony aratás, vékony szüret. Vékony ajándék, vékony becület, vékony reménység. Vékony dongájú ember, gyöngé, erőtlen, beteges.* 4) Hangra vonatkozva így nevezzük a magas u. m. *e, é, ö, ő, ü, ü* hangokat. (Az *é, é, i* és *i* hangokat éleseknek hívjuk). A zenében, különösen emberi éneklésben is a felsőbb, élesebb hangokat. 5) Mint főnév jelenti a derék alsó részének azon tájait jobb és balfelől, melyek az alsó oldalbordák és csipők között fekszenek, mennyiben t. i. a természetes alkotásu, s el nem pohosodott testnek ezen tája karcsubb szokott lenni. *Vékonyát megszoritani, átövezni. No nemyúl hozzá, megszabad a vékonyad (km.)* annak mondják aki restül fog valamihez. Ezen táj az, melyet néhutt övezőnek is hívunk. *Övezőig ért a víz, azaz, vékonyig.*

Mandsu nyelven *ujakan* (etwas dünn), *vaiku* hajlott (gebogen, geneigt). Ha a *vékony'* szót a magyarból elemezzük, az *ony* végezet képzőnek mutatkozik. Azonban a *vék* törzstől több rokon jelentésű származékot nem ismerünk, s azért biztosan nem elemezhetjük. Legjobb hihetőséggel a *vág* szót vehetjük alapul, annival inkább, mert a *vékony'* szó is mély hangú ragokat és képzőket veszen föl. *'Vákány'* szóban is a *k* *g*-ből változott által; s *vékony'* mint fn. jelentésben is rokon *'vákány'* szóval. Budenz J. következő idegen szókkal egyeztet: finn *ohia, ohu, ohue*; *ohukaise*; észt *ühukese*; lív *voit, voitö*; osztyák *vogat*, szurguti osztyák *vogat*, vogul *vöta, voutö*.

VÉKONYAN, (vékony-an) ih. 1) Vékony vagyis karcsu, sudár stb. alakban, vékony testtel. *Vékonyan kifaragni, kigyulni valamit.* 2) Csekély mértékben, mennyiségben. *Borunk, buzánk ez idén vékonyan termelt.* V. ö. VÉKONY.

VÉKONYBŐR, (vékony-bőr) ösz. fn. Bőr, melynek színe és fonákja, vagyis oldallapjai között aránylag csekély köz van.

VÉKONYBŐRŰ, v. —BŐRŰ, (vékony-bőrű) ösz. mn. Aminek vékony a bőre. Átv. gyöngéd érzésű, szemérmes, hamar piruló. Ellentéte: *vastagbőrű, bocskorbőrű*.

VÉKONYCZOMBU, (vékony-czombu) ösz. mn. Kinek czombjai vékonyak. *Vékonyczombu nápicz ember.* Gúnyos népnyelven: *pipaszár lábú*.

VÉKONYDAD, (vékony-dad) mn. tt. *vékonydad-ot*. A kellő, vagy szokott mértéknél vékonyabb.

VÉKOGYDONGÁJU, (vékony-dongájú) ösz. mn. 1) Tulajd. ért. faedény, mely vékony dongákból van öszveállítva. 2) Átv. szokottabb ért. gyöngé testalkatú, erőtlen, beteges, nápicz, vanyiga, vézna.

VÉKONYELMÉJÜ, (vékony-elméjü) ösz. mn. Kevés, korlátozott elmetehetőségű.

VÉKONYFÁJÁS, (vékony-fájás) ösz. fn. Fájás a vékonyak táján levő részekben.

VÉKONYFÜRÉS, (vékony-fürész) ösz. fn. Némely kézművesek kicsided, finom fürésze, pl. melyet az arany- és ezüstművesek használnak.

VÉKONYHANG, (vékony-hang) ösz. fn. 1) A zenei szóhangok között, mely a maga nemében finomabb és magasabb, milyen a női v. gyermeki hang. 2) A beszédhangok között az *e, é, ö, ő, ü, ü*, máskép: *felhang, magas hang*.

VÉKONYHANGU, (vékony-hangu) ösz. mn. Akinék v. a minek vékony hangja van. A beszédben mn. felhangu. *Vékonyhangu énekes. Vékonyhangu bútiók, szók.*

VÉKONYHÉJÚ, v. —HÉJU, (vékony-héjú) ösz. mn. Aminek vékony héja van. *Vékonyhéjú gyümölcs, növény.* V. ö. HÉJ.

VÉKONYHÚSÚ v. —HUSU, (vékony-húsú) ösz. fn. Soványhúsú, kiről azt mondják hogy csak csontja bőre; máskép átv. ért. *vékonypénzü*.

VÉKONYHÜVELYÜ, (vékony-hüvelyü) ösz. mn. A minek hüvelye vékony. *Vékonyhüvelyű magok.* V. ö. HÜVELY.

VÉKONYÍT, VÉKONYIT, (vékony-ít) áth. m. *vékonyít-ott*, par. — *s*, lnt. — *ni*, v. — *ani*. Bizonyos cselekvés, p. faragás, gyalulás, csiszolás, dörzsölés, szorítás, koptatás stb. által vékonynyá tesz valamit. Átv. higit, valaminek sűrűségét ritkítja.

VÉKONYÍTÁS, VÉKONYITÁS, (vékony-ít-ás) fn. tt. *vékonyítás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Cselekvés, mely által vékonynyá tétetik, alakíttatik valami.

VÉKONYKA, (vékony-ka) kies. mn. tt. *vékonykát*. Aránylag, a maga nemében igen vékony; kelletlenül vékonyabb.

VÉKONYKÉPÜ, v. —KÉPÜ, (vékony-képü) ösz. mn. Kinek orcái laposak, nem dudorúak; keskeny, hosszukás sovány arcu.

VÉKONYLÁBÚ, v. —LÁBÚ, (vékony-lábu) ösz. mn. Kinek lábszárai aránylag vékonyak, soványak; pipaszárlábu, gólyalábu.

VÉKONYODÁS, (vékony-od-ás) fn. tt. *vékonyodás-t*, tb. — *ok*, harm. szr. — *a*. Változás a testen, midőn terjedelme, különösen kerekdedsége, vagy

szélessége, vagy vastagsága fogyatkozik; soványodás, laposodás.

VÉKONYODIK, (vékony-od-ik) k. m. *vékonyod-tam, —túl, —ott*. Általán, előbbi terjedelméhez képes karcsodik, sudarodik; vagy hegyesedik, csúcsosodik; vagy keskenyedik, laposodik; vagy soványodik; vagy tömörsége kevesbedik. *A beteg, az öreg ember karjai, czombjai vékonyodnak. Faragás alatt vékonyodik a szálfa. Viseléssel vékonyodik a posztó. Megnyujtva vékonyodik a bőr.*

VÉKONYPÉNZÜ, v. —**PÉNZÜ**, (vékony-pénzü) l. **VÉKONYHÚSÚ**.

VÉKONYSÁG, (vékony-ság) fn. tt. *vékony-ság*ot, harm. szr. —a. A testnek terjedelmi tulajdonsága, melynél fogva vékonynak mondjuk. V. ö. **VÉKONY**.

VÉKONYSZABÓ, (vékony-szabó) ösz. fn. Posztókelméből dolgozó szabó, különböztetésül a *szűrszabó*-tól.

VÉKONYTESTÜ, v. —**TESTÜ**, (vékony-testü) ösz. mn. Általán, kinek teste vékony, legyen az karcsu, vagy sudár, vagy sovány, vagy keskeny stb.

VÉKONYUL, (vékony-ul) ih. Átv. ért. am. kis mértékben, szagényen, szűken. *Vékonyul adtak enni. Vékonyul él.*

VÉKONYÚL, v. **VÉKONYUL**, (vékony-úl) önh. m. *vékonyúl-t*. Vékonyná lesz; előbbi terjedelmét bizonyos tekintetekben veszti el. V. ö. **VÉKONY**.

VÉKONYÚLÁS, **VÉKONYULÁS**, (vékony-ul-ás) fn. tt. *vékonyulás-t*, tb. —ok, harm. szr. —a. A test terjedelmi állapotának azon változása, midőn vékonyná lesz.

—**VEL**, mélyhangon: —**VAL** (1) név-módosító tag, p. *kő-vel, só-val*. Az a e rövid önhangzók rendszerént megnyúlnak előtte, mint: *kéfé-vel, kapá-vel*; de a rövid i, u, ü mint általában más ragozásoknál is, rövidke maradnak; p. *mi-vel, ki-vel, lakai-val, kocsival, gyalu-val, ürü-vel*. Közösebb nyelvszokásszerint a v a viszonynév végmássalhangzójához hasonul: *eb-bel, kövecs-csel, szem-mel, tűz-zel, dob-bal, uracs-csal, úrral, szál-lal*, ezek helyett: *eb-vel, kövecs-vel* stb. Közösek: *az-zal v. av-val, ez-zel v. ev-vel*. Különben, kivált palóczos tájajtással, megtartja eredeti alakját, pl. Csíkban a székely földön: *kés-vel, kéz-vel, kenyér-vel, reg-vel*. (Krizsa J.). Sőt némely vidékeken egyedül *vel* alakban járul, nemcsak a magas, hanem a mély hangú szókhoz is, pl. *síp-vel, dob-vel, villá-vel, kapá-vel, nap-vel v. nap-pel*. A régiéknél is a v néha változatlanul áll, néha hasonul, pl. a Müncheni codexben: *Zebedeussal ő atyjokkal, gyetrelmekkel, olajjal, ehhel (éhvel)*; *olajval, tehetségvel, ostarval, istenvel* stb. A személyragokat csak *vel* veszi föl: *vel-em* (néha a köznépnél: *vélem v. véllem*), *vel-ed* (véled), *vel-e* (véle), *vel-ünk, vel-eték, velök*. Ennélfogva önálló eredeti alakja: *vel*, innen némely dunántúli tájszólásokban mélyhangú szók ragozásában is állandóan *vel*, pl. a főtebbieken kívül: *ásó-vel, véká-vel*. Néha palóczos és göcseies kiejtéssel az l utóhang

elhagyásával is: *ásóve, kapáve*, néha a v j-vé változik s megkettőztetetik: *kapá-jje, ládd-jje, véká-jje*. (Göcsej, Örség). Sőt mind a v mind az l is elmarad *fiá-e* = fiával, *hordó-e* = hordóval, *kutyá-e* = kutyával, *pelyvá-e* = pelyvával. (L. Vass József. Dunántúli Nyelvjárás. Magyar Nyelvészet. 1860.).

Jelentésére nézve általán, két különböző valaminek, mint külön-külön *félnek* együtségi viszonyát fejezi ki, nevezetesen:

1) *Társító* jelentésű, midőn különböző dolgokat, mint *társakat, feleket* bizonyos viszonyban köt össze, t. i. valamely együttes cselekvés, szenvedés, állapot, vagy tulajdonságnál fogva, pl. *Szopolyai János a törökkel szövetségre lépett. A földperes alkudozik, egyezkedik az alperessel. A földbirtokos újra szerződik hasznobérjével. A kutya ritkán barátkozik a macskával. Kiki hasonlóval szeret társalkodni. A mester legényeivel dolgozik, eszik. Ezen ember szomszédjaival perlekedik. Budapest határos Rákospalotával. Ő én velem egykor. A latin nyelv ezen *vel-t cum*, a német *mit* előljáróval fejezi ki.*

2) *Öszvesítő*, midőn valamit rész-, járulék-, tartozékképen köt össze valamivel, pl. *A bort vízzel keveri. Szénával rakott székér. Halakkal bővelkedő folyó. Malasztal teljes Szűz Mária. A téztás étket cukorral behinteni. Ide tartozik azon vel, mely rokonnemű részeket gyűjteménnyé egyesít, pl. kettejével v. kettesével, ötével adja a tojást, almát. Hét forintjával vette a bor akóját.*

3) *Közvetítve társító*, midőn a ragozott szó az illető cselekvésnek vagy állapotnak mintegy közegül szolgál, nevezetesen a) *segítségre vonatkozó igékkel*, p. *pénzzel segít. Jó tanácssal szolgál. Pártfogással gyámolít, vagy ellenkezőleg: rossz tanácssal jégre visz. Ellenszegüléssel akadályoz, hátráltat valamit. b) Adományozásra vonatkozókkal: könyvvel megajándékozni, pénzzel, hivattal jutalmazni valakit. c) Tetszelgést jelentőkkel, milyenek: *kérkedik dicsekedik, kevélykedik* stb. *valamivel*. d) *Testi, lelki, erkölcsi vágyak szükségek kielégítésére vonatkozókkal*, pl. *kenyérrel, hússal, zöltséggel, tejjel, borral él, táplálkozik. Kukoricával hiztatja a baromfiakat. Vendégeit válogatott italokkal kínálja. Esztét tanulással növeli. Szívét erkölcsstanító könyvek olvasásával nemesíti. Akaratát, jellemét önmegtartóztatással, nélkülözéssel edzi. e) Kedvező vagy kedvezőtlen érzést állapotot okozókkal, pl. *jó hírrel biztat, vigasztal. Halállal fenyeget. Ilyenek: bátorít, lelkesít, buzdít, csábít, kecsegtet, ijeszt, rettent, rémít, szomorít, búsít, keserít* stb. *valamivel*. f) *Cserenemű, vagy megváltási cselekvények közegével*, pl. *arannyal, ezüsttel fizet. Ruháját máséval kicseréli. Száz forinttal adós. Aki sokkal tartozik, sokkal fog adózni. g) Mértéki hasonlítások mennyiségi közegével: Egy lépéssel tovább. Fél fejjel magasabb. Egy ujjnyival szélesb. A Duna nagyobb a Tiszánál.***

4) *Eszközzel öszveköttő*, midőn az eszköz az illető cselekvésnek vagy cselekvőnek mintegy segéd-társa, pl. *nyíllal, uszával, álgúval lő Karddal vag-*

dalkozik. Kópjával, dárdával szúr. Késsel metéli a húst, faragja a tollat. Elkével szántja a földet. Ide tartoznak a működő érzékek és tagok nevei. Szemmel lát, szemmel tart; füllel hall; kézzel, lábbal dolgozik; sarkával rúg; fogával harap; fullánkjával szúr. stb. Továbbá, a mérlegek nevei, mint eszközök: A bort itezével, akóval, a gabonát kilával, szapuval; a húst fonttal mérlik.

5) Ha e kérdésre, mikor? az időnevekhez járul, az illető időnek a benne történő cselekvéssel vagy létező állapottal együttes voltát fejezi ki, pl. nappal dolgozunk, éjjel alszunk; reggel fölkel; tavasszal szánt vet; ősszel szüretel; ezelőtt két évvel, három hónappal történt.

A fent előadottakból kitetszik, hogy a *vel* a) szoros ért. társító, b) közvetítő, eszközlő jelentésű, s hogy mindkét értelemben két külön félnek együttségi, összeköttetési viszonyát fejezi ki. A nyelvérzék ösztönszerű képessége, ráélmelés segítségével könnyen kitalálja, mely esetben van az egyiknek, melyben a másiknak helye, p. „kis ember nagy bottal jár” itt társító, „bottal ütheted a nyomát” itt eszközlő.

A régieknél néha *hel* illetőleg *hal*, sőt még egyszerűbben csak *il*, illetőleg *al* pl. *kegyelmé-hel* (a régi Halotti Könyörgésben), *szömtök-hel* (= szömtökkel, a Halotti Beszédben); *halálá-al* (= halálával. Ugyanott); *Imré-hel*, *azok-hal* (Carthausi Névtelen). *az-hal* (= az-val Szalay Ág. 400 m. l. 194. l.) „Nem osztozik senki-el”, (Szalay Ág. 400 m. levél. 7. lap.). „Nincs mi-el őket tartanom”. (Ugyanott 138. l.). „Minden jószágá-al egyetemben . . . és egyéb marhaá-al” (= marháival. Uo. 213. l.)

Ha szabad a fejtegetésben a magyarból indulni ki — minthogy, miként alább látni fogjuk, nevezetes rokonságai vannak — azon fogalom alapján, hogy a *vel* két félnek mint egymáshoz tartozóknak viszonyát fejezi ki, Lugossy Józseffel együtt valószínűnek tartjuk, hogy nem egyéb, mint *fél*, rövid *e*-vel (kivált némely ragozásban ésszármazékokban) *fél* név hasonmása, mely tulajd. ért. jelent a) egyenlően ketté oszlott, ketté vált egésznek egy-egy részét, p. egész kenyér = két fél kenyér, szélesb ért. egészet tevő két rész, habár egyik kisebb a másiknál innen *felekezik* = az egésztől, seregtől, sokaságtól kiválva külön részek képez, *felekezet*, = az így elvált rész; mely értelemben rokonai, a *veleszta* gyöke *vel*, mennyiben az a lekaszált növényből egy-egy különvált sort, rendet, mintegy felekezetet képez, mely hangon ejtve: *valaszta*, *választa*; továbbá azon *val*, melyből a *valag*, és *vál*, melyből *válik*, *vált*, *választ*, *válogat* származtak, végül *valaska*, *balaska*, *balta*, mint ketté hasító eszközök gyöke *val*, *bal*; b) hasonlók váltakozását ezekben; *felel*, *felelet*, *felesel*, mely hangon *válasz*, *válaszol*, azaz szót szóval föl vált; c) átv. ért. jelent társat, a ki tőlünk egyénileg különbözik, de bizonyos életviszonyi tekintetben hozzánk hasonló, vagy bizonyos sokaságnak egyik egészítő része, pl. „Lát-

játok feleim” (Régi Halotti Beszéd), városfél = polgár; d) jelent tájrészt, oldalt, mely valaminek illetőleg az általa elfoglalt helynek, tájnak mintegy másik felét képezi, p. *felém jó* = azon hely közélébe, melynek egy részét én foglalom el; *Buda felé indul* azon hely irányába, melynek egyik részén Buda áll; *jobbom felül ül* = azon helyen, melynek egyik felét az én jobbom, másikat ő foglalja el.

Mennyiben tehát *fél*t (felet) egy másik fél nélkül gondolni nem lehet: a két fél oly viszonyállapotot fejez ki, mely szerint mindegyik valamely egésznek alkatrészét illetőleg egymásnak hasonmását, társát teszi, s különváltságuk mellett egymáshoz viszonyítva egységet képeznek, és összevalók. És ez azon pont, melyben a *vel* minden jelentései egyeznek, ugyanis a *társító* két különböző fél ugyanazon cselekvés, állapot, vagy tulajdonságnál fogva köt össze pl. *velem*=felem, *Buda határos Pesttel*=Buda határára nézve Pestnek fele, vagyis Budát és Pestet mint két fél közös határ köti össze; az *összevált* az állítmány tárgyát mint egyik fél egy másik féllel egyesíti, pl. a bort vízzel keveri, a bort mint állítmányi tárgyat és vizet mint részfelet; a *közvetítő eszközlő* az illető cselekvőt vagy cselekvési tehetséget, erőt bizonyos közeggel vagy segédeszközzel mint köz munkaféllel, mint működő társsal köti össze p. a vadász puskával lövi a vadat, itt közös cselekvés a lövés, melyet félig a vadász, félig a puská mint eszköz visz végbe; *jó hírrel biztat*, itt egyik fél a biztató cselekvés, a másik ennek közege, a jó hír.

Személyragozva, mint társító, néha a *fél* szóval teljesen pótolható, p. *légy velem* = *légy felem*, (socius meus); *maradj velünk* = *maradj felünk*, (socius noster). Többire nézve valódi jelentését a nyelvérzék mintegy ösztönszerűleg fogja föl, valamint más ragoknál és képzőknél, p. midőn azt mondjuk: *más-kor jövök*, ez szóról szóra latinul: *aliud tempus venio*; s mint olyan értetlen mondat, ellenben amaz a magyar előtt világos; vagy, ilyenek: *éjféltkor*, *másképp*, *kétszer* melyekben a fogalmak titkos kötelékeit a magyar nyelvérzék pótolja.

Egyébiránt ujgur nyelven: *bile* pl. *üdi bile*, idővel, *bilem*, *bileng*, *bilesi* velem, veled, vele; oszmani nyelven: *ile*. (Vámbéry Á.). Megjegyzendő, hogy *ile* mint kötszó azt is teszi: *és*. Különös figyelmet érdemel, hogy a mongolban *il* v. *el* főnév, és azt jelenti: egyezés (Einigkeit. Concorde).

—VEL, mely hangon: —VAL, (2) néha mind régente, mind tájdivatosan a *va ve* állapotjegyzőnek toldalékos alakja; pl. „Ennek utánna keves ide (idő) elmulval. (Katalinpróza) Legendája). „Láttunk a szilvásban mikor lopval ettél” (Faludi Ferencz. Pásztorversengés). A Duna mentében, különesebben Göcsejben: *addal* = ad-va, *tuddal* = tud-va. (Vass J. Dunántúli Nyelvjárás. Magyar Nyelvészet. 1860.). *Ki van fizetvel* e helyett: *fizetve*. (Somogyban stb.).

VÉL, áth. m. *vélt*. Szenvedő állapotot nem vesz föl, vagyis szenvedő igeragozása nincs szokásban.

Midőn, öntudatunk szerint, valamit bizonyosan, igazán, valóban, határozottan nem tudunk, de még is némi valószínű okokból ítélünk felőle, akkor szoktuk mondani: *azt véljük, úgy véljük*. A véles tehát oly neme az ítélésnek, mely más lehetőséget nem zár ki, sőt rendszeren két vagy több lehetőség közül azt választja, s annál állapodik meg, ami legvalószínűbbnek látszik előtte. *E dologról mindegyikünk mást vél. Hát Péter mit vél felőle? Azt véli, hogy úgy jobban ütne ki a dolog. Nem tudom, mire véljem, hogy... Jónak, helyesnek, rosznak, károsnak vélni valamit. Jutalomra, büntetésre, halálra méltónak vélni valakit. Vélek hozzá, néhutt azt teszi: úgy látszik, mintha ismerném, tudnám, különösen: szavaihoz bizonyos értelmet köt, mely mások előtt nem mindig világos. Nem tudom, mit vélsz ez által. Mást mondani, és mást vélni. Téged véltelek alatta. Mikor ingyen sem vélnők, elrántják a gyékényt alólunk.* (Km.). Hasonló értelműek, és néha fölcserelhetnek vele: *azt tartom, azt gondolom, azt hiszem*. Egészen egyezik vele jelentésben a régies és a székelyeknél ma is divatos *alajt, alít*; de rokon hozzá jelentésben *vall* szó is. (Lugossy J.)

Mennyiben a véles más hasonlóan lehetőségét nem zárja ki, bizonyos részrehajlás, vagy felekezesség fogalma látszik rejleni benne; minélfogva a hasonrészekre vonatkozó *vál-ik* és *fél* szókkal rokonítható, vagy is *vél-ik* am. az okok ellensúlyozása által támadt lehetőségek közül egyet *választani*, egy *féllel* tartani. Továbbá, kik valamely dologról más mást vélnek, azok ítélete mintegy elválí, szétága-zik, s külön felekezetet képez, és a ki *vélekedik*, az mintegy *válakodik, felekedik*. Egyébiránt egyezik vele Vámbéry Á. szerint a csagataj *bil-mek* = *vél-ik*, tud-ni, pl. *men sundak bilemen én úgy vélem*. Ide sorozza Budenz J. a szürjén *velal* — és votják *valal* — szókat, melyek azt jelentik: érteni.

VELÁG, régies és tájdivatos szó; l. VILÁG.

VELBAK, falu Szepes m.; helyr. *Velbak-ra, —on, —ról*.

VELCSICZ, falu Bars. m.; helyr. *Velcsicz-re, —én, —ről*.

VELEBÁNÁS, (vele-bánás) ősz. fn. Azon cselekvési mód, melyet követünk, midőn valakivel v. valamivel dolgunk van, s reájok kellő vagy kelletlen hatást gyakorlunk. V. ö. BÁNÁS, BÁNÁSMÓD.

VELEG, falu Fehér m.; helyr. *Veleg-re, —én, —ről*.

VELEGE, falu Vas m.; helyr. *Velegé-re, —n, —ről*.

VELEJTÉ, v. VELEJTHE, 1) falu Zemplén m.; helyr. *Veletjé-re, —n, —ről*, 2) L. VELÉTHE.

VÉLEKÉDÉS, (vél-ek-éd-és) fn. tt. *vélekedés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. A valószínűsége alapult ítélésnek azon neme, mely szerint vélekedünk valaki v. valami felől. L. VÉLEKÉDIK.

VÉLEKÉDÉSI, (vél-ek-éd-és-i) mn. tt. *vélekedési-t*, tb. —*ék*. Vélekedést illető, arra vonatkozó.

VÉLEKÉDIK, (vél-ek-éd-ik) k. m. *vélekedtem, —tél, —étt*. Itélőtehetsége több lehetőségek közül ahhoz ragaszkodik, és azzal foglalkodik, melyet valószínűnek tart. E szó az észnek folytonos vagy gyakori működését jelenti, s oly viszonyban van a *vél* egyszerű igével, mint a *gondolkodik* és *gondol, elmélkedik* és *elmél* egymással, vagyis a *vélekedő* a *vélést*, *gondolkodó* a *gondolást*, az *elmélkedő* az *elmélést* gyakorolja.

VÉLELEM, (vél-el-ém) fn. tt. *vélelem-et*, harm. szr. —*e*. Valószínűsége, hihetősége alapult elővélés, latinul: praesumptio.

VELEM, falu Vas m.; helyr. *Velem-be, —ben, —ből*.

VÉLEMÉNY, (vél-e-mény) fn. tt. *vélemény-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. 1) Valószínűsége alapult ítélet, vagy állítás, vagy gyanítás, vagy föltételes tudat, nézet. *Ez csak vélemény, melyet még be kell bizonyítani. Véleményét változtatni. Más véleményen lenni.* 2) Tanácskozás, vitatkozás, fontolgatás folytán kimondott egyéni nézet. *A gyűlési tagok véleményei megoszlottak. Kiki más véleményt nyilvánított.* 3) Nyilatkozat, melyet valakinek v. valaminek jó vagy rossz tulajdonságairól, javáról vagy rosszáról teszünk. *Valakinek jelleméről, eddigi életéről véleményt kérni, adni. Kedvező, ajándó véleményt adni.* V. ö. VÉLEMÉNY.

VÉLEMÉNYÉS, (vél-e-mény-és) mn. tt. *véleményés-t* v. —*et*, tb. —*ék*. Véleményen alapult, véleményben gyökerező. *Véleményes állítások.* (Szabó D.).

VÉLEMÉNYÉZ, (vél-e-mény-éz) áth. m. *véleményéz-tem, —tél, —étt*. Valamiről véleményt mond vagy ad.

VÉLEMÉNYÉZÉS, (vél-e-mény-éz-és) fn. tt. *véleményezés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Valamiről vélemény mondása vagy adása.

VÉLEMÉNYKÜLÖNBÉG, (vélemény-különbég) ősz. fn. Egyik ember nézetének eltérése a másiktól. *„Ott hol létünk vagy elenyészésünkről van szó, legkisebb véleménykülönbég sem létezik.”* (Klauzál Gábor, a képviselők házában 1861. május 22-ikén).

VÉLEMÉNYEZÉS, l. VÉLEMÉNYEZÉS.

VÉLEMÉNYZET, (vél-e-mény-éz-et) fn. tt. *véleményzet-et*. Hosszabb, indokolt véleménye egynek vagy többeknek.

VELEMÉR, falu Vas m.; helyr. *Velemér-re, —én, —ről*.

VELENCZE, (1). Felső Olaszországnak tengeren épült történetdús városa. (Venetia). A Debreczeni Legendáskönyvben még idegen eredetűhez hűbben: *Venőce* v. *Venőcze*. Alkalmassint innen vette nevét a magyarországi Fehérvár megyében fekvő Velence tava és helysége, mely a tó mentében elszórt házaival mintegy amaz olasz várost ábrázolja. *Kemencze nem Velence.* (Km.).

VELENCZE, (2) fn. tt. *velenczét*. Forgó lemez vasból vagypléhből némely házak tetején, mely a szél járását mutatja. Hasonló hozzá a vitorlát jelentő latin *velum*, s másképp csakugyan *szélvitorla* a neve. Egyébiránt lehet *levence* is (levegő v. lebegő tulajdonságától) hang-átvétessel: *velence*.

VELENCZE (3), falu, KIS-VELENCZE, pusztá Fejér m.; helyr. *Velenczé-re*, —n, —ről

VELENCZEI, mn. tt. *velenczei-t*, tb. —ek. Velenczéből való, ott lakó, oda tartozó, annak területén levő. *Velenczei olaszok*. *Velenczei tenger*. *Velenczei tó*. V. ö. VELENCZE, (1), (3).

VELENCZÉS, (velence-es) fn. tt. *velenczés-t*, tb. —ek. 1) Velenczei olasz. (Venetus. Molnár A.). 2) Velenceze nevű lemezzel fölkészített. V. ö. VELENCZE, (1), (2).

VÉLÉS, (vél-és) fn. tt. *vélés-t*, tb. —ek, harm. szr. —e. Az észnek azon működése, midőn valamit vél, vagy is hihetőségi okokból itél. V. ö. VÉL.

VELESD, PÓCSA-VELESD, falu Bihar m.; helyr. *Velesd-én*, —re, —ről.

VELESZTA, fn. tt. *velesztát*. A székeleyknél, és Pozsony vármegye némely tájékán jelent lekaszált és rendben fekvő füvet, szénarendet. „Még velesztában vagyon a levágott (kaszált) fű: még gyütetlen, nincs még feltakarva, öszvetakarítva, esomóba, buglyába rakva, öszvegereblyélve, öszvehárogatva.” (Szabó D.).

Alakjára nézve sajátságos szó, valamint *geleszta* v. *giliszta* és *alamuszta*. Azon, részint magyar, részint idegen szók osztályából való, melyekben e vékony és vastaghangok egyesülve fordulnak elő, s bennök az *e* és *é*-nek tekinthető, mint *gyertya*, *gelyva*, *hernyó* stb. Véleményünk szerint magyar elemzéssel a *felez* (azaz felekre oszt) igéből elemezhető, mintha volna *felesztő*, *feleszte*, *feleszta*, s lágyabb ajakhanggal *veleszta*, minthogy a lekaszált füvet felekre, szakaszokra választja. Alakra hasonló hozzá a *kalisztál* ige törzse *kaliszta* is.

VELESZÜLETETT, (vele-született) ösz. mn. Születéskor, vagy születéssel együtt szerzett, kapott, eredeti tulajdonságú. *Veleszületett jószág*, *igazságszeretet*.

VÉLETÉS, (vél-et-és) mn. tt. *véletés-t*, v. —et, tb. —ek. L. VÉLT.

VELETHE, v. VELEJTHE, falu Ugocsa m.; helyr. *Veléthére*, —n, —ről.

VÉLETLEN, (vél-et-len) mn. tt. *véletlen-t*, tb. —ek. Minek lehetőségét, eshetőséget előre nem gondoltuk, nem gyanítottuk, nem vártuk, nem reméltük; minek semmi előhíre nem volt; meglepő. *Véletlen szerencse*, *szerencsétlenség*. *Véletlen találkozás*. *Véletlen eset*, *esemény*, *veszély*, *szabadulás*. *Véletlen bokorban gyakran nyílni fekszik*. (Km.). Határozóként is használjuk véletlenül helyett. *Véletlen ott termett*. *E szerencse véletlen talált*.

VÉLETLENES, (vél-et-len-és) mn. tt. *véletlenes-t*, v. —et, tb. —ek. Esetleges, meglepő, váratlan;

amiben valami véletlen rejlik; véletlen szerű, módu.

VÉLETLENSÉG, (vél-et-len-ség) fn. tt. *véletlenség-ét*, harm. szr. —e. Előre nem vélt, nem gyanított, nem várt esemény, történet. Néha am. nem akaratból, nem szándékosan történt valami. *Véletlenségből fejbe ütni valakit*.

VELEZD, falu Borsod m.; helyr. *Velezd-re*, —én, —ről.

VÉLHETETLEN, (vél-het-etlen) mn. tt. *vélhetetlen-t*, tb. —ek. Amiről valaki magának véleményt nem alakíthat. (Inopinabilis. Molnár A.).

VÉLHETŐ, (vél-het-ő) mn. tt. *vélhető-t*. Valószínűen gyanítható, megtörténhető; gondolható; amit határozottan tagadni, amiről alaposan kétkedni nem lehet. *Minden vélhető eseményre elkészülni*.

VÉLHETŐLEG, (vél-het-ő-leg) ih. Valószínűen, hihetőleg.

VÉLHETŐSÉG, (vél-het-ő-ség) fn. tt. *vélhetőség-ét*, harm. szr. —e. Állapot, minőség, midőn valami vélhető.

VELEZNEK I. VELIZNEK.

VELIN, falu Baranya m.; helyr. *Velin-be*, —ben, —ből.

VELINPAPÍR, v. —PAPIROS, (velin-papír v. —papiros) ösz. fn. Pergamenhez hasonló finom sima papír.

VELIZNEK, fn. tt. *veliznek-ét*, harm. szr. —e. 1. BELEZNA. Idősb Mándy P. egy helyütt azt írja: fonal, melyből gyertyabetet csinálnak, más helyütt: gyertyabélszál.

VELKA, pusztá Nyitra m.; helyr. *Velká-ra*, —n, —ről.

VELKAPOLA, I. VELKOPOLYA.

VELKENYE, falu Gömör m.; helyr. *Velkeny-re*, —n, —ről.

VELKÉR, erdélyi falu Kolos m.; helyr. *Velké-re*, —én, —ről.

VELKOPOLYA v. VELKAPOLA, mv. Bars megyében; helyr. *Velkopolyá-ra*, —n, —ről.

VELLA, régies és tájdivatos szó; I. VILLA.

VELLAKÉS, (vella-kés) ösz. fn. Kés, melynek pengéjét be nem lehet csukni, ellenkezőleg mint a bicsakét. Baranyai tájszó.

VELLÁM régies és tájdivatos szó; I. VILLÁM.

VELLEJT, áth. m. *vellejt-étt*, hat. —eni v. —ni. Régi szó. Előjön a Nádor codexben: „Egy kicsindet nyugodalomnak utánna esmeg egy kicsindet erőt vellejte.” (359. l.) azaz veve v. von magába.

VÉLLŐ, alsó Nyitravölgyi tájszó, és fn. tt. *véllő-t*. Hajadon lányok játéka. Virágvasárnapján délelti órákban zsupból bábót alakítanak, s azt legünnepiesb idomzatú virágos menyasszonyi öltözet, szalagokkal piperézve fölékesítik, hosszú póznára tűzik, és a helység határának azon dülő felére viszik, mely bevetté van. Itt nagy számu gyülekezésben

ezt éneklik: Vélő, Vélő! kivisszszük a kiczeviczét, (neve a bábnak) s behozzuk a koncimesternét, Vélő, Vélő! Vigan szenteljük meg majd őt, s énekszóval a pünkösdt, Vélő, Vélő! stb. Midőn az énekbe beleúntak, levetkőztetik a pompásan öltözött alakot, s azután énekszóval haza térnek. Talán a népmese-beli *Villi* védszellem nevéből alakult; vagy talán am. védlő(?).

VELLUSÓCZ, falu Nyitra m.; helyr. *Vellusócz-ra*, —on, —ról.

VELŐ, (bel-ő?) fn. tt. *velő-t*, tb. —k. harm. személyraggal: *veleje*, ritkán: *velője*. 1) Az állatok sipcsontjaiban és csontüregbeiben rejlő sejtsszövetes és lágy tömeg. (Medulla. A növények belsejében létező hasonló test neve *szék*, pl. bodzaszék). *Csontvelő, ökörvélő. Kiszedni a velőt. A marhavelőből ételt, kenőcsöt készíteni.* 2) Különösebben am. agyvelő. (Cerebrum). 3) Átv. valaminek belső lényege, fontos mivolta. *Ez a dolog veleje. Nem a dolog kérgét, hanem velejét fejtegetni. Csak most jutottunk a dolog velejére.*

A dolog természeténél fogva alaposan vélhetjük, hogy a *velő* nem egyéb, mint *belő* v. *belü*, vagy is belrész, ami a csontok belét képezi. Így lett a közepet jelentő latin *medium*-ból hasonló észjárás szerint a *medulla* („dicta quod in ossibus media sit.” Fabri Thesaurus). Hogy a *b* és *v* mint szervrokonok váltakoznak, tudvalevő dolog. Egyébiránt Budenz J. szerint vogul nyelven: *valem*, déli vogul ny. *vu-alm*, osztják ny. *vedem*, votják ny. *vijim*, finn ny. *yltime* stb. Továbbá Vámbéry Á. szerint csagataj ny. *jilik* (medulla), *mejín* (cerebrum), oszmanli ny. *ilik* (medulla), *bejin* (cerebrum).

VELŐGOMBÓCZ, (velő-gombóc) ősz. fn. Marhavelőből készített gombócféle eledel.

VELŐNEMŰ, (velő-nemű) ősz. mn. Velőhöz hasonló, annak tulajdonságaival bíró.

VELŐPISZKA, (velő-piszka) ősz. fn. Eszköz, melylyel a csontüregből a velőt kipiszkálják, kihuzzák.

VELŐS, (vel-ő-ös) mn. tt. *velős-t*, v. —et, tb. —ek. 1) Amiben velő van. *Velős csont.* 2) Velővel készített. *Velős leves, velős tézstaétel, velős kenőcs.* 3) Amit velőhöz használnak. *Velős kalán.* 4) Átv. jeles tartalmu, fontos, kitünő. *Velős mondat, beszéd. Velős eszű.*

VELŐSÍT, VELŐSIT, (vel-ő-ös-it) áth m. *velőst-ett*, par. —s, htn. —ni, v. —eni. Velőssé tesz, velejét szaporítja. *A hiztalds velősíti a barmot. Átv. tartalmassá, fontossá tesz valamit. V. ö. VELŐS.*

VELŐSÍTÉS, VELŐSITÉS, (vel-ő-ös-it-és) fn. tt. *velősítés-t*, tb. —ek, harm. szr. —e. Cselekvés, mely által valami velőssé tétetik, tulajd. és átv. ért. V. ö. VELŐSÍT.

VELŐSÖDÉS, (velsö-ös öd-és) fn. tt. *velősödés-t*, tb. —ek, harm. szr. —e. Az állati test belgyarapodásának, hizásának azon neme, midőn sok velő képződik benne.

VELŐSÖDIK, (vel-ő-ös-öd-ik) k. m. *velősödtem*, —tél, —ött. Veleje szaporodik, tömörödik, sürűdik; hízik, kövéredik.

VELŐSZEDŐ, (velő-szedő) ősz. fn. Eszköz, melylyel a csontokból a velőt kiszedik, kipiszkálják.

VELŐTELEN, VELŐTLEN, (vel-ő-telen) mn. tt. *velőtelen-t*, tb. —ek. Amiben velő nincsen; kiasszott, sovány csontú. *Velőtelen csontok. Átv. mondjuk ételről, melyben kevés a táprész, mely hig, ösztövé. Velőtelen leves. Képes kifejezéssel, tartalmatlan, üres, hatálytalan. Velőtelen mondat, beszéd.*

VELŐTORTA, (velő-torta) ősz. fn. Némely állatok velejéből készített tortaféle csemege étek.

VELŐVÁJÓ, (velő-vájó) l. VELŐSZEDŐ.

VELŐZIK (vel-ő-öz-ik) k. m. *velőztem*, —tél, —ött. l. VELŐSÖDIK.

VÉLT, (vél-t) mn. tt. *véltem*. Amit olyannak vélünk, gondolunk, tartunk, gyanítunk. *A vélt veszély elmaradt. A tudósnak vélt ember valósággal csak nyegle volt. „Enyedi György a kolozsvári áriánusok vélt püspöke” (Káldi. Innepnapi Pred. 482. l.). Elővélt (praesumptivus).*

VÉLTE, (vél-t-e) ih. Molnár A. szerint am. néha, ritkán. Eléjön Pesti Gábor meséiben is (XLII. mese végén):

„Sok veszedelem közt ha valaki leszen
Ott menedéket nagy nehezen veszen
És önmagával jót igen vélte teszen.”

Némely tájakon a mondott értelemben ezt mondják: *vétve, elvétve*, pl. *csak elvétve jön hozzánk*. Innen lehető, hogy az *l* a *t* előtt csak befurakodott s az egész am. *vétve*. De ugyancsak Molnár Albertnél máskép: *elvéltten, vélve*. Lehet a föntebbi „*vélte*” a *len* végzet elhagyásával a *véltelen* vagyis *véletlen* rövidlete is, mint *mezté*, néhutt: *mezté* hasonló módon a *meztlen*-v. *meztelen*-ből rövidült pl. *meztláb*, némely dunai vidéken: *meztéláb*. Egyik mint másik esetben a *len* végzet maradt el.

VÉLYHE, fn. tt. *velyhét*. Nógrádmegyei tájszó, l. SÁRGARIGÓ.

VEMELY, major Baranya m.; helyr. *Vemelybe*, —ben, —ből.

VÉMEND, falu Baranya m.; helyr. *Vémend-re*, —én, —ről.

VEMH a *vehem* szónak miut törzsnek módosulata, midőn önhangzón kezdődő rag vagy képző járul hozzá, pl. *vemh-et*, harm. szr. —e, mn. *vemhes*. T. i. valamint *pélyh* v. *pölyh*, *terh*, *molyh*, *polyh* átvétessel ezek helyett használtatnak: *pehely*, *teher*, *moholy*, *poholy*, még pedig első alakban az önhangzóval, másodikban a mássalhangzóval kezdődő ragok és képzők előtt, úgy *vehem* is; lesz tehát *vemhet*, *pelyhet*, *terhet*, *molyhot*, *polyhot*; *vemhem*, *pelyhem*, *terhem*, *molyhom*, *polyhom*; *vemhes*, *pelyhes*, *terhes*, *molyhos*, *polyhos*; *vemhezik*, *pelyhedzik*, *terhel*, *molyhodzik*, *polyhodzik*; ellenben: *vehemmel*, *pehelylyel*,

teherrel, moholylyal, poholylyal; vehemtől, pehelytől, tehertől, moholytól, poholytól stb. Hasonló az idegen *Kelch* szóból honosult *kehely*. Az ért és ig és on en viszonyragok előtt néhutt mindkétféleképen eléjön: *vemhért*, v. *vehemét*; mint *peyhért*, v. *pehelyért*, *terhért*, v. *teherért*, *vemhig* v. *vehemig*, *peyhig* v. *pehelyig*, *terhig* v. *teherig* stb. *vemhen* v. *vehemen* v. *vehmen*, *peyhén* v. *pehelyen*, *terhen* v. *teheren*, *molyhon* v. *moholyon*, *kelyhen* v. *kehelyen* stb. azonban szokottabb a fonti általános szabály. A Müncheneri codexben, *vehem* szónak tárgyesete is *vehmet* (mint alább). Egyéiránt *vehem* jelenti a lónak és számárnak csikáját, fiát, akár midőn még méhben fekszik (honnán a *vemhes* szó), akár ellés után. „Az egyik hím *vehem* örök sántha . . . az másik hím *vemhet* Huszár Pálnak ígérte uram.” (Szalay Ág. 400 m. l. 87. l.). Ma csődörcsikó. „És meglelék a *vehmet* állatta.” (*invenerunt stantem pullum*. Münch. cod. Luk. XIX. fej.) „Egy számár *vehmet*” (*pullum asinae*. Ugyanott). „Ime te királyod jött teneked, ülven a számárnak *vehmén*.” (Müncheneri cod. János. XII.). „És ő ruhájokat a *vehemre* hányván” *et projicientes vestes supra pullum*. (Uo.). Nehéz elhatározni, vajjon *vem* v. *veh-e* a gyök, mert egyiktől sincs több származék. Az elsővel *ben*, az utóbbival *poh* látszik rokonnak. A Müncheneri codexből az utóbbit következtethetjük. A német *Wampe* s latin *venter* az elsővel látszik egyezni; az utóbbit Bopp F. a görög *guthus* (uterus) szóval hozza viszonyba („fortasse lat. *venter* e *guenter*, insertá nasali”).

VEMHEDIK, Molnár Albertnél e helyett áll: *vémheszik*; l. ezt.

VEMHEDZIK I. VEMHESZIK.

VEMHES, (vemh-es) mn. tt. *vemhes-t* v. —et, tb. —ek. 1) Mondjuk kanczáról, midőn hasas, azaz csikó van a méhében. *Ha akarom vemhes, ha akarom nem vemhes*. (Km.). 2) A minek szült, ellett csikaja van. ú. m. kis csikós ló, v. számár.

VEMHESÉDES, (vemh-es-éd-és) fn. tt. *vemhesédés-t*, tb. —k, harm. szr. —e. A kanczának azon állapota, midőn vemhe foganik, és nő a méhében.

VEMHESÉDIK, (vemh-es-éd-ik) k. m. *vemheséd-tem*, —tél, —étt. A kancza ló, v. számár vemhet fogad, és növeszt méhében, hasasodik, poczosodik.

VEMHESÉN, (vemh-es-en), ih. Vemhes állapotban.

VEMHEZÉS, (vemh-ez-és) fn. tt. *vemhezés-t*, tb. —k, harm. szr. —e. Midőn a ló v. számár ellik, megellik, csikózás.

VEMHEZIK, (vemh-ez-ik) k. m. *vemhez-tem*, —tél, —étt, par. —zél. Csikót ellik, csikózik. A kancza megvemhezett. *Elvemhezett* am. elvetélt, vemhét elvetette. (Szabó D.).

VEMHÜL, VEMHÜL, (vemh-ül) önh. m. *vemhült*. L. VEMHÉSÉDIK.

VÉN, mn. és fn. tt. *vén-et*, v. —t harm. szr. —e. E szóval azon egy közfogalom alá tartoznak *ó*, *avas*,

agg, *ős*, régi v. *hajdani*, s mellékértelménél fogva: *öreg*. Ezen közfogalom, a *viszonylagos nagy idősség*, *időbeli távolság*. De alkalmazásban mindegyiknek megvan saját köre, melyen kívül a szokás nem használja azokat. Az *ó* ellentéte: *új*, pl. *ó bor*, *új bor*; *ó vár*, *új vár*; *ó város*, *új város*; *ó év*, *új év*; *ó hitű*, *új hitű* stb. Ezeknél a származási, keletkezési idő viszonya vétetik tekintetbe, vagyis azon rend, melyben egymás után létre jöttek.

Az *avas* ellentéte: *fris*, *romlatlan*, eredeti szében levő. Az *avas* leginkább csak némely zsíros, hig testekre illik, melyek hosszabb idő alatt megromlanak: *avas szalonna*, *avas hár*, *avas zsír*, *vaj*, *olaj*; a tojásról azt mondjuk: *dporodott* v. *záp*.

Az *agg* mint név és ige jelent folytonos haladást, közeledést az óság felé, s állatokra és néha növényekre alkalmazzuk. *Agg férfi*, *agg nő*, *agg legény*, *agg vitéz*, *agg fa*, *agg széna*. Ellentétei: fiatal, növekedő, sarjadó, teljes erejében, diszében levő. Ami *agg*, annak növése, gyarapodása hanyatlík, szűnőben van, és aki *aggódik*, átv. ért. ezen állapotot előmozdítja.

Az *ős* ellentétei: *utód*, *ivadék*. Ezek között emberszármazási, születési viszony van. Aki bizonyos származási fokozaton elébb áll, az őse az utóbb származottnak, s ez amannak utóda. Alkalmazzuk azon időre is, melyben az ősök éltek. *Őskor*, *ősvilág*, ellentéteik: *utókor*, *utóvilág*.

A *rég*, *régen* ellentéte: *ma*, v. *mást* v. *most*, pl. „Nem úgy van *most*, mint volt *régen*.” (Népdal.).

Az *öreg* eredeti első jelentése: *nagy*, illetőleg *terjedelmes* v. *vastag*; ellentéte: *kicsin*, *apró*, *csekély*, p. *öreg bíró*, *kis bíró*; *öreg diák*, *kis diák*; *öreg templom*, *kis templom*, *kápolna*, *fiók templom*; *öreg Duna*, *kis Duna*; *öreg szűr*, *kis szűr*; *öreg csizma*, *kis csizma*; *öreg kötél* (alattság), *kis*, *vékony kötél*; *öreg ujj*, *kis ujj*; *öreg bél*, azaz *vastag bél*, *kisbél*; *öreg apraja* valaminek. Mellékértelemben óságra, régiségre, nagy korra is vonatkozik, mennyiben t. i. ami nagy, annak növése, kifejlődése illetőleg készítése hosszabb időbe került. Innen az *öreg* szónak, mint korra vonatkozólag tisztességesebb jelentése van, mint a vénnek. pl. *öreg ember*, *öreg asszony*, *öreg néni*, *öreg úr*, *öreg pap*, *öreg katona*, nem oly gúnys nevezések mint: *vén ember*, *vén asszony*, *vén pap* stb. s ennek lélektani oka van, mert

A *vén* ellentéte: *ifju*, *fiatal*.

„Haj ifjuság, szép ifjuság!

Az ifjuság nem bolondság;

Ki nem tугygya főhasználni (fólhasználni)

Késő lössz majt (majd) vénön bánni.”

Székelý népdal (Kriza J. gyűjt.).

V. ő. VÉNSÉG.

Ezen szók között az állatokat és növényeket illetőleg olyféle viszony van, milyen bizonyos testekre nézve az *avas* és *fris* között, vagyis a *vén* szóban

a romlás, kopás, ványadás alapfogalma rejlik, gyakran az olcsárlás, becsmélés, gúnyos megvetés mellékfogalmával együtt. *Vén asszony, vén banya, vén bába, vén kofa, vén leány, vén legény, vén szipa, vén tarattyú, vén troty, vén farkas, vén róka, vén ló, vén számár, vén dög. Vén cigány. A vén cigány minden nap egy nótát felejt. (Km.). Vén fa. A vén fának árnyékában jobb nyugodni (km.) jobb koros férfihoz nőül menni. A vén ló is megröhögi az abrakot. (Km.). Úgy esett neki, mint a vén ebnek a vaj alja. (Km.). A fiatal katonából válik vén koldus. (Km.). Köhög, mint a vén juh. (Km.). Nem fog vénen varasz tanács. (Km.). Vén rókát, vén verebét, vén parasztot nehéz megcsalni. (Km.). Vén ember tanácsa jobb mint ifju gáncsa. (Km.). Jobb a vén árnyéka mint az ifju kardja. (Km.). Nem remélhet sokat a vén. (Km.). Vén ember mindenben lassú, csak a koporsóhoz gyors. (Km.). Vén embert venyigével is agyon üthetni. (Km.). Csúf dolog, ha vének esze későn érik. (Km.). Néha a viszonyszóval összeírják, mint vénasszony, vénbanya, vénember. A régieknél eléjön öreg v. régi értelemben is: „Mondván vagyón a véneknek“ (dictum est antiquis. Münchener cod. Máté V.). Továbbá a latin „senior“ értelmében is: »A papok fedelmi káromlyák vala ötlet az írástudókkal és vénekkel (cum scribis et senioribus. Ugyanott. XXVII.). Átv. népies nyelven és gúnyképen mondják rossz eszközökről, szerszámokról, mennyiben élemedett embert, különösen banyát hasonlítanak hozzájuk. *Vén szatyor, vén tarisznya. Vén csoroszla, vén gereblye. Vén bocskor, vén heveder stb.* A bibliai latin nyelvben előforduló senior után régente szokásban volt a nép öregbjeit is így nevezni: a nép vénei. »Tahát papoknak fejedelmi egybegyülekeztek és népnek vémbi« (vénebbjei. Régi M. Passio. Toldy F. kiadása 3. l.). »Mind papok, mesterek és vémbek.« (Ugyanott 27. l. Az m ajakhang a közvetlenül következő b ajakhangnál fogva n-ből változott át a kiejtésben, mint azomban, külömben szókban is). Ujabb korban a testületek, kivált a czéhek korosbjai, vagy előljárói öregb czímmel nevezettek, pl. *Mi az N. N. czéknek öregbjei, nem vénei.* — Magyar elemzéssel, mennyiben a vén romlásnak indult, korhadó, a kortól megviselt embert vagy más állatot jelent, s a közmondatt szerint a vénység maga betegség: ezen alapfogalomból kiindulva úgy vélekedünk, hogy azon vány gyöknek módosított mása, melyből ványad, ványadt, ványolodik és vanyiga származtak. V. ö. VÁNYAD. Lehet véna szóval is közös eredetű. Egyébiránt finn nyelven: *vanha*, észt és lív nyelven: *vana*. (Budenz J.). Továbbá oszmanli ny. *buna-mak* am. vénül-ni, innen: *bunamis* am. vén.*

— VÉN, l. — VÁN.

VÉNASSZONY, (vén-asszony) ősz. fn. Vén korra jutott, elöregedett asszony; többnyire némi gúnyos értelemben.

VÉNASSZONYI, (vén-asszonyi) ősz. mn. Vén-asszonyra vonatkozó, vénasszonytól származó vagy

származott. *Vénasszonyi ruha. Vénasszonyi sápolás, rikácsolás.*

VÉNASSZONYOS, (vén-asszonyos) ősz. mn. A vénasszonyhoz v. vénasszony szokásához, élet- és cselekvési módjához hasonló.

VÉNBANYA, (vén-banya) ősz. fn. Vénasszony gúnyos értelemben.

VENCSEL, fn. tt. *vencsel-t*, tb. — *ék*, harm. szr. — *e*. A székelyeknél am. motóla, vagy csürlő, vetélőfa. L. VENCSEN.

VENCSELLŐ, Ó—, ÚJ—, faluk Szabolcs m.; helyr. *Vencsellő-re*, —*n*, —*ről*.

VENCSEN, fn. tt. *vencsen-t*, tb. — *ék*, harm. szr. — *je*. A székelyeknél malomkerék módjára forduló, fonalterő kisded gép; másképp: *vencserlő* (Krizs J.), és *vencsel*. Alkalmassint ugyanaz ami a Tisza vidékén *csürlő*, s emez, úgy látszik, „vencserlő“ utóbbi része is. „Vencs“ ismeretlen eredetű.

VENCSERLŐ fn. tt. *vencserlőt*. L. VENCSEN.

VENCZEL, férfi kn. tt. *Venczel-t*, tb. — *ék*. Venceslaus. Szláv eredetű, ezen szóktól: *vieniec*, Jancovicznál *veňjec* (= koszorú) és *szlava* (= dics), az egésznek jelentése: dicskoszorús.

VENCZISZLÓ, l. VENCZEL.

VEND, mn. és fn. tt. *vend-et*. Szlávafaju népség északi és keleti némethonban. Hazánkban így hívják a Vasvármegye hegyes vidékén lakó szlávokat az úgy nevezett tótsági járásban.

VENDEG, (1) fn. tt. *vendég-et*, harm. szr. — *e*. 1) Legszelesb ért. minden idegen, külföldi, ki valahol ideiglen, átmenőben, mint utas tartózkodik; különösen, kit akár barátságból ingyen, akár bizonyos díjért valaki szállásra fogad, s némely szükségességekkel ellát. *Vendégeket várni, fogadni, beszállásolni, jól tartani. Ez a fogadó, szálloda teli van vendégekkel. A fürdőbe sok vendég érkezett.* »Vendég valék és befogadatok engemet.« (Münchener cod. Máté. XXV.). 2) Oly személy, ki akár pénzére, akár ingyen, barátságból másnál eszik, lakomázik. *Hivatalos, hivatalan vendégek. Hivatalan vendégnek ajtó mögött a helye. (Km.). Alkalmatlan vendég az éhség, vagy a vénség. (Km.). Harmadnap vendégnek czoki a neve. (Km.). Régen várt vendég legkedvesebb. (Km.). Korá vendég hamar megy, v. reggeli vendég nem hál meg. (Km.). Hideg konyha, üres táll, sok vendéget nem talál. (Km.). Kocsmai, házi vendég. Déi, estveli vendégek.* 3) Aki bizonyos gyülekezetekben nem mint annak tagja, hanem mint idegen látogató jelen meg. *A tanodai előadáson sok vendég jelent meg.* 4) Átv. jelent valami mellékeset, a dolog lényegéhez nem tartozót, valamely járulékot, vagy helyettesít. *Vendégfal, vendégfog, vendéghaj, vendégoldal*, melyeket l. saját rovataik alatt.

E szónak gyöke *ven* a *jön* ige módosulatának látszik: mintha volna *jöndég* v. *jövendék*, azaz *jövendék*, mint, *növendék*, *nevendék*. A *tompá* v. *gömbölyű* önhangzók után a *v* némely szójárásban kimarad,

pl. *kövec* = kövecs, *üeg* = üveg, *lűök* = lövök, *gyűök* = gyövek, *jövök*, *toa* = tova, *luak* = lovak. (Vass J. Dunántúli Nyelvjárás. Magy. Nyelvészet. 1860.). A szók végén pedig, valamint másutt is, a *k* és *g* szervirokonságuknál fogva többször fölcseréltetnek, mint *hézak* *hézag*, *vűcsök* *vűcsög* stb. Szerkezete tehát olyan, mint a szintén igékből származott *un-d-ok*, *szán-d-ok* v. *szán-d-ék*, *ér-d-ek*, *nyom-d-ok* stb. szóké. Gyökre nézve egyezik vele a latin *venio*, melyből az ad-*vena* származott.

VENDÉG, (2), KIS—, NAGY—, faluk Nyitra m.; helyr. *Vendég-re*, —*én*, —*ról*.

VENDÉGÁGY, (vendég-ágy) ösz. fn. Ágy, melyet a közbejövő vendégek számára készen szoktak tartani.

VENDÉGANYA, (vendég-anya) ösz. fn. A német *Gastmutter* után fordított szó, s jelent a kórházi betegekre felügyelő asszonyt.

VENDÉGAR CZ, (vendég-arcz) ösz. fn. Álarcz, nem igazi arcz; mint 'vendég-haj' nem igazi haj.

VENDÉGASZTAL, (vendég-asztal) ösz. fn. Asztal, melynél akár a házi s barátságából fogadott, akár a kocsmái, fogadói vendégek esznek.

VENDÉGÉL, (vendég-él) áth. m. *vendégél-t*. Valamely idegen személyt mint asztali vendéget fogad, s lakomában részesít. *Barátit, jóakaróit megvendégelni*.

VENDÉGÉLÉS, (vendég-él-és) fn. tt. *vendégelés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Barátságos fogadás, mely által vendégelünk valakit. V. ö. VENDEGÉL.

VENDÉGESKÉDÉS, (vendég-és-kéd-és) fn. tt. *vendégéskedés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Több vendéggel folytatott, gyakorlott lakomázás, eszem-izsom.

VENDÉGESKÉDIK, (vendég-és-kéd-ik) k. m. *vendégéskéd-tem*, —*tél*, —*ött*, Vendégek társaságában gyakran lakomázik, eszik iszik, dúsakán él.

VENDÉGESKÉDŐ, (vendég-és-kéd-ő) mn. és fn. tt. *vendégéskédő-t*. Vendégekkel lakomázó, dúsakán evőivó. *Vendégeskedő lakodalmas nép*.

VENDÉGFAL, (vendég-fal) ösz. fn. Úgy nevezett olasz v. spanyolfal, deszkafal, kárpitfal, bútórfele szobai készület, melyet ideoda helyezni, mozdíttani lehet.

VENDÉGFOG, (ven-dég-fog) ösz. fn. Álfog, nem igazi fog, mely a kihullott fogakat némileg pótolja.

VENDÉGFOGADÁS, (vendég-fogadás) ösz. fn. A vendégnek vagy vendégeknek elfogadása. A Debreczeni Legendáskönyvben am. vendéglátás, vendégszeretet. „A vendégfogadást úristenért nagy szorgalmatossággal kezdé” tennie (89. l.).

VENDÉGFOGADÓ, (vendég-fogadó) ösz. fn. A jövőmenő utasok, idegenek számára épített középület, melyben azok kellő díjért szállással, s egyéb szükségességekkel ellátatnak; másképp egyszerűen: *fogadó*, újabbkori elnevezéssel: *szálloda*. „A

te házad vendég fogadó ház, és oda sok jövő járó vagyon.” (Nádor cod. 380. l.).

„Milyen ez a falu, beh fakó,
Nincs-e benne vendégfogadó?”

(Népd.).

Ugyancsak a Nádor-codexben jelent elfogadó teremtet is: „Az apáth kedég parancsolá ötet bevenni az vendég fogadó házba.” (403. l.).

VENDÉGFOGADÓS, (vendég-fogadós) ösz. fn. Vendégfogadó tulajdonosa, vagy haszonbérleje, ki idegeneket szállással, s egyéb szükségességekkel bizonyos díjért ellát; egyszerűen: *fogadós*; újabbkori elnevezéssel: *szállodás*. V. ö. VENDEGFOGADÓ.

VENDÉGFOGADÓSNÉ, (vendég-fogadósné) ösz. fn. Vendégfogadós felesége; ha pedig valamely nő mint vállalkozó bir vagy haszonbérrel valamely fogadót, akkor helyesebben: *vendégfogadósnő*.

VENDÉGFOGADÓSSÁG, (vendég-fogadósság) ösz. fn. Vendégfogadói foglalkodás, vállalkozás, keresetmód, állomás.

VENDÉGGÚZS, (vendég-gúzs) ösz. fn. Gúzs, melylyel a vendégoldalt a szekér oldalához kötik. V. ö. VENDEGOLDAL.

VENDEGGYÉPLŐ, (vendég-gyéplő) ösz. fn. Lógós ló gyéplője.

VENDEGHAI, (vendég-haj) ösz. fn. L. PÁRÓKA.

VENDEGHÁZ, (vendég-ház) ösz. fn. 1) L. VENDEGFOGADÓ. 2) Kocsmái szoba, hol a vendégek esznek, isznak, étház, étterem, vendégszoba, ivószoba.

VENDEGHIVOGATÓ, (vendég-hivogató) ösz. fn. Házi cseléd, vagy más megbízott személy, ki az illető hivatalosokat lakomára, ebédre stb. meghívja.

VENDEGI, (1), (vendég-i) mn. tt. *vendégi-t*, tb. —*ék*. Vendégeket illető, azokhoz tartozó, azokra vonatkozó. *Vendégi jog*.

VENDEGI, (2), pusztá Abaúj, BÓDVA—, falu Torna m. helyr. *Vendégi-be*, —*ben*, —*ből*.

VENDEGINAS, (vendég-inas) ösz. fn. A vendégek szolgálatára, különösen küldözésre készen álló vendégfogadói inas v. szolgálta.

VENDEJJOG, (vendég-jog) ösz. fn. 1) Általán jog, melynél fogva minden idegen igényelheti, hogy bizonyos esetekben vendégül fogadtassék. 2) Különösen, barátsági vagy akármiféle kötelezettségi viszonyokon alapuló jog, két személy között, mely szerint azok késznek egymást lak-, és asztaltársul fogadni. 3) Védelmi jog, melyre a vendég illető fogadójától a bevett társadalmi szabályok szerint számíthat.

VENDEGLÁTÁS, (vendég-látás) l. VENDEGSZERETÉS.

VENDEGLÁTÓ, (vendég-látó) ösz. mn. Vendégszerető, ki az idegenetek, jövevényeket, utasokat szívesen látja, fogadja stb.

VENDEGLÉS, l. VENDEGÉLÉS.

VENDEGLŐ, (ven-d-ég-él-ő) fn. tt. vendéglő-t. 1) Személy, ki vendégeket fogad, akár barátságból, akár pénzen. 2) Vendéglőfogadó, különösen vendégház, étterem. *Vendéglőből hozatni ételeket. Vendéglőbe járni, s ott ebédelni.*

VENDEGLŐHÁZ, (vendéglő-ház) l. VENDEGHÁZ.

VENDEGLŐS, (vendég-el-ő-ös) fn. tt. vendéglős-t, tb. —*ék.* L. VENDEGFOGADÓS.

VENDEGMESTER, (vendég-mester) ősz. fn. Nagyobb uri házaknál, udvaroknál, vagy fogadókban, kolostorokban azon személy, ki a vendégek kényelméről gondoskodik, azokat elhelyezi stb.

VENDEGOLDAL, (vendég-oldal) ősz. fn. A terzhordó, különösen széna-, zsúp- és kevés gabonatakarító hosszúszekerek oldalaihoz kötött rudak, melyeket úgy nevezett keresztfákkal az oldalak magasságára fölemelnek, s illetőleg a szekeret szélesebbé teszik, hogy többet rakhassanak rá. Az ily szekérre felrakott holmit rendszeren nyomórúddal szorítják le. V. ö. VENDEG, 4).

VENDEGORCZA, l. VENDEGARCZ.

VENDEGRUHA, (vendég-ruha) ősz. fn. Diszesebb öltözkék, melyet ünnepies lakomába meghívott vendégek vesznek magukra.

VENDEGSÉG, (vendég-ség) fn. tt. vendégség-ét, harm. szr. —*e.* Vendégek számára adott lakoma, eszemisom. *Bor nélkül szegény a vendégség.* (Km.)

VENDEGSZELEMEN, (vendég-szelemen) Mellékszelemenfa az épület tetőzetén. V. ö. SZELEMEN.

VENDEGSZELEMENKÖTÉS, (vendég-szelemen-kötés) ősz. fn. Kötés, mely a vendégszelemeneket az ollófákkal öszvetartja.

VENDEGSZELEMENSAS, (vendégszelemen-sas) ősz. fn. Független gerenda a háztetőn, mely a vendégszelemeneket öszvetartja.

VENDEGSZÉM, (vendég-szém) ősz. fn. 1) Bőrdarab, melyet a lovak szemei mellett fekvő kantárbőrhöz varrnak, hogy jobbra balra ne nézhesse, kivált ha ijedősek. 2) Szemüveg, kivált utasoknál.

VENDEGSZEREP, (vendég-szerep) ősz. fn. Szerep, melyben valamely színész nem mint szerződött tag, hanem mint máshonnan jött vendég lép föl. *Vendégszerepekre meghívni valakit.*

VENDEGSZEREPLÉS, (vendég-szereplés) ősz. fn. Vendégment szereplés. V. ö. VENDEGSZEREP.

VENDEGSZERETÉS, v. —SZERETET, (vendég-szeretés v. —szeretet) ősz. fn. Barátságos indulat, melynél fogva valaki vendégeket szívesen lát, fogad, s velük lakát, asztalát megosztja.

VENDEGSZERETŐ, (vendég-szerető) ősz. mn. Vendégeket szívesen látó, fogadó. *A magyar nép vendégszerető.*

VENDEGSZÓBA, (vendég-szoba) ősz. fn. Szoba, melyet vendégek beszállásolására szoktak készen tartani.

VENDEGTÁRS, (vendég-társ) ősz. fn. Kik bizonyos háznál, vagy lakomában mint vendégek együtt vannak, azok egymásnak vendégtársai; továbbá, kik baráti viszonyuknál fogva egymásnál szoktak szállani.

VENDEGTELEN, (vendég-tel-en) mn. tt. vendégtelen-t, tb. —*ék.* Kinek vendégei nincsenek, vagy nem szoktak lenni, mi rendszeren onnan van, mert nem látja őket szívesen.

VENDEL, férfi kn. tt. *Vendel-t*, több. —*ék.* Vendelinus. Sz. *Vendel, a pásztorok és mezei gazdák, majorosok védszente.*

VÉNDEL, fn. tt. *véndel-t*, tb. —*ék.* harm. szr. —*e.* Bődönféle edény fából, melyben vaját, zsírt, turót stb. tartani szoktak. Változattal: *vindel, vindöl, vöndöl*, melyek illetőleg a *büdön, döbön, bodon* módosított alakjai. Egyezik velük az öblös száju korsót jelentő baranyai *bendi*, és Marczalmellékén a kis sajtárt jelentő *sentő*.

VENDELIN, l. VENDEL

VENDÜL, (vend-ül) ih. Vendek nyelvén. *Vendül beszélni, érteni, írni.* V. ö. VEND.

VENÉCZIA, falu Sáros m. helyr. *Venécziá-ra*, —*n*, —*ról*.

VÉNEK, falu Győr m. helyr. *Vének-re*, —*n*, —*ról*.

VÉNEMBER, (vén-ember) ősz. fn. Vén korra jutott, elöregedett ember; csak a férfinemről mondják.

VENERÉK, fn. tt. *venerék-ét*, harm. szr. —*e.* A régieknél, különösen a Bécsi és Müncheni codexekben, Nádor-codexben jelent általán szeszes italt, mely szőlőből vagy más gyümölcsből, gabonából erjedés által készült. Hogy a vizitáltól különbözik, következtetni lehet a Bécsi codexben Oseas II. fejezetéből: „Kik megadják ennekem en *vizeimet*. . . és en olajomat és en *venerékemet*.” Hasonlóan Münch. cod. Luk. 1. „Bort és semmi *veneréket* (siceram) nem iszik.” Részegítő erejére vonatkozik Abakuk II. fejezetében is e mondat: „Jaj, ki *veneréket* ad ő barátjának, . . . megreszegeitvén.” A Nádor-codexben: „Ha szomjózol nem vizet, sem egyéb nemű *veneréköth*.” (287.). E jelentésénél fogva tehát a *venerék* erjedés által készült szeszes ital, melynek egyik tulajdonsága a csipősség, fanyarság, honnan vélelmeyezhető, hogy eredetileg *fanyaré* volt, a *fanyar* törzstől s abból lett magas hangon *fenyerek*, *venyerék*, *venerék*, mint: *kavarék*, *keverék*, *hadarít*, *hederít*, *kalantýú*, *kelentyű*, különösen *fürgenc*, *virgoncz*, melyekben az *f* és *v* váltakoznak. Ide tartozik *vonyár*, mely az Őrségben jelent *fanyart*, pl. *vonyár* ízű bor. Egyébiránt az is hihetőnek látszik, hogy *virics* szóval egy eredetű, mennyiben a *venerék* nem egyéb, mint bizonyos növények gyümölcséből, magvaiból stb. kifacsart, kifőzött szeszes nedv, vagy ital; e szerint *venerék* v. *venyerék* eredetileg *virinyék* v. *verenyék* volna s az *n* és *r* hangok áttétele után *venyerék*, mint kenyér eredetileg *kerény*, s kanyar eredetileg *karany*. V. ö. VIRICS,

VÉNES, (vén-es) mn. tt. *vénés-t. v. et, tb. —ék.*
Vének szokására, tulajdonságára mutató; tottyadt,
korhadt, lassu. *Vénés mozgás, állás.*

VÉNHEDE, 1. **VÉNHEDEK**.

VÉNHEDES, (vén-h-éd-és) fn. tt. *vénhedés-t,*
tb. —ék, harm. szr. —e. Érettkorúági állapot, mi-
dön valaki a vén korba lép. V. ö. **VÉNHEDEK**.

VÉNHEDEK, (vén-h-éd-ik) k. m. *vénhéd-tem,*
—tél, —étt. Folytonos vénülő állapotban van; vál-
tozattal: *vénhészik, vénhőszik, vénhűszik*, de csak a
jelentő mód jelen idejében. »Mikor megvénhészél«
(cum senueris. Münch. cod. János. XXI.). Pesti Gá-
bornál: »mikor megvénhittél,« Erdősínél: »mi-
koron vinsigre jutandasz.«

Ez igében a *h* középképző. Hasonló képezte-
tésűek *ik* végezettel és *e* nélkül: *bűzhödik, hamuhödik,*
szélhüdik, bűnhödik, kárhozik, petyhüdik, porhad, kor-
had, poshad stb. V. ö. *H* betű.

VÉNHÉSZIK, 1. **VÉNHEDEK**.

VÉNHESZT, (vén-h-esz-t) áth. m. *vénheszt-étt,*
htn. —ni. v. —eni. par. *vénheszsz*, Eszközli, okozza,
hogyan valaki vénhedik. *A sok gond, bú, nyavalya idő-*
nek előtte vénhesztik az embert.

VÉNHESZTÉS, (vén-h-eszt-és) fn. tt. *vénhesz-*
tés-t, tb. —ék, harm. szr. —e. Cselekvés, okozás,
mely által valaki vénhedő állapotra jut.

VÉNHÖSZIK, **VÉNHÜSZIK**, 1. **VÉNHEDEK**.

VENICZ, némelyek szerint **VÉNICZ**, fn. tt.
veniczet. 1) Népies neve az *iszalag* bérce (clematis
Vitalba) kapaszkodó növény fajnak, mely másképp
szintén népiesen: *venike, iszalag, szulák*. 2) **L. VE-**
NICZFA.

VENICZFA **VÉNICZFA**, (venicz-fa) ősz. fn.
Növényem az egylakiak, és sokhímese seregéből.
(Ostrya). A *komlós veniczfa* tobozai tojásdadok, le-
csüggők, levelei tojaskerekűek, rügyei tompák. (Car-
pinus ostrya). Népies nyelven különösen ezt hívják
veniczfának. Mandsu nyelven *vence* am. vad théa
(wilder Thee). Miklosich a 'venyige' szóval együtt
a 'venicz' szót is a szláv *vinika, vinjaga* (wilde Rebe)
szókkal rokonítja. V. ö. **VENYIGE**.

VENIKE, fn. tt. *venikét*. 1) **L. VENICZ**. 2) **L.**
VENYIGE.

VÉNÍT, **VÉNIT** (vén-ít) áth. m. *vénít-étt*, par.
—s, htn. —ni, v. eni. Venné tesz, vagyis eszközli,
okozza, hogy venni lesz valaki. Az *aggyor minden*
embert megvenit. V. ö. **VÉNHESZT**.

VÉNÍTÉS, **VÉNITÉS**, (vén-ít-és) fn. tt. *véni-*
tés-t, tb. —ék, harm. szr. —e. Cselekvés, vagy ha-
tás, mely által valaki vénül.

VÉNNI, 1. **VÉSZ** v. **VÉSZÉN** áth. ige alatt.

VENŐCZE 1. **VELENCZE**.

VÉNSÉG, (vén-ség) fn. tt. *vénség-ét*, harm. szr.
—e. Az életkornak végső, korhadt szaka. *A vénség*
magá is betegség. (Km.). *Szomorú társakkal szokott*
járni a vénség. (Km.). *Köhögő társakkal jár a vénség*.
(Km.). *Késő vénség*. *Vénségében koldusbotra jutott*.
Ellentéte: *ifjúság*.

„És örömet vagyok házamhoz elmenneim,
Holott esék nekem ifjúságban élnem,
Ott vénségemnek is ugyan végét érnem“
Istvánfi Pál a XVI. századból.

VÉNSZAKÁLÁS, (vén-szakálás) ősz. fn. vén,
korhadt ember. Képes kifejezéssel, a régihez maka-
csul ragaszkodó. V. ö. **AGGSZAKÁL**.

VENTE, pusztá Szala m.; helyr. *Venté-re*, —
n, —ről.

VENTER, (1) v. **VÉNTÉR** v. **VÖNTÖR** fn.
tt. *venter-t*, tb. —ék, harm. szr. —je. Háló neme,
melyet a vízben karókhoz pányváznak; másképp ösz-
szetéve: *venterháló, vöntörháló*.

VENTER, (2) falu Bihar m.; helyr. *Venter-re*,
—én, —ről.

VENTEREG, egy régi énekben a XVII. szá-
zadból am. fenterég v. fetreng.

„Étel-ital annak méreg,

Rosz asszony nyál ki venterég.“

(Thaly K. gyűjt. II. K. 213. l.) **L. VERTENG**.

VENUS, fn. tt. *Vénus-t*. 1) A római hitregében
főleg a szépség női istene. A magyarban némely ösz-
szetételekben jön elő. 2) Bolygó csillag neve, mely
a Merkúr után ami napunk körül forog, s igen szép
fényben ragyog. Minthogy a nap kelte előtt, és lenyugta
után látszik, másképp: *hajnali és estvel csillag*; néha
a népdalokban: *szerellem csillaga*. Bopp F. a latin
veneror szóval együtt a szanszkrit *van* gyöktől szár-
maztatja, mely am. colere, venerari, deditum esse,
amare; honnan szerénte, magában a szanszkritban
vanitá am. femina, uxor, továbbá a régi német *winia*
dilecta, uxor, hiberniai ban (angol *woman*).

VÉNUSCSIGA, (vénu-scsiga) ősz. fn. Két tek-
nőjű csigánem, melynek ajkai egymás fölött feksze-
nek. (Venus-Muschel).

VÉNUSFODORKA, (vénu-sfodorka) ősz. fn.
Növényfaj a fodorkák neméből; lombjai kétszer
fűzöttek; szárnyai váltogatók, karéjosak, nyelesek.
Lakik nedves kösziklákön. (Adiantum [helyesebben:
adiantum] capillus Veneris.)

VÉNUSFÜRDŐ v. —**FÜRDŐ**, (vénu-sfürdő)
ősz. fn. Népies neve a *héjakút mácsonya* (dipsacus
laciniatus) növényfajnak. Nevét onnan kapta, mert
a köznép véleménye szerint, aki a levelén eső után
maradt vízzel mossa magát, szép lesz mint Vénus. Más-
képp szintén népiesen: *héjakút, szomjútövis, pásztor-*
vessző.

VÉNUSI, (vénu-si) mn. tt. *venusi-t*, tb. —ak.

1) Szépségre Venushoz hasonló. *Vénusi alak természet*.
2) Átv. bujakóros. *Vénusi nyavalya*.

VÉNUSKÖLDÖKE, egyik népies neve a *piros*
páponya (physalis Alkekengi) növényfajnak; másképp
szintén népiesen: *zsidó cseresznye, muharacz, kőrontó*
fű, hólyagcseresznye; (latin-görög physalis neve is
physa [= hólyag] szótól ered, mert bogyóját
hólyagként felfuvódott veres csésze zárja be).

VÉNÜL, VÉNÜL (vén-ül) önh. m. *vénül-t*. Vén korba lép, vénné lesz. *A szép asszony is, ha megvéntül, csínyja korba lép.* (Km.). *Aki nem akar megvéntülni, akaszsa föl magát.* (Km.)

VÉNÜLÉS, VÉNÜLÉS, (vén-ül-és) fn. tt. *vénülés-t*, tb. —ek. Az életkor hanyatlása s korhadása.

VÉNY, (ve-eny) fn. tt. *vény-t*, tb. —ek, harm. szr. —e. Újabb gyógyszerési és orvosi nyelven am. orvosilag rendelt s bevenni való gyógyszerek jegyzéke, orvosi rendelet. (Recept.) Különböztetésül v. ö. VEVÉNY.

—VÉNY I. —VÁNY.

VENYEGE, v. VENYEKE I. VENYIGE.

VENYERÉK I. VENERÉK.

VENYIGE, fn. tt. *venyigét*. Így nevezik rendszeren a szőlőtő vesszejét leginkább lementszett állapotban; honnan Molnár Albertnél latinul *sarmen-tum* és *reses*. Máskép: *venyike*, *venyeke*, Káldinál *vinyike*. Minthogy a szőlővessző hajlékony természeténél fogva a közel testekre kúszni, s föltekeredni szeret, ezen tulajdonságánál fogva egy származásának tarthatjuk a *vejint* v. *véjint* főnévvel, mely Baranyában *venyigét* is, *iszalagot* is jelent. Hogy a *j* átváltozik *ny*-re, mutatják a *jargal nyargal*, *borju bornyu*, *varju varnyu* stb. változatok. A főntebbi *vejint* is máskép *venyít*. Törzse lehetett *vejeg* (tekereg, tekeredik) s ebből *vejegő*, *vejege*, *vejige*, *venyige*, mint: *czinegő czinege*, *vanyogó vanyiga*, *talogó taliga*, *nyafogó nyafiga*, *gurugó guriga*; *bugyogó bugyoga* stb. V. ö. VEJÉSZ, VEJINT.

Hasonló gyöki és fogalmi rokonság látszik lenni a latin *vitis*, *vimen* és *vico* között.

A mandsuban *vence* vad théát jelent, melyről mint szintén kúszó v. felfutó növényről azt írják, hogy 20—30 lábnyira is megnő. Miklosich a szláv *vinika* és *vinjaga* (wilde Rebe) szókkal rokonítja. Jancsovicnál *viñica* (vinyicza) szót jelent, és viñični prút szőlővesszőt, *vinjaga* nála nem jön elő.

VENYIGEHAMU, (venyige-hamu) ősz. fn. Az elégetett venyige hamva.

VENYIGÉS, (veny-ig-e-es) mn. tt. *venyigés-t* v. —et, tb. —ek. Venyigével bővelkedő, rakott stb. *Venyigés szőlőtő, lugos. Venyigés szekér.*

VENYIKE, I. VENYIGE.

VENYIM, KIS—, NAGY—, puszták Fejér m.; helyr. *Venyim-be*, —ben, —ből.

VENYÍT, fn. tt. *venyít-ét*, harm. szr. —j. L. VEJINT.

VÉP, (1) szokottan: VÉPIK, (vép-ik) önh. illetőleg középigé, m. *vép-tem*, —tél, —ét. Régi szó, *lép* helyett. „Angyalok vépének (accesserunt) és szolgálnak vaia neki.” (Müncheni cod. Lukács. IV.). „Vépék ő hozja a centaurio.” (Ugyanott. Luk. VII.). „Ezek azért vépének Philöphöz.” (Uo. János XII.).

„Vépék az oszlophoz.” (Bécsi cod. Judith. XIII.). „Vépjél ide.” (Bécsi cod. Hester. XV.). Egyezik vele szanszkrit nyelven: *mép*. (ire; se movere).

VÉP, (2) mváros Vas m.; helyr. *Vép-re*, —én, —ről.

VEPERD v. VEPPERD, falu Sopron m.; helyr. *Veperd-én*, —re, —ről.

VÉPÉS, (vép-és) fn. tt. *vépés-t*, tb. —ek, harm. szr. —e. Am. lépés. „Ő vépése monnal megkészeztetett holval.” (Quasi diluculum praeparatus est egressus ejus. Oseas. VI.).

VÉPIK, I. VÉP.

VER, (1) áth. m. *vert*. Az út igének sokszorozója, melylyel oly viszonyban áll, mint ezek egymással: *hány vet; szed vesz; hord hoz v. visz; jár megy v. jön; rak tesz; tol taszit*. 1) Emberre, vagy más testesebb állatra többször ráüt, különösen haragból, vagy fenyítőleg, büntetőleg, hogy érezze, hogy fájjon neki. *Fejbe, hátba, pofon, nyakon verni valakit. Agyon, halálra verni. Farára huszonötöt vertek. Bottal, korbáccsal, ököllel verni. A kegyetlen ember feleségét, s gyermekeit veri. Ökrét, lovát üti veri. Falba veri a fejét. Öszvetéve: elverni, le-, megverni, öszveverni valakit. Vert had v. sereg. Átv. ért. büntetésül bizonyos csapással illet. Verje meg az Isten. Most is verni az Isten, de nem érzi. Sajátságos kifejezések: Megverte őt a maga keze, azaz, holt részeg. Megveri a kopókat a róka vagy nyúl, ha ezek szimatja félbenszakadván, a kopók többé ne követhetik. (Bérczy K.). Vasra verték. Népies nyelven, a verés módjaira és eszközeire vonatkozólag, több képes és tréfás kifejezésű hasonzókkal helyettesítettik: *páhol, zsákol, lasnakol, döngtet, dögönyöz, megtapogat, nadrágol, husángol, korbácsol, dorongol, botoz, pufol, pufogat, bufal, elpuhít, megabrákol, zuhál, öklöz, gyomroz, megnyújt, megrak, kókál, egyebugyál* stb. 2) Valamely lélektelen testet bizonyos okból, célból ütöget. *Vasat verni. Dobot, czimbalmot, zongorát, orgonát verni. A harangot félrevern. Aranyból, ezüstből, rézből pénzt verni. Vert arany. Vert út. Falba szegett verni. Fáról diót verni. A kaput, ajtót verni, hogy nyissák ki. Cséppel verni a gabonát. Könyvből, ruhából kivenni a port. Fölvert galuska. Fölverni a ládát, szekrényt, feltörni. Átv. ért. valaminek árát fölverni, t. i. dobolás által. 3) Ütve, vagy ütessel fenyegetve hajt, üz, kerget. *Kiverték a házból, a városból. A barmot kivenni a tilosból, a mezőre verni. Az agár verte a nyúlat, vadászok nyelvén am. érte, billentette, vágta a nyúlat. Az ellenséget szétverni, visszaverni. 4) Bizonyos neszszel, zörejjel nyugalmából fölhajt. *Álmomból fölvert a tűzharang. Fölverni a vadat.****

„Megjön az éj, szomorún feketednek az ormok, az élet

Elnyugszik, s a fél föld lesz nyoszolyája, de engem

Fölver az elmúlt szép tetteknek gondja.”

Vörösmarty. (Zalán futása).

Kiverni átv. ért. valamit elfeledtetni, mintegy az elméből kiűzni. Kiverte eszemből, amit mondani akartam. Ily gondolatot legjobb kiverni a fejből. Ellentéte: fejébe verni valamit, megfoghatóvá tenni. 5) Bizonyos erőfeszítéssel csinál, alapít valamit. Fészkét, fenekét verni. Kötelet verni. Sátort, tábort verni. Az egerek nem sok fészkét vernek az ő csűrében, azaz, szegény. 6) Képes kifej. adósságba verni magát; sok pénzt beleverni valamibe, sokat költeni rá. Élére veri a pénzt, összehalmozza, zsugorgatja. Valaminek árát fölverni. 7) Mint önható, am. mozogva folytonosan ide-oda ütődik. Ver az óra. Ver a szíve; alig ver az ere, vagyis szívében, ereben a vér. V. ö. ÜT.

Egyezik vele mandsu nyelven: *bire-me* (= *ver-ni*), továbbá Vámbéry Á. szerint török ny. *vur-mak*, csagataj ny. *'ur-mak* = verni. (Hinduglonál török szóként mindkét alakban előjön); honnan *vurus*, *urus* = verés, verekedés, harcz. Ki ne sorozná ide a latin *verber*, *verbero* szokat is?

VER, (2) elvont gyöke *verecsen*, *verőcze* szónak és *vers* törzsnek *verseng*, *verseny* szókban; egyezik *fer*, *per*, *for* stb. gyökökkel *fereg*, *perdül*, *forog* szókban. L. VERŐCZE, (1), VERS, (1).

VÉR v. VÖR, elvont gyök, melyből *verés*, *vérnyeg*, *vérhenyeg* stb. származtak; hangváltozattal a származékok is *vörös*, *vörnyeg*, *vörhenyeg* stb. Azon r gyökhangu szók osztályába tartozik, melyek különféle rokonhangú módosulatokkal *tűzre*, *égésre*, s annak sajátos színére vonatkoznak, milyenek: *vir*, *pér*, *pör*, *por*, *pír*, mint a *virad*, *pérnye*, *pérekél* v. *pörköl*, *perzsel* v. *pörzsöl*, *porzsol*, *piros* stb. származékok gyökei. Persa nyelven egyezik vele *bór* am. *pír* (color ruber) és *birstan* v. *burustan* am. *pörzsöl*-ni *pirit*-ni (assare, torrere, frigere. Vullers az utóbbi szó önhangzóit [u] helyteleneknek mondja ugyan, azonban megismeri, hogy azon szót is bizonyos megnevezett szótárban találta. Nem látjuk által, hogy a két alak miért nem állhatna meg egymás mellett, mint pl. a magyar *veres* és *vörös*, *perzsel* és *pörzsöl* stb.)

VÉR, fn. tt. *vér-t*, tb. —ék, harm. szr. —e. Veres folyadék a négy első osztályhoz tartozó vagyis gerinces állatok testében, mely annak egyik lényegessé alkatrésze, s míg az állat él, folytonos mozgással az erekben kering. *Sűrű*, *híg*, *könnyű*, *nehéz*, *alult vér*. *Pezseg a vére*. *Foly az orra vére*, átv. ért. szomorú, bús. *Vért hányni*, *okádni*. *Vért eresztetni*, pl. érvágással, köpölyözéssel. *Orczájába tódult*, *futott a vér*, elpirult, vörös lett. *Kezét vérről mocskolni*, *tulajd.* és átv. ért. valakit megvérezni, megölni. *Vérét ontani a hazáért*, sebeket, halált szenvedni. „Véreket kiontják-e kegyelmedért?” (Gr. Eszterházy M. nádor. Rákóczi György fejedelemhez. 1644.). *Vér és pénz legdrágább*. (Km.). „Vérrel hasal vala” (sanguinis fluxum patiebatur. Münch. cod. Máté IX.). *Vért szomjuhozni*, átv. ért. kegyetlen, gyilkos indulattal,

szenvedélylyel birni. *Vérig üldözni*, *zaklatni*, *verni valakit*, azaz legnagyobb mértékben. Nincs benne egy csep egészséges vér. *Patakokban omlott a vér*, oly dühös volt a harcz. *Vérben fagyban hagyni valakit*, annyira megverni, hogy vér ömlött testéből s felhóltá lón. Szélesb ért. vérnek nevezik a rovarok, és férgek testében folyó fehéres vagy más színű nedvet is. 2) Átv. az állati élet maga, vagy annak lényege, mivolta, tulajdonságai. *Jó vér van benne*. *Nemes vér foly ereiben*. *A jó vér nem válik vízzé*. (Km.); felelnek rá az egymással perlekedő rokonok: *de válhatik méreggá*. *Vérré válik, mint barátban a lencse*. (Km.). *Telivér ló*. *Kitört belőle a kutyavér*. *Gonosz, hamis vér ő kelme*. *Véremet is oda adnám érte*. *Hűségét vérről pecsételte*. *A megölt ember vére bosziúrt kiált*. Különösen, az érzéki élet, a testi vágyak és gerjedelmek összeve, mint a lelkiek ellentéte. *A test és vér az Isten országát nem bírhatják*. (I. Cor. 15. 50.). Továbbá, az Úr vacsorájában, a római katolikusok hittana szerint Krisztus Urunk valódiság vére a bor színe alatt, melyet az ő halála emlékeztetése vesztünk magunkhoz. 3) Jelent atyafit, mennyiben az egy atyától, vagy közös ősötől származottakban közös vér van. Innen a *testvér*, *egy testvér*, *unokatestvér*, *fitestvér*, *nőtestvér* v. *fiúvér* *nővér* nevezetek. *Édes vérem*, az atyafiságos vagy baráti szeretet leggyöngédebb kifejezése. A 2-ik és 3-ik pontra még egy példa: „Ha bennetek volna magyar vér, és hozzám nem uratokhoz, de atyátokhoz, társatokhoz, véretekhez való szeretet, bosziújátok meg gyalázatunkat” (II. Rákóczi Ferenc fejedelem a gyömrői táborban 1705. július 3-ikán).

Mint piros, veres testet jelentő szó, színénél fogva közelebből a *pir* szóval azonos. A persában a rokon *pór* szó am. piros szín (color ruber), és pej ló (equus rufus). Egyezik vele Budenz József szerint különösen a finn *vere* (vér), *verevä* (véres, fris, virágzó színű, piros), észt *vere* (vér), *verev* (vörös), *liv ver* (vér), *verri* (véres), *lap varr*, *varra* (vér), *finn-lapp varra* (vér), *varras*, *varas* (fris pl. hal, hús), *varres* (fris, egészséges), osztják *ver* (vér), *verde* (vörös), *votják*, *züürjén vir*, *mordvin ver*, *cseremiz vir*, *hegyi cseremiz vir*; déli vogul *vujr*, *úr* (mind am. vér) *erza-mordvin väre* (nyers) stb. Ide sorozzuk még a görög *ἔαρ* v. *ἐλαρ* szót (1) der Frühling, 2) der Saft in Menschen, Thieren und Früchten, daher Blut); továbbá a mandsu *oori* szót, mely hasonlóképpen jelent általán nedvet, különösen vért. (Curtius a föntebbi görög szót a szanszkrit *asz-ram*, *asz-an*, *asz-rj* s régi latin *assir* szókkal rokonítja).

VERA, l. VERONIKA, (1).

VERA fn. tt. *vérát*. Gyúladás a szarvasmarha és juh valamely tagján. A székelyeknél Udvarhely székben divatos szó (Kriza J.). Talán *pír*-től származtatható; vagy pedig újabb rövidülete a *vértály* szónak.

VERÁG, régies és tájdivatos, *'virág'* helyett; l. ezt.

VÉRÁG, (vér-ág) ősz. fn. Vérokon, atyafi. „Egy szegény húgunk volth, ki megholth, és az is minékünk hatta vala az mi kevés jószágá volth... Mi abban is vérágak vagyunk, mert azzal is egyek voltunk.” (Szalay Ág. 400 m. l. 89. lap.)

VÉRÁLDOMÁS, (vér-áldomás) ősz. fn. Hajdan több népeknél divatozott véráldozati szertartás, midőn a leölt állatok, vagy emberek véré az istenek tiszteletére eresztették, ontották, vagy a kieresztettet borral vegyítve megízlelték. Ily áldomás volt az, melyet Anonymus C. 5. följegyzett: „More „paganismo fusis propriis sanguinibus in unum vas, „ratum fecerunt juramentum.” (Pogány szokás szerint saját véreiket egy edénybe ontván, megszentesték az esküt.)

VÉRÁLDOZAT, (vér-áldozat) ősz. fn. A régi zsidóknál, és több más népeknél áldozat neve, mely az Isten, illetőleg istenek tiszteletére levágott barmokból állott. Átv. ért. mondjuk emberről, ki büntelenül, szükség nélkül, vagy vakmerő tette által a halál martaléka lett.

VÉRALKAT, (vér-alkat) ősz. fn. Az állati, különösen emberi test híg és szilárd részeinek bizonyos arányu vegyülete, és viszonya egymáshoz, mely a lélek működéseire, vágyaira, hajlamaira kitiű befolyást gyakorol. Ily értelemben négy fő véralkatot szoktak fölvenni, s ezek: *vérmes* véralkat (temperamentum sanguineum), *epés* véralkat (t. cholericum), *nyálkás* véralkat, (t. phlegmaticum), *epésáros* v. *bűskomor* v. *fekete* véralkat, (t. melancholicum). Máskép: *vérmérsék*.

VÉRÁLLATÓFÜ, (vér-állató-fü) népies neve 1) a pásztortársókanak (thlaspi bursa pastoris); 2) a rózsásgerejnek (geraneum sanguineum), mely máskép szintén népiesen: *varjú* v. *csókaláb*; 3) a magas linkának (hypericum ascyron), mely máskép szintén népiesen: *veresvirágu*, v. *nagy* v. *széles levelű csengőfü*.

VÉRÁLLÍTÁS, (vér-állitás) ősz. fn. Általán gyógyítás, v. gyógy mód, mely a vérnek akármily kóros folyását megszünteti.

VÉRÁLLÍTÓ, (vér-állító) ősz. mn. Ami a kóros vérfolyást megszünteti, meggyógyítja. *Vérállító szerek*.

VÉRALMA, (vér-alma) ősz. fn. Veres húsú almafaj.

VÉRÁRULÁS, (vér-árulás) ősz. fn. Általán oly bánásmód, vagy cselekvés, mely által valaki atyjafiával ellenséges roszakaró gyanánt bánik; különösen: őt megtagadja, javaitól áll szín alatt megfosztja, személyére vagy életére törő hamis vádakkal terheli stb.

VÉRÁRULÓ, (vér-áruló) ősz. fn. Aki atyjafia ellen vérárulást követ el. V. ö. **VÉRÁRULÁS**.

VÉRATYAFI, (vér-atya-fi) ősz. fn. l. **VÉROKON**.

VERÁZSOL, Dunán tuli tájige, am. virraszt, éjszakán által ébren van.

VERBÁSZ, Ó-, Új-, faluk Bács m.; helyr. *Verbász-ra*, —on, —ról.

VÉRBÉLÜ, (vér-béliü) ősz. mn. Mondjuk különösen görög v. görög dinnyéről, melynek vérszínű veres húsa van. Átv. ért. egészséges, piros pozsgás. *Vérbéliü leány*.

VERBICZA, falu Torontál m.; helyr. *Verbiczá-ra*, —n, —ról.

VERBICZE, mváros Liptó m.; helyr. *Verbiczé-re*, —n, —ról.

VÉRBIRÓ, (vér-biró) ősz. fn. Vértörvényszéki bíró, ki az illető vádlottak élete vagy halála fölött ítél.

VÉRBIRÓSÁG, (vér-biróság) ősz. fn. Élet-halál fölött ítélő bíróság. Különösen e szóval fordítják némelyek a német „Fehmgericht” szót.

VÉRBIRSÁG, (vér-birság) ősz. fn. Büntetési díj, melyet régebben az emberölő a megölt atyjafiainak fizetni vagy adni tartozott; máskép: *vérdíj*.

VERBÓ, mváros Nyitra, falu Liptó m.; helyr. *Verbó-ra*, —n, —ról.

VERBÓCZ, mvros Nyitra, faluk Ugocsa és Ung. m.; helyr. *Verbócz-ra*, —on, —ról.

VÉRBOSZÚ, (vér-boszú) ősz. fn. Az emberölésnek, illetőleg gyilkosnak megtorlása, megbüntetése.

VÉRBOSZÚLÓ, (vér-boszuló) ősz. fn. Személy, ki az emberölésért vérboszut áll.

VÉRBŐ, (vér-bő) l. **VÉRDÚS**.

VÉRBŐSÉG, (vér-bőség) ősz. fn. Sokvérűség, vérmesség.

VERBUNK, (a német „Werbung”-ból); **VERBUNKOS**, l. **TOBORZÓ**.

VÉRCSE, fn. tt. *vércsét*. A sólymok neméhez tartozó ragadozó madárfaj, mely a tornyokban, s régi elpusztult épületek falai között szeret fészkelni. (Falco tinnunculus). Nevét vagy a *vér-től* kapta, mint vérszomjazó madár, vagy talán *virregő* hangjától. E nevet, valamint némely más madarakét, gyakran lovaknak is adják. *Vércse! Ráró! Fecske! hi!*

Alakra hasonlók hozzá: *görgöcse*, *harsa*, *furcsa* stb.

VÉRCSÉP v. **CSÉPP**, (vér-csépp) ősz. fn. Az állati vérből annyi, melyet egy cseppnek nevezünk. *Kiomlott vércseppek nyomai, foltjai*.

VÉRCSESZIN, (vércse-szin) ősz. fn. és mn. 1) Olyanfélé fakószin, milyen a vércse tollainak színe. 2) L. **VÉRCSESZINÜ**.

VÉRCSESZINÜ, v. —SZINÜ, (vércse-szinü) ősz. mn. Fakó színü, mint a vércse tollazata.

VÉRCSIK, (vér-csik) ősz. fn. Csík, vagyis hosszukás veres folt az állati bőrön, mely verés, különösen vesszőzés, ostorozás, korbácsolás után támad. Átv. hasonló színü vonás némely növények levelcín, vagy virágok szirmain.

VÉRCSIKOS, (vér-csikós) ősz. fn. Amin vér-csik vagy csikok látszanak. *Vércsikos bőr.* V. ö. **VÉRCSIK**.

VÉRDAG, (vér-dag) ősz. fn. Vérnek feldagadása, csomósodása.

VERDE, (ver-de) fn. tt. *verdé-t*. Verőhely; különösen *pénzverde*.

VERDÉGEL v. **VERDÉGÉL**, (ver-dég-él) gyak. áth. m. *verdégél-t*. Gyakran, vagy lassan-lassan, bizonyos kényelemmel és mérséklettel ver valamit. Eléjön Molnár Albertnél. V. ö. **VER**.

VERDÉGÉLÉS, (ver-d-ég-él-és) fn. tt. *verdégelés-t*, *tb.* — *ék*, harm. szr. — *e*. Cselekvés midőn valaki verdegel.

VERDÉS, (ver-d-es) gyak. áth. m. *verdés-tem*, — *tél*, — *étt*, par. — *s*. Gyakran ver valamit, vereget, verdegel. *A madár szárnyaival verdes.* *Verdeső hullám.* A hajósoknál am. Klopffsee. Kenessey A.). Képeztetésre hasonlók hozzá : *öldös, tördös, tépdés, kapdos, mardos* stb.

VERDÉS, (ver-d-és) fn. tt. *verdés-t*, *tb.* — *ék*, harm. szr. — *e*, l. **VEDLÉS**, és v. ö. **VERDIK**.

VERDESÉS, (ver-d-es-és) fn. tt. *verdesés-t*, *tb.* — *ék*, harm. szr. — *e*. Cselekvés midőn valaki vagy valami verdes.

VERDIGÁLY, (azaz : far-dagály) ősz. fn. tt. *verdigály-t*, *tb.* — *ok*, harm. szr. — *a*. A szoknya azon részének kidudorodása, mely a fart takarja, máskép : *duczifar*; eredetileg : *fardagály*, melyből hangváltoztatall módosult. V. ö. **VERDIGÁLYOS**.

VERDIGÁLYOS, (azaz : far-dagályos) mn. tt. *verdigályos-t*, v. — *at*, *tb.* — *ak*. Duzzadólag kitü-mött, duczifaros, fardagályos. *Verdigályos szoknya.* Eléfordul Molnár Albertnél. Él e szóval Mikes Kelemen is Törökországi leveleiben.

VÉRDÍJ, (vér-díj) ősz. fn. l. **VÉRBIRSÁG**.

VERDIK, (ver-d-ik) k. m. *verd-étt*. Ugyanazt jelenti, mit *vedlik*. SzabóDávidnál eléjön : *verdik az eszed*. Néhatt : *veret*. L. **VERET**, (1).

VERDINAN CZ. Heves megyei tájszó, am. rosz, vén gebe. Talán a *verdi* törzsből, minthogy a rosz vén lovat gyakran kell verni, hogy húzzon.

VERDŐDÉS, (ver-d-ő-öd-és) l. **VERGŐDÉS**.

VERDŐDIK, (ver-d-ő-öd-ik) l. **VERGŐDIK**.

VÉRD T, erd. falu N.-Sink sz. helyr. *Vérdt-re*, — *én*, — *ről*.

VÉRDUGULÁS, v. **DUGULÁS**, (vér-dugulás) ősz. fn. A vérnek bizonyos helyen megszorulása, öszvetömődése, melynél fogva rendes keringése akadályoztatik.

VÉRDÚS, (vér-dús) ősz. mn. Vérrel v. vérben bővelkedő, sokvérű.

VERDUZZADÁS, (vér-duzzadás) ősz. fn. Nagy bőség miatt vagy egyéb okból a vérnek felduzzadása.

VEREB, (1), v. **VERÉB**, fn. tt. *verebet*, harm. szr. — *e*. Legközönségesebb, s legismereteseb mada-

rak egyike, melynek csőre kúpalakú s hegyes, tollai szürkés és barna színűek, és szárnyain fehér csik nyúlik el. *Házi veréb, nádi veréb, magános veréb.* Közmondatok : *Jobb ma egy (kis) veréb, mint holnap egy (nagy) tüzök.* *Sült veréb nem reptül senki szájába.* *Okos, mint a nádi veréb.* Akkor már el-ülnek a verebek, este lesz. *Vak veréb tétova úszik a vizen.* *Verebekkel csiripelj.* *Verebek váluja*, köznépi tréfás nyelven az asszonyi méh.

Adelung, Sperling szó alatt azt mondja : „Ezen állat neve lényeges részeiben igen régi, noha képzőraga igen elváltozott, Ulphilasnál : *Sparwa*, Notkernél : *Sparo*, Hornecknél : *Sperk*, némely felsőnémet tájakon most is : *Spork*, *Spörk*, *Spier*, *Spyr*, svéd nyelven : *Sparf*, izland nyelven : *Spaur*, dán és norvég nyelven : *Spurr*, angolszász nyelven : *Speare*, *Sparva*, angol nyelven : *Sparrow*. Igen valószínű, hogy ezen madár nevét csiripelésétől (von seinem Schwirren, Schirpen) kapta.” Miklosich szerint régi szláv ny. *vrabij*, új szl. ny. *vrabelj*, *vrabecz*, albaniai ny. *vrabets*.

Valamint a német, úgy a szláv, sőt a latin *fringilla* szónak törzshangjai is e madárnak *verregő, virrogó, csiripelő* hangját utánozzák.

A tudományos madártanban *veréb pinty* a neve, t. i. *pinty* némi név, mely osztály alá több apró madár tartozik, mint a *csiz, tengelicz* stb.

VEREB, (2) falu Fehér m.; helyr. *Vereb-re* — *én*, — *ről*.

VÉRÉB, (vér-éb) ősz. fn. Tulajd. ért. mé-szároseb, mely a barmokat lefogja, lefűleli, megvé-rezi. Bérczy K. szerint a vadászoknál saját kopófaj, mely ivadékokon át gonddal nevelve oly idomulást nyer, hogy a meglőtt nagy vadat sebvére után nyomozza. Átv. ért. kegyetlen, vérszopó ember.

VERÉBCZICZŐ, (veréb-czicző) ősz. fn. Nő-vényfaj a cziczők neméből; szára kevéssé ágas, levelei szálasak; virágai a levéltöviseken kocsántalanok. (Stellera passerina.) V. ö. **CZICZŐ**.

VEREBÉLY, myáros Bars m. **MÁTRA** —, falu Nógrád m.; helyr. *Verebély-re*, — *én*, — *ről*.

VEREBÉS, (1) (vereb-és) mn. tt. *verebes-t*, v. — *et*, *tb.* — *ék*. Verebekkel bővelkedő, verebektől látogatott, meglepett. *Verebes majorság, csűr*.

VEREBÉS, (2), erdélyi falu Csik székben, helyr. *Verebés-re*, — *én*, — *ről*.

VEREBÉSZ, (vereb-ész) fn. tt. *verebész-t*, *tb.* — *ék*, harm. szr. — *e*. Aki verebeket fogdos, vagy lődöz. Ugyanezen alakban ige is; m. *verebész-tem*, — *tél*, — *étt*; par. — *sz*. *Verebészni megy*, azaz verebeket fogdosni, lődözni.

VERÉBFEJ, (veréb-fej) ősz. fn. A verébnak feje. *Veréb-fészket szedni, s adó mellett beadni.* (Régebben a verebek pusztítása végett, melyek a buzában sok kárt szoktak tenni, az adózó jobbágyság köteleztettek bizonyos adóösszeg pl. egy forint után ugyanannyi verebet adni be).

VERÉBFÉSZÉK, (veréb-fészék) ősz. fn. Fészék, melyben a verebek ülni, tojni, és költeni szoktak.

VERÉBFI, (veréb-fi) ősz. fn. Fiatal veréb, tökök vagy tokos veréb. Midőn a gyermek nem köszön, gúnyosan azt szokták tőle kérdezni: *Talán verébfia van a kalapod alatt?*

VERÉBGÉBICS, (veréb-gébica) ősz. fn. Verebeket öldöső gébica.

VERÉBGÖBECS, (veréb-göbecs) ősz. fn. Apró szemű göbecs, vagy srét, melylyel verebekre szokás lödözni.

VERÉBIJESZTŐ, (veréb-ijesztő) ősz. fn. Vázfélé alkotmány, melylyel a kertekből, vetésekről, asztagokról stb. a verebeket elijesztik. Átv. gúnyos ért. ágról szakadt ringyongy ember; madárijesztő.

VERÉBSÉRÉT, (veréb-sérét) ősz. fn. l. **VERÉBGÖBECS** v. **SZATYMA**.

VERÉBSZÁLLÁS, pusztá Pozsony m. helyr. *Verébszállás-ra*, — *on*, — *ról*.

VERÉBVESZTŐ, (veréb-vesztő) ősz. mn. és fn. Aki a verebeket, mint kártevő madarakat irtani, pusztítani szereti. Hagyomány szerint ilyen volt egy Vincze nevű váci püspök, kiről ma is él ezen bölte-játékos közmondás: „Verébvesztő váci Vincze vesztette el Vác városának virágvasárnapj vasvásárját.”

VERECSEN, (ver-ecs-én) fn. tt. *verecsen-t*, tb. — *ek*. Kassai József szerint Pécsen a szürszabók fonó eszköze, a melynek néhutt, pl. Szegeden, *kalantya* a neve. Nevét a pergéstől, fergéstől (azaz forgástól) vette.

VERÉCZ, falu Ugocsa m.; helyr. *Verécz-re*, — *én*, — *ről*.

VERECKZE, ALSÓ —, mváros, **FELSŐ** —, falu Bereg m.; helyr. *Verécké-re*, — *n*, — *ről*.

VÉREDÉNY, (vér-edény) ősz. fn. Edények, vagyis csövek, erek az állati testben, melyekben a vér kering. Ezek közül némelyek a vért a szívből a testnek egyes részei felé vezetik, *üterek* (arteriae) név alatt, ezeken át megy a vér a *hajcsőves edényekbe* melyek a táplálást és elválasztást végzik és a vért azonnal tovább vezetik a visszavivő erekbe, röviden: *viszerekbe*, s ezek végül a vért, mely a hajcsőves edényekből beléjük gyűl, visszafolyatják a szívbé, a honnan az kiindult vala.

VÉREDZIK, (vér-ed-éz-ik) k. l. **VÉRZIK**.

VERÉGET, (ver-ég-et) gyak. áth. m. *verégettem*, — *tél*, — *étt*, par. *veréges*. Gyakran, folytonosan, vagy némi kényelemmel, könnyeden ver valamit; ütöget, peczeget; verdes, verdegel. *Valakinek megveregetni a vállát*, tetszését, helybehagyását kijelenteni.

VERÉGETÉS, (ver-ég-et-és) fn. tt. *verégetés-t*, tb. — *ék*, harm. szr. — *e*. Gyakori, vagy kényelmes, könnyűded, kicsinyes verés.

VEREJE v. **VERÉJE**, „verő” harmadszemélyi raggal; l. **VERŐ**, (1); **VERÍTÉK**.

VEREJTÉK, (ver-éjt-ék); **VEREJTÉKÉZIK**, l. **VERÍTÉK**; **VERÍTÉKÉZIK**.

VEREKÉDÉS, (ver-ekéd-és) fn. tt. *verekedés-t*, tb. — *ék*, harm. szr. — *e*. Veréssel visszatortott, viszonozott verés. V. ö. **VEREKÉDIK**.

VEREKÉDIK, (ver-e-kéd-ik) k. m. *verekéd-tem*, — *tél*, — *étt*. 1) Két meghasonlott fél háragos, bosszus indulatból viszonyosan veri egymást. *Aki verekedni akar, botot könnyen talál.* (Km.). 2) Különösen csatában, harcban küzködik, fegyveres kézzel tör egymás ellen. 3) Néha am. mást vereget, a nélkül hogy visszavernék őt. 4) Erőszakkal, törekvéssel, vergődve, s mintegy akadályokba ütközve tesz valamit, vagy jut valahova. *Nagy nehezen kiverekedni a sok nép közül. Általverekedni a bajokon. Béverekedik mennyeknek országába.* (Csúzi Tromb. 335. l.). *Magas polczra, hivatalra fölverekedni.*

VEREKÉDŐ, (ver-e-kéd-ő) mn. és fn. tt. *verekédő-t*. Aki verekedik, vagy verekedni szeret; házsártoskodó, veszekedő.

VEREKÉSZIK, VEREKSZIK, (ver-e-kész-ik) l. **VEREKÉDIK**. Amaz csak a mutató mód jelen idejében divatos, egyéb idejét az utóbbitól köleszni.

VEREKNYE, falu Pozsony m., helyr. *Veréknyé-re*, — *n*, — *ről*.

VÉRELFOLYÁS, (vér-el-folyás) ősz. fn. A vérnek bizonyos sérv, vagy kór következtében kisebb-nagyobb mennyiségű kiömlése, mely a testet gyöngíti, elbágyasztja, vagy épen az életet veszélyezteti.

VERÉM, (ver-ém) fn. tt. *vermet*, harm. szr. — *e*. Földbe ásott, kisebb-nagyobb mélységű és öblü üreg. *Búzaverem*, melyben búzát, vagy más gabonát tartanak. *Jégverem, burgonyaverem, mészverem, répaverem, ganéjverem, farkasverem*, máskép: *farkasordító. Komor, mint a verembe esett farkas.* (Km.). *Ha vak vezet vakot, mindketten a verembe esnek.* (Bibliai mondat). *A ki másnak vermet ás, maga esik bele.* (Km.). „Az ember a fogával és magának vermet” azaz mértéktelen evése és ivásával. (Mikes Kelemen úgy hozza elé mint példabeszédet LXIV. levelében). A régi Halotti beszédben is előjön: „Isa es num igg ember mulchotia ez vermet” mai írásmódunk szerint: isa! (sinai nyelven *sí* v. *sisi* am. valóban, bizon) és nöm iggy ember (és nem egy ember = egy ember sem. Révay) mulhatja (mellőzheti) ez vermet (azaz *sirt*. Révay).

Gyöke *ver* rokon az *úr* magyar szóval. Csagataj nyelven Vámbéry Á. szerint az egyszerű *ur* csakugyan vermet jelent.

VERÉMBÖRTÖN, (verém-börtön) ősz. fn. Veremformájú földalatti börtön.

VÉRÉN, (vér-én) állapító *én* raggal, 1) Vér árán, vért ontva. *Vérén szerzett szabadság, nemesség.* 2) *Vérén érni, kapni valakit*, am. tetten kapni, rajta érni.

VÉRÉNGÉZ, (vér-éng-éz) áth. m. *véréngéz-tem*, — *tél*, — *étt*. Vért ontogat, ontott vérral bemocskol, vérrel festeget. *Véréngező vadak. Véréngező harc.* V. ö. **VÉRENGZIK**.

VÉRÉNGEZÉS, (vér-éng-éz-és) fn. tt. *véréngzés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Más vérének kiontása; vérontó verekedés. V. ö. VÉRÉNGZÉS.

VÉRÉNGÉZIK; VÉRÉNGÉZŐ, 1. VÉRÉNGZIK; VÉRÉNGZŐ.

VÉRÉNGZÉS, (vér-éng-ez-és) fn. tt. *véréngzés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Mint a *véréngzik* származéka szabatosan véve jelenti a testnek folytonosan vérző, vérvesztésben szenvedő állapotát, s különbözik tőle a *véréngzés* mint cselekvés. Ily különbségi viszony van a poroz és *porzik*, *virágoz* és *virágozik*, *vérez* és *vérzik* igékből származott *porozás* és *porzás*, *virágozás* és *virágzás*, *vérezés* és *vérzés* között.

VÉRÉNGZŐ, (vér-éng-éz-ő) mn. tt. *véréngző-t*. Vért ömlendező, folytonosan vérző, vérrel folyó. *Véréngző sebek, tagok*. Szabatosan véve különbözik tőle: *verengező*, azaz, vért ontani kedvelő, vérontást okozó, kegyetlen, vérszomjuzó; noha a köz szokás a két alakot nem szokta ily szabatosan megkülönböztetni. V. ö. VÉRÉNGÉZ, VÉRÉNGZÉS.

VÉRÉNTVALÓ régiesen am. vér szerént való. „Vala kedég Elimeleh férfinak vérent való rokona hatalmas ember.” (Bécsi cod. Ruth. II).

VEREŐ barkósan am. verő; 1. VERŐ. (1)

VÉRÉR, (vér-ér) ÉR az állati testben, mely vért foglal magában. L. VÉREDÉNY.

VÉRÉRC SOMÓ, (vér-ér-csomó) 1. VÉRÉRDAG.

VÉRÉRDAG, (vér-ér-dag) ősz. fn. Görcsös-nemű kör, mely a vérért dagadtá, csomóssá teszi.

VÉRÉRGYŰLADÁS v. —LOB, (vér-ér-gyűlás v. —lob) ősz. fn. A vérérnek kóros állapota, mely gyűlásban nyilvánul.

VÉRÉS, (1), v. VÖRÖS, (vér-és) mn. tt. *vérés-t*, v. —*et*, tb. —*ék*. A hét egyszerű prismai színek egyike s legélénekebbike, mely a napképhez legközelebb áll, s utána a veressárga, a sárga stb. következik. Sok fokozata és árnyéklata van, valamint általán a színeknek, s különféle neveit vagy azon testektől kapja, melyeken rendszeren látszik: *vérveres*, *rézveres*, *tégla-veres*, *tűzveres* stb. vagy más más árnyéklátótól, mint: *haragosveres*, *sötétveres*, *világosveres*, *halványveres*, *teliveres*. Testekre alkalmazva: *veres posztó*, *veres nadrág*, *veres zászló*, *veres pipa*, *veres orr*, *veres haj*, *veres szakál*, *veres bor*, a széke-lyeknél: *piros bor*. „Megivutt reá három pohár piros ó bort.” (Krizsa J. gyűjteményében I. mese). Egyébiránt gyakran a veres, a pirossal ellentétben, nem igen tetsző színt jelent. A rózsát pirosnak mondják nem veresnek. Piros orca más mint veres orca; ez utóbbit rosz értelemben használják. Mennyiben némely testek megkülönböztető lényeges jegye, azokkal öszvetett szót alkot, mint: *vereshagyma*, *veresrépa*, *veresfenyő*, *veresgyűrű*, *veresbegy* stb. Tréfásan *jajveres*, *verés által okozott veres szín a bőrön*. *Szabtak neki nadrágot jajveres posztóból*. A kártyajátékban veresnek nevezik azon lapokat, melyekre veres szív van festve: *veresdisznó*, *vereskirály*, *veresfelső* stb. v. ö. *Piros*.

Származására nézve 1. VER, elvont gyök.

VÉRÉS, (2), 1. VÉRÉSS.

VÉRÉS, (ver-és) fn. tt. *vérés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. 1) Cselekvés, midőn valaki v. valami ver, azaz többször üt valakit, v. valamit, ez igének minden értelmében. *Véréshez fogni*. *Vérésben kifáradni*; Öszvetéve: *agybaverés*, *ágyonverés*, *pénzverés*, *megverés*, *visszaverés*; *érverés*, *óráverés*, stb. 2) Azon szenvedés, bűnhődés, fájdalom, melyet a cselekvő verés okoz. *Fél a veréstől*. *Sok verést kapott*. V. ö. VER, (1).

VÉRÉS, (1) (vér-és) mn. tt. *vérés-t*, v. —*et*, tb. —*ék*. 1) Vérrel festett, mocskolt, vegyített. *Vérés kéz*, *tör*, *kard*. *Vérés tej*, *vizelet*, *geny*. *Vérés száju magyar*, átv. tős gyökeres, honát végig védelmező, harczi magyar. 2) Vérontással járó. *Vérés áldozat*. *Vérés harc*, *verekedés*. *Vérés tett*.

VÉRÉS, (2) (vér-és) fn. tt. *vérés-t*, tb. —*ék*. L. VÉRÉSHURKA.

VÉRÉSBÉGY, v. —BÖGY, (vérés-bégy v. —bögy) ősz. fn. A billegények neméhez tartozó madárfaj, mely ősszel a kertekben és majorok körül szert tartózkodni. Nyaka és begye veres, és szépen énekel. (Motacilla rubecula).

VÉRÉSBÉLŰ GOMBA 1. VÉRÉSGALÓCZA.

VÉRÉSBÚZAHELY, pusztá Pozsony m.; helyr. —*búzahely-re*, —*én*, —*ről*.

VÉRÉSCSIKOS, (vérés-csikos) ősz. mn. Amit veres csikok, azaz vonások tarkáznak. *Verescsikos kendő*, *virágzirom*. V. ö. CSÍK; CSÍKOS.

VÉRÉSCSÖRŰ, v. —CSÖRŰ (vérés-csörű) ősz. mn. Madárfaj, melynek csőre (orra) veres.

VÉRÉS EBSZÓLÓ, a csucor nemű növény egyik fajának népies neve, mely máskép szintén népiesen: *vízi ebszóló*, *iszalag* v. *íhszalag*, növény-tani néven: *keserédes csucor*. (Solanum Dulcamara).

VÉRÉSEDÉS, (vér-és-éd-és) fn. tt. *vérésédés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Színváltozás, vagy színalakulás, midőn bizonyos test előbbi színe veresre változik.

VÉRÉSEDÉS, (vér-és-éd-és) fn. tt. *vérésédés-t*, tb. —*ék*, harm. szr. —*e*. Véressé levés, vérrel bemocskolódás.

VÉRÉSEDIK, (vér-és-éd-ik) k. m. *véréséd-tem*, —*tél*, —*étt*. Veres színt vesz magára, veressé kezd változni; veresedik. *Orra, orczája a sok bortól megveresedett*. *A lenyugvó nap sugáraitól veresedik az ég*. V. ö. PIROSODIK.

VÉRÉSEDIK, (vér-és-éd-ik) k. m. *véréséd-tem*, —*tél*, —*étt*. Véressé leszen, vértől bemocskolódik, foltosodik.

VERESÉG, (ver-e-ség) fn. tt. *vereség-ét*, harm. szr. —*e*. 1) Verés által okozott szenvedés, fájdalom. *A nagy vereség miatt alig bír menni*. *Vereséget szenvedni*. *A szó is vereség a régi szolgának*. (Km.). 2) Verés okozta jelek, foltok az állati testen. *Kék vereség*.

VÉRÉSEGYHÁZA, falu Pest m. erdélyi faluk Doboka és A. Fehér m. pusztá Békés m.; helyr. — *egyház-á-ra*, — *n*, — *ról*.

VÉRÉSÉL, (vér-és-él) áth. m. *vérésél-t*, htn. — *ni*. Valamit veresnek tart, állít, vagy azt mondja felőle, hogy tulságosan, kelletén túl veres; más kiejtéssel: *vérés-ell*.

VÉRÉSÉLLIK, (vér-és-áll-ik) k. m. *vérés-ell* — *ett*, htn. — *eni*. Erősebb, élénkebb veres színben tűnik elé. *Ha napnyugotkor veresellik az ég, azt tartják, hogy más nap szél lesz. Veresellik az orra, arcza.* Némi módosulattal: *vérés-lik*.

VÉRÉSEN, (vér-és-en) ih. Veres színben vagy színűen.

VÉRÉSEN, (vér-és-en) ih. Vérrel festetten v. moeskoltan.

VÉRÉSES, (vér-és-es) mn. tt. *vérés-es-t*, v. — *et*, tb. — *ek*. Veresnek látszó, kevéssé veres, veres színűnel vegyült, veres színhez közeledő. *A kástélyos bor vereses színű.*

VÉRÉSESEFÉHÉR, v. — FEJÉR (vérés-es-fehér) ősz. mn. Világos veres, és fehér színekből vegyített színű.

VÉRÉSEFÉHÉR v. — FEJÉR, (vérés-fejér) ősz. mn. Veres és fehér szín egy csoportban, egymás mellett. *Veresfehér zászló.*

VÉRÉSEFÉHÉRZÖLD, (vérés-fehérszöld) ősz. mn. Veres, fehér és zöld szín egy csoportban, egymás mellett. *Veresfehérszöld magyar nemzeti szín.*

VÉRÉSFENYŐ, v. — FENYŐ, (vérés-fenyő v. — fenyő) ősz. fn. Diószegi-Fazekas szerint fenyőfaj, melynek levelei bokrosak, ősszel lehullanak; tobozai tojás-hosszúdadok; pikkelyei kihajlott rongyos szélűk, murvácskái hegedűdedek; gesztje (belfája) verhenyő, honnan a neve (Pinus larix. Az Erdészeti Műszótár szerint: larix europaea. Lerche.).

VÉRÉSFESTŐ, (vérés-festő) ősz. fn. Festő, ki bizonyos kelméket, különösen bőroket veres-színre fest.

VÉRÉSFOGOLY, (vérés-fogoly) ősz. fn. Tulajdonképp a fajok neméhez tartozó erdei havasi madár, melynek veres feje van, s többi tollai hamuszínűek. (Tetrao rufus.)

VÉRÉSFOLTOS, (vérés-foltos) ősz. mn. Veres színű foltokkal pettyezetett, tarkázott.

VÉRÉSFÜ, (vérés-fű) l. VÉRONTÓFÜ.

VÉRÉSFÜZ, (vérés-fűz) ősz. fn. A fűzek neméhez tartozó faj népies neve; levelei körkörösök, kihegyezettek, kopaszok; nyelei fölül bibi-rosák; barkái a leveleknél későbbben nőnek; magzatjai lán- csásak, kopaszok; himjei négytől hétig; növény- tani néven: *babérfűz*. (Salix pentandra).

VÉRÉSGALÓCZA, (vérés-galócza) ősz. fn. Galócza- faj, melynek kalapja domború; bőre fehér pikkelyes; lemezei előbb rózsaszínűk, azután meg- barnulnak. Tenyészik gyepeken, s megehető; más- képp köznépi nyelven: *vérésbélű gomba*. (Agaricus campestris.)

VÉRÉSGYŰRŰ, v. — GYŰRŰ, (vérés-gyűrű) ősz. fn. A somfák neméhez tartozó cserjefaj népies neve; virágai az ághegyeken lapos bogernyőkben fehérek; levelei tojás-kerékek, alulfölül zöldek; ágai egyenesek, veresek, gyümölcse fekete; növény- tani néven: *veresgyűrűsomfa*. (Cornus sanguinea.)

VÉRÉSGYŰRŰBOGYÓ, (vérés-gyűrű-bogyó) ősz. fn. Bogyó, mely a veresgyűrűféle cserjén terem.

VÉRÉSGYŰRŰS, pusztá Bihar m. helyr. — *gyűrűs-re*, — *ön*, — *ról*.

VÉRÉSGYŰRŰSOMFA, (vérés-gyűrű-som-fa) l. VÉRÉSGYŰRŰ.

VÉRÉSHAGYMA v. — HAJMA, (vérés-hagy- ma v. — hajma) ősz. fn. Növényfaj a leveletlen tö- kocványu hajmák neméből, melynek himszálai három- hegyűk, ernyője golyóbisforma; tökocvány a leve- leknél magasabb, bördős, a töve felé hasas; levelei hengeresek, bördösek, gumója veres hajú. Fajtái sok- félek. (Allium cepa.) Mint több ételhez használt fűszer, közismeretű termény. *Esküszik, szabódik, mint a vereshajma*. (Km.) l. HAJMA.

VÉRÉSHAJMALÉ, (vérés-hajma-lé) ősz. fn. Vereshajmával, kivált piritottal készített lé. *Gulyá- sos lús, vereshajmalével*.

VÉRÉSHAJMAMAG, (vérés-hajma-mag) ősz. fn. A vereshajma golyóbisforma bugájában termő magok.

VÉRÉSHAJMAMÁRTÁS, (vérés-hajma-mártás) ősz. fn. Mártásféle mellékétel, melyet vereshajmával s rendszeren eczettel készítenek.

VÉRÉSHAJMANEDV, (vérés-hajma-nedv) ősz. fn. A kinyomott vereshajmának nedve, nyirka.

VÉRÉSHAJMASZAG, (vérés-hajma szag) ősz. fn. A vereshajmának sajátos éles szaga, mely az inyekre, orr és szemidegekre csipősen hat.

VÉRÉSHAJÚ, (vérés-hajú) ősz. mn. Kinek haja veres színű, vagy hirtelen szőke.

VÉRÉSHARASZT, pusztá Gömör m.; helyr. — *haraszt-ra*, — *on*, — *ról*.

VÉRÉSHURKA, (vérés-hurka) ősz. fn. Hurka, melynek töltelke főleg kifőzött vagy is abárlott disznóvérből áll. *Vérshurkát tormával enni*.

VÉRÉSHÉGY, pusztá Bereg m.; helyr. *Vérés- hégy-re*, — *én*, — *ról*.

VÉRÉSÍT, VÉRÉSIT, (vér-és-it) áth. m. *vére- sit-ett*, par. — *s*, htn. *ni*. v. *eni*. Veressé tesz, veresre fest; okozza, hogy valami veres legyen. *Börzsöny- nyel veresíteni. Arczát, orrát megveresítette a bor*.

VÉRÉSÍT, VÉRÉSIT, (vér-és-it) áth. m. *vére- sit-ett*, par. — *s*, htn. — *ni*, v. *eni*. Véressé tesz, vér- rel bemocskol valamit.

VÉRÉSÍTÉS, VERESÍTÉS, vér-és-ít-és) fn. tt. *vérésítés-t*, tb. — *ek*, harm. szr. — *e*. Cselekvés, vagy hatás, mely által veressé tétetik valami.

VÉRÉSÍTÉS, VÉRÉSÍTÉS, (vér-és-ít-és) fn. tt. *vérésítés-t*, tb. — *ek*, harm. szr. — *e*. Cselekvés, mely által véressé, vér-foltossá tétetik valami.

VÉRÉSKACSA v. — KÁCSA, (veres-kacsa v. — kácsa) ősz. fn. Vereses kácsa- faj. (Karminente),